ANADOLU İLAÇLARI

İSMET ZEKİ EYUBOĞLU

"ANADOLU ÜÇLEMESİ 3"

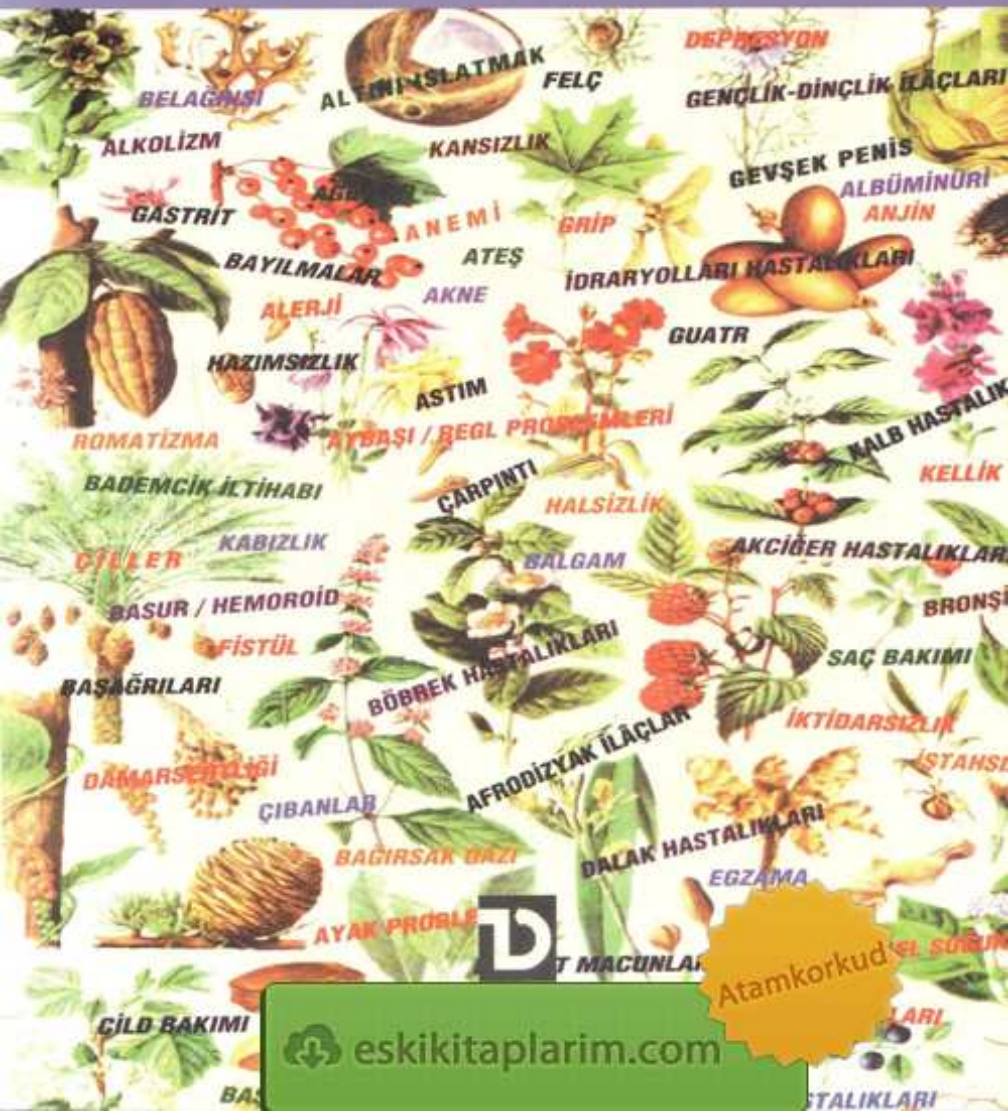

Atamkorkud'sı
eskikitaplarim.com

İsmet Zeki Eyuboğlu;

Günümüz araştırma, inceleme ve denemecilerinden İsmet Zeki Eyuboğlu, 1925'te Maçka-Trabzon'da doğdu. İstanbul'da Vefa Lisesi'ni (1948), İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü (1953) bitirdi. Klasik Filoloji ve Tarih Bölümlerinde okudu. Bir süre felsefe ve edebiyat öğretmenliği yaptı...

Anadolu Uygarlıkları, Halk Bilgisi Varlıkları ve Türk Dili konularında yoğunlaştı. Almanca, Latince, Farsça gibi dillerden yaptığı çeviriler ve çok çeşitli dergilerde yayınlanan inceleme araştırma yazılarından başka ellinin üzerinde eserininin bir çok baskısı yapıldı.

"Avrupa ben-merkezci" bilimlerin yoğun etkisine rağmen, özce duru bir Anadolu yerli bakışının temel oluşturduğu önemli yapıtları arasında ***"Anadolu İnançları", "Anadolu Mitolojisi"*** *ve* ***"Anadolu İlaçları"*** *ilk akla gelenlerdir.*

SUNUŞ

Yapıtlarında, Türkiye'nin aydınlanmasına büyük önem veren İsmet Zeki Eyuboğlu; *"Ülkemizde, geçmişe dönük bütün gelenekler geçerlidir. Bu durağan bir ortamı yaratmaya elverişli gelenekler-alışkanlıklar yasal güçlerle de korunmaktadır... Din verilerine dayanan bilgi, bir buyruk niteliği taşıdığından, araştırmaya-incelemeye elverişliliği yoktur. Bilgiyi bir değişmez buyruk niteliğine dönüştürerek, toplumu aydınlatmaya kalkışmak, yozlaştırmaktır...Kişiyi değer, yapan topluma getirdiği aydınlıktır..."* cümleleriyle aydınlanmacı bilimsel bir geleneğin oluşmasına katkılar vermeye devam etmektedir.

"Avrupa ben-merkezci" bilimlerin yoğun etkisine rağmen, özce duru bir Anadolu yerli bakışının temel oluşturduğu en önemli yapıtları arasında **"Anadolu İnançları"**, **"Anadolu Mitolojisi"** ve **"Anadolu İlaçları"** ilk akla gelenlerdir.

Bütün eserlerinde ve aydınlanmanın da temeline geçmişte ve günümüzde insan ve insan faaliyetlerinin anlaşılmasını koyan yazar, **Anadolu Mitolojisi**'nde de aynı kaygıları güderek söylencede gizli gerçeği-insan gerçeğini bütün çıplaklığı ile gözler önüne seriyor; *"Söylencenin biçimi yapısı doğaya sorulan sorunun ortaya konan, doğadan alınan karşılığıdır."*

Anadolu İnançları, günümüz Türkiye'sinde insanlarımızın tüm davranışlarını derinden etkilemeye devam eden bugün boş inanç haline gelmiş inançları da kapsayan, Ay, yılan, yıldız, albastı, uğur, sünnet, döğme, yediler ve bilmeceler konularında temel bir inceleme yapıtıdır. Önünden karakedi geçmesini uğursuzluk sayarak yaşamını köreltenlerin de okuması dileğiyle...

Anadolu İlaçları, insanın sağaltılmasında doğayla uyumun gerekliliğini kavrayan ilk insandan, toplum ve yaşam süzgecinden geçerek günümüze dek gelen bitkisel karışımlar ve psikolojik etkilere neden olan yerel kimi tipik inançların derlenmesi ve günümüzdeki tarafsız gözle hemen hemen ilk yazılı kayıtıdır.

İsmet Zeki Eyuboğlu'nun Anadolu'nun yerli bakışının ürünü olan, bu üç kitabı ayrı ayrı ama özüne uygun olarak, Anadolu üçlemesi temelinde okura sunuluyor.

Toplumsal Dönüşüm Yayınları

İSMET ZEKİ EYUBOĞLU

ANADOLU İLAÇLARI

Anadolu Üçlemesi - 3

Toplumsal Dönüşüm Yayınları: 82
Araştırma İnceleme:13
Eyüboğlu, İsmet zeki; "Anadolu Halk İlaçları-19 ''7"
"Anadolu İlaçları-Anadolu Üçlemesi"3
1.Baskı : 1500 Adet Toplumsal Dönüşüm Yayınları
Mayıs 1998, İstanbul
ISBN : 975-8269-12-7

Yayın Yönetmeni : Hayri Bildik
Yayın Koordinatörü : Hatice Bahtiyar
Kapak: Ömür Bahtiyar
Reprodüksiyon: Göksu Grafik

© İsmet Zeki Eyuboğlu/Toplumsal Dönüşüm Yayınları

Baskı: Kayhan Matbaacılık; 576 01 36
Cilt: Yalçın Mücellik
150 Adedi numaralandırılarak satış dışı tutulmuştur.

Genel Dağıtım: KARDAK / Narlıbahçe Sk. No:6/3
Cağaloğlu/İSTANBUL

Telefax: 512 45 91-Tel: 512 31 61

Toplumsal Dönüşüm Yayınları ve 2B/Bilgi Birikim,
KARDAK Eğitim ve Kültür Hizm. Ltd. Şti. Yan kuruluşlarıdır.

İ Ç İ N D E K İ L E R

Öndeyiş 7-22

BİRİNCİ BÖLÜM
Anadolu halk İlaçları 23-44
İlaç Denince 44-53

İKİNCİ BÖLÜM
Bitkiler (Alfebetik Sıralı) 54-82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Hastalıklar -İlaçlar (Alfebetik Sıralı) 83-239

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
Yağlar 240-245

BEŞİNCİ BÖLÜM
Macunlar 246-262

ALTINCI BÖLÜM
Büyüler 263-318

SON SÖZ 319 - 320

ÖNDEYİŞ

Anadolu halk ilaçları, özellikle burada yer alanlar, çocukluğumdan beri yaşlı kimselerden dinlediğim, duyduğum, eylem içinde, uygulamada gördüğüm, kimini kendimce uygulayacak duruma geldiğim halk ürünleridir. Küçüklüğümden beri yaşadığım ortamda bu halk ilaçlarının yapıldığını, birçok tanıdığıma, yakınıma, komşuma, arkadaşıma uygulandığını gördüm, olaylara tanık oldum.

Benim gençliğimin geçtiği Maçka yaylalarında, köylerinde bu halk ilaçlarını yapmakla, uygulanmakla tanınmış, bu konuda bir tür uzman olmuş kimseler vardı bu gün de vardır. Yaşlı kadınlar, nineler, yaşlı erkeker, dedeler içinde bu halk ilaçlarını yapanlar, uygulayanlar birbirinin öğretmeni, öğrencisi durumundaydı. Usta-çırak bağlantısı, gizliliği içinde sürü giderdi bu ilaç yapma işi. Öyleki, bakarsınız bir köyde yüzlerce ot içinden hangisinin hangi hastalığı kesinlikle geçirebileceğini iki kişi bile bi-

lirdi. O belli, hastalık belli ilaç nasıl yapılır, bunu usta-çırak yakınlığı ile birbirine bağlanan kimseler başarırdı. Durum bugün de öyledir. Sözgelişi *Resul Usta*'nın bağladığı kırık, çıkık başarılı olur da hastanede bu işin uzmanı sayılan doktorunki olmaz. *Resul Usta*'nın özel bir ilaç yapma yöntemi vardır. Kırılan yere sıcak su dökmek, oğmak, oğuşturmak, kendine göre işlem yapmak onun gizliliğidir. Bunu çok yakınlarına öğretir. Bu tür olayları yaşadım, gördüm kimi çocukluğumda tutulduğum hastalıklar dolayısıyla bana da uygulandı, yaşadım bu acı, ağılı, sızılı gerçeği.

Bu tür ilaçları Kırıkkale'de Elmadağ'da, Erzurum'da, Varto'da, Bursa'da, Ankara'da, Of'ta, Sürmene'de, İstanbul'un değişik yerlerinde, Gümüşhane'de, Bayburt'ta sözün kısası Anadolu'nun gezdiğim, dolaştığım birçok yerinde gördüm, onlarla ilgili bilgiler edindim.

Bu halk ilaçlarını toplama, yazıya geçirme isteğini bende uyandıran *Sabahattin Eyuboğlu* olmuştur. Bundan on dokuz yıl önce Trabzon Maçka'sına, baba ocağına gelmişti arkadaşlarıyla. Maçka'nın kimi yerlerini birlikte gezmiştik. *Ara Güler* de vardı o gezide, fotoğraflar çekiyordu boyuna. *Sabahattin Eyuboğlu* o gezide halk ilaçlarıyla, hastalık sağıltma işlemleriyle ilgileniyordu, bu konuda bir film düzenliyordu. Konuşmalarında halk ilaçlarının, özellikle Anadolu halk ilaçlarının, halk hekimliğinin çok eski bir geleneği olduğunu, bunun bilimsel alanda olumlu sonuçlar verdiğini, Avrupa ülkelerinde böylesine yaygın bir ilaç işleminin pek bulunmadığını söylemişti. Bu sözü *Halikarnas Balıkçı-sın*'dan da dinlemiştim. "Uy-

gulama Anadolu'da başladı, ordan Batı'ya gitti" diyordu sevilesi Balıkçı.

Anadolu halk ilaçlarını derlememe, bir düzene göre sıraya koymama yolaçan bu iki sevilesi candır. Bugün onlar göçüp gitmiş aramızdan, yalnız ektikleri tohum yeşerdi. Bıraktıkları ışık aydınlığını saçıyor yazılarında. Yarın biz de bir bir göçüp gideceğiz, bizden ne kalacak kim bilir?

Anadolu'nun uygarlık ürünleri, tarihi üzerinde uzun boylu araştırmalar, incelemeler, kazılar yapıldı. Eskiçağdan kalma buluntular, insan ürünleri aydınlığa çıkarıldı. Özellikle XIX. yüzyıl ortalarından sonra Avrupalı bilginlerin, araştırıcıların, gezginlerin Anadolu'daki kazıları, araştırmaları, çalışmaları yoğunlaştırdıkları bir dönemdir. Bunu bilmeyen yoktur günümüzde bu konuyla uğraşanlar arasında. Ancak, Batı bilginleri, onların izini sürdüren Türk bilginleri araştırmakla, kazı yapmakla elde edilen buluntuları, uygalık ürünlerini açıklamış, tarih süreci içindeki yerini belirlemiş, ya da belirlemeye çalışmış, bulunan ürürünün yaşını, yerini, çağını yorumlamış. Onların içinde bu söylenenlerin dışına çıkan olmamıştır. Avrupa bilginleri; araştıran, tarihin karanlıklarını arkeolojinin ışığı altında aydınlatmaya çalışan bir tutumla gelmiş Anadolu'ya, öyle çalışmış. Anadolu'nun eskiçağını, tarihini sözün kısası geçmişini aydınlatmakla yetinmiş, başka türlü bilerek gütmemiş. Bunu bilim yöntemiyle yapmış. Ellerine sağlık onların. Bize Anadolu'nun geçmişini onlar öğretti, onlar gösterdi bize Anadolu'nun uygarlık düzeyindeki gerçek yerini, bundan dolayı onlar öğretmenlerimizdir bizim bu

konuda.

Ancak, daha önemli, çok önemli bir sorun var burda. Avrupa bilgini Anadolu'nun eskiçağını aydınlatmaya çalışmış, araştırmalarını, incelemelerini bu doğrultuda yürütmüş. *Anadolu'nun eskiçağı ile günümüz arasında bir bağlantının, bir birliğin, bir bütünlüğün bulunduğunu, bulunabileceğini düşünmemiş Avrupa bilgini. İslam dininden öncesini Yunan'a, Latin'e bağlamış, İslamdan sonrasını da Arap'a, Acem'e*

Anadolu halkı, eskiçağın Anadolu'da yaşayan insanları ne yaptı, boşuna mı dolaştılar bu Anadolu toprakları üzerinde, onların bir başarısı, bir yaratması, bir uygarlığı, daha açıkçası kendilerine vergi bir dili, bir inancı yok muydu? Anadolu'da bulunan uygarlık ürünleri, yapılar, yapıtlar insan başarıları dışından, başkalarının kucağında gelişmiş varlıklar mıydı yoksa? Neden Anadolu'ya dışardan gelenler yalnız Anadolu'da başarılı olur da kendi ülkelerinde ya da gittikleri başka yerlerde öyle bir başarı gösteremiyor, o aşamada bir eskiçağ uygarlık düzeyine ulaşamıyor? Anadolu'da yapılan bir tapınağın, bir hamamın, bir su yolunun, bir mezarın taşını taşıyan, toprağını kazan işçiler de dışardan mı geldiler? Neden Anadolu'ya dışardan geldiği söylenen uluslar en büyük uygarlık ürünlerini Anadolu'da yaratıyor da, sonradan gittikleri, başka yerlerde yaratamıyorlar. Neden ilkçağın en büyük uygarlık ürünleri olan yapılar, anıtlar, kemerler, konaklar, tiyatrolar Anadolu'da da başka yerde değil? Yoksa Anadolu'ya gelen insanların geldikleri ülkelerde taş, toprak yok muydu? Neden en ileri durumda (çağına göre) olan ilaç

yapımı Mısır, Sümer Anadolu yarımayı üzerindedir de Batı'da ya da daha ötede Doğu'da değil? Neden *yonca, sarmaşık, kavak, çınar, menekşe, gelincik, nergis, çam, gürgen, üzüm, buğday, çitlenbik, kestane* gibi nice bitkiler, ağaçlar Anadolu'da kutsaldı da başka yerlerde değildi? Oysa bu sayılan doğa varlıklarının çoğunun iyisi başka ülkelerde yetişiyordu. Ancak onların kutsallığı, onlardan ilaç yapma eylemi Anadolu'da başladı.

İşte Anadolu'da araştırma yapanlar, Anadolu'nun eskiçağı üzerinde çalışanlar bu konular üzerinde durmadılar. Hititlerce kutsal olan üzümün, buğdayın bu niteliğinin bugün de halk arasında sürüp gittiğini, Hitit geleneklerinin, göreneklerinin, inançlarının günümüz Anadolu insanlarınca, belli ölçüler içinde, sürdürüldüğünü gören, duyan olmadı. Eskiçağ Anadolu'da yapılan törenlerin, ilaçların bugün de halk içinde sürüp gittigine ilgi duyan, onu araştırmaya yönelen olmadı. Avrupa bilgini gözlerini eskiçağa dikti, günümüzle eskiçağ Anadolusu arasında bir bağlantının, bir bütünlüğün bulunabileceğini düşünemedi bile. Onun inancına göre Anadolu toplumu Asya'dan gelmiş (XI. Yüzyılda), Anadolu'da Müslüman olmuş, uygarlığa pek katkıda bulunmamış, Müslüman olmayanlar ise eski başarılarını sürdürmüştür. Anadolu'da bütün başarı, uygarlık, insan yaratmaları Hıristiyanlarla onların ataları sayılan, Yunanistan'dan göçme kimselerindir. Bu düşünce bugün de yürürlüktedir onlarca. Onların bu görüşüne katılan, Anadolu'da bugün yaşayanların Asya'dan geldiğini ileri süren, bunu bir tarih gerçeği olarak açıklamaya, anlatmaya çalışan Türk bilginleri de az değildir. Sözün kısası,

Anadolu insanları, Avrupalı bilgine göre de, Asyalı Tük bilginine göre de *göçmen*'dir, *yerli değil*'dir!

Bu *göçmen* olma görüşüne karşı bilimsel bir düşünceye dayanarak çıkan olmadı. Bütün karşı koymalar daha çok duygu düzeyinde kaldı. İşte ilk olarak *Halikarnas Balıkçısı* Batı'ya seslendi. *Anadolu uygarlıkları Anadolu insanlarının yaratmalarıdır, göçmenlerin değil dedi.* Bu konuda Avrupalı öğretmenlerin yolunda ayrılma yeteneği olmayan, onların çizdiği çizgi dışında kalmayı, düşünmeyi beceremeyen Türk bilginlerinin, aydınlarının çatmalarına, gülüp geçmelerine karşılık *Halikarnas Balıkçısı* düşüncesinin tutarlılığını gösteren kanıtlar koydu ortaya. Onun ardından *Sabahattin Eyuboğlu* filmlerle fotoğraflarla eskiçağ Anadolu yaşamı arasında köklü bağlantıyı gösterir çalışmalara koyuldu. Halk inançlarının, halk sanatının, halk ilaçlarının eskiçağın Anadolu insanlarıyla olan yakınlığını serdi gözler önüne. Bir Selçuk camii kapısındaki burmalı sütunla Anadolu'da kutsal sayılan çifte yılan konulu inanç ürünleri arasındaki bağlantıyı gösterdi fotoğraflarla, filmlerle. Yaz aylarında onun düzenlediği *"Mavi Yolculuk"*a birçok tanıdığı, yakını, gönüldeşi katılıyordu; ben bu gezilerin bir tekine bile katılmadım. Ancak gezi sonunda Anadolu tarihiyle, eskiçağıyla, ilkçağıyla ilgili çalışmalar Sabahattin Eyuboğlu'nun evinde konuşulur, tartışılır, dilden dile sergilenirdi. *Halikarnas Balıkçısı,* Anadolunun masal evrenini, tanrılarını, kimi aydınlarını ele almış bu alanda ışık tutucu ürünler vermiştir. Anadolu düşüncesinin kaynaklarını, Batı'ya olan etkilerini işleyen ilk Türk aydını Balıkçı olmuştur. *Melih Cevdett Anday* eski Anadolu uy-

garlık ürünlerinden esinlenen şiirle düzenlemiş, *Azra Erhat* ilkçağ mitolojisine değinmiş belli bir düşünce anlayışı yöresinde toplanan aydınlardır.

Anadolu halk ilaçlarını, daha doğrusu, Anadolu halk sağlığını içeren buluşları bir bütünlük içinde, tarih yüzeyindeki oluşum çizgisi üzerinde ortaya koyan olmadı, nedense böyle bir araştırma *bilim dışı* sayıldı kimi aydınlarımızca, bilginlerimizce (!). Oysa, bütün bilimlerin başlangıcında, kaynağında birtakım öyküler, inanılmaz olaylar, vardır. Bilim birdenbire ortaya çıkmış, genel geçerlilik, kesinlik kazanmış bir başarı alanı, bir düşünce ürünü değildir. Bugün en kesin bilim sayılan fizik, matematik bile başlangıçta birer büyü, birer öykü örtüsüne bürünmüştü. Sayıların birer cin olduğunu, gizli güçleri yansıttığını söyleyen, ışık olaylarının birer Tanrı eylemi olduğunu açıklamaya çalışan bilginler, bilgiler yok muydu eskiçağda, ilkçağda?

Böyleydi ilaçların durumu da. İlaç yapımına yarayan ne varsa önce büyüyle, gizli güçlerle, cinlerle, tanrılarla ilgili, bağlantılı sayılırdı. Bugün, ilaç yapımında kullanılan bitkinin özünde neler olduğunu, ne gibi insan sağlığını, yaşamını güçlendirici özlerin bulunduğunu kimyadan öğreniyoruz. Oysa kimya bile başlangıçta *simya* diye anılan bir büyücülük, üfürükçülük olmaktan öteye gitmiyordu. Halk ilaçlarıyla uğraşmanın bilim dışı olduğunu söyleyenlerin, *bilim* saydıkları alanın geçmişini iyice bilmeleri, bir bilim anlayışının hangi aşamalardan geçerek geliştiğini, genel geçerlik kazanabildiğini anlamaları, öğrenmeleri gerekir. Anadolu ilaçları, Anadolu eskiçağında,

Anadolu ilkçağında bilimin başlangıcı, bilimin deneye, doğa verilerine dayanan kuruluşu niteliğindedir.

Anadolu Halk ilaçları derken Anadolu toprağı üzerinde yaşayan insanların en eski çağdan günümüze değin belli bir geleneğe göre yaptığı, kullandığı sağıltıcı, onduru-cu gereçleri anlarız. Bunlar Anadolu insanının tarihiyle yan yana yürüyen buluntular, yaratmalarıdır. Halk ilaçları, kocakarı ilaçları gibi adlarla anılan bu ilaçlar başlangıçta, çağın bilgi aşamasına göre, belli kimselerce daha doğrusu o dönemin uzmanlarınca yapılır, uygulanırdı. İnsan sağlığının söz konusu olduğu yerde ilaç da vardır. Bundan dolayı Anadolu ilaçları Anadolu insanının sağlık tarihidir de. İlkçağ, insan sağlığını koruma yanından insan değerlerinin de ulaştığı aşamayı, önemi gösterir. Ancak insan sağlığının değer gördüğü, önem taşıdığı bir ortamda ilaç yapımı gelişim gösterebelir. İnsanın anlaşılmadığı, önemsenmediği bir yerde, bir toplulukta ilaç yapımı da geri kalmıştır, gerekli gelişmeyi gösterememiştir.

Uygarlık bir bakıma ilaç yapmadır, uygar bir toplumda insan sağlığının değeri, önemi vardır. Gelişmemiş, geri kalmış, ilkel yaşama ortamından çıkmamış bir insan topluluğunda, insan, canlı bir varlık olmaktan öteye geçmez. Onun özündeki yaratıcı güç, insanı yapan değerler örgüsü, insan varlığına önem kazandıran yetiler, yetenekler bilinmez, bilinme olanakları aranmaz. Olaya bu nedenle, insanı anlama gözüyle bakılırsa, ilaç yapmak insan değerini bilmekle, kavramaya çalışmakla başlar. İnsanı anlama, özünü tanıma çağımızda ya da bundan ikibin yıl önceden olduğu gibi belli bir düşünce çığırı, belli bir bilim an-

layışı içinde olma gereğinde değildir. Belli bir düşünce akımının, düşünce düzeninin kurulması, insanın bir konu olarak işlenmesi, araştırılması anlamını güder. Bu bir tutumdur, bilgi bakımından çok gelişmeyi, ilerlemeyi gerektirir. Bilgelerin yarattıkları düşünce düzenleri dışında, daha önceki çağlarda insan bir sezgi varlığı olarak bilinirdi. İnsan bir araştırma, inceleme alanı değildir, olamazdı da. Zamanın geçmesi, bir takım gelişmelerin gerçekleşmesi gerekiyordu.

Eskiçağ Anadolu insanı ilaç yaparken kendini tanrısal bir görevle karşı karşıya bulurdu. İlaç yapmak onun için doğanın özünde saklı kimi gizli güçleri bulmak, tanımak, onlarla insan arasındaki ilişkileri olumlu bir yola koymaktı. İlaç doğa varlıklarının özünde saklı gücü yakalamak, onunla iyi geçinmek demekti.

İnsanın ilaç yapması bir doğa olayıdır, doğanın insanı ittiği bir gerekimdir. Bu gerekim doğanın gösterdiği yolda giderek doğayı tanımayı kavramayı içerir. Doğaya uzak kalan, doğanın içinde olmasına karşılık, doğanın dışındaymış gibi yaşayan bir kimse, bir topluluk ilaç da yapmaz, doğadan gereğince de yararlanmaz. Doğada yaşayan, doğanın özünü kavrayan bir kimse yaşama kolaylığını sağlayan olanakları da bulur. Bunu doğada olan hastalıkları doğa dışında kalan birtakım yollardan giderek sağıltamayış gösteriyor açıkça. Bütün hastalıklar doğaldır, onları sağıltacak ilaçlar da, araçlar da doğaldır. Doğada olanın karşılığını gene doğada aramak, ölçülü düşünmeyi bilen bir başın, bir aydının işidir ancak. Ne doğa içinde oluşan bir yıkımın doğa dışı nedeni vardır, ne de doğa dışı sayı-

lan bir nedenin doğa üzerinde etkisi vardır.

Bizim doğa, evren dediğimiz bu varlık bütününde onu aşan, onun dışında kalarak ona egemen olan bir güç yoktur, olamaz da. Doğada doğa dışı, ya da doğa üstü bir gücün bulunması doğanın yapısına, yasalarına aykırıdır. Öyle ya, doğa denen bütünü kendi dışında, kendinden olmayan bir güç, bir yetki nasıl yönetebilir? Yılanın soktuğu, suyun boğduğu, ateşin yaktığı bir canlıyı doğa dışı, doğa üstü sayılan bir güç nasıl kurtarabilir? Hangi güç ateşten yakma, sudan akma, yelden esme, yükseklere ağma, ışıktan aydınlatma yeteneğini kaldırabilir? Kendi özünde, kendi varlık yasaları gereği olan bir güç, o nesneden hangi yolla kaldırılabilir de o nesne gene varlığını sürdürebilir dersiniz? Işıktan aydınlatma yeteneği kalkarsa ışık kalmaz, ışık olmaz. Ateşten yakma gücü alınırsa ateş olmaz. Sudan akma niteliği kaldırılırsa su olmaz. Durum bütün öteki doğa varlıkları için de böyledir işte.

İnsan bir doğa varlığıdır besbelli. Onunla ilgili ne varsa onlar da doğaldır artık. Görüneninden görünmeyenine değin bütün hastalıklar kaynak bakımından doğaldır. Anadolu halkının *tutarık* dediği *sara*'dan tutun da başdönmesine, mide kanamasına değin gövdeyle ilgili ne varsa gene doğaldır. Bir doğa varlığı olan gövdede doğa dışı bir olay, bir oluşum yoktur. İnsan bunalımlarının en karmaşığından, en elle tutulur olanlarına değin ne varsa nedeni doğadır gene. Tinsel (ruhsal) hastalıklar, sinir bozuklukları, inmeler, çarpılmalar, delirmeler, çılgınlıklar gövdenin yapısında, belli bir bölümünde ortaya çıkan düzensizliğin, düzen bozukluğunun doğal sonucudur.

Bugün kimi hastalıkların nedeni, oluşu iyice bilinmiyor, yetkililerin söylediklerine göre. Özellikle insan beyniyle ilgili bunalımların, sarsıntıların, *tutarık* türünden olanların kesinlikle oluşumu, kaynağı bilinmiyor deniyor boyuna. Ancak bunun yanı sıra, linsan beyninde bilim ışığının giremediği oyuklar, aydınlatamadığı karanlıklar da var deniyor gene. İnsan beyni bir doğa varlığı olarak biliniyor, dokusu biliniyor, görevleri bilinmiyor. Sözgelişi anıların beyinde yığınlaşması, düzenlenişi, kiminin unutulmayışı kiminin unutuluşu, bir anının insanı güldürüşü, olayında beyin dokularında ne gibi bir doğa olayının, bir doğal işlemin geçtiği bilinemiyor. Gülerken beyin başka da ağlarken başka değildir. Dokular gene o dokulardır. Ancak insanın, bir beyin uzmanı olarak, gülen insanla ağlayan insanın beynini bu olaylar olurken inceleme olanağı yoktur. İnsan gülerken beynini açıp da orada ne işler dönüyor görelim diye bir deney yapılamaz.

Bilime güvensizliğin sonucu değil bu söylediklerim. Güveniyorum, bütün yüreğimle inanıyorum bilime, saygım var ona. Ancak, insan varlığının bütün bucaklarına girilemediğine, onda daha birçok insan ayağı basmamış, insan eli değmemiş ülkelerin bulunduğuna da inanıyorum. İşte kimi insanı doğa-üstü ya da doğa-dışı bir gücün evrene, evrenden geçen doğal olaylara egemen olduğu inancına vardıran bu *bilinmezlik*tir. Bugün, aklı başında kimse, geminin, uçağın Tanrı eliyle yapıldığına inanmaz da, çok uslu sandığımız kimseler, ünlü uzmanlar çılgınlığın, deliliğin kimi ruh hastalıklarının, karınağrısının bile Tanrı vergisi olduğuna inanırlar. Bugün bir tankı okuyup üfleyerek

Avrupa'dan Çin'e gönderecek bilgin yoktur da sara (*tutarık*) denen hastalığı birtakım bilim dışı yollarla gidermeye çalışan tıp bilginleri vardır.

Beyni yıpratmayan, düzenini, doku yapısını bozmayan olaylar dışında kalan algıların beyin üzerinde, o gibi görevlerle ilgili bölümlerinde, ne gibi akıcı izler bıraktığı deneylerde, elle tutulurcasına kavranamıyor. Daha böyle birçok olay yüzünden beyin bütün olarak bilinmiyor.

İşte bu bilinmeyiş, bu bilemeyiş insanı başka inançlara yöneltiyor, başka güçler yarattırıyor insan beynine, şu bütünlüğü ile bilinmeyen güçlü, yaratıcı kaynağa. Belli bir yerde beyin kendi kendini de bilemiyor artık. Yabancı kalıyor kendine. Beyin bütün bölümlerini, kendi içine kapanarak, bilincin aydınlığına çıkaramıyor. Beynin kendi kendini görecek gözü yoktur. Beyin boyna kendi dışına bakıyor, içine değil. Bu dışa bakış onu kendi özünü görmekten alıkoyuyor boyuna. Oysa, neylesin, doğal yapısı böyle onun. Bundan dolayı doğa bilginleri, bu konuda çalışanlara, beyine bakın diyor. Buna karşılık kimi bilginler beyne değil de, beynin içinde gizlendiğini sandıkları birtakım gerçek-dışı yetenekleri bulmaya bakıyor.

Bu tutum, bilimsel gelişmeye de, doğa olaylarını öğrenmeye yönelen düşünce akımına da aykırıdır. Bilinmeyenin ötesinde, bir gizli gücün bulunduğunu ileri sürmek bir sorunun çözümü değil, onun daha içinden çıkılmaz bir duruma getirilmesidir.

Anadolu eskiçağında durum böyle değildi. Gizli güçler insanın, çevresindeki varlıkların özünde bir doğa varlığı olarak niteleniyordu. İnsan kendini bir doğa sanı-

yordu. Doğada bulunan ne varsa kendi özünde vardı onun inancına göre İ.Ö.VI-V yüzyıllarda Anadolu'da doğup gelişen, doğayı *yel, od, su, toprak* diye dört ilkeden kurulu bir *bütün* sayan düşünce akımını besleyen, geliştiren bu eskiçağın doğacı görüşüdür. Doğacı felsefeye göre insan da bu *dört ilke*'den kurulu bir *bütün* olarak vardır. Bu görüş sonradan *tasavvuf* denen düşünce akımını yarattı. Evrenle insan öz bakımından bir varlık olarak yorumlandı. Tanrı ile evren, evrenle insan, bu üçüzlü bütün, yapılarını kuran ögeler bakımından *özdeş* sayıldı.

Şimdi Anadolu'da doğan, Anadolu'da gelişen, komşu ülkelerin buluşlarından geniş ölçüde yararlanan, onlardan esinlenen, onlara kaynak olan bu ilaç yapımı zamanla unutuldu sanılmasın. Yalnız boyası değişti, özü olduğu gibi kaldı. Eskiçağın yararlı bitkileri, suları, canlıları sonradan bilimsel birer adla anılır oldu. *Materia medica* diye söylenen, gerçekte Latince olan bu bitkiler bütünü yeni bir buluş değil, eskinin daha uygun bir biçimde düzenlenmesidir ancak. Bu bitkilerin çoğu Anadolu kaynaklıdır. Eski hekimliğin ocağı sayılan *Bergama*'da çevre bitkilerinden ilaç yapılıyor, kullanılıyor, uygulanıyordu. *Bergama* eskiçağlarda da, İ.Ö. 9000 yılarında da oturulan, yaşanan bir yerdi. Daha sonraki dönemlerde, özellikle ilkçağda çok ünlü bir kitaplığı da vardı.

Anadolu'nun eskiçağında başlayan, ilkçağa değin gelen bu doğacı ilaç yapımı, daha doğrusu bu deneyci tutum, tektanrıcı dinlerin doğuşu ile yavaş yavaş unutulmaya, bırakılmaya başlandı. Burada onun üzerinde durmanın gereği yok artık, gelecek bölümlerde bununla ilgili açıkla-

malar yapılacak.

Burada bir öndeyiş niteliğinde olan bu bölümde belirtmek istenen, daha çok, bir tarih anlayışının, bir evren görüşünün bırakılması, gerçekten uzaklaşmaya varan tutumun benimsenişidir. Biz, Anadolu insanı olarak, kendi gerçeğimizi kendi dışımızda arama hastalığına yakalanmışız. Ne yazık ki bu yazıda sıralanan bitkilerden yapılan ilaçlar içinde bizim bu hastalığımızı sağıltacak nitelikte olanı yoktur. Biz, kendi kendimizden uzaklaşmayı, kendimizi başka, bizden olmayan kaynaklarda aramayı alışkanlık edinmişiz bilmeden, üstelik bunu bir başarı, yücelik saymışız anlamadan, kavramadan. Önce içinde yaşadığımız doğadan kopmuşuz, sonra kendimizden. Kişilik bilincimiz gelişmemiş, başkalarının bilinç aydınlığında yumuk gözlerle dolaşmaya alışalıdan beri.

İnsan, belli bir ölçüde, kendi kendini yenileyen, yenilemeyi bilen varlıktır. Olduğu yerde kalma, yalnız çevrenin verileriyle yetinme yok insanda. Doğa, düşünme yeteneği olan insanı, kendiliğinden birtakım yaratmalara iter. Doğa insanı böyle bir eyleme itmeden, insan, bu eylemin baskısı altında, akışı içinde yaratmadan, ortaya yeni bir nesne koymadan edemez. Bu insanın kendini yenileme duygusundan doğar. İlerde de görüleceği üzere, ilaç yapılan bitki ile, insan, doğa arasında içten bir bağlantı kuruyor kendince. Bunu bilimsel bir anlayışla yapmamış eskiçağda, daha çok bir inançla yapmış, bu belli. Ancak insan eylemi olması, doğa ile karşı karşıya gelmesi, doğa dışında bir güç aramaması, ya da arayamaması bu sözü edilen bağlantıyı pekiştiriyor. İlaç yapan, bitkide kendine yararlı

bir gücün bulunduğunu anlayan insan doğada daha bağımsız, daha özgürdü. O yalnız doğa ile sınırlanmıştı. Özgürlüğünün sınırları doğa ile başlıyor, doğa ile bitiyordu.

Doğa-dışı, doğa ötesi güçlere inanmaya başlayan insan, bilmeden, bağımsızlığını, özgürlüğünü yitirdi. Düşüncelerinin, inançlarının tutsağı oldu. Kendini doğa-dışı, gerçekle ilgisi olmayan bir ülkenin yurttaşı saymaya koyuldu. Doğada bir *konuk*, bir *yolcu* olma duygusunu doğuran, insanın böylece canına okuyan da tektanrıcı dinlerdir artık. Tektanrıcı dinler içinde, insanın bir dünya yerlisi olduğuna inanan yoktur. İnsan bu dünyada bir *konuk*, bir *yolcu* olmaktan öteye geçemez. Bu yaşam, bu ortam yalancıdır, geçicidir. Gerçek yaşam, gerçek ortam, gerçek insan öte evrende, bilinmeyen insana bir bütün olarak verilmeyen bir ülkededir. Böyle bir anlayış ortamında bütün davranışlar, eylemler de bu konuk geçici yere yaraşır nitelikte olacaktır.

Bu tutum insanı evrenden koparır demiştik. İşte bu kopuş bütün insan davranışlarında olduğu gibi ilaç yapımında da kendini gösterir. Eskiçağda bitkiden ilaç yapan yetkili bunu doğa güçleri adına, inandığı, tanrısal bir güçü olduğunu söylediği doğa adına yapıyordu. O, doğanın içindeydi. Burada incelenen ilaçların çoğu Anadolu toprakları üzerinde yetişen bitkilerden yapılanlardır, Anadolu doğasının özelliğini, niteliğini, daha doğrusu bitki örtüsünü gösterir bu.

Ancak bu yapıt, bir ilaç-bilim (pharmacologie) tarihi değildir. Bu bakımdan, bugünkü, deney bilimleriyle bağdaşmayan konuları da içerir. Öte yandan ilaç yapımın-

da uygulanan yöntemleri, ilaç yapımının kurallarını, gelişimini de içermez. Onun konusu yalnız Anadolu'da eskiçağdan beri kullanılagelen ilaçlar, onların yapıldığı bitkilerdir. Bu bitkiler içinde Anadolu'ya ilkçağdan sonra, ortaçağdan sonra dışardan gelenleri de vardır. Onları da Anadolu ilaçları içinde saymanın nedeni Anadolu'da birer halk ilacı olarak kullanılmaktadır.

1

ANADOLU HALK İLAÇLARI

Anadolu ilaçları, Anadolu'da yetişen bitkilerden, Anadolu halkının yaptığı sağıltıcı, iyileştirici birleşmelerdir, buluşlardır. Bunlar eskiçağdan günümüze değin sürüp gelen bir geleneğin ürünleridir. Anadolu'da yetişen bitkilerden yapılan ilaçların, bugünkü belgelere göre en eskileri, çoğu Hititlerden kalmadır. Hititlere göre ilaçların yapıldığı bitkilerin özünde birtakım gizli güçler, tanrısal erkler vardır. Bitki bir tanrısal gücün görüntüsüydü, bu yüzden de kutsaldı. Nitekim Anadolu'da yetişen bitkilerin, ağaçların çoğunun eski çağdan beri kutsal olduğunu, tanrısal bir özle donatıldığına inanıldığını biliyoruz. Sözgelişi çınar, çam, kayın, meşe, defne, kiraz, kızılcık, kızılağaç, karaağaç, ardıç, kestane, ceviz, sarıçam, söğüt gibi ağaçlar; üzüm, incir, buğday, arpa, darı, elma gibi yemişlerle etkinler; yonca, nane, kekik, dereotu, eğreltiotu gibi otlar; gelincik, menekşe, nergis gibi çiçekler kutsal sayılıyordu. Bunların yansıttıkları birer tanrı, birer tanrıça

vardı. Sözgelişi gelincik çiçeği Suriye yönlerinden Anadoluya gelen *Attis* (Adonis) adlı tanrının; yonca, menekşe ise Anatanrıça *Kupapa* (Kübele)nın çiçeği idi.

Hitit dininde her tanrının, tanrıçanın tanrıçanın bir bitkisi, bir çiçeği, bir ağacı vardı. Hititler bolluk veren tanrıların otlarında, bitkilerinde, çiçeklerinde birer koruyucu gücün olduğuna inanırlardı. Bildiğimiz keten'e Hititler kattanya derlerdi. Keten sözü (bugünkü Türkçede geçen) bundan türemiştir. Bu bize Hititlerin keten dokuduğunu, ondan giyecek yaptıklarını gösteriyor açıkça. Hititler bildiğimiz " bira"ya *siyesar* dediklerine göre bira yapmayı da biliyorlardı. Sümerler biraya *kaş* diyorlardı. Bu söz Hitit diline de geçiyor.

Hititlerde ağaç, bitki gibi varlıklardan, hayvanlardan (hayvanların yağından, etinden, kemiğinden, tırnaklarından) ilaçlar yapılıyordu. Bitkilerin dışında kalan hayvanların da çoğu kutsal varlıklardı. Hitit tanrılarının yönetimi, koruyuculuğu altında yaşarlardı. Bunlardan ancak sankunnis (rahip) denen din görevlileri ilaç yapabilirdi. Onlar, gizli güçleri bildikleri, onlarla konuşup anlaştıkları için, ilaç yapma yeteneği bulunan kimselerdi.

Eski Anadolu ilaçlarının yapımı gibi türleri de değişti. İlkin ilaç insan gövdesine giren kötü ruhu kovmak için girişilen bir eylem niteliğindeydi. Bugünkü anlamda bir etkisinin varlığına pek inanılmazdı. Her ilacın özünde bir tanrısal varlığa sığınma, insanüstü, doğaüstü bir güçten yardım dileme vardı. Bir ilaç, hangi toplumda yapılırsa yapılsın, belli bir insan güvencini, doğa ile kurduğu bağlantıyı dile getirir. Doğaya inanmayan, onun gücü-

nü değerini bilmeyen bir toplumda ilaç bakımından yaratacı, bulucu başlar da yetişmez. İnsan doğaya ısındığı, onun ışığında aydınlandığı oranda kendini de, çevresini de, yaşadığı toprağı da tanıyabilir. Toprağı tanımak, onun özünde gizlenen güçleri bilmekle, anlamakla olur. Bu bakımdan ilk ilaç yapan ya da yapmaya kalkan kimse doğaya en yakın olan, onu tanımak anlamak özlemiyle yanan kimsedir. Tanrılar, ne denli güçlü olurlarsa olsunlar, insanlara doğanın dışında bir nesne veremezler. Tanrının insana verebileceği ne varsa doğanın içindedir. İnsan da doğada gördüğünden, tanıdığından başkasını tanrısından isteyemez, dileyemez. Doğada olmayanı istemek insan gücünü aşar, doğada olmayanı vermek de tanrılarını elinden gelmez.

Anadolu insanı doğa ile öz öze, gönül gönüle yaşıyordu. Bu nedenle canı çektiğini, özlediğini, doğadan istiyor, doğada, yaşadığı toprakların üzerinde arıyordu. Bu tutum yalnız Anadolu insanına veri değildir, eskiçağın bütün toplumları doğayı seviyor, onunla koyun koyuna, kucak kucağa yaşıyordu. Başı ağrıyan, dizleri titreyen, dili tutulan, doğumda güçlük çeken, bir yeri kırılan doğada gördüklerinden birine sığınıyor, otlardan, sulardan, ağaçlardan taşlardan, çiçekleden yardım istiyordu. Tuttuğu dal işine yararsa, yediği yemiş, içtiği su, gölgesinde yattığı ağaç ona bir tatlılık, bir iç açıklığı verirse ona başının üstünde yer veriyor, onu kutsal sayıyor, onda tanrılık bir özün, insanüstü bir gücün bulunduğuna candan inanıyordu. İşte insanı ilaç yapmaya iten bu doğada karşılaştığı varlıklardan duyduğu sevinç, mutluluk, sağladığı yarardır.

Bunlar ancak deneyle elde edilebilirdi, öyle de oldu.

İ.Ö. 1700 yılında Hititliler üzümü yedi, sıktı suyunu içti bir başkalık, bir tatlılık buldu kendinde. Bunu daha önce Anadolu'da yaşayan insanlardan, bugün için adı sanı unutulmuş kimselerden öğrendi, bu bir tarih gerçeğidir. Ancak üzümde Tanrılık bir güç, kutsal bir öz gören ilk Anadolu insanı, elimize geçen yazılı belgelere göre, Hitit oldu. Hitit insanı *muris* dediği üzüm salkımını kutsal saydı, onu evrene bolluk saçan Tanrının eline verdi, Tanrının sakalını üzümleştirdi. Sonra döndü üzümden hastalıkları giderici, sağıltıcı ilaçlar yaptı. Gene Hitit İnsanı *melit* dediği baldan yarar gördü, *melit* (bal)ı yapan arıyı kutsal saydı. Onu birtakım hastalığın giderilmesinde kullandı. Durum günümüzde de öyledir. Bal birçok hastalığın sağıtılmasında bir halk ilacı olarak kullanılır ondan türlü türlü ilaçlar yapılır. Bu, o çağ insanının yaşadığı doğa ortamı dolayısıyle, gerekliydi. O çağın insanı başka türlü düşünemezdi, edemezdi. Bugün biz Anadolu insanları içinde ateş yaktığımız, yemeğimizi pişirdiğimiz, suyumuzu ısıttığımız, ısındığımız *ocak*'ımıza saygı gösteriyoruz, ona ayrı bir önem, başka türlü bir değer veriyoruz. Daha doğrusu onu bilmeden kutsal sayıyoruz. Yeni değildir bu saygı, bu ocak sevgisi ülkemizde, içimizde. Hititlerin *hassas* diye andıkları bu ocak kutsaldı. Ayrı bir saygı, sevgi gösterilirdi ocağa. Güneş Tanrısıyla Tanrıçasıyla, yıldırımla, şimşekle, sözün kısası ateşle ilgili bütün varlıklarla, olaylara bağlantısı vardı ocağın. Hititlerin yıkılışından bir kaç yüzyıl sonra Anadolu'da kurulan yeni yöntemlerce de ocak kutsaldı. Ünlü Anadolu bilgesi *He-*

rakleitos (İ.Ö,VI.y.y.) ateşi bütün varlığın özü (*arkhe)* saymıştı. Oysa ondan epey önce, İ.Ö.VII yüzyılda İran'da ateşi kutsal sayan, Zerdüştlük diye anılan bir din vardı. Ondan çok daha önce Hititlerde *Pahhur* adı ile kutsanan bir tanrı vardır. Bu ateş, ocak tanrısıdır. Ateşle, ocakla ilgili bütün işler onun yöntemi, denetimi altındadır. Hititlerden biraz daha önce yaşamış Sümerlerde de ocak kutsaldı. Sümerler ocağa *guannı* derlerdi. Ocakla ilgili ilaçları, sağıltma yöntemleri vardı. Anadolu'da ilaç yapmada büyücülükte ocağın önemi büyüktür. Ancak halk bunun nedenini bilmez. Ocağın sıcaklığı ile güneşin sıcaklığı arasında köklü bir bağlantı kurar, ateşi, ocağı kutsal sayar.

Ocakla, ateşle ilgili ilaçlar genellikle okuyup üfleme, tütsüleme biçimindedir. Hasta ocağın başına getirilir, daha önce ocağa atılan kemik, kabuk, tohum, kozalak türünden ne varsa, hastayı sağıltacağına inanılan ne ortaya konmuşsa, ateşe atılır. Onların yanması sonucu çıkan duman hastaya koklatılır, hasta onları derin soluk alışverişlerle içine çeker. Bu arada okunur, üflenir. Bu sağıltma yöntemi bugün de Anadolunun birçok yerinde uygulanır, yapılır. Daha doğrusu Hitit tanrısının yerini bir başka tanrı alır. Hititlerde *sankunnis* denen din görevlisinin yerini rahip, haham, papaz, hoca, cinci gibi çağa uygun görevlerin başında bulunan kimseler alır. Bu durum bir tarih gerçeğidir, doğanın gösterdiği doğrultuda bir gelişimdir. İnsan kendi çevresinden yavaş yavaş dışa doğru bir açılma, bir yayılma gösterir. Bu yayılma yaşamakla ilgili bir deneme sonucudur.

Anadolu ilaçları yaşama ile bağlantılı denemelerin, uygulamaların ürünüdür. İlaç yapımında kullanılan ne varsa zamanla denenmiş, yararı saptanmıştır. Hititler *mahlas* dedikleri asmayı (üzüm asmasını) kutsal sayarlardı. Bu kutsallık asmanın özündeki yararlılıktan doğuyordu. Asma insana yıkım getiren, öldürücü nitelikte bir bitki olsa Hitit toplumunda, Hitit inançlarında yaygın bir yeri olmazdı. İnsanlık tarihinde insana yıkım getirine, ağulu, öldürücü bitkiler arasında kutsal sayılan yok gibidir. Bundan da kutsallığın kökeninde insan için bir yararlılık saklıdır. İnsana yararı olmayan, insanın işine yaramayan bir nesne kutsallık taşımıyor halk inançlarında. Bu tür bitkilerden, doğa varlıklarından ilaç da yapılmıyor pek.

Anadolu ilaçlarının yapımında bitkilerle hayvanlardan yararlanıldığını, bunların birer kutsal varlık olduğunu daha önce söylemiştik. Şimdi de ilaç yapmaya yararlı olan kutsal hayvanları sayalım. Hititlerce *mus* (yılan) kutsal bir hayvandır. Sümerceden Hititçeye geçen bu *mus* sözünden anlaşıldığına göre Hititler komşularından esinlenmiş, yararlanmışlardır ilaç yapımında. Yılanın dişleri, gömleği, gözleri birtakım hastalıklara iyi gelir denir. Günümüzde bile yılanın baş ile kuyruk yanlarını atıp ortasını alır (ağulu yerleri atılır) iyice pişirdikten sonra yiyen insanda mayasıl olmaz, birtakım deri hastalıkları geçermiş. Bu denendiği söylenen bir olaydır. Ancak bu yeni olmasa gerek. Hititlerde çok kutsal sayılan bir *illuyanka* adlı yılan vardı. Bu bir dev büyüklüğündeymiş. Kartallarla savaşırmış. Bu yılan öyküsü Mısır'da da vardı.

Şimdi üzerinde durulması gereken konu şudur: Yılandan ilaç yapılıyor, yarar sağlanıyor. Eskiçağda yılanın kutsal sayıldığı biliniyor. Hindistan'da birtakım yılanlara tapılıyor, onlara tanrı gözüyle bakılıyor. Yılanla yapılan ilaçların özünde bu eskiçağdan kalma kutsallığın etkisi açıktır.

Bugün kartal büyü yapımında da, nazar değmesinde de, ilaç yapılışında da yararlı sayılır. Özellikle kartal gözü göz değmesine iyi gelir, büyüde çok işe yarar. Oysa Hititler kartala *haras* derlerdi. Kartal onların inancına göre kutsaldı. Kurt, gerek dişleri, gerek tırnakları, tüyleri ilaç yapımına, büyüye, gözdeğmesine elverişli, yararlı sayılır. Luvi dilinden Hititçeye geçen *vetnas* sözü kurt anlamına gelir. Hititlerde bu hayvan da kutsaldı. Demek kutsallıkla ilaçlar arasında bir bağlantı, bir özbirliği vardır. İnsana yararı dokunan bir nesne kutsallık kazanabiliyor insan düşüncesinde. Yoksa önce kutsal sonra yarar gelmiyor. İlkin yarar, sonra kutsallık geliyor.

Hititler bal'a *melit* derlerdi. Bundan tatlı anlamına gelen *meliddus* sözü türetilmiş. Bu sözün gerçek anlamı da ballı (bal gibi tatlı) demektir. Balı yapan arı kutsaldı, sevilen, sayılan bir hayvandı. Eski Mısır'da arı, karınca yaraların dikilmesinde kullanılırdı. Özellikle baldan ilaç yapılır, hastalıkların sağıltılması yoluna gidilirdi onunla. Baldan bugün de ilaç yapılıyor. Arada görülen benzerlik kutsallık, ilaç yapımı, eskiden olduğu gibi balın bugün de yararlı oluşu, ilaç yapımına elverişli sayılışı gelişigüzel bir durum olmasa gerek. Neden bugün ilaç yapımında yararlanılan bitkilerin, hayvanların çoğu eskiçağ-

da Hititlerce, Sümerlerce, Mısırlılarca kutsal sayılıyordu ya da neden eskiçağda kutsal sayılan varlıklardan bugün ilaç yapılıyor? Bu sorunun karşılığı gene kendi içindedir.

Bugün Anadolu halkı geleneklere, göreneklere dayanarak birçok ilaç yapıyor. Bu halk ilaçlarının çoğunun çağdaş hekimlikte de yararlı olduğu kanısı yaygındır. Halk bunları belli kitaplardan okuyup öğrenmemiştir. Çünkü bu ilaçların çoğu yazıya bile geçinemiştir. Peki bu ilaç geleneği nereden geliyor dersiniz? Karşılığı açık, yaşamdan. Halk göre göre öğreniyor, öğrendiğini uyguluyor, gene göstere göstere geleceğe aktarıyor.

Halk kanısına göre romatizmaya arı sokması iyidir. Romatizmalı bir insanın ağrıyan yerini arı sokarsa ağrı geçermiş. Bu denenmiş bir olaydır, öyle söyler Anadolu halkı. Arının saygı görmesinde bu türden yararlı olayların etkisi açıktır.

Anadolu ilaçlarında en ilgi çekici yan sürekliliktir. Günümüzün halk ilaçlarını inceledikçe, insan ister istemez, daha gerilere, uzak geçmişe doğru gidiyor. Eskiçağın inançlarıyla günümüz halk ilaçları arasında köklü bir bağlantının bulunduğunu görüyor. Eskiçağda kutsal sayılan bir bitkinin bir hayvanın bugün ilaç yapımında yararlı olduğu görülüyor. Hitit kabartmalarında görülen hayvanlardan biri de ayıdır. Bugün ayı ayağından ilaç yapılıyor. Özellikle ağrılara iyi geldiği söylenir. Gene Hitit kabartmalarında fare, tavşan, türlü türlü kuşlar görülür. Günümüzde bu hayvanların halk ilaçlarının yapımında kullanıldığ biliniyor.

Sıvılardan, sulardan, bitkilerden yapılan ilaçların (halk ilaçlarının) daha etkili olsun diye ay doğduğu gecelerde ayaza konduğunu biliriz. Oysa Hititlerde ay tanrısı *Kaşku,* Hurilerde *Kuşuk,* Samilerde *Sin* birer iyilik Tanrısıdır. İnsanların yardımına koşar, onları korur, sıkıntılı günlerinde ellerinden tutar, kötü ruhları kovar bu tanrılar. Şimdi ilacın ayaza konması ile bu iyilik tanrıları arasındaki bağlantı çıkıyor ortaya.

Günümüz halk inançlarında olduğu gibi, eskiçağda da hastalıkların, büyük yıkımların Tanrılardan geldiği kanısı vardı. Özellikle salgın hastalıklar öfkelenen, belirsiz bir neden yüzünden insanlara kızan kötülük Tanrılarının insanların başına getirdikleri korkunç yıkımlardı. Bunun en güzel örneği kral *Murşil* (İ.Ö.1334-1306) ağzından Tanrılara söylenen yakarışlı, içli şiirdir. Hitit ülkesinde çıkan bir veba salgını yüzünden Tanrılara sığınıyor kral, onlara yalvarıp yakarıyor salgını kaldırsınlar diye.

Yumuşasın yüreğiniz yeniden kovun uzaklaştırın
Bu vebayı Hattiler ülkesinden.

Bu dizelerde vebanın ortaya çıkışı öfkelenen Tanrıların insanları cezalandırışı olarak beliriyor. Nitekim biraz aşağıda şöyle diyor kral?

Soyumun suçunu taşıyorum sırtımda ailemin
Ey Tanrılar efendilerim benim
Dirlik düzenlik verin ortalığa şimdi
Acıyın bana ey Tanrılar efendilerim bağışlayın
Ben size sığınmışım işte
Yalvarırım size dinleyin beni bir kötülük yok
İçimde eskilerin suçundan yaptıklarından sorumlu

Tutmayın beni onlar ölüp gitmişler çoktan ben
Babamın günahını çekmeyeyim artık....

Yakarış daha uzayıp gidiyor. Eski bir suçtan dolayı Hatti ülkesinin başına gelen yıkımdan Tanrılara sığınıyor kral. Aradan binlerce yılın geçmesine karşılık Anadolu halkının inançlarında, geleneklerinde, göreneklerinde (bu konuda) önemli bir değişme olmamıştır. Özellikle kuraklık dönemlerinde halkın hocaların, cincilerin yönetimi altında *yağmur duası'* na çıkışı bunu gösterir açıkça. Bir doğa olayının karşısında Tanrıya sığınma eğilimi Anadolu insanıyla yaşıttır yaşadığımız topraklar üzerinde.

Bugün Anadolu halkı yağmur suyu ile yıkanmayı uğurlu, yararlı sayar. Saçları uzatır, saçların dökülmesini önler, kırıklığı, baygınlığı giderir, insana bir içaçıklığı, bir yumuşaklık verir yağmur suyu. Böyle inanır halk onu bir ilaç olarak kullanır. Hititlerin *heyus* dedikleri yağmur, onların inançlarına göre, kutsaldı. Tanrıların insanların yararı için gönderdikleri bir yarar, bir bolluk kaynağıydı. Nitekim tektanrıcı dinler, özellikle İslam dini yağmura *rahmet* dedi (halk arasında böyle söylenir. Yağmur yağıyor yerine, *rahmet yağıyor* denir.) Rahmet sözü yardım, acıma, iyilik etme, yararlı olma anlamlarını içerir Arap dilinde.

Anadolu ilâçları, yalnız Anadolu kaynaklı değildir. Komşu ülkelerden öğrenilmiş, edinilmiş ilaçlar vardır Anadolu ilaçları arasında. Bunların başında Anadolu kökenli olmayan bitkilerden, tozlardan yapılmış ilaçlar gelir. Genellikle Anadolu ilaçları Hindistan, İran, Mısır, Me-

zopotamya, (Sümer, Akad, Babil) uluslarından edinilmiş denemeler, aktarmalarla karışmış, kaynaşmıştır. Hititçede geçen Sümerce, Akadça sözlerden, din kavramlarından, birtakım özel adlardan (bitki, hayvan) anlaşılıyor bu. Ancak, Anadolu halkı dışardan aldığına yenilerini eklemiş, onları geliştirmiştir de. Söz gelişi ilkçağda Bergamada yaşayan, sonra batıya göçen *Galenos* (İ.S.2. yüzyıl) adlı hekimin yaptığı ilaçlar vardır. Ancak *Galenos*'un bu ilaçları kendisinden çok önce, Anadolu'nun Ege adalarında yaşamış (İstanköy) *Hippokrates* (İ.Ö.460-377)'den aldığı biliniyor.

Anadolu'da yapılan ilaçlar zamanın akışı içinde yeni yeni denemeler, görenekler sonucu boyuna artmıştır. Bilinmeyen bir otun, bir tozun bulunuşu, bir yemişin, bir çiçeğin denenişi, bir rastlantı sonucu yenen nesneden doğan yarar halk düşüncesinde yeni yeni ilaçların yapımını sağlamıştır. Bunu yakın çağlarda Anadolu'ya getirilen mısır, domates, patetes, kahve, çay gibi bitkilerin ilaç yapımmda kullanılmasından anlıyoruz açıkça. Kanın durdurulmasına yarayan tütünün Anadolu'ya birkaç yüz yıl önce getirildiği biliniyor. Halk bunun belli yerlere yaradığını bulmakta, öğrenmekte gecikmemiştir. Bu olay bize halk düşüncesinin sürekli bir yaratış akışı içinde olduğunu bildiriyor. Anadolu'da ilaç yapımı bölgelere göre değişir demiştik. Bu değişme bitki örtüsüyle, doğal yapı (çevrenin) ile ilgilidir. Ayrıca ilaçla inanç arasında da sıkı bir bağlantı vardır. Sözgelişi Bergama yörelerinde yapılan ilaçlarla, Doğu Karadeniz ya da Doğu Anadolu bölgelerinde yapılan ilaçlar arasında birtakım başkalık,

ayrılık görülür. Damarotu denen ot Doğu Karadeniz yörelerinde olur. Yaralara (suyu) iyi gelir. Anadolu'nun başka yörelerinde bu ot pek görülmez. Bu nedenle ilacı da bilinmez.

Anadolu halk ilaçlarının İslâm dininden önceki dönemlerde olanları çoktanrıcı din inançlarına, İslâm dininden sonraki dönemlerde uygulananlar da tektanrıcı (İslâm anlayışı açısından) inançlara uygun olarak düzenlenir. Sözgelişi İslâm dininin yasak (haram) saydığı nesnelerden pek ilaç yapılmaz. İslâm dininin ilaç yapımında uygun, yararlı gördüğü bitkilerin, tozların çoğu da gene eski çağlardan kalmadır. Kur'an'da adı geçen incir, zeytin, nar, hurma gibi ağaçlardan önceleri de yararlanılıyordu.

Anadolu'da kullanılan halk ilaçlarının çoğu geleneklerle, göreneklerle, çağdan çağa aktarılmakla yayılmış tutunmuştur. Kur'an'da, hadislerde (Peygamber Hz. Muhammed'in özdeyişlerinde) geçen bitkilerle yapılan ilaçların kimi Arapça'dan yapılan çeviriler sonucu, hocalar, cinciler aracalığıyla yayılmış, benimsenmiştir. Din kitaplarında adı geçen birtakım otlardan yapılan bu ilaçların da eskiçağlarda bağlantısı vardır. Arabistan'da zeytin, incir, hurma gibi nesnelerin çok eski dönemlerde, Tevratta bile kutsallığını gösteren sözler vardır. Üzüm de öyledir.

İslâm dini Anadolu'da yayılmaya başlayınca, onun önem verdiği bitkiler, onlarla yapılan ilâçlar değer kazandı. İslâm büyüklerinin, bilginlerinin bitkilerle, ilaçlarla ilgili sözleri derlenip öğrenilmeye başlandı. Hadis, tefsir

kitaplarında adı geçen bitkiler önemsendi. İslâm inançlarına göre önemli sayılan, ilaç yapımında kullanılan doğa varlıkları genellikle şunlardır; tuz, kına, incir, üzüm, ayva, hurma, mercimek, yumurta, hindiba, turunç, hardal, nergis, mantar, pirinç, reyn, nar, sinemak, sarmısak, çörekotu, dereotu, zeytinyağı, kabak, üdi hindi, misvak, bal, kül, kavun, patlıcan, bakla, et, inek sütü. Araplar'ın bunların dışında ilaç yapmak için çok bilgileri olmadığı anlaşılıyor. Nitekim bitkilerin Arabistan'da yetişmeyenlerinin de anıldığı gözönünde tutulursa kiminin dışardan, komşu ülkelerden geldiği görülür. Güney'den gelen bu ilaç gereçlerinin yanı sıra eskiçağdan kalma ilaç yapım geleneklerinde de birtakım değişmeler oldu. İlaç yapılırken uygulanan okuyup üflemeler Arapça yapılmaya başlandı. İslam dini yavaş yavaş ilaç yapımında etkisini gösterdi. Böylece ilaç yapımı eski *"denenmiş kişilerin"* elinden çıkıp hocaların, cincilerin, ermişlerin eline geçer oldu. İlaç yapılan bitkilerin özünde bulunduğuna inanılan gizli sağıltıcı güçlerin yerini "Allah" aldı. Bütün gizli güçler "Allahın yöntemi altında" iş görmeye başladılar.

Bu tutum doğadan kopmanın başlangıcıdır. Eskiçağ insanı ilaç yaptığı bitkinin özünde bir doğa gücünün bulunduğu kansındaydı. Sağıltıcı güç somuttu, ilaç yapılan bitkinin içinde saklıydı. İslâm dini bunu kaldırdı attı. Bitkinin özündeki doğal, sağıltıcı güç dışta kaldı, doğanın ötesinde, evrenin sonsuzluğunda bilinmeyen Tanrı'nın eline geçti. Artık insana yarayan ilaç özü bitkide değil "Allah"tadır denir oldu. Böyle koptu Anadolu insanı doğadan. Bu kopuş ilaç yapılan bitkilerin de azalmasına yol açtı. İlaç yapmaya kalkan kimse işine yarayacak

bitkiyi doğada değil de Kur'anda peygamber sözlerinde, İslam büyüklerinin özdeyişlerinde aramaya koyuldu. İlaç yapımına yarayan varlıkların kimine "haram", kimine "mekruh" dendi. (1) Bu tutum, bu gökten indiği söylenen kitaba, buyruğa kesinlikle uyma gereği Anadolu'da bitkilerden, hayvanlardan ilaç yapımını sınırlandırdı. Sözgelişi alkollü içkiler toptan yasaklandı (İslâm dininde sekr veren, insanı keyiflendiren içkiler), içilmesi, yenilmesi büyük suç sayıldı. Oysa daha önceki çağlarda bunlardan ilaç yapılır, hastalıkların giderilmesinde yararlı olurdu. Burada ilaçlarla inançlar arasında bir gerginlik ortaya çıkıverdi. İlkin inançla ilaç birbiriyle iyice bağdaşıyordu. İlaç yapılan nesneye karşı bir saygı, bir yakınlık inancı vardı. O nesnede insana yararlı bir özün saklı kaldığı inancı yaşıyordu. Sonra bu inanç sarsıldı, sınırlandı. Tektanrıcı bir dinin "yasak" koyduğu bitkinin, hayvanın ilacı da "yasak"ın sınırları içine giriverdi.

Görünüşte önemsiz gibi gelir insana bu din yasağı. Bir bitkinin, bir hayvanın yenmesi, ilaç yapımında kullanılması yasaklanırsa bundan ne çıkar gibi bir düşünceye kapılabilir insan. Biraz üzerinde durunca bundan çok önemli sonuçların çıktığı anlaşılır açıkça. İlkin insan dinin koyduğu yasaklarla doğadan, çevresini kuşatan kimi doğa varlıklarından uzaklaşıyor. Onları çevresinden uzaklaştırıyor. Başlangıçta sınırsız olan doğal çevresini bile bile sınırlandırıyor. Çevresini saran doğa varlıklarının sayısını azaltıyor. Hayvanların kimine "haram", kimine "mekruh" diyerek bir kaçınmanın, bu kav-

(1) Haram, İslam dinine göre kesinlikle yasaklanan, Müslümanın elini bile sürmesi suç olan; mekruh ise, kaçınılması gereken, iğrenilen, pis sayılandır.

ramlarla nitelenenlerin yanına bile sokulmamanın gereğini sürüyor ileri. Haramların, mekruh (iğrenç) ların sayısı arttıkça insanın çevresindeki doğa varlıkları, yararlanılması gereken nesneler azalıyor demektir. Bu sınırlama, kendi kendini yoksun bırakmadır. Sözgelişi XVI.Yüzyılın ünlü din bilgini sayılan *Ebussuud, Efendi'* nin verdiği fetvalarda ilginç sözler, yasaklar vardır. Bunlardan birkaçını görelim? "İstakoz ve kerevit (büyük karides) ve midye ve istiridyenin ekli helâl olur mu (yenmesi uygun düşer mi?) , Elcevab- keraheti tahrimi ile mekruhtur (yasaklanan iğrenç nesnelerdendir, yenmez)." "Zeyd (erkek) mütalaaya kuvvet için yahut hazm-ı taam içün kahve içse helâl olur mu (yenmesi uygun düşer mi?), Elcevab; keraheti tahrimi ile mekruhtur (yasaklanan iğrenç nesnelerdendir, yenmez)". "Zeyd (erkek) mütalaaya kuvvet için yahut hazm-ı taam içün kahve içse helâl olur mu (düşünmeyi okumayı güçlendirmek ya da yemeği sindirmek için kahve içse yaraşır mı?) Elcevab? Feseka alet-i levhü fücur ile içtikleri mekruhu adam istimal mi ider? (ortalığı bozup karıştıran kimselerin oyun oynayıp eğlenirken içtikleri iğrenç nesneyi insan kullanır mı?) Burada kahvenin de yasakladığını söylüyor. Oysa İslâm dininin doğuşundan sonra bulunmuş. Kur'an'da adı bile geçmez. *Ebussuud Efendi* adı geçen deniz hayvanları yanında kahve, afyon, boza, haşhaş macun, esrar gibi birtakım nesneleri de yasaklamıştır. Bunların çoğu ilaç yapımında kullanılır. Kimi din bilginleri bunların ilaç olarak kullanılmasına bile karşıdır.

Bu yasaklarla insan çevresinden, doğadan sınırlı da

olsa kopuyor, koparılıyor. Eskiçağın insanı doğa ile iç içe getiren yaşama anlayışı ortadan kaldırıyor. İnançlar insana yardımcı, yararlı olacak yerde onu baskı altına alıyor, davranışlarına, eylemlerine birtakım gereksiz yasaklar koyuyor.

Anadolu ilaçları, eskiçağlarda, insanla doğa arasında sürüp giden bir kaynaşmanın, bir birliğin sağlanmasına yol açıyordu. Bir ottan mı ağulandı onu giderecek ilacı gene ottan yapıyordu. Elini ayağını bir taş mı kesti, kanını gene o taşın üzerindeki yosunla durduruyor, yarasını onunla sağıltma olanaklarını arıyor, buluyordu. İlacın yapıldığı ot, hayvan eskiçağ insanı ile doğa arasında bağlantı kuruyor, birlik sağlıyordu. Eskiçağ insanı doğada bulduğu ottan yaptığı ilacın özünde saklı tanrısal gücün ilaçla kendi gövdesine girdiği kanısındaydı. Alınan ilaçla tanrılaşan bir yanı vardır eskiçağ insanının, böyle sanırdı boyuna. Tektanrıcı dinler bu inancı ortadan kaldırdı. İlacın gücünü doğada değil de doğanın dışında, ötesinde arama yoluna koyuldu.

İslâm düşünürleri ilaç yapma konusunda Hz. Muhammed'in birtakım sözlerini aktarırlar. Sözgelişi, "İncir yiyiniz". Uçmaktan bir yemiş geldi, onun adına incir denir dersem yalan değil, sözünden dönmem. İncir basura...iyi gelir." Şu sözden dolayı İslâm hekimleri , inciri basur ilacı olarak kullanırlar. Oysa incir, İslam dininden çok mu çok yüzyıllar önce ilaç yapımında kullanılıyordu. İslâm dinine eskiçağdan, ilkçağdan geçmiştir. Ayva yerseniz yürek darlığını giderir, balgamı söker, yüreği besler güçlendirir. Gebe kadın yerse doğacak çocuğu gü-

zel olur." Muhammed'in bu sözünden ayvanın ne denli yararlı bir bitki olduğu söyleniyor. Ayvanın yararı da eskiçağdan beri, özellikle İran'da biliniyordu. "Pirinç insana yararlıdır, sağlık esenlik verir." Bu da bir hadistir (Hz. Muhammed'in sözü). Ancak pirinç Arabistan'a Çin'den gelmiştir. Onun yararını Araplardan yüzyıllarca önceden Çinliler bilirdi. "Narı içindeki zarıyla birlikte yiyin, mideyi arıtır, güçlendirir, yararlıdır." Bu sözlerde dile gelen yarar da İslâmlıktan çok önce İran'da deneyle saptanmıştı. "Kim sabahları aç karnına Medine hurması yerse o gün boyunca ona ne ağu etki eder, ne büyü." Hurmanın da insana yararlı olduğu eskiçağlarda bilinirdi.

İslâm dini bu bitkilerde yarar vardır yiyin derken, daha çok, Arabistan'da yetiştirilenleri, Tevrat'ta adı geçenleri anıyor. Daha önceki çağları, Arapların adı geçen bitkilerden ilaç yapıp yapmadıkları pek bilinmiyor. Ancak, Kur'an'ın koyduğu yasalara bakılırsa İslâm dininden önce büyü, fal yoluyla hasta sağıltma işlemleri yapılıyordu. Özellikle Mısır'da yapılan eski ilaçlardan Arapların etkilendiği düşünülebilir.

Anadolu'da uygulanan halk ilaçlarının kimi de Şaman inançlarının izlerini taşır. Bunlar daha çok Asya'dan gelen boyların benimsedikleri Asya kökenli ilaçlardır. Özellikle Yörükler, Tahtacılar gibi eski toplum yaşayışını sürdüren Türk boyları bu tür ilaçları kullanmaktadır. Bunların kendi aralarında uyguladıkları büyüler, okuyup üflemeler de Şaman inançlarının etkisini taşır. Gene Anadolu'da yaşayan Tatarların sütten, at etinden, kısrak sütünden yaptıkları bütün ilaçlar Asya köken-

li olup Şamanlıkla ilgilidir.

Anadolu'da bitkilerin, hayvanların dışında sulardan, su köpüklerinden yapılan ilaçlar da vardır. Sözgelişi kutsal su denen *ayazma* (Yunanca *aigiasma'* dan) kimi hastalıkların giderilmesinde yararlı, etkili sayılır. Bunun kökünde eskiçağlardan, suların kutsal sayıldığı dönemlerden kalma inanç izleri saklıdır. Bu kutsal sular (ayazmalar) birkaç türlüdür. Kiminin üzerinde ince, kırmızımsı bir pas örtüsü vardır. Bu genellikle madensuyudur. Bunun demirli manganezli olduğu söylenir. Bu tür sular kemik hastalıkları, büyümeme, çocuklarda yürüyememe gibi olaylar karşısında iyi sayılır. Kimi ayazmaların üzerinde de zeytinyağını andırır bir örtü olur. Bu da sancılara, iç ağrılara, uyuza, deri hastalıklarına yararlı sayılır. Başka türden bir ayazma daha vardır. Bu içme suyu görüntüsünden olup biraz acıdır. Buna genellikle *acısu* denir. Sindirim, mide ağrıları, barsak ağrıları, barsak bozuklukları için etkili olduğu söylenir. Bu tür suların başına çokluk topluca varılır. Hasta çocuklar (hastalığın türüne göre) suda yıkanır, su içilir. Büyükler de gereğinde bu su ile yıkanır, bol bol içerler. Anadolu'nun bütün bölgelerinde bu türden kutsal, yararlı sular vardır. Bunlar çok eski çağlardan kalma doğa varlıklardır. Bu suların çevresinde yılın belli günlerinde, özellikle yaz aylarında, *dernek* adı verilen şölenler, eğlenceler düzenlenir. Trabzon ili yörelerinde yaylalarda yazın böyle büyük dernekler düzenlenir. Eskiden din, dil ayrılığı gözetilmeksizin, bu derneklere bütün yerliler katılırdı. 1923'ten sonra Hıristiyan halkın o yörelerden göçmesi üzerine şimdi yalnız

Müslüman yerliler bu derneklere katılıyor. Aşırı dinciler, çalgıya, oyuna karşı çıktıkları için bu derneklere gelmezler, bu gibi eğlenceleri yasak (haram) sayarlar.

Böyle kutsal, yararlı sayılan suların, ağaçların, kayaların çevresinde toplanmak, dernek yaparak hastalıklardan, yıkımlardan kurtulmayı dilemek, bu düşünceyle törenler düzenlemek eskiçağdan kalmıştır. Hititler, onlardan sonra gelen öteki Anadolu ulusları, sözgelişi Bergamalılar, Urartular yılın belli günlerinde törenler düzenler, yeryüzüne iyilik etsin, bolluk yaratsın, kıtlıkları, yıkımları kaldırsın diye tanrılara yakarırlardı. Aydın-Manisa yörelerinde düzenlenen *mesir bayramı* bu eskiçağ geleneklerinin bir kalıntısıdır. Eskiçağ insanı kendini doğanın bütünlüğü içinde buluyordu. İslâm dininin insanı doğada konuktur, bir yolcudur. Bir süre konaklayıp göçecektir. Bundan dolayı bütün dünya davranışları, tutumları eylemleri bu yolculukla sınırlıdır. Yapacağı ilaç ancak bu yolculuk süresi içinde yararlı olma gereğindedir. Onun geleceğe etkisi yoktur; yasaklanan nesnelerden yapılırsa suçtur öte dünya için. Buna karşılık eskiçağ insanının yaptığı, kullandığı ilaç, içinde yaşadığı evrenle bağlantılıdır. Onu evrenin bütünlüğü ile *birleştirir* niteliktedir. Eskiçağ insanının aldığı ilaç onunla evren bütünü arasında köklü bir varlık bağlantısı kurar. İlacı kullanırken doğanın bütününe katıldığına inanır eskiçağın Anadolu insanı. Bu inanç günümüzde gene yaşıyor, ancak boyası biraz değişiktir. Halk ilaçlarının yapımında tutulan yol çağdaş bilim anlayışına uygun değildir, daha çok eski deneylere dayanır. Bu deneyler de genellikle yararı sağla-

nan olaylardan doğmuştur.

Anadolu'da ilaç yapımını gerektiren geleneklerini iki ana bölüme ayrıldığı görülür. Birincisi eskiçağlardan gelen, çoktanrıcı dinlerin egemen olduğu dönemlerin anlayışını yansıtan doğacı gelenek. Bu gelenek insanla doğayı bir bütün olarak görmenin sonucu doğdu. Ancak bu görüş bilinçli değil, duygulara, sezgilere dayanan bir inanç niteliğindedir. İkinci gelenek tektanrıcı dinlerin doğuşundan sonra din kitaplarına dayanan yolu içerir. Bu yol insanla evren arasına sınır koymuş, iyileştirici gücü daha önce de söylendiği gibi ilaç yapılan nesnenin özünde değil, evrenin ötesinde olan bir tanrıda arar. Birinci gelenek deneylere dayandığı için öz bakımından pek değişmemiştir demiştik. İkinci gelenek Tanrı anlaşıyışına, din kurallarına dayandığı için boyuna değişir. Hocaların, cincilerin tutumuna bağlıdır. Öyleki Hanefi, Malik'i, Şafii, Hanbeli, Şii gibi kökü İslâm dinine dayanan mezheplere göre inançlar da değiştiğinden ilaç geleneği de değişir. Eskiçağ ilaç geleneklerine karışan yalnız İslâm dinine uygun okuyup üflemeler, muskalar, hamayıllardır. İlaç yapımında önemli bir değişim olmamıştır.

İLAÇ DENİNCE

Anadolu'nun eski çağlarında "ilaç" denince günümüzde söylenen anlam anlaşılmıyordu günümüzde ilacın deneylere dayanan, yararlı, yıkımı olan belli bir anlamı, bir niteliği vardır. İlaç, yetkili kimselerin, hastalıklara karşı yaptıkları sağıltıcı, ondurucu birleşimdir, nesnedir. Onun özünde yalnız doğanın verdiği güç saklıdır, o da

deneyle ortaya çıkar, anlaşılır.

Durum eskiçağlarda böyle değildi. İlaç gizli güçler taşıyan, insan usunun, anlayış-gücünün sınırları aşan nitelikleri olan, doğa-üstü, anlaşılmaz, "bilinmez" bir nesneydi. Onda "cinler", "periler" saklıydı.

Böyle inanıyor, böyle düşünüyordu eskiçağ insanı. Onun yararlandığı bütün bitkilerin, besinlerin özünde gizli güçler, gizli "canlılar" vardı. İnsanın yararına da, yıkımına da çalışan bu "gizliler"di. Bir hastalığın geçmesi, bir yaranın sağılması için "iyiliksever" güçlerin yardımı, işe elatması gerekiyordu. İnsan "iyi" ile "kötü" nün savaştığı, birbirinin canına okuduğu, birbirini yerinden yurdundan etmeye çalıştığı, bir alandı. İnsan, canlı bir varlık olarak, bu "iyi" ile "kötü"den kurulmuştu. "İyi" güçlerin üstünlüğü sağlığı, "kötü" güçlerin üstünlüğü hastalığı getiriyordu. Eskiçağ insanı ilaç yaparken bu "İyi" güçlere sığınıyordu, onların yardımına el açıyordu, onlarsız iş göremiyordu bir türlü.

Eskiçağ insanı için hastalık, insana gövdesinin yapısında dıştan gelen etkilerle doğan bir dengesizlik, bir bozulma değil, görünmeyen güçlerin, tanrıların yaptığı bir yıkımdı. Bundan dolayı "yıkım" getiren gizli gücün karşısında "yapıcı" olan güce sığınma gereği vardı. Hastalığın sağılması bir "sığınma" sonucu gerçekleşebilirdi ancak.

Bu "sığınma"nın iki yolu vardı. Biri yalvarıp yakarma, adaklar sunma, saçılar saçma ile olan sözlü, öteki bitkilerle, otlarla, ağaçlarla, sularla yapılan deneyci yol. Eskiçağ insanının sağlığı bu iki yolla sınırlandırıl-

mıştı. Onun yapabileceği başka bir iş yoktu. Hastalığı sağıltan, yıkımı ortadan kaldıran ilacın, yalvarıp yakarmanın kendi değil, yardıma çağırdığı gizli, görünmez "güç" tü. Bu gizli, bu görünmeyen gücün özünde Tanrısal bir etki, insanı aşan bir baskı vardı. İnsan, kendi sınırlarının içinde kendini aşan bir gücün yöntemi altındaydı, böyle olduğuna, bundan başka türlü yaşama olanağı bulunmadığına yürekten inanıyordu. Bu inanç da gerçekten bir baskı, insanın tepesinde bir yumruktu. İnsanın bilinci, düşünme gücü onunla sınırlandırılmış, bağdaşımlı kılınmıştı.

Eskiçağ insanı ilaç yapmıyordu, doğada kendisine yardımcı, elinden tutucu bir "iyi güç" arıyordu. Bu inanç daha çağlar boyunca sürüp gitti. Deneye dayanarak yararlı otlardan, çiçeklerden, mantarlardan yapılan ilaçlar bile birtakım "dualar" okunarak, üflenerek alınıyordu. Bunun en açık örneklerini eski Mısır'da, ondan önce Sümerler'de, Hindastan uluslarında buluyoruz. Bitkilerden ilaç yapmayı bilen Hint rahipleri okuyup üflemekle ilacın daha etkili olacağını ileri sürerlerdi. Hindistan'ın kutsal kitaplarından biri olan "Veda"nm bu konuyla ilgili pek çok sözü içerdiğini görülür.

Eskiçağ insanı, hastalandığında, kendini doğrudan doğruya doğanın çarpıcı, kötülük edici bir gücünün karşısında buluyor, öyle olduğuna inanıyordu. Hastalık, toplum geleneklerine karşı çıkma, töreye aykırı davranış eş nitelik taşırdı eskiçağ insanının düşüncesinde. Sözgelişi Mısır firavunu *Amenofis IV.* tek Tanrıya inanmanın gereğini savunuyordu. İ.Ö. 1370-1350 yılları arasına yaşayan

bu firavunu çevresi, eski dine, eski inançlara bağlı kalan kimseler, cinlerce çarpılmış, hastalanmış sayarak ele aldılar. Onlara göre firavunun başının içine cinler dolmuş, o yüzden saçmalamaya başlamış, hastalanmıştı. Yapılacak tek iş firavunun başını açıp cinleri kovmaktı. Öyle de yapıldı. Firavunun kafatasının üst bölümü kesilip kaldırıldı, cinler kovuldu, yerine kondu, dikildi. Ancak firavun da öldü.

Eskiçağ insanı için bu çok ilginç bir durumdur. Hastalığı cinlerin, kötülük edici güçlerin getirdiği inancı yaygındır, köklüdür. Bunun ilacı da öyle ilginçtir. Cinleri kovmak için "iyilik" güçlerinin bulunduğu otları, çiçekleri bulmak gerek. Bunları da ancak rahip denen din görevlileri bilebilir. Eskiçağda, bir bakıma ilkçağın kimi uluslarında hastalıkların sağılmasıyla uğraşan kimselerin din görevlileri olmaları bundan dolayıdır.

Durum eskiçağ Asya Türklerinde, öteki Asya uluslarında da böyleydi. Hastalıklar için gereken bütün ilaçları din görevlileri, tapınak görevlileri yaparlardı. Türklerin *emçi, otacı* dedikleri hekimler, gerçekten hekim değil, birer din görevlisiydi. Bitkilerdeki gizli, iyileştirici, sağıltıcı gücü yalnız onlar bilebilirlerdi. Tanrı onlara bu gizli bilimi öğretmişti. Onlar Tanrıya yakın kimselerdi.

İlaç bir gizliyi bilme, insanüstü güçlerle senli benli olma işiydi o çağlarda. Çinliler bu alanda çok ileri gitmişlerdi. Rahipler neredeyse ölüleri bile diriltiyorlardı, böyle bir inanç vardı toplum katlarında. Bir Çin rahibinin yapamayacağı iş yoktu. İ. Ö. üç bin ile iki bin yılları arasında Çin'de pirinç, buğday, darı gibi bitkilerden ilaç

yapıldığı, bunların kutsallık taşıdığı inancının yaygınlığı biliniyor. Bunu Çin tarihinden öğreniyoruz kolayca. Gene İ.Ö. iki bin beş yüz, iki bin yıllarında Hindistan'da bitkilerden ilaç yapıldığı biliniyor.

Eski çağlarda ilaçlar genellikle ikiye ayrılıyordu. Birincisi sıvı ilaçlardı. Bunlar akarsular, kutsal sular, göller, pınarlar, ırmaklardı. Bunlarda tanrısal bir varlığın bulunduğu inancı çok yaygındı. Topraktan çıkan madensularının birçok hastalığı sağıltıcı güü, ondaki tanrısal özle yorumlanıyordu. Bu sıvılar sular olduğu gibi birtakım kutsal hayvanların kanı, sidiği, salyası da olabiliyordu. Kutsal kuşların kanı, kutsal ev hayvanlarının sidiği bu türdendi. Sözgelişi insan salyasının yılanı öldürdüğü inancı bu kutsallıkla ilgilidir. Öküz kanının insanı öldürdüğü inancı da öyledir. Eski Mısır'da öküzün tanrısal bir güçle donatıldığı düşünülürse konu daha iyi kavranır.

İkinci türden olan ilaçlar bitkilerden, ağaçlardan yapılan ilaçlardı. Bunlar da sıvı ilaçlarda olduğu gibi yorumlanıyordu. İlaçların ülkeden ülkeye değişmesi ancak hayvanların, bitkilerin yaşama ortamı yüzündendi. Bir ülkede hangi hayvanlar yaşıyor, hangi bitkiler yetişiyorsa onlarla ilgili ilaçlar yapılıyordu ancak. Bu doğanın koyduğu bir sınıflandırmaydı. Ancak büyük göçler sonucu ilaçlar ülkeden ülkeye geçer oldu. Eskiçağda yalnız Hindistan'da yetişen, oranın bitki örtüsüne uyan bitkilerin (baharlı bitkilerin) sonraları komşu ülkelere, Mezopotamya, Mısır, Anadolu bölgelerine getirilişi gibi. Bu iki ilaçlar birer birleşim değildi. Bitkiler, sıvılar tek başlarına, ayrı ayrı ilaç olarak kullanılıyordu. Bunu dinle ilgi-

li yazılarda geçen bu tür bitki adlarından anlıyoruz. Bunlar arasında, çok sonra olmasına karşılık, tek Tanrıcı dinlerde (İncil, Kur'an gibi din kitaplarında) görülen bitkiler ilginçtir. Zeytin, incir, hurma gibi tek başına ilaç olarak kullanılan bitkilerin, yemişlerin taşıdığı önem kutsal sayılışlarından dolayıdır. Eskiçağ insanı bunların iyileştirici gücünü tek tek özlerinde buluyor, onlardan bir birleşim yapma yoluna gidemiyordu. Yaşadığı ortamın durumu, yeteneği, bilgisi buna elverişli değildi ayrıca.

Bugün, elimizde bulunan yazılı belgelere göre, en eski ilaçların Sümerler'de, Mısırlılar'da, Hintliler'de yapıldığını biliyoruz. Bu ilk ilaçlarlar yukarda da söylendiği gibi din görevlilerinin yaptıkları ilaçlardı. Bunlar, daha çok din kitaplarında görüldüğüne göre, inanca dayanan varlıklardı. Onlardaki iyileştirici güç bitkinin yapısından doğa-üstü güç arasında bir bağlantı kurma, anlaşma, uyuşma anlamını içeriyordu. İnsan gövdesine giren kötü "ruh"un kovulması, dışarı atılması gereği vardı. Bu "ruh" daha önce ölen bir düşmanın, bir yırtıcı hayvanın, bir canlının ruhu olabilirdi. İnsan bir suç işlemiş, o yabancı ruhu kızdırmış, öfkelendirmiş, o da gelip gövdeye girerek yıkıma başlamıştır.

Bugün birçok ulus içinde yaşayan inançlar bu kötü ruh, gövdeden gövdeye göçen ruhun kalıntısıdır. Rahiplere, hocalara, cincilere okunma, üflenmenin gerçek anlamı budur. Anadolu'nun dört bucağına okunup üflenme vardır. Bunun tektanrıcı dinlerle en küçük bir ilişkisi yoktur. Bu inanç çok eski Anadolu, Sümer, Mısır, Hint dinlerinden kalmadır. Gerçek olduğuna inanılan bir

sağıltma (tedavi) yoludur da.

Kötü ruhu kovmanın bir yolu vardır. Biri, ondan daha güçlü olan iyi ruhu, koruyucu ruhu yardıma çağırmak. Öteki, kötü ruhun sevmediği, kaçındığı işleri yapmak. İlk ilaçlar, bu olaylar yüzünden, ruhlarla ilgiliydi, gövde ikinci aşamada bir önem taşıyordu.

Sümer inançlarında, Mezopotamya uluslarının inançlarında insan bu iki ruhun, bu iyi ile kötü denen gizli gücün baskısı altında kaldığı görüşü egemendi. Bunu "ölümsüzlük otu"nu ya da suyunu aramaya çıkan *Gılgamış Destanı* 'nın kahramanının başından geçen olaylardan öğreniyoruz.

Eskiçağ ilaçları yalnız insanları hastalıklardan (kötü ruhların saldırısından) kurtarmak için değildi insana sonsuz, ölümsüz bir yaşam sağlamak, onu bitmeyen bir mutluluğa kavuşturmak içindi. Ölülerin gömüldüğü yere konan kutsal bitkilerden, ilaçlardan anlıyoruz açıkça. Kutsal bitki, ondan yapılan kutsal ilaç ölüye öteki evrende birtakım olanaklar, kolaylıklar sağlamak için yapılırdı.

Bugün için ilk ilaçların Sümerlerce yapıldığı, onların da belli otları kullanıldıkları biliniyor. Sümerler'in ilaç yapımında kullandıkları otlar genellikle çiçek, mersin, kekik, çörekotu, sarmısak, adamotu türünden otlarla benzeridir. Bunların Sümerler"in yaşadıkları yerde yetişmesi pek de gerekli değildir. Komşu ülkelerden getirtme olanağı vardır. Ancak, Sümerler, ilaç yapımında kullandıkları otların, çiçeklerin, sözün kısası bitkilerin özünde birtakım Tanrısal güçlerin bulunduğuna, onla-

rın gizli etkiler taşıdığına inanıyorlardı. Bu bitkiler kaynatılır, karıştırılır, gereğinde süzülür, bulamaç ya da sıvı yapılıp içilir, ağrıyan yere, yaralı yere sürülür.

Mısırlı'lar daha çok baharlı, tuzlu ilaçlar yapar, bunları mumyaların yapılmasında kullanırlardı. Mumyaların konulduğu yerlere, özellikle Firavun'ların ehramlarına, içlerindeki değerli nesneler çalınmasınlar diye, uzun süre dayanabilen ağular, ağulayıcı kokular da koyarlardı. Üstleri iyice örtülen, dıştan havanın girmesine elverişli olmayan bu ehramlar sonraki çağlarda açılınca içeri girenlerin kimi ölmüş, ağulu kokulardan boğulmuş. Bunu görenler, duyanlar bu gibi ölüm olaylarını eskiden Mısırlı mumyacıların yaptıkları korkunç büyüler diye yorumlamışlardır. Zamanla bunların büyü değil öldürücü gazlar olduğu anlaşılmıştır. Nitekim bu tür gazlara bugün birtakım derin kuyularda bile rastlanmaktadır.

İlk ilaç yapımında hayvan kemiklerinin, boynuzların, köklerin, balın, değişik sakızların, ziftlerin kullanıldığı biliniyor. Ancak bunlarda da birtakım gizli güçlerin varlığına inanılıyordu. Sağıltıcı güç yalnız ilaç yapımında kullanılan nesnenin özünden gelmiyordu.

Bu ilk ilaçları yapanların daha çok din görevlileri (rahipler) olduğu biliniyor. Bu din görevlilerinin bitkilerin özünde saklı gizli güçlü bildiklerine, bu gizli güçlere egemen olduklarına inanılırdı. Bitkiler birer tanrısal varlıktı. Onların içindeki gizli güçleri ancak Tanrısal niteliklerle donanmış kimseler bilebilirlerdi. Bunlar da din görevlileriydi. Eskiçağda, ilkçağda bütün ilaç yapımcıları bu din görevlileriydi. Bu gelenek ortaçağa değin sür-

müştür.

Bugün Anadolu'nun birçok yerinde, halk ilaçlarını yapanların din işleriyle uğraşan kimseler olduğu biliniyor artık. Din görevlileri yalnız okuyup üflemekle kalmaz, birtakım ilaçlar da yaparlar. Bu gerçek çok eski bir geleneğin çağımızda sürüp gitmesidir ancak. Nitekim eski Asya Türklerinin bağlı bulundukları *Şamanlıkta* bile bütün ilaçların *kam* (Şaman) eliyle yapıldığı, bu din görevlisinin (Şaman'ın) *otacı (* hekim) olduğu bilinir. Moğollar'ın Anadolu'yu ele geçirdikleri dönemlerde (1243-1308) arasında Anadolu'da ilaçla uğraşan, bitkilerden ilaç yapan Şamanların bulunduğunu yazılı kaynaklardan öğreniyoruz. Kimilerin ileri sürdükleri gibi, bitkilerden birtakım sağıltıcı (tedavi edici) ilaçların yapılması Ortaçağ İslâm bilgelerinin buluşu değildir. *İbn Sina* "Kanun" adlı yapıtında sıraladığı ilaçları, ilaç yapımında kullanılan bitkilerin, baharların çoğunun onun yaşadığı, yetiştiği ülkede olmayış, başka ülkelerden, uzak yerlerden getirilişidir.

İslâm dinince yararlı sayılan, Peygamber Hz. Muhammet'in Müslümanlar için kullanılmasında yarar gördüğü söylenen bitkiler içinde Arabistan'da yetişmeyenleri çoktur. Bunların kimi Hindistan'dan, kimi İran'dan, gelmiş, getirilmiş, baharlar, bitkilerdir. Sözgelişi pirinç, nergis, hindibağ, ûdihindi, biber, pantıcan

Arabistan'a Peygamber Hz. Muhammed'in yaşadığı ülkeye İrandan'dan, Çin'den, Hindistan'dan gelmiştir. Arabistan'ın bitki örtüsünde bunlar yoktur. Bundanda eskiçağlarda, ilkçağlarda ilaç yapmanın uzun bir gelenek

sonucu oluştuğu, toplumdan topluma geçtiği anlaşılıyor. Araplara ilaç yapma yöntemlerini Yahudiler, Suryaniler öğretmiştir. Onlar da bunu yaşadıkları topraklar üzerinde daha önce yaşamış uluslardan, Sümerlerden, Babillilerden, Asurlulardan öğrenmişlerdir. Kimi ilaç yapma yöntemleri de Mısır'dan alınmalıdır.

İlk ilaçların kullanılmasında ikinci bir yöntem de ilacın okuyup üflemelerle alınması, uygulanmasıdır. Eskiçağ insanı, içilen ilaçla gövdeye *iyilik ruhu* nun girdiğine, gövdeye daha önce girip tedirgin olmaya yol açan *kötü ruhu* kovmaya çalıştığına inanırdı. Bu bakımdan ilaçla gövdeye giren ruha yardımcı olmak, onun gücünü artırmak için okuyup üfleme gereğine de inanırlardı. Bugün papazların, hocaların, rahibelerin okuyup üflemeleri, insana okunmuş öteberi yedirmeleri bu dönemlerden kalmadır.

2
BİTKİLER

İlaç yapımında kullanılan bitkiler yetiştikleri yerler bakımından ikiye ayrılır.

A) Anadolu'da yetişen bitkiler

B) Anadolu'ya komşu ülkelerden getirilen bitkiler.

Anadolu'da yetişen bitkilerle yapılan ilaçların ilk bulucuları Anadolu'nun eski yerlileridir açıkça. Anadolu bitki örtüsüne bağlı bir bitkiden, o bitkinin yetişmediği yerde yaşayan bir kimsenin ilaç yapma olanağı, o çağlarda yoktur. Anadolu'ya dıştan, komşu ya da daha uzak ülkelerden gelen bitkilerden ilaç yapma geleneği de o bitkilerin yetiştikleri yerlerde doğup gelişse gerektir. Bu konuda kesin bir düşünce ortaya atılamaz. Ancak yazılı belgelerden öğrendiğimize göre, birtakım ilaçları yapma yöntemleri komşu ülkelerde doğup gelişmiştir.

Bitkiler türlerine, ilaç yapma olanaklarına göre de değişiktir. İlaç yapımında kullanılan bitkiler genellikle

şöyle dizilenebilir:

1) **Ağaçlar;** (Kayın, kavak, çınar, kestane, söğüt, ceviz, zeytin, hurma, çam, kızılcık, kızılağaç). Bu ağaçların genellikle yemişlerinden, kozalaklarından, yapraklarından, köklerinden, kabuklarından, sakızlarından yararlanılır. Ağaçların gövdelerinden pek ilaç yapılmaz.

2) **Otlar;**(Bunlar pek çoktur. İlaç yapımında kullanılanları ileride anlatılmıştır).

3) **Kökler;** (Pazıkökü, turpkökü, soğankökü, adamotu, miyankökü, şalgam, salep)

4) **Tohumlar;** (Kenevir tohumundan ağaç tohumuna değin)

5) **Çiçekler;** (Nergis, menekşe, zambak gibilerden ağaç çiçeklerine değin.)

6) **Yosunlar ;**(Çamyosunu, suyosunu).

7) **Baharat** adı altında anılan nesneler. (Bunların çoğu dıştan, özellikle Hindistan'dan gelirdi).

Anadolu'da ilaç yapımında kullanılan bitkilerin çoğu yerlidir. Eskiçağdan beri Anadolu toprakları üzerinde yetişen doğa varlıklardır. Bu bitkilerin çoğu gene ilaç yapma ereğiyle Anadolu'dan komşu ülkelere götürülmüş, oralarda yetiştirilmiş. Bu bitkilerden ilaç yapımında yararlanıldığı gibi yemişlerinden de yararlanılmıştır. Bunların en yaygın, en önemli olanları kiraz, fındık, fıstık, şeftali, kayısı (bu iki bitki Anadolu'ya İran yoluyla gelmiştir) türünden olanlardır. Bugün Anadolu'da yetişen bitkilerin çoğu halk arasında ilaç yapımında kullanılıyor. Sözgelişi ıhlamur çiçeği, yaprağı bırakılmayan bir ilaç gerecidir. Özellikle beslenmeye yarayan bitkilerden ilaç

yapma geleneği yaygındır. Bu nedenle köylerde ıhlamur ağacı yalnız yaprağından, çiçeğinden yararlanmak için yetiştirilir. Durum salep denen bitki için de aynıdır. İlaç yapmak için kullanılan bitkiler gerekseme duyulan yerde yakın çevreden getirilir. Sözgelişi Karadeniz kıyılarında limon, portakal, muz (o yörede bundan ilaç yapma geleneği yoktur, yeni yeni doğuyor) tarçın, fıstık pek yetişmez. Bu bitkiler çevre illerden getirtilir (Şimdi Rize yörelerinde limon, portakal yetiştiriliyor biraz).

Anadolu'da komşu ülkelerde bulunan, ilaç yapımında kullanılan bitkilerin yetiştirilmesi, aktarılması oldukça eskidir. Bunu daha önce görmüştük. Ancak, zamanla bu bitkilerden yeni yeni ilaç yapımları başlamıştır. Bu ilaçlar yeni bulunan hastalıklarla ilgilidir.

Aşağıda da görüleceği gibi, bitkilerle ilaçlar arasında kurulan bağlantı çevrenin geleneğine uygun düşüyor. Anadolu halkı eskiçağ geleneklerinin etkisi altında kalarak bitkilerde birtakım gizli güçlerin bulunduğuna inanıyor açıkça. Bunu kimi bitkilere, ağaçlara yüklediği kutsallıkla dile getiriyor. O bitkiye, o ağaca dokunmayı suç (günah) sayıyor.

Halk ilaçlarının yapımında kullanılan bitkiler ikiye ayrılır. Biri, yörede bulunan yerli bitkiler, öteki yörede bulunmayan, dış ülkelerden gelen bitkiler. Anadolu'da kullanılan ilaçların çoğu yerli bitkilerden yapılan ilaçlardır. Dışarıdan gelen baharlı bitkilerden yapılan ilaçlar azdır. Bu bitkilerin birkaçı dışında çoğunun Anadolu'ya hangi çağda, kimlerle geldiği bilinmiyor. Yalnız Amerika'nın bulunuşundan sonra Anadolu'ya gelen mısır, pa-

tates, tütün, domates gibi bitkilerin geldiği çağ, yol kesindir. Bunlar XVI. yüzyıldan sonra , (ya da o yüzyıl içinde) Anadolu'ya getirilmiştir. Anadolu'da yetişmeyen, onun bitki örtüsü ile bağdaşmayan bitkiler İran, Hindistan, Mısır, Arabistan ülkelerinden getirilmiş, Anadolu'da yetiştirilmiştir. (Kahve, çay, kakao, zerdali, şeftali gibi).

ACIBAKLA *(lupinus)* : Ağrılara, yaralara zehirli hayvan sokmalarına karşı yararlıdır.

ACIHIYAR *(colopuinte)*: Hekimlikte buna *(colopuinte)* denir. Halk dilinde değişik adları olan bu bitki zehirlidir, ağrılara karşı yararlıdır.

ACIKAVUN *(citrullus colocynthus)*. Halk dilinde buna ebucehil karpuzu da denir. Suyu bacak, sırt ağrılarına iyi gelir.

AFTİMUNİ *(aphtimouni)*. İbn Sina'nın *Kanun* adlı ki tabında adı geçer. Grekçe'den alınmıştır. Balgam, delilik, dalak hastalıkları ilacı yapımında kullanılır.

ADAMOTU *(mandaroga officinaruk)*. İlaç yapımında, ağrılarda, iç hastalıklarının sağıltılmasında kullanılır.

ADAÇAYI*(salvia officinalis)* Terlemeyi önler.

ADASOĞANI *(urgunea maritima)*. Göğüs ağrılarına iyi gelir.

AĞAÇYOSUNU *(muscus)*. Kanı durdurmaya, göz ağrılarına yarar.

AĞUAĞACI *(nerum oleander)*. Halk dilinde *zakkum* denir. Ağrılara, **sızılara karşı etkilidir.**

AHUDUDU *(rubus idaeus)*. Dilyaraları, boğaz iltihaplarına karşı yararlıdır, ilaç yapımında kullanılır.

AKASYA *(accacia)*, Ateş dürüşmeye yarar.

AKRONKİYA *(acroncia)*. İshale karşı ilaç yapımında kullanılır.

ALIÇ *(crataegus azarolus)* .Baş ağrılarına iyi gelir.

ALTINOTU Nefes darlığı, göğüs tutukluğu gibi hastalıklara karşı etkilidir.

ANASON *(pimpinella anisum)*. Gaza, balgama karşı yararlıdır.

ANASUKLİS. Diş ağrılarına karşı ilaç yapımında kullanılır.

ANDIZKÖKÜ *(ınula)* Mide ağrılarına karşı kullanılır.

ARDIÇ *(liniperus (communis)* Terlemeyi önler. bunun tohumları, yaprakları ilaç yapımında kullanılır.

ARMUT *(pirus communis).* Nezleyi keser, mideyi güçlendirir.

ARPA *(hordeum vulgaris).* Egzama, uyuz, kaşıntı için etkilidir.

ATKESTANESİ *(aesculus hippocastanum).* Başağrılarına iyidir.

AYIGÜLÜ *(peconia corollina)* . Gazlara karşı ilaç yapımında kullanılır. Bunun yerine *ayıkulağı* denen bitkinin kullanıldığı da olur.

AYIKULAĞI, *(primula auriculata).* Gazlara karşı ilaç yapmaya elverişlidir.

AYAPANA Deri hastalıkları için yapılan ilaçlarda kullanılır.

AYIÜZÜMÜ *(uva ursi)* İdrar darlığı, peklik gibi hastalıklara karşı ilaç yapımına elverişlidir.

AYLANTUS *(ailanthus glandulosa).* Şerit kurdunun dökülmesine yarar, bununla ilgili ilaç yapımına elverişlidir.

AYRIKOTU (*triticum repens)* İdrar darlığını giderir. (ilacı)

AYVA *(cydonia vulgaris)* . Sindirme, kusmaya, mide ağrılarına karşı iyi gelir.

AZVAY. Peklik, arı sokması gibi durumlarda yararlıdır.

B

BADEM *(amygdalus communis).* Öksürüğü gidermede yapılan ilaçlara katılır.

BAKLA *(vicia faba).* Kanayan yaralara, göğüs hastalıklarına, öksürüğe iyi gelir. Şişmanlamak için yararlıdır.

BALDIRAN *(conium)* Bu halk arasında *baldırıkara* da denir. Mesane taşlarını döker, sarılığa, göğüs tutukluğuna, balgama iyi gelir. Öksürüğü söker, şişikleri indirir.

BALDIRKARA *(adianthum).* Mide ağrılarına, kum dökmeye karşı ilaç yapmaya elverişlidir.

BALLIBABA *(lamium).* Kabakulak, mayasıl gibi hastalıklarda kullanılır.

BAMYA *(hibiscus asculentus).* Çıbanlara, basura karşı ilaç yapılır, mideye yumuşaklık verir, mide tedirginliğini giderir.

BAYBÖRKÜ *(anethum graveolens).* Buna *horasan teresi* de denir. Şişlere, burun tıkanıklarına iyi geldiği söylenir.

BEHMEN *(?) havza kökü* denen , turba benzeyen bir bitkidir. Gazlara, sarılığa, kalbe iyi gelir.

BEŞPARMAKOTU *(potentilla reptans).* Dalak, balgam, şiş, ayak ağrılarına iyi gelir.

BİBERİYE *(rosmarinus officinalis).* Sarılık, karaciğer, dalak hastalıkları için yararlıdır.

BİTOTU *(pedicularis)* Bitlere karşı ilaç olarak kullanılır.

BORUÇİÇEĞİ *(campanula).* Buna çançiçeği de denir.

Nefes darlığı, balgam sökme, göz kamaşması için iyi gelir.

BÖĞÜRTLEN *(rubus fruticosus).* Yaşlılığa, saçların kara kalmasına yararmış.

BÖRÜCE *(vigna sinensis).* Buna *börülce* de denir. İdrar darlığına, yanıklara karşı ilaç yapılışında yararlıdır.

BUĞDAY *(triticum).* Sinir hastalıklarına, yumurtalık şişmelerine karşı yapılan ilaçlardan kullanılır.

BURÇAK *(lathyrus).* Kan pıhtılarını eritir, sindirimi kolaylaştırır.

C

CEVİZ *(juglans regia)* Birçok ilaç yapımında kullanılır. Baş yaraları, mide ağrıları, güçsüzlük, idrar darlığı, öksürük, diş etlerinin güçlenmesi gibi işlerde yarar lıdır. Yemişi, yaprağı, yemişinin kabuğu ilaç yapımına elverişlidir.

Ç

ÇADIRUŞAĞI *(dorena ammoniacum).* Kan tükürmeyi, sancıyı, bağırsak ağrılarını, veremi, öksürüğü önler.

ÇAKALERİĞİ *(prunus spinosa).* Baş ağrılarına, kaşınmalara iyi gelir. Suyu başa kaşınan yerlere sürülür.

ÇAM *(pinus).* Balgam sökme, dişağrısı, mide üşütmesi, doğum sancıları, göğüs ağrıları, güçlendirme gibi

değişik işlerde, ilaç yapımında yararlıdır.

ÇAY *(thea chinnes).* Soğuk algınlığına iyi gelir. Anadolu bitkilerinden değildir. Anadolu'ya gelişi XVII. yüzyıl dolaylarındandır. Çay Çin'de yetişen bir bitki olmasına karşılık Türklerce bilinmezdi. Anadolu'ya Çin'e giden ingilizlerce, İngiltere yoluyla getirildiği söylenir.

ÇEMEN *(cuminum cyminum).* Doğum ağrılarına, şişlere, urlara karşı yararlıdır, ilaç yapımında kullanılır.

ÇINARAĞACI *(platunus).* Yapraklarının suyu ağrılara karşı kullanılır. Çınardan mürekkep de yapılır.

ÇIFITOTU *(?)* Çıban, yürek çarpıntıları, mide ağrılarına karşı ilaç olarak kullanılır.

ÇİRİŞOTU *(asphodelus).* Basur, akıntı, saçkıran, sızı gibi olaylara karşı yapılan ilaçlarda kullanılır.

ÇİTLENBİK *(celtis).* Gövdesinden çıkan sakız ilaç yapımında kullanılır. Tohumları, yemişi kimi hastalıklara karşı etkilidir.

ÇÖPLEME *(helleborus).* Peklik (kabız) durumunda etkilidir.

ÇÖREOTU *(nigella damascena)* Birçok ilacın yapımında kullanılır. Bütün hastalıklara karşı etkili olduğu söylenir.

ÇÖVEN KÖKÜ *(saponaia officinalis).* Yele karşı yapılan ilaçlarda kullanılır. Ayrıca ağrılara karşı da etkilidir.

ÇUHA ÇİÇEĞİ *(primula veris)* İshal, sinir bozukluğu gibi durumlarda etkilidir. İlaç yapımında kullanılır.

D

DAĞŞEBBOYU *(kaünioma).* Göğüs tıkanıklığı, nefes darlığı gibi olaylarda etkilidir

DAMAROTU *(?)* Yaraların sağıltılmasında kullanılır. Bu ot daha çok Trabzon-Maçka yörelerinde bulunur, başka yerlerde pek bilinmiyor. Başka bir adla anılabilir (başka yerlerde).

DARÜLFÜLFÜL *(piper longus)* Biber türünden bir bitkidir. Mide üşütmelerinde, erkeklik duygusunu (dişiye karşı) uyandırmada etkilidir

DEFNE *(lauris nobilis)* Baş ağrısı, karın ağrısı, gaz, karaciğer böbrek hastalıklarının sağıltılması için yapılan ilaçlarda kullanılır.

DEMİRHİNDİ *(tamarindus indica). y*Rahim hastalıklarına iyi gelir, kusmayı önler. Birçok ilacın yapımında yararlıdır.

DEREOTU *(anethum)* . Rahim hastalıklarına iyi gelir, kusmayı önler. Birçok ilacın yapımında yararlıdır.

DEVEDİKENİ *(circium arvense). Değişik ilaç yapımında* (özellikle ağrı kesicilerde) kullanılır.

DIŞBUDAK *(fraxinus excelsior).* Şişlere, sızılara, uyuza, kum, taş düşürmeye karşı ilaç yapımmda kullanılır.

DİŞOTU *(?)* Mide sancılarına, tıkanıklara, çarpıntılara karşı etkilidir. İlaç yapımına elverişlidir.

DOMATES *(lycopresicon esclamen).* Arı sokması, mayasıl, nasır, çıban, yanık gibi olaylarda yararlıdır. Kansızlağa karşı etkilidir.

DOMUZAĞIRŞAĞI *(scyyclamen)* Buna *tavşankulağı*

da denir. Sarayı, balgamı söker. Siyatiğe iyi gelir . Karında su toplamayı gidermek için ilaç yapmada yararlanılır.

DULAVRATOTU *(arctium lappe)* Deri hastalıklarına karşı ilaç yapımına elverişlidir.

DUT *(morus)* Ağrılara, iç hastalıklarına karşı ilaç yapmada kullanılır. Kansızlığı gidermede çok etkilidir.

E

EBEGÜMECİ *(malva silvestris).* Yaralara, yanıklara iyi gelir, bağırsakları yumuşatır. Doğu Karadeniz kıyılarında buna *moloşa* denir.

EĞRELTİOTU *(nepkrodium filixmas).* İnsanın içini açar, kurtları (solucanları) döker.

ELMA *(pirus malus).* Besleyicidir, nefes darlığı, kalp hastalıklarına karşı koruyucudur.

ENGİNAR *(cyara scolymus).* Erkeklik gücünü artırır, ter kokusunu giderir.

ERİK *(prunus domestica)* aşıntılara, sivilcelere, yaralara iyi gelir. Besleyici bir özü vardır.

F

FASULYA *(pheseolus vulgaris)* Besleyicidir. Özellikle sindirimi kolaydır. Ateş düşürmede, soğuk algınlıklarında yararlıdır.

FESLEĞEN *(ocinum basilicum).* Değişik ilaç yapımında kullanılır.

FINDIK *(corylus avellana).* Kalp çarpıntılarına, böbrek hastalıklarına karşı etkilidir. Erkekliği arttırır, insanı güçlendirir.

FISTIK *(pistacia)* İnsanın zekasını güçlendirir, böbrek taşlarını sökmek için yapılan ilaçlarda kullanılır.

G

GELİNCİK ÇİÇEĞİ *(papaver rheas).* Karın ağrılarına, rahim hastalıklarına, balganın sökülmesine iyi gelir.

GEZAĞACI İnsanı güçlendirmek için yapılan ilaçlarda kullanılır. Bu ağaç daha çok Ege-Akdeniz bölgelerinde yetişir. Halk arasında ünlü pek yaygın değildir.

GÜL *(rosa)* Suyu göz ağrılarına iyi gelir, nefes darlığını giderir.

GÜNEYLİK *(Bk. hindiba).*

GÜNLÜK *(styrax).* Romatizmaya , yaralara, nefes darlığına, iç ağrılarına iyi gelir.

GÜZELAVRATOTU *(atropa belladonna).* Sinir bozukluklarına iyi geldiği gibi ağu (zehir) yapımında da kullanılır.

H

HARDAL *(barassia juncea).* Öksürüğü, göğüs ağrılarını giderir. Burun tıkanıklığını açar. Başka ilaçların yapımında da kullanılır.

HAŞHAŞ *(papaver).* Başağrısına, çıbanlara karşı ilaç yapımında, daha başka ilaçlara katmada kullanılır.

HATMİ *(althaea officinalis).* Öksürükte, balgam sökmede, boğmacada, boğaz ağrılarında yararlıdır. Başka ilaçların yapımında da kullanılır.

HAVLICAN *(galanga officinalis).* Ağrılarla, yaralarla ilgili ilaçların yapımında yararlıdır.

HAVUÇ *(daucus cerota)* Daha çok ağrılara karşı yapılan ilaçlarda kullanılır. Erkeklik duygusunu, sevişme gücünü arttırır. Ağrılarla, yaralarla ilgili ilaçların yapımında yararlıdır.

HAYIT *(agnus castus)* İshalde, akrep sokmalarında, kulak ağrılarında, ayak şişmelerinde, çocuk sancıların da yararlıdır.

HELİLE *(terminalia combreceae).* Halk arasında *Hindistan eriği* denir. Eski hekimlerin yazılarında bunun *karahelile, sarıhelile, kabili, şairi* adlı dört türünün adı sayılır. Bunlar dalak, soğukalgınlığı, gençleştirme, safra, balgam gibi tedirgin edici olaylara karşı ilaç yapımında kullanılır.

HİNDİBA *(cichorium).* Mide hastalıklarına, sıtmaya başağrısına, çarpıntıya iyi gelir, onlarla ilgili ilaç yapımında kullanılır. Zafiyete iyi geldiği söylenir.

HİNDİSTANCEVİZİ *(cocos nucifera).* İnme, titreme, ağız kokusu, mide ağrılarına karşı ilaç yapmaya yarar.

HITHIT *(ferüla anafoetida).* Halk arasında "şeytan teresi", "şeytan pisliği" gibi adları olan çok kötü kokulu bir bitkidir. Orta Asya Türklerince halk ilacı yapı

mında kullanılır. İdrar tıkanıklığı, mide üşütmesi, soğuk algınlığı gibi durumlarda yararlıdır.

HIYAR *(ciucumis sativus).* Sarılık hastalığına, mide yanmalarına karşı etkilidir.

HONDAN *(?)* Balgam sökmeye, idrar darlığına, öksürüğe karşı yararlıdır.

HURMA *(phonix dactylifera).* Sırt ağrılarını, öksürüğü keser, balgamı söker, yüz-göz eğilmelerini, inmelerini giderir.

I

IHLAMUR *(tilia).* Kalp çarpıntılarına, mide zafiyetine, öksürüğe, soğuk algınlığına, bulantıya, kusmaya, nefes darlığına iyidir. Ihlamurun adı geçen hastalıklar için çiçeği kullanılır.

ISIRGAN *(urtica membranacca)* Kansere, mide ağrılarına, şişlere karşı çok etkilidir.

ISPANAK *(spinacia oleracea).* Şişleri, urlardan doğan ağrıları giderir. Kemiklerini güçlendirir.

ITIR *(geranium)* Cilt güzelliğine yararlıdır.

İ

İĞDE *(elaeagnus).* İdrarı tutamayanlara iyi gelir. Öksürüğü giderir, kusmayı önler.

İNCİR *(ficus carcica)* Karaciğer, dalak şişkinliği, kansızlık, basur, nefes darlığı gibi hastalıklara iyi gelir. Birçok türden ilaç yapımında kullanılır.

İTBOĞAN *(colchicum).* Çiğdem türünden bir bitkidir.

Sızılara karşı etkilidir. Kimi ilaçların yapımında da kullanılır.

K

KABAK *(cucurbita).* Sıtmayı, nezleyi, baş ağrılarını giderir.

KÂFURA *(laurus camphora).* Romatizmaya iyi gelir.

KAHVE *(coffea).* Uykusuzluk verir, basur yapar, sevişme duygusunu köreltir. Kahve Anadolu'ya dışardan gelmiş, bu bakımdan ilaç yapımında pek kullanılmaz. Ancak son çağlarda kusmayı, mide bulantısını önlediği söylenir. Daha çok uyuşturucu bir etkisi vardır.

KAMIŞ *(arundo donax) İdrar darlığını gidermede ilaç yapılmaya yarar.*

KANTARON*(erythraa)* Sara hastalığına kanamalara karşı ilaç yapmaya yarar.

KARABAŞOTU *(lavendula staechas)* Ağrıları, uyuşukluğa, el -ayak titremelerine, kalbe, baş ağrılarına karşı ilaç olarak kullanılır.

KARABİBER *(piper nigrum)* Saç dökülmesini önler. Soğuk algınlığına, uyuşmalara iyi gelir.

KARALAHANA *(brassica pontica)* İnsanı güçlendirmede, göğüs şişmelerinden (kadınlarda), bebelerde, iştah açmada yararlıdır.

KARAMUK *(agrostemma).* Soğuk algınlığına karşı etkilidir.

KARANFİL *(dianthus caryophylullus.)* Yaprakları, yemişi sıtmanın giderilmesine, kanayan yaralarda kanın

durdurulmasına yarar.

KARNIYARIK TOHUMU *(?)* Sırt çıbanlarına karşı iyi gelir.

KARPUZ *(citrullus vulgaris).* Balgamı söker, idrar darlığına karşı iyi etki yapar.

KARAYEMİŞ *(prunus laurocerasus)* Yaprakları yemişi sıtmanın giderilmesine, kanayan yaralarda kanın durdurulmasına yarar.

KAŞIKOTU *(cochlearia officinalis).* İnsanının anlayış gücünü (zihni) güçlendirir, işletir, canlılık verir. Kimi hastalıklara karşı ilaç yapımında kullanılır.

KATIRTIRNAĞI *(genista luncea)* İdrar darlığı, saç uzatma, sızı gibi olaylara karşı yararlıdır.

KATRANAĞACI *(pistacia terebenthius).* Saç dökülmesini önler, yaraları sağıltır.

KAVAKAĞACI *(populus)* İç yaralara, siğillere karşı ilaç yapımında kullanılır.

KAVUN *(cucumis melo)* Böbreklere iyi gelir. Erkeklik tohumunu arttırır, taşları eritir, idrar söker.

KAYAKUYRUĞU *(sempervivum)* Yılancığa, kaşıntılara, iç hastalıklarına iyidir. İlaçların yapılışında da kullanılır.

KAYISI *(prunus armeniaca).* ishal yapar, kanı bozar.

KEÇİBOYNUZU *(ceratonia siliqua).* Öksürüğü söker, şişmanlamayı sağlar, fıtığı giderir, sindirimi kolaylaştırır, idrar darlığını giderir, kanı çoğaltır, siğilleri sağıltır. Başka hastalıklara karşı ilaç yapımında da kullanılır.

KEDİOTU *(valeriana).* Mayasıla, karın ağrılarına, sinir-

lere, diş ağrılarına karşı etkilidir.

KEKİK *(thymus vulgaris).* Kum hastalığına, şişkinliklere, nefes darlığına iyi gelir. Erkeklik gücünü artırır.

KESTANE *(castanea sativa)* İshale, kansızlığa karşı yararlıdır.

KETENTOHUMU *(linum).* Vereme karşı ilaç yapımında yararlıdır.

KINA *(lavsonia inermis).* Uyüz, egzama, guatr hastalıklarında ilaç yapmaya yarar

KINAKINA *(cinchona).* Yemek yeme isteğini artırır, güçlülük verir. Anadolu'ya son çağlarda, özellikle XVI. yüzyıldan, Amerika'nın bulunuşundan sonra gelmiştir.

KIRKDAMAROTU *(?)* Çıbanlara, burun kanamalarına, şeker hastalığına, yaralara, nefes darlığına iyi gelir. Bu hastalıklara karşı ilaç yapımına elverişlidir.

KIRYASEMİNİ *(lasminum)* Nefes darlığına, mafsal ağrılarına karşı ilaç yapmaya yarar.

KIZILAĞAÇ KOZALAĞI *(alnus)* Basurun sağıltılmasında, onunla ilgili ilaçların yapılmasında kullanılır.

KIZILCIK *(cornus)* Mide ağrılarına, sancılara iyi gelir. Daha birçok iç hastalığına karşı etkilidir.

KİRAZ: (prunus avium).İdrar darlığına, mide ağrılarına karşı etkilidir.

KİŞNİŞ *(coriandrum sotivum)* . Erkeklik gücünü arttırır, özellikle dizanteriye karşı etkilidir. İlaç yapımına elverişlidir.

KURTPENÇESİ *(bistorta bistorta).* İshale karşı etkilidir.

KUŞBURNU *(rose canina).* Mayasıla, basura, ağrılara ve

iç hastalıklarına karşı iyi gelir.

KUŞEKMEĞİ *(malva sylvestris).* Basura, boğaz ağrılarına karşı ilaç yapmaya yarar.

KUŞÜZÜMÜ *(?)* Ağrılara karşı etkilidir. Başka ilaçların yapılmasına yarar.

KUŞYEMİ (phalaris canariersis).Urlara karşı yararlıdır.

KUZUKULAĞI *(rumex acentosa)* Sarayı, başdönmesini, kusmayı önler. Ateşi düşürür.

KÜPEÇİÇEĞİ *(fuchsia)* Sızıları dindindirmeye yarar.

L

LABADA *(rumex patienta).* Mide hastalıklarına, idrar yollarına, sütün artmasına yararı vardır.

LAHANA *(brassica oleracea)* Ses kısıklığına, mide ağrılarına karşı etkilidir. Besleyici, güçlendirici bir özü vardır.

LAVANTAÇİÇEĞİ *(lavandula)* Yürek çarpıntılarına, sinirlere, pekliğe karşı etkilidir.

LENGER (Bk. Devedikeni. Bu bitkiye kenger de denir.)

LİMON *(citrus limonum).* Soğukalgınlığına, nezleye, başağrısına, karınağrılarına, sancılara yararlıdır. Romatizmaya iyi gelir. İlaç yapımında daha çok yardımcı bitki olarak kullanılır.

M

MANİSA LÂLESİ *(tulipa magnesia).* Göğüs tıkanıklığı (astım), göz hastalığı, göz sinirleri için yararlıdır.

MARUL *(lactuca).* Mide ağrılarına, uykusuzluğa, göz ağ-

rılarına, iyi gelir.

MAYASILOTU *(?)* Egzamaya karşı yararlıdır.

MAYDANOZ *(petroselimum hortense)* . Akıntılara, idrar darlığına, sıtmaya, mide ağrılarına, şişlere, arı sokmasına, ağız kokmalarına, göz kaşıntılarına iyi gelir.

MAZI *(thusya)* Tere, ishale karşı ilaç yapımı için elverişlidir.

MENEKŞE *(viola odorata).* Karaciğer hastalığına, mideağrılarına, başağrıların karşı ilaçtır. Başka ilaçlar yapmak için de yararlıdır.

MERCANKÖŞK *(organum maiorana)* Bulantılara, mide ağrılarına, soğukalgınlığına iyi gelir.

MERCİMEK *(lens culinaris).* Küçük çocukların yataklarına işemelerine karşı uygulandığı gibi ilaç yapılmasında da yararlanılır.

MERSİN *(mytus communis).* Yaprağı urlara, şişlere, inmelere, uyuşukluğa iyi gelir. Bu hastalıkların sağıltılmasında ilaç yapılır.

MEŞE PALAMUDU *(quercus). İ*drar darlığını, frengiyi giderir. Halk dilinde pelit denir.

MEYANKÖKÜ *(glycyrrhia).* Göğüs hastalıklarına karşı etkilidir. Öksürüğü giderir. Başka bitkilerle karıştırarak ilaç yapmaya yarar.

MISIR *(zea mays).* Mide ülserine, midezarı yaralarına karşı etkilidir.

MİSVAKAĞACI *(?)* Mafsal ağrılarına, dölyatağı şişlerine karşı etkileyici bir ilaç olarak bilinir. Dişlerin yıkanmasına, arıtılmasına yarar. Daha çok Arabis tan'da, İslâmlıktan sonra yayılmıştır.

MUŞMULA *(mespilus germahica).* Ağrılarla, sindirim

bozuklarıyla ilgili ilaçların yapılmasına yarar. Halk dilinde buna *döngel* de denir.

MUZ *(musa sapientum).* Öksürük, böbrek zafiyeti, göğüs ağrıları, kansızlık için yararlıdır. Besleyici, ş işmanlatıcıdır.

N

NANE *(mentha).* Dölyatağına konursa (çiftleşmeden sonra) gebeliği önler. Ağrılara, soğukalgmlıklarına, mide hastalıklarına karşı yararlıdır. Erkeklik gücünü, sevişme duygusunu arttırır. Bağırsak kurtlarını döker, kan tükürmeyi, kusmayı, mide bulantasını önler. Birçok ilaç yapımında kullanılır.

NAR *(purica granatum).* Boğaz, akciğer, mide ağrılarına, baş dönmesine, kansızlığa, safraya , çarpıntıya karşı çok yararlı, etkilidir. Kabukları yakılırsa evdeki sinekler, böcekler, tedirgin edici böcekler yok olur. Nar birçok ilaç yapımında, büyü yapımında da aranan bir bitkidir.

NARÇİÇEĞİ (Bk. Nar). Nar gibi etkilidir. Daha çok dişlerin arıtılmasında, dişetlerinin güçlenmesinde yararlıdır. Damak, bağırsak yaralarını sağıltır.

NERGİS *(narcissus).* Balgamı sökmeye yarar. Erkeğin dölleme öğesine sürülürse dikleştirir (eskiler bunun kocalmış, yaşlanmış erkekleri bile gençleştirdiğini söyler).

NEVRUZOTU *(linaria vulgaris).* Bağırsak sancılarına, kulunçlara iyi gelir.

NOHUT *(cicer)* Soğuk algınlıklarına, göğüs hastalıklarına, öksürüğe karşı yararlıdır. Besleyici, şişmanlatıcı bir özü vardır.

O

OĞULOTU *(melissa)* Nefes darlığına, yürek çarpıntılarına, ağrılara iyi gelir. İnsanın anlayış gücünü geliştirir. Mide hastalıklarına karşı ilaç yapımına elverişlidir.

OKALİPTUS *(eucalytus).* Basura, boğaz inmelerine, nezleye, göğüs tutukluğuna elverişlidir.

ÖDAĞACI *(aquillaria agollachia).* Derideki lekeleri giderir, öksürüğe karşı etkilidir.

ÖZERLİK (Bk. Üzerlikotu).

P

PALAMUT (Bk. Meşepalamudu)

PAMUKLA *(?)* Kan akmasını önler, uyuza karşı etkilidir.

PANCAR *(beta vulgaris).* Besleyicidir. Suyu, böbrek taşlarının düşürülmesinde etkilidir.

PAPATYA *(matricario chamomilla).* Erkeklik gücünü artırır, kumların dökülmesini sağlar. Göğüs tıkanıklığını giderir, balgamı söker, baş ağrılarına, idrar darlığına iyi gelir.

PATATES *(solanum tuberusum)* Baş ağrılarına iyi gelir. Ergenlik için yararlıdır. Anadolu'ya Amerika'dan gelmiştir. (XVI. yüzyıldan sonra).

PATLAKOTU *(?)* Boğaz, diş ağrılarına, nefes darlığına, mide hastalıklarına, mayasıla, kabakulağa karşı ilaç

yapımında kullanılır.

PATLICAN *(solanun melongena).* Mide ağrılarına, kansere karşı ilaçtır, idrar tıkanıklığını giderir.

PAZI *(beta cicla).* Yürek çarpıntılarını, gazları giderir. Besleyicidir.

PELESENK *(balsamodendron).* Yağı, türlü türlü ilaç yapımında kullanılır. Kimi hastalıklara karşı etkilidir. (özellikle ağrılara).

PELİN *(artemisia absinthum).* Bağırsak ağrılarına, inmelere, deliliğe, balgama iyi gelir.

PIRASA *(allium porrum).* Basur ilacı yapımında yararlıdır. Mideye iyi gelir.

PİRİNÇ *(oryza sativa).* İshali keser, besleyicidir, şişmanlatıcıdır.

R

REYHAN ÇİÇEĞİ *(?)* Yürek çarpıntılarına, gaza iyi gelir.

REZENE *(foenicilum vulgare).* Bütün hastalıklara karşı iyi geldiği söylenir (özellikle iç hastalıklarına).

S

SAFRAN *(erocus sativus)* Boğmacaya, iç ağrılara, öksürüğe karşı yapılan ilaçlara katılır.

SALEP *(orchis).* Dalak hastalığına, soğuk algınlığına, göğüs hastalıklarına iyidir.

SARIÇALI *(berberis vulgaris).* Solucan düşürmeye

yarar.

SARISABIR *(aloe).* Birçok hastalığa iyi gelir. Aşağı yukarı bütün ilaçlara katılır. Kanın arıtılmasına yardım eder.

SARMAŞIK *(hedera helix).* Karaciğer, bağırsak hastalıklarına karşı koruyucudur, ilaç yapımına elverişlidir.

SARMISAK *(allium sativum).* Erkekliği artırır, bütün ağrılara iyi gelir. Halk arasında buna kırk derde deva denir.

SAZ *(calanis).* Diş etlerini güçlendirir, ağız kokularını giderir.

SEDEFOTU *(ruta)* Çiçeğinden ilaç yapımında yararlanılır. Daha çok hıçkırıkları giderir.

SEMİZOTU *(portulaca sotiva)* Baş ağrılarına, şişlere, idrar yanmalarına karşı etkisi vardır.

SERVİ AĞACI *(cupressus sempervirens).* Sürme yapımında kullanılır, gözleri güçlendirir. Öksürüğü keser.

SIRACAOTU *(scrophularia)* Sıracaya, uyuza karşı etkilidir.

SİNAMEKİ *(cassia)* Egzamaya, yaralara, kabızlığa, saç dökülmesine karşı ilaçtır.

SİNİRLİK YAPRAĞI *(?)* Basur, fistül, çıban, yara gibi hastalandırıcı oluşlara karşı etkilidir.

SOĞAN *(allium cepa).* Güçlendirir, sevişme duygusunu, yemek isteğini arttırır. Saç dökülmesini önler.

SUSAM *(sesamum indicum)* Göğüs, böbrek ağrılarına, baş dönmesine iyi gelir.

SUMAK *(rhus coriaria).* Bunu *somak* da denir. Mide

hastalıklarına, dizanteriye karşı ilaçtır.

SU TERESİ *(roripa nasturtium).* Sevişme duygusunu körükler, balgamı söker, kumları çıkarır.

SÖĞÜT *(salix).* Karaciğer hastalıklarına, yürek çarpıntılarına karşı etkilidir. Uyuz, egzama gibi deri hastalıklarını giderir.

SULTANOTU *(?)* Romatizmaya karşı etkilidir.

SÜMBÜL *(hyacinthus).* Mideyi güçlendirir, yemek duygusunu çoğaltır.

SÜPÜRGEDARISI *(sorghun saccaratum).* İshale karşı yararlıdır.

SÜTLEĞEN *(euphorbia).* Göğüs ağrılarını, akciğer ağrılarını giderir.

Ş

ŞAHTERE *(furmaia officinalis).* Sıtmaya, uyuza, egzamaya, sarılığa karşı ilaç olarak bilinir, uygulanır.

ŞALGAM *(brassica rapa).* Böbrek taşlarının, kumlarının düşmesinde, birtakım mide hastalıklarında, zayıflığı gidermede etkilidir. Besleyici, güçlendirici bir niteliği vardır. Bol süt almak için ineklere verilir. Doğum yapan kadınlar bol bol yerse sütleri artar.

ŞEFTALİ *(prunus percisa)* Mide ağrılarına suyu iyi gelir.

ŞEVKETİBOSTAN *(?)* Sancılara, kuma, idrardarlığına, karınağrılarınai yi gelir.

T

TARÇIN *(cinnamomum)* Mideyi güçlendirir, ağrılara, sı-

zılara iyi gelir, soğuk algınlığını giderir. İlaç yapımında çok kullanılır.

TARHUN *(artemisia dracunculus)* Tıkanıklığı giderir, vebaya karşı sağıltıcıdır. Başka ilaç yapımında kullanılır.

TAVŞANCILOTU *(heracleum).* Mide ekşimelerine iyi gelir. Maydanozun yaptığı etkiyi gösterir.

TURP *(rapahanus)* Damar sertliğine, öksürüğe, kumlara iyi gelir.

TURUNÇ *(citrus varantium).* Kusmayı önler, safraya iyi gelir, ishali keser, hayvan sokmasına karşı önleyicidir. Birçok ilaç yapımında, giysilerin güveden korunmasında kullanılır.

TERE *(anethum graveolens).* Kıl dökülmesini, başağrılarını önler. Urların giderilmesinde yararlıdır.

TÜTÜN *(nicotuana tabacum).* Kanamalara, sarılığa, mide ağrılarına karşı etkisi vardır, ilaç yapılır.

U-Ü

UNNAB *(zizyphus iuiuba).* Halk dilinde hünnab (p) da denir. Mide ülserine, sancılara karşı yapılan ilaçlarda kullanılır.

ÜZÜM *(uva)* Besleyicidir, kanı çoğaltır, şişmanlatır. Suyu başağrılarına iyi gelir. Üzüm kurusucu birçok ilaç yapımında kullanıldığı gibi erkeklik gücünü arttıran macun yapılmasında da çok yararlıdır.

ÜZERLİKOTU *(peganum harmala).* Balgama, karın ağrılarına, dalağa karşı etkilidir.

V

VİŞNE *(prunus cesasus).* Mide ağrılarına, içteki yaralara, kanamalara iyi gelir. Mide bulantısını, başağrısını giderir, kusmayı önler.

Y

YABANİ BÖĞÜRTLEN (Bk. Böğürtlen) Gözleri güçlendirir, yaralara, kangrene iyi gelir, ilaç yapımında kullanılır.

YABANİ NAR KÖKÜ (bk.nar). Sırt, bel, bacak, kol ağrılarına iyi gelir. Dalak hastalıklarına karşı etkilidir.

YAPIŞKANOTU *(parietaria)* Şişleri indirir, tıkanıkları giderir.

YARPUZ *(mentha pulegium).* Zehirli hayvan sokmalarına karşı etkilidir. Dalak hastalıklarına, mide bulantılarına iyidir. İlaç yapılmasında yararlıdır.

YASEMİN *(lasminum).* Balgamı, safrayı söker, rahim hastalıklarına iyidir. İlaç yapımında çok kullanılır.

YERELMASI *(helianthus tuberosus).* Erkekliği arttırır, kanı çoğaltır, öksürüğü giderir. Böbrek zafiyetini yok eder. İlaç yapımında çok kullanılır.

YERFISTIĞI *(arachis hypagaea).* Güç kazandırmada etkilidir.

YILANBURÇAĞI (Bk. Burçak). Yılancık'a, kabakulağa, sıtmaya, mayasıla, berelere karşı iyi etki yapar.

Z

ZAKKUM *(nerium oleander).* Akrep sokmalarına, adale ağrılarına, akıntılara karşı ilaç yapımında kullanılır.

ZAMBAK *(lilium)* Yüzdeki lekeleri, soğukalgınlıklarını giderir. Deriye parlaklık verir.

ZENCEFİL *(zingiber officinale).* Romatizmaya, belağrılarına karşı çok etkilidir, ilaç yapımında çok kullanılır.

ZEYTİN *(olea sativa)* Siyatiğe, yaralara iyi gelir.

3
HASTALIKLAR - İLAÇLAR

KESİM A

Halk arasında yalnız ilaç değil, birtakım hayvanları öldürmek için ağu da yapılır. Bu ağular gerektiğinde düşmanlara, kuduz köpeklere, ekinlere dadanan yabanıl hayvanlara yedirilir. Söz gelişi, patatesin içine konur, toprağa gömülür. Kokusunu alan domuz, çakal, porsuk gibi hayvanlar toprağı eşip onu yerse ölür. Bu tür ağuların (zehirlerin) yapıldığı bitkiler bellidir. Ağu yapılan bitkiler güzel avratotu (Atropa belladonna), baldıran(Conium), sıçanotu(arserik), bitotu (pedicularis), hamamotu(?)

Güzelavratotu : Oldukça zehirli bir bitkidir. Su ile karıştırılır, çamur niteliğine getirildikten sonra gerekli yerlerde kullanılır.

Baldıran:: Suda ezilir, sıvı yapılır. İçirilmek yoluy-

la kullanılır. Bu ağulu sıvı ile hamur yapılıp yedirilirse gene öldürür.

Bitotu: Suda ezilir, sonra saçlara sürülür, saçlar taranır. Bitleri öldürür. Bunun tohumu da ağuludur.

Hamamotu: Kılları dökmek için kullanılır. İlkin çamur gibi yapılır, sonra kıl olan yere sürülür. Kısa bir süre içinde bütün kılları döker. Göze, ağıza sürülmesi çok korkuludur .Gözü kör eden, insanı da öldürebilir.

Sıçanotu: (Arsenik). Ağu yapımında kullanılır. Öldürücüdür. Tohumundan da, yapraklarından da yararlanılır. Halk arasında çok yaygındır. Karadeniz kıyılarında ağulayıcı bir bitki olarak halk türkülerine bile girmiştir.

Koynundaki memeler
Canotidur canoti
Kız bezdusan kocandan
Ver ona sıçanoti

Yılan zehiri : Yılan yakalanır, ağzına bir keçe paçası sokulur, yılan bunu ısırınca ağusu keçeye geçer. Keçe sıkılır ağu alınır. Ya da yılan yakalandıktan sonra ağzına bir değnek sokulur, değneği ısırırken akan ağusu bir tasa alınır. Sonra gerekli işlerde kullanılır. Akrebin ağusunu almak için de böyle yapılır.

SOKMALAR

Halk arasında ağulanma denen zehirlenmenin giderilmesinde değişik yollara baş vurulur.

İlkin ağulanmalar ikiye ayrılır. Biri, akrep, yılan gibi gerçekten ağulu hayvanların sokması sonucu ortaya

çıkan olay. Öteki, değişik besinler, yemişler yenmesi yüzünden olan durum.

Yılan, akrep ile benzeri ağulu hayvanların sokması sonucu doğan olayda durum hemen anlaşılmış, sokmanın üzerinden önemli bir süre geçmemişse, sokulan yer biraz kesilip emilir. Ağza gelen kan tükürülür. Ya da sokulan yerin biraz yukarısından sıkıca bastrılıp aşağı doğru oğularak kan aktırılır. Böylece kana yeni karışan ağu damarda çok ilerlemeden atılır. Bu olay sokmanın gerçekleştiği kısa süre içinde olabilir.

Ağulanmayı doğuran sokma olayının üzerinden uzunca (birkaç saatlik) bir süre geçmişse, sokulan kimsede yaşama gücü kalmışsa ona uygulanan iyileştirme yolları değişiktir.

1- Sokma sonucu ağulanan kimse uzunca bir çamaşır teknesinin içine boylu boyunca uzatılır. Üstüne keskin sirke dökülür. Dökülen sirke tekneyi doldurup adamın bütün gövdesini kaplayacak ölçüde olmalıdır. Sonra sirke içinde adamın bütün vücudu (çıplak olarak) bastıra bastıra oğulur.

2- Sokulan kimse boylu boyunca gübreye gömülür. Yalnız soluk almasını sağlayacak bir durum yaratılır. Gübreye çıplak gömülen hasta orada bir süre kalır, başında beklerler.

3- Sokulan yer sokma olayından biraz sonra, biraz yukarısından sıkıca bağlanmışsa kesilir, kanı iyice akıtılır.

Ağulanma ağızdan olmuş, yenen nesnelerden dolayı ortaya çıkmışsa başka yollara baş vurulur. Ancak

neden, hangi yemişten, hangi bitkiden ağulanma olduğunu bilinmesi de yararlıdır.

1- Ağulanan kimseye ekşi ayran, keskin sirke, döğülmüş sarmısak suyu içirilir.

2- Hastaya bir çanakta kırılmış çiğ yumurta içilerek kusturulur. Bol bol kusma, iyiliğe dönme, kurtulma belirtisi olarak yorumlanır.

3- Akrep sokmasına karşı yoğurt kullanılır. Akrebin soktuğu yer sıcak suya konur. Sonra sokulan yerine üzerine yoğurt sürülür sokulan yer sudan çıkarıldıktan sonra). Bir süre öyle kalır. Sonra işlem yeniden yapılır.

4- Akrebin soktuğu el ya da ayak tavuğun kıçına sokulur (ayak parmağını akrep sokarsa), tavuk ölür, ikinci denemeye girişilir. (Hatay ilinde uygulandığı söylenen bu sağıltma biçimi yalnız parmaklar için geçerli olabilir).

5- Yılanın soktuğu yere insan saçı ile sirke karıştırılıp sürülürse iyi gelirmiş (Kitabü'l- Hikmet, Lokman Hekim).

6- Akrebin soktuğu bir kimse eşek sütü içse kurtulurmuş, (Kitabü'l Hikmet, Lokman Hekim).

7- Yılanın soktuğu bir kimse sokulan yere kulak kiri sürerse kurtulurmuş (Kitabü'l-Hikmet, Lokman Hekim).

8- Yılan sokmasında bir yılan yakalayıp karnı yarılarak akciğeri çıkarılır. Akciğerin üzerinde bulunan öd kesesi alınıp kara üzümle karıştırılır. Macun niteliği kazanınca ağulanan kimseye iki dirhem (ya da iki gram) yedirilir, böylece iyileşirmiş. Tirkayi adı verilen bu

ilaç akrep sokmalarına karşı da uygulanır.

9- Arı sokmasına karşı sütleğen sütü de kullanılır (eşek arısı). Süt arının soktuğu yere sürülür, sonra üzeri bir iğne ile kanayıncaya kadar delinir. Hasta sağlığa kavuşurmuş.

10. Yılanın soktuğu yer kızgın bıçakla dağlanır.

11- Yılanın soktuğu kimseye çiğ süt içirilir.

12- Bal şerbeti içirilir. Sarmısaklı yoğurt yedirilir. İncir, ceviz, sarmısak, sedef çiçeği karıştırılır yedirilir. En etkili ilaç olduğu söylenir.

13- Hastaya koyu şerbet.(çok tatlı şerbet) içirilir, süt içirilir.

14- Bal yedirilir, ekşi yemekler verilir.

Bütün bunlar içinde en önemli, en yararlı sayılan kusmadır. Ağulanan bir hasta (yemek sonucu) ne denli, çok kusarsa (olaydan az sonra) o denli iyi sayılır.

Yemek sonucu doğan ağulanma olayının üzerinden bir süre geçmiş, insan hastalanıp yatağa düşmüşse sokma yüzünden doğan ağulanmada uygulanan gübreye gömme, ıslak toprağa (kara toprağa) gömme, bol sirke ile yıkama ona da uygulanır.

ARI AKREP SOKMALARI

1- Acı hıyarın kökü döğülür, sokulan yere sürülür.

2- Azvay denen bitkinin çiçekleri dövülür arının soktuğu yere sürülür.

3- İyice olmuş bir domates kesilir yaraya sarılırsa arı sokmasına iyidir.

4- Fesleğenin taze yaprakları alınır ezilip sokulan

yere basılır.

5- Güneylik bitkisi döğülür sokulan yere sarılır.

6- Hayıt yaprağı ile tohumu döğülür sokulan yere sarılır.

7- İncir dalı kırılır, sütü arının soktuğu yere sürülür.

8- Maydanozun tazesi ezilir, arının soktuğu yere sürülür.

9- Zakkum yaprağı ezilir suyu sokulan yere sürülür.

OLAY

Bu tür ağulanmalarda, Maçka'da, bizim Ocaklı (İspela) köyünün Hava mahallesinde baş vurulan bir Zifli (ziftli) Ali vardı. Ona Kalaycı Ali de derlerdi, (kalaycılık yaptığı için) Kendi yakınları ona baş vurmadan edemezdi. Ailesinin en yaşlı, en görmüş geçirmiş erkeği sayılırdı.

Zifli Ali tarım işleriyle uğraşır, mısır eker, yarıcılık yapar, kap kalaylar geçinir giderdi.

Ona "zifli" denmesinin nedeni de bel, baş ağrılarında "kara sakız", "gemi zifti" denen zift türünden nesneler kullanması, onlardan bir muşamba yapıp ağrıyan yere sarmasındandı. Muşamba da çok zift kullandığı için yapıştığı yerden kopması kolay olmazdı. İnsana acı verirdi.

Zifli Ali'nin biraz da eli uzundu. Bizim tarlalarımızı yarıcılıkla işlediği için geceleri domuzdan, çakaldan, porsuktan bekler, mısırların yenmesini önlerdi. Sonra evine giderken kabak, yemiş ne bulursa gizlice alıp götürür-

dü. Ben bunu duymuştum küçüklüğümde. Bir gün onu yakalamayı kafama koymuştum. Sabahın erken saatinde, kimsecikler uyanmadan ben kalkıp elmanın arkasındaki dikenlerin içine saklandım. Yedi, sekiz yaşlarında ancak vardım. Zifli Ali tarladan çıkmış, sağa sola bakmadan elmanın altına geldi. Elmanın altındaki kayadan sarkan, daha önce üstünü otlarla örttüğü büyük kestane kabağını çeketine sardığı gibi yola koyuldu. Bir kaç adım yürüyünce ben dikenlerin arkasında onu taşa tuttum. Öne ürktü, sonra sağa sola baktı, kabağı mısırların içine bırakınca ben gülmeye başladım. Dikenlerle sokuldu, beni görünce kızdı, şaşırdı, söylenmeye başladı: "Ula habu saatta haburda ne arayisun? Oğlum sen perilisun perili, Allah seni yaratti da sonra döndi korkti senden."

Benim perili bir çocuk olduğum ortalığa yayılınca bir süre kabaklara dokunan olmadı da amcamın evinin arkasındaki elmalar uçmaya başladı. Bir süre sonra, benim yaptığımı yapan amcamın kızı gene Zifli Ali'yi yakalamasın mı?

Zifli Ali elmaya çıkınca amcamın kızı onu gizlendiği evin penceresinden gözledi, sonra üküttü. Zifli Ali kaçarken çoraplarını ağacın altında unuttu. Sabahtan, bir şey olmamış gibi (amcamın kızını görmemişti) gelip çoraplarını aramaya başlayınca amcamın kızı. "Ali ağa orda ne arıyorsun?" dedi. Zifli Ali: "Tarlaya su verirken çoraplarımı buralarda unuttum, dedi. Amcamın kızı: "Ali ağa senin çorapların elma ağacının üstünde ne yapıyordu," deyince kızan Zifli Ali: "Geç işune geç, sen delisun,

"dedi; demekten kendini alamadı. Bir süre amcamın elmaları da kurtuldu.

AĞIZ AĞRILARI

1- Böğürtlen yaprağı, sinirli yaprak, hünnap, mercimek birlikte kaynatılır, sonra suyuna dut şurubu katılır. Ağız iyice gargara edilir. Bu ilaç gerek ağızdaki, gerek diş diplerindeki küçük yaralara iyi gelir.

2- Badem döğülür balla karıştırılır yenirse ağız acısı geçer.

AĞIZ AĞRILARINI GİDERMEK

Ağızda özellikle diş diplerinde oluşan ağrıların giderilmesi için en etkili ilaç şudur? Böğürtlen yaprağı, mercimek, hünnap, sinirli yaprak birlikte kaynatılır. Suyuna dut şurubu katılır. Ağız gargara edilir.

AĞIZ KOKULARI

Baharlı hindistancevizi (küçüklerinden), maydanoz yemek kokuyu giderir.

Hindistancevizi, bal macun yapılır yenirse ağız kokusunu giderir.

AKINTILAR

1- Akıntı olan yere kabak lapası konur, sarılır

2- Böğürtlen filizleri yıkanır, kaynatılır. Elde edilen su sabah akşam birer küçük bardak içilir.

3- Çınar ağacı kozalakları kaynatılır suyu sabahları içirilir.

4- Çirişotu kökünün yumruları kaynatılır, suyu içilir, (bir sabah, bir akşam.)

5- Maydanoz kaynatılır, suyu alınır içirilir. Gerekirse buğusuna oturulur. Buğuya oturma daha çok belli yerdeki akıntılara iyi gelir.

6- Havuç tohumları döğülür, nöbet şekeri katılır, günde iki kere birer kaşık (sabah -akşam) yenir.

7- Birkaç zakkum çiçeği beş-on bardak suda kaynatılır, soğuduktan sonra içilir.

Akıntılar konusunda başka türden uygulamalar da vardır. Bunların başında halkın "ayazma " dediği kutsal sular gelir. Bu sular içilir, onlarla yıkanılır, akıntı olan yerlere sürülür. Ayrıca okunup üfleme yoluna da gidilir. öteki hastalıklarda olduğu gibi akıntıda da göz değmesinin etkisini, uğursuzluğuna inanılır.

ALBÜMİN

Sarısabır, anason, hardal, sarısakız belli oranda alınıp kaynatılır. Sonra sabahları aç karına ayrı ayrı içilir.

Susam, sarısabır döğülür, toz yapılır, sabahları aç karnına su ile alınır.

ALERJİLERİN GİDERİLMESİ

1- Tavuk pisliği soğuk su ile karıştırılır. Alerjisi olan onunla yıkanır.

2- Kışın, alerjisi olanlar kar içine yatırılır, üstüne kar atılır. Bir süre karda kalınır. Tedirginliğin geçeceğine böylece inanılır.

3- Soluğu keskin hocalara, cincilere okunur, üfle-

nir. Muska, hamayıl yazdırılıp üzerinde taşınılır.

ARPACIK

1- Sarmısak iyice sıkılıp arpacığın üstüne sürülür.

2- Küçük bir soğan ateşe pişirilir, ılıyınca arpacığın üstüne konur.

ASTIM (Nefes darlığı)

1- Oğulotu ile bal karıştırılır yenir.

2- Deniz kadayıfı cezvede kaynatılır, sonra biraz şeker katılıp içilir.

3- Yarım kilo incir, kişniş (10 gr.), çemen (100gr.), hardal, kimyon, keraviye, anason (bunlardan onar gr.), bir litre su, sirke (240 gr.) bir arada kaynatılıp macun yapılır. Sirke içileceği zaman katılır. Aç karına bundan birer kaşık içilir.

4- Sarmısak, sığır sütü, tereyağı (üçer yüz gr.) alınır. Önce süt kaynatılır, içine sarmısak konur, süt uçuncaya değin kaynatılır. Sonra tereyağı konur, ocaktan alınır. Bal katılır, helva yapılır. Kış günlerinde sürekli olarak, birer ceviz büyüklüğünde alınır. Bu ilacı kullananın su içmemesi, yaşının kırkı aşmaması gerekir.

5- Boru çiçeği sarılır, sigara gibi yapılır içilir.

6- Karabaş otunun çiçekleri pipo ya da lülede içilirse iyidir.

ATEŞ DÜŞÜRME

Hastalanan bir kimsenin sıcaklığı hastayı tedirgin edecek ölçüde artar da düşmezse şu ilaçlar uygulanır:

1- Hastanın göğsüne, sırtına yoğurt sürülür.

2- Hastanın sırtına, omuzlarına, karnına, göğüslerine sirke sürülür.

3- Yaş enginar yaprağı döğülür, yoğurtla karıştırılır sonra hastanın ayaklarına, uygun yerlerine sarılır. Bir süre sonra sıcaklığın azaldığı görülür.

4- Sıcaklığı düşürmek için limon ortasından ikiye bölünür hastanın boynuna, ellerine, kollarına, ayaklarına, sırtına sürülür.

5- Sıcaklık baş ağrısı yaparsa sirkeye batırılmış bir bez hastanın başına sarılır, alnına sirke sürülür.

6- Acı dövlek otu yaşken havanda iyice döğülür, suyu, çekirdeği çıkarılır. Sonra bu sıvı ayak tabanlarına, boyuna, bileklere, avuç içlerine, kulak arkalarına sürülür. Sonra hasta giydirilir yatağa yatırılır. Bir süre sonra hasta terler, sıcaklığı düşer, kendine gelir.

7- Papatya ile arpa kaynatılarak içilir. Bir süre sonra ateşin düştüğü görülür.

8- Akasya çiçeği ile yaprakları, dalları kaynatılarak baş yıkanırsa ateş düşmeye başlar.

9- Sirke ile kına hamur yapılarak ayağın altına sürülürse ateş düşer.

10- Limonun başı kesilip üzerine tuz konur, sonra ateşte pişirilir, gövdeye sürülürse ateş düşer.

11- Sarmısak döğülür, yoğurda batırılır gövdeye sürülür.

12- Çörek otu, papatya, karabaşotu kaynatılır, sürekli olarak, çay gibi içilir.

AYBAŞI DURUMU

Aybaşı düzenli olmayan kadınların, kızların uygulamaları gereken ilaçlar?

1- Çörekotu, bal, papatya yenir, içilir. Bunlar aybaşının düzenli olmasını sağlar.

2- Pastırma çemeni pişirilir, bal, tereyağı ile karıştırılarak yenirse iyi olur.

3- Aybaşı kanamaları çok olursa kerevizle maydanoz alınıp kaynatılır, ayazda bırakılır sonra aç karnına içilir (üç gün).

4- Kişniş, nane kaynatılır içilir.

KESİM B

BADEMCİK

1- Tütün yaprağına bal sürülür, sonra boğaza sarılır, bir bezle bağlanır.

2- Kirli yün boğaza sarılır bezle bağlanır.

3- Udihindi denen bitki toz durumuna getirilip buruna çekilirse şişkinleri (bademcik şişlerini) patlatır, hastalık sağılır.

4- Turp kaynatılır suyu ile gargara edilir.

5- Sulandırılmış limon suyuna nişadır katılır, gargara edilir.

BALGAM SÖKME

1- Üzerlik otunun tohumları kaynatılır suyundan içilir.

2- pelit (meşe) taze yağ ile kaynatılır, alınır.

3- Baharlı tereotu ya da tohumu yenir.

4- Bal ile tuz karıştırılıp yenir.

5- İncir kaynatılır içilir.

6- Meyankökü kaynatılır içilir.

7- Bir yanı bıçakla delinen bir karpuzun içine biraz tuzsuz tereyağı konur. Sonra kesilen yeri kapanan karpuz, fırında pişirilir yenir.

8- Isırgan tohumları balla biraz da su katılarak, kaynatılır, akşam sabah birer fincan alınır.

9- Boru çiçeğinin çiçekleri kurutulur, sigara gibi içilir.

19- Hondan denen bitkinin çiçekleri kaynatılır içilir.

11-Sinemaki (75 gr.), üzerlik tohumu (35 gr.), badem (35 gr.), bal (400 gr.), çörekotu (35 gr.) birlikte ezilir toz yapılır. Bu toz balla karıştırılır macun yapılır. Yatarken bir ceviz büyüklüğünde alınır.

12- Çam ağacının taze sürgünleri toplanıp kaynatılır. Sonra şeker katılarak içilir.

BASUR

1- Aşırı ölçüde basurdan tedirgin olanların kullandıkları bir ilaç vardır. Buna "ardıç bibili" denir. Ardıç ağacının nohut büyüklüğünde, kırmızı tohumları (ardış bibileri) sabahları aç karına yutulur. Bu bir süre uygulanır-

sa basur memeleri küçülür, sonra iner, ağrılar yok olurmuş.

Bu ardıç tohumları Maçka'nın birçok köyünde, özellikle yaşlı kimselerce kullanılır. Bunları kaynatıp suyunu, aç karına içenler de vardır.

2- Gene basurdan ağrı, sızı çekenler bir leğenin içine konan dayanılacak nitelikte sıcak suyun içine oturtulur. Bu işlem bir süre uygulanırsa basur memeleri ufalır, sonunda yok olurmuş.

3- Şişen basur memelerinin patlatılması için kızgın ateş külünde haşlanan soğan da kullanılır. Soğan külde iyice kızdırılır. İnsanın daynabileceği bir sıcaklığa varınca alınır, basur memesinin üstüne konur, bir süre durur. Kimi yerde bir, kimi yerde iki üç kere yapılınca meme patlar, içinden kirli, irinli kan akar.

4- Basur için kuşburnu denen dikenin iğdeyi andıran kırmızı yemişi de ilaç olarak kullanılır. Tohumları çıkarılan bu tatlı yemiş bol bol yenirse basur sıkıntısından kurtulma yolu açılırmış.

Basur için iyi geldiği söylenen bu bitkiler Trabzon-Maçk yörelerinde, yaşlı kimselerce bugün de kullanılmaktadır. Bu satırların yazarı bu tür ilaçları kullanan kimselerin birçoğunu bilip tanıdığı gibi, Maçka'ya çevre ilçelerden gelen yerli doktorların da bunların gerçekten yararlı olduğunu söylediğine tanık olmuştur. Babam bu adı geçen ardıç bibilerini çok kullanırdı. bu yüzden (basur için) doktora gitmezdi.

5- Yumurtanın sarısı alınır. Bir tavaya konup ateşe sürülür, bir ağaç kaşıkla karıştırılır. Kömürleşmeye başla-

yınca yağı çıkıyor demektir. Çıkan yağ tavanın yavaşça eğilmesiyle başka bir kaba aktarılır. Sonra basur memelerine sürülür.

6- Kenger (eşekdikeni) kartlaşınca kozalarının içinden tohumlar çıkarılır. Sonra saçta iyice kavrulur, havanda dövülerek kahve gibi içilir.

7- Üzerklik otunun tohumu kavrulur, sonra değirmende çekilir, Bir süre çay ya da kahve kaşığı alınırsa basuru geçirir.

8- Basur sirke ile yıkanırsa iyileşir.

9- Sarısabır, içyağı, pırasa birlikte pişirilir (içyağı sonradan konur), iyice ezildikten sonra fitil biçimine konarak kıça sokulur. Fitil bir süre sonra eriyip dışarı çıkarsa yeniden konur. Bu ilaç basur memelerinin üzerine bir merhem olarak da konursa iyi gelir.

10-Tavukyağı basur üzerine sürülür.

11- İç yağı, kuruüzüm birlikte döğülüp kıça sokulursa irinleri arıtır, çıkarır.

12- İncir yenir, anason yakılıp külü yutulursa basura iyi gelir.

13- Pancar lapası sıcak sıcak üzerine oturulursa basur memesini patlatır.

14- Damlasakızı, toz şekeri, zakkum toz yapılıp bir güllaç içine konur sabahları birer tane yutulur. Bu işlem en azından on beş gün süreyle yapılırsa basur yok olur.

15- Kızılağaç kozalakları kaynatılarak on beş gün süreyle her sabah birer çorba kaşığı içilir.

16- İncir yaprağının damarları kaynatıldıktan sonra sabahları aç karnına içilir.

17- Bir tas su ile iyice kaynatılan nar kabuğu ayaza bırakılır, sonra içilir.

18- Ortası yarılan patlıcan külde pişirildikten sonra kıça sokulursa yararlı olur.

19- Badem çekirdeği içi, zeytinyağı karıştırılıp merhem yapılır, sonra basur memesinin üzerine sürülür.

20- Çirişotunun yumruları ezilir suyu çıkarılır, sonra, bir bezle, ya da pamukla sürülür (basur olduğu yere).

21- İncir ağacının erkeğinin kabuğu kaynatılır içilir.

22- Kuşekmeği tohumları yakılır, tütsüsü üstüne durulur.

23- Nane yaprakları kaynatılır, her gün, suyundan birer küçük bardak içilir.

24- Okaliptus yapraklarının küçükleri toplanır (iki üç tane), bir cezve suda kaynatılır. İçine biraz şeker konduktan sonra sabahları aç karna, akşamları yatarken içirilir. Bu hastalık süresince uygulanır.

25- Sarmısak iyice pişirildikten sonra basur yerine sürülür.

26- Üzüm çekirdeği döğülerek memeli basurun olduğu yere sürülürse etkili olur.

27- Patlıcan ateşte iyice pişirildikten sonra kabukları soyulur, basur olan yere konur.

28- Ekşi nar külde pişirilir, sonra kesilir, basur memesinin üstüne konur.

29- İncir yaprakları kaynatılır, buğusuna oturulursa kanlı basura iyi gelir.

30- Ballıbaba kökleri kaynatıldıktan sonra suyun-

dan az az içilir. Bu ilaç özellikle kanlı basur için yapılır.

31- Bamya haşlandıktan sonra suyu süzülür, aşağıdan alınır. Memeli basuru sağıltıcı niteliktedir.

32- Ayva yaprakları kaynatılır suyu içilir. Memeli basura birebir iyi gelir.

BAŞ AĞRILARI

Baş ağrıları için çok değişik uygulamalar vardır. Okuyup üflemeden tutun da sıcak, soğuk sularla yıkanmak, gölgede yatmak, parmak vurup kusmak gibi işlemlere varın.

1- Baş ağrıyan bir kimse ince ince dilinmiş patatesleri alnına sıralayıp üstüne bir çatı çeker.

2- Baş ağrısı baş dönmesi, sarsıntı yapıyorsa soğuk su ile yıkanır varsa buz, kar başa konur. Bu işlem baş ağrısıyla ısının yükseldiği sıralarda yapılır.

3- Alından kan akıtılır (ustura ile alnın ortası, daha çok iki kaşın arası kanatılır).

4- Ağrı çoksa, uzun sürerse baş keskin sirke ile yıkanır. Sirkeye batırılan bir çatkı ıslak ıslak alına sarılır.

5- Alına sarmısak konur, üstüne bir çatkı çekilir. Sarmısak daha çok döğülerek bir hamur niteliğine dönüşünce bu işlem uygulanır.

6- Çok zaman süren, sarsıcı, kusturucu, yatağa düşürücü baş ağrıları olunca- canlı bir akrep yakalanır, sarmısak, sirke, biberle birlikte bir havanda döğülür. Merhem niteliği kazanınca, ense kökü ustura ile kanatılır, merhem oraya bastırılıp üstüne sıkı sıkı bir bez bağlanır.

7- Burun kanatılır, baştan saç çekilir, sarsılır.

8- Baş ekşi bir sıvı ile (sirke yoksa turşu suyu), yıkanır. Hangi durumda olursa olsun, baş ağrıdığında, sıcaktan, başı aşırı ölçüde ısıtmaktan kaçırılır. *Ayağını sıcak tut başını serin* diye söylenen atasözü bu durumla ilgilidir.

9- Baş ağrısı baş dönmesi yapıyor, sıcaklıkla iligili görülmüyorsa bu işlemlerin çoğu uygulanmaz.

10- Yeni doğum yapmış, çok kan akıtmış, güçsüz düşmüş kadınların baş ağrıları tuttuğunda daha çok şerbet içirilir, bal yedirilir, insanı güçlendirici besinler uygun görülür.

11- Baş ağrılarına karşı kurbağa ölüsü de iyi gelirmiş. Bu ilaç genellikle Bayburt yörelerinde uygulanır.

Baş ağrısı için uygulanan başka bir yol da yedilemedir:

12- Yedi evden yedi iplik toplanır. Bu iplikler okunup üflenerek yedi yerden düğümlenir. Sonra hastamın beline bağlanır. Bu bağ baş ağrıları geçinceye değin çözülmez.

13- Baharlı tere tohumu, bal macun yapılarak baş ağrısı geçene değin aç karına birer çay kaşığı alınır.

14- Kına, tuzsuz tereyağı eritilerek sıvı durumuna getirilir, sıvı durumda damlatılır.

15- Defne tohumu döğülür, balla karıştırılıp yenir.

16- Temizlenmiş sinameki, bal, anason, mesteki belli oranda karıştırılır, döğülür macun yapılır. Birer buçuk çay kaşığı alınır.

17- Kişniş kaynatılır içilirse baş dönmesi geçer.

18- Ayva koklamak ya da ayvaların saklandığı yer-

de bir süre durup kokusunu almak.

19- Atkestanesi döğülerek buruna çekilir.

20- Baş dönmesini gidermek için adasoğanı yenir.

21- Çörekotu sık sık koklanır.

22- Yuvarlak yuvarlak kesilen limon dilimleri alına sarılır.

BELAĞRISI

1- Değişik nedenlerle ortaya çıkan belağrılarının giderilmesinde ayıayağı, gemi zifti (koyu zift, buna karasakız da denir), sıcak suda ıslatılmış bez kullanılır. Yanan ocağa sırtı dönerek yatılır, bel çiğnenir, kirli koyun yünü sarılır.

2- Beli ağrıyan bir kimse ağrının niteliğine, süresine göre ona karşı giderici, onultucu yollar arar. En etkilisi, bu konuda ayıayağı ile gemi ziftidir.

3- Beli dolayacak uzunlukta bir bezin üstüne eritilmiş zift dökülür, kalın bir muşamba gibi olan bez iyice soğumadan sıkıca bele sarılır, bir süre yatılır. Bez orada birkaç gün kalır, ağrı geçmezse işlem yenilenir.

4- Gene belağrısı için çok etkili olduğu söylenen bir nesne de ayıayağıdır. Ayıayağı biraz ısıtılır, iyice bele sürülür, bel onunla bastıra bastıra oğulur, sonra üzerine bir bez ya da kuşak sarılır. İşlem gün aşırı yenilenir.

5- Bu tür ağrılarda ayrıca çamsakızı, zift de gemizifti gibi kullanılır.

6- Ağrının giderilmesinde uygulanan başka bir yol sırtı kızgın ocağa karşı dönüp bir süre yatmaktır. Bu daha

çok yorgunluk, ağır iş sonucu doğan belağrılarında uygulanır.

7- Sıcak suya sokulmuş bir bezle belin ağrıyan bölgesi de ovulur. Gereğinde bel, üzerine biri çıkarak ayaklarla iyice ezilir.

8- Belağrısında kirli koyun yünü ağrıyan yere sarılır, orada bir süre kalır, işlem yenilenir. Özellikle kirli koyun yönünün çok yararlı olduğu bunu deneyenlerce söylenir, uygulanır.

9- Bu ağrılarda yeni kesilmiş koyun postuna (tüysüz yanından) sarınılır. Bel ile çevresini kuşatan ağrılarda olanak varsa bu tür posta sarılma işlemi uygulanır.

BELSOĞUKLUĞU

1- İpekböceği tohumu ile kahve yenirse belsoğukluğu geçermiş.

2- Kahve (pek az), hıyar çekirdeği karıştırılıp su ile içilirse (karnına) idrar yolu iltihabını giderir. Ayrıca belsoğukluğuna, idrar daralmasına, kuma iyi gelir.

3- Zeytinyağı (karışıksız), turp tohumu, tiryak (karışıksız), bir de terementi eş oranda karıştırılıp macun yapılır. Bir gün süreyle dinlendirilir. Sonra leblebi unu ile yoğrulup nohut iriliğinde haplar yapılarak sabahları beşer tane yutulursa kısa bir süre içinde belsoğukluğu geçer.

4- Bal ile onun yarısı oranında turp tohumu karıştırılarak yenirse belsoğukluğuna iyi gelir.

5- Günlük (200 gr.), kuruüzüm (yarım kilo), su (bir litre), meşe palamudu (100 gr.) kaynatılır, birer çorba ka-

şığı içilir. Bir süre sonra akıntı kesilir. Ancak bunu akıntı iyice kesilinceye değin yapmalı.

6- Kahve ile ardıçkatranı karıştırılır, fındıkiçi büyüklüğünde haplar yapılarak belli sürelerde birer tane alınır.

BERELER

Deri üzerinde değişik nedenlerle ortaya çıkan berelerin giderilmesinde de türlü türlü ilaçlar yapılır.

1- Yılanburçağı adı verilen bitkinin kökleri ezilir, berenin üzerine vurulur.

2- Pirinç lapası yapılır berenin üzerine konur, sarılır.

3- Mercimek döğüldükten sonra yumurta akı karıştırılarak berenin üzerine konur.

4- Karaağaç yumruları ezilir, suyu alınır, berelere sürülür.

5- Kara lahana haşlanır berenin üzerine konur.

6- Burçak lapası yapılır berenin üzerine konur.

BİTKİNLİK (Halsizlik) İLACI

1- Et kaynatıldıktan sonra suyu alınıp içine bal, sirke konur, şerbet yapılır, aç karnına içilir.

2-100 gr. inek sütü, 50 gr. badem karıştırılır içilir.

BOĞAZ AĞRILARI

1- Adaçayı kaynatılır, suyu ılıyınca ağız gargara edilir.

2- Ahududu şurubu yavaş yavaş (yutkuna yutku-

na) içilir.

3- Anason kaynatılır çay gibi içilirse boğaz şişini indirir.

4- Boğaz inmelerinde ebegümeci lapası yapılıp boğaza sarılır.

5- Hatmi çiçeği kaynatılır lapa durumuna geldikten sonra ılık ılık boğaza sarılır. Ağrı geçinceye değin uygulanır.

6- Ispanak lapası sıcak sıcak boğaza sarılır.

7- Kabak lapası boğaza sarılır.

8- Kuşekmeği lapası yapılır boğaza sarılır.

9- Menekşe çiçekleri kaynatılır, şeker eklenerek sıcak sıcak içilir.

10- Okaliptüs yaprakları kaynatılır, boğaz buğusuna tutulursa boğaz inmesine iyi gelir .

11- Patlakotu çiçekleri kaynatılır, suyu ile gargara edilir.

BOĞMACA

Çocukları aşırı ölçüde öksüren, onlara korkulu günler yaşatan bu hastalığın bizim bölgede çok değişik onultma biçimleri vardır. Bunların değişik oluşu başka illere giden, oralarda gördüklerini bizim çevreye getiren ya da başka illerden gelip bizim bölgede görev dolayısıyle bir süre kalan kimselerin anlatışlarıdır. Her çevrenin kendine göre olan sağıltma biçimi yerde toplanınca çok değişik türler gösterir.

1- Boğmaca öksürüğüne yakalanan bir çocuğun bu hastalıktan kurtulması için her sabah (birkaç gün)

üzerine kırlangıç kanı damlatılmış akide şekeri yemesi gerekir.

2- Eşek sütü içilirse öksürük kesilir.

3- İnek sütü ile çörekotu karışımı iyi gelir. Çörekotu kavrulur havanda döğülür, sonra süte karıştırılarak sabahları çocuğa verilir.

4- Kara permez, karabiber, kırmızıbiber kaynatılıp aç karnına çocuğa verilirse boğmacaya iyi gelir.

Boğmaca öksürüğünü gidermek için daha çok Of ilçesinden gelen göçmen komşularımız hocalara baş vurur, çocukları okutur, üfletirlerdi.

5- Horozun ibiğinden biraz kan alınır, bir bardağın içindeki suya damlatılır, karıştırılır, sonra çocuğa içirilir.

Bu işlem yapıldıktan sonra Sukabağı çekirdeklerinden on bir tane bir ipliğe geçirilerek çocuğun boynuna asılır.

6- Gelincik kaynatılır, suyuna şeker konarak birer yemek kaşığı içilir. Bu uygulama öksürük geçinceye değin sürdürülür.

7- Hatmi çiçekleri kaynatılır suyu içilir.

8- Keten tohumları iyice döğülür, sonra, balla karıştırılır. Hastalık geçinceye değin günde en az üç dört kere birer tatlı kaşığı alınır.

9- Menekşe çiçekleri kaynatıldıktan sonra suyuna şeker katılarak içilir.

10- Rezene otunun yaprakları kaynatılır, içilir.

11- Pelin yaprakları kaynatılır, boğmacalı, onun buğusuna tutulur. Bu işlem öksürük süresince uygulanır.

OLAY

Ben, 1934 yılı baharında, boğmaca olmuştum. Çok aşırı ölçüde öksürüyor, boğulur gib oluyor, öksürürken gırtlağımdan horoz ötüşünü andırır sesler çıkıyordu. Bir ara durumumdan ürktüler. Annem çok üzülmeye başlamıştı. Boğmacadan boğulup ölen köy çocuklarının olduğu söyleniyordu. Erzurum-Gümüşhane yolundan Trabzon'a gidip gelen, alışveriş yapan katırcılar vardı. Bir de "Yukarı yerliler" dediğimiz gene Gümüşhane Bayburt yörelerinde yüklerini sürü sürü eşeklere yüklemiş kışın deniz kıyılarına, baharda Erzurum doğrultusunda yola çıkan topluluklar vardı. Kimi de Erzurum'dan deniz yolu ile İstanbul'a koyun sürülerini göndermek için dağ yolu ile Maçka'dan geçip Trabzon'a inen çobanlar vardı. İşte benim boğmaca olduğu sırada böyle bir topluluk Maçka'dan geçiyordu. Eşek sütü boğmacaya iyidir diye çobanların eşeklerinden birini sağıp sütünü şişeye doldurup içmem için bize getirdiler. Sütü kimin getirdiğini bilmiyorm. Ne sütü olduğunu da bilmiyordum ayrıca Yalnız dere kıyısında, tarlamızın yanında konaklayan sürüyü tepeden, evimizin bahçesi yanından görüyordum. Annem sütü getirdi, içmem için bana gösterdi. Daha önce gizli gizli bana eşek sütünün iyi geleceğini konuşurlarken duymuştum. Sütün ne olduğunu sorunca annem, yeni doğuran ineğin sütü, dedi. Yeni doğuran ineğin sütü biraz katı olur. . Eşek sütü de katıdır. Ben duraladım, birden içemedim, kuşkulandım demek ki, yanımızda oturan çok şakacı tatlı dilli amcam birden atıldı?

"İç oğlum, iç, uzun kulaklı inek sütü", dedi.

Bana içirilmek istenen sütün eşek sütü olduğunu anlayınca oradan öksüre öksüre kaçtım, sütü içmedim.

• **OLAY**

Yaylada sığırlarımızı otlatır, çobanlık ederdim küçükken. Yayla arkadaşlarımızla toplanır çelik çomak oynar eğlenirdik. Arada bir de kavgaya tutuşurduk. Bir gün yaşlı komşumuz Süleyman Ağa, biz oynarken yanımıza gelip çimende uzandı. Arkadaşlarımızdan biri kavga ederken birden arkasını döner güçlü bir tekme savururdu.

Gene çocuklar arasında çelik çomak yüzünden kavga çıktı. Arkadaşımız kavgacıları ayırmak için birden arkasını dönüp tekme atmaya başlayınca Süleyman Ağa bağırarak,

"Oğlum siz akıllı olun ona uymayın, o eşek sütü içmiştir, onun babası da öyleydi," demesin mi...

BÖBREK AĞRILARI

1- Karabaşotu arpa ile kaynatılır içilirse böbrek ağrılarını giderir. Böbrekleri temizler.

2- Karabaşotu, arpa karıştırılır, kaynatılır, buna yarısından çok günlük katılırsa yalnız böbrek ağrılarını değil karın ağrılarını da keser, barsakları, mideyi temizler.

BRONŞİT

1- İzlanda dikeni denen bitki kaynatılır, suyu içilir.

2- Kurumuş incir yaprakları toz gibi ufalanır, sonra, balla karıştırılarak kaşık kaşık hastanın uygun göre-

ceği belli aralıklarla yenir.

BULANTILAR

Değişik bulantıları (mide bulantılarını), gidermek için kullanılan ilaçların başında mercanköşk denen bitki gelir.

1- Mercanköşkün yaprakları kaynatılır, soğutulur, sonra belli aralıklarla birer fincan içilir.

2- Yoğurt yenir. Sarmısaklısı daha etkilidir.

3- Suya bolca limon damlatılır, içilir.

BURUNTULAR

1- Hayıt bitkisinin tohumları döğülür az az yenir.

2- Mazı döğülür göbeğin üzerine konur.

3- Kuzukulağı tohumları kaynatılarak suyu içilir.

BURUN KANAMALARI

1- Burun kanamasını dindirmek için örümcek ağ alınır, elde yuvarlanıp burun deliklerine (kanayan deliğe) sokulur.

2- Örümcek ağı kanamayı kesmezse biraz karasakız alnın ortasına yapıştırılır.

3- Şeker yakılarak buruna çekilirse kanama durur.

4- Kanama başlayınca buruna turşu suyu çekilir, bir süre sonra kanama durur...

5- Buruna tuzlu su çekilir, kanama kesilir.

6- Burun kanamasında, hangi delikten kan geliyorsa, yandaki el havaya kaldırılırsa kan durur. Bu arada buruna tuzlu su çekilir.

7- Başa soğuk su dökmek, buruna soğuk su çekmek kanamanın durmasını sağlar.

8-Yağ, şekertozu ile karıştırılıp ağıza sürülürse kanamayı önler.

9- Bir iki karış uzunluğunda incir dalı alınıp kabuğu soyulduktan sonra çubuğun üstü kazınır, çıkan kıymık burun deliklerine sokulur.

10- Burun kanadığında tuz suyu buruna çekilir.

11- Kırkdamakotunun kökleri kaynatılır, suyu, sabahları birer bardak (küçük) içilir.

12- Isırgan yaprakları kaynatılır, her gün birer bardak içilir, buruna da çekilebilir.

13- Ebegümeci kökleri, tohumlarının buğusu buruna çekilir.

KESİM C-Ç

CEVİZ AĞACI

1- Boğmacaya yakalanan bir çocuk sık sık ceviz ağacının altından geçirilirse öksürüğü geçermiş.

2- Çarpılan bir kimse belli günlerde ceviz ağacının altından geçirilirse iyi gelirmiş.

3- Dili tutulan bir kimse ceviz ağacının altından geçince dili açılırmış.

4- Ceviz ağacının altında yatan bir kimse hastalanır ya da çarpılırmış.

5- Ceviz ağacının altında yatan, uyuyan kimseler tembel olurmuş.

6- Ceviz ağacından düşen bir kimsenin yüzü gülmez, başından sıkıntı eksik olmazmış.

7- Ceviz ağacının altından geçen bir kimsenin çok

iyi davranması, kötü işlerden sakınması gerekirmiş. Çünkü ceviz ağacının urları, ağacın altından geçen insanların bütün yaptıklarını alır, kendi özünde yansıtırmış. Sonra ur biçildiğinde üzerinde görülen dalgalar, oyalar, işlemeyi andıran resme benzeyen damarlı bölümler, altından geçenlerin yaptıklarını gösteren izlermiş.

ÇARPILMAYA KARŞI

Anadolunun birçok yerinde bir sinir bunalımı sonucu gövdenin bir yerinde beliren bozukluğa inmeye çarpılma denir. İnsan titrer, ağzı, burnu, gözü, yüzünün bir yanı, eli, ayağı, boynu gibi yerlerinden biri eğrilir. Buna çarpılma adı verilir. Çarpılmanın nedenini de din, inanç bakımından işlenen bir suça (günaha) bağlarlar.

Kutsal bir yeri kirletmek, aya, güneşe, kıbleye, ateşe, kutsal, sayılan sulara, kayalara, tapınaklara, tapınak yıkıntılarına işlemek, tükürmek, seviştikten sonra yıkanmadan (cenabet olarak) oralara gitmek halk inançlarına göre çarpılmaya gerektirir. Çarpılma daha çok cinlerin saldırısı sonucu olurmuş.

Çarpılan (inme inen) bir kimsenin bundan kurtulması için yapacağı belli işler vardır A- Hocalara, soluğu keskin olarak bilinen kimselere okunmak. B- Nüsha (nüska, muska) hamayıl taşımak. C- Hocanın soluğu keskin kimsenin öğütlerini yerine getirmek, dediğini yapmak. Ç- Adak sunmak, iyi sayılan işleri (hayr) yapmak. D- Üstüne soğuk su döktürmek ya da denize girmek.

Bunlar arasında en etkili sayılan sonuncusudur. Çarpılan bir kimseye bildirmeksizin, birdenbire başından

aşağı soğuk su dökülür, Kayığa bindirilir, gene kendine bildirilmeden, birdenbire denize atılıp çıkarılır. Çok seyrek olarak da çarpılan kimse beklenmedik bir yerde korkutulur. Bu işlemler çarpılıp aklını oynatanlara da uygulanır.

OLAY

1935-1938 yıllarındaydı. Maçka'da, özellikle oraya, 1929 yılında sellerin yıktığı köylerden gelen Oflu komşularımız arasında çarpılan çok kimseler, daha çok gençler vardı. Bunlar çevrenin tanınmış hoca, cinci, ermiş sayılan kişilerine okutulur, hamayıl, nüsha yazdırır boynuna, koltuğun altına asar gezerlerdi. Gene bunlar arasından Trabzon'a götürülüp kayığa bindirilen denize sokulup çıkarılanlar çoktu. Bu gibi işleri çokluk "keskin hoca" diye anılan kimseler yapardı. Sonradan bu göçmenler (Of'tan gelen, Maçka'ya yerleşen kimseler) arasında yaygın bir frenginin bulunduğu anlaşıldı. Çarpılanlar arasında iyileşen pek olmadı, Maçka'dan ayrılıp gitti.

HIDRELLEZ EĞRİSİ

Hıdrellez günü ağaç kesilmez , dal kırılmaz çiçek, ot koparılmaz. Bunları yapanların çocukları (yeni doğacak olanlar) çarpılmış olur.

Bir çocuk anasından sakat doğarsa, bir yeri (eli, ayağı, boyunu, gözü) eğri olursa buna hıdrellez günü ağaç kestiğine, dal kırdığına ya da hayvan kestiğine, canlı öldürdüğüne inanılır.

Bu durumdaki çocuklar hocalara, cincilere, kutsal

yerlere görülür. Kutsal topraklara, kayalara, ağaçlara sürülür, değdirilir. Çocuğun düzelmesi, iyileşmesi için adaklar adanır, saçılar saçılır.

YÜZ ÇARPILMASI

Taflan (defne) ağacının yaprağı üzerine bir ayet yazılır, sonra yaprak boyuna asılırsa yüz çarpılması gidermiş.

ÇIBANLAR

1- Katran yedi kere su ile yıkanır, arıtılır. Sonra yumurta sarısı ile karılır. Macun niteliğini kazanınca çıbanın üstüne merhem gibi sürülür. Bu işlemden sonra bir iki gün içinde çıban kendiliğinden deşilerek sağılmaya başlar.

2- Hiç kullanılmamış bir kalıp sabun (ak çamaşır sabunu) İnce ince kazılır, sonra sütle kaynatılır. Lapa niteliğini alınca bir beze sürülerek çıbanın üstüne sarılır.

3- Kedi tüyü, ince cam kırıkları, arapsabunu karıştırılır iyice döğülür merhem durumuna gelince yarayı sürülür.

4- İncir, lokum bir de ekşi hamur karıştırılır merhem yapılır, yaranın üstüne konur.

5- Kurban olarak kesilen hayvanın gözü alınıp çıbanın üstüne bastırılır sarılırsa iyileşme olur.

6- Altın yüzüklerin takıldığı parmaklarda çıban olmazmış.

7- Koyunlarda, öküzlerde bulunan keneler yakalanıp şekerle, bir de sabra denen nesneyle karıştırılır mer-

hem yapılır, sonra çıbanın üzerine sürülür. (Bu ilaç Urfa ilinde, yörelerinde uygulanır).

8- Gül çiçeği kurutularak toz yapılır, bu tozlar çıbanın, yaranın üzerine serpilir, böylece sağılma gerçekleşir.

9- Köknar sakızı çıbanın üzerine konursa bir süre sonra şişkinliği patlatır, içindeki irinler akar.

10- Karasakız, balmumu ikisi birlikte eritilerek bir bezin üzerine sürülüp cıbanın üstüne konur. Bunlar ayrı ayrı olarak da kullanılabilir. İkisi birden kullanılırsa daha etkili olur.

11- Kuru üzüm ile sığıriçyağı ikisi birlikte döğülür, işlememiş, irinleşmemiş derin yaraların (çıbanların) bulunduğu yere sürülür. Bir süre sonra yaranın irinleşip akmaya başladığı görülür.

12- Karnıyarık tohumu döğülür, sonra lapa yapılarak çıbanın üzerine konur.

13- Keten tohumu dövülür, bal ile karıştırılarak çıbanın üzerine sürülür.

Bütün bu merhemlerin, ilaçların çıbanlara uygulanmasında, önce yaranın ılık su ile yıkanıp arıtılması sonra ilacın üzerine bez sarılması gereği vardır.

14- Biraz çiftotu zeytinyağıyla kavrulur, soğutulur, sonra çıbanın üstüne konur.

15- Bir parça domates kesilir çıbanın üzerine konur, bağlanır. Bir süre sonra çıbanın deşildiği görülür.

16- Gelincik çiçeğinin yaprağı çıbanın üzerine konur, bağlanır.

17- Keten tohumunun lapası yapılıp çıbanın üze-

rine konur.

18- Kırkdamarotu yaprağı çıbanın üzerine bağlanır.

Daha irinlenmemiş, patlamamış olan ancak ağrı sızı yapan çıbanların patlatılması için kullanılan ilaçlar:

19- Ocak külünde haşlanmış soğan alınır, ortasından yarılarak çıkarılan yarım küre biçimli dilim çıbanın üstüne, sıcakken, basılır. Bir süre orada kalır. Çıban patlamazsa bu işlem yenilenir. Bir süre sonra kızaran çıbanın irinleşip patladığı görülür.

20- Yumurta akı ile ekmek kazıntısı karıştırılır çıbanın üstüne sarılır. Bu işlem gene yumurta akı kullanılarak yağlı hamur, buğday ezmesi, tahan helvası gibi nesnelerle yapılan birleşimle de olur. Yapılan bu merhemin bir ince tülbentten, üzerine bastırılarak, çekilmesi gerekir.

21- Patlayan bir çıbanın açtığı yara derinse içine yağlı fitil konur. Daha önce yavaş yavaş yanlardan bastırılarak irin boşaltılır. Kimi yerlerde çıbanın ucu kızdırılmış iğneyle dağlanır, öyle patlatılır. Çıbanın patlayacak duruma gelebilmesi için üzerine sıcak zift, sıcak sakız konulduğu da olur.

ÇOCUK DÜŞÜRMEK

Köylerde kadınların istemedikleri çocuklarını düşürmek için türlü yollara başvurulur. Çokluk ilden, kasabadan gelen yaşlı kadınların uyguladıkları yöntemler uygulanır:

1- Çocuklu kadın, birdenbire korkutulur. Gerçekten

de bu olaydan kısa bir süre sonra kadının çocuğu düşer.

2- Kadının birdenbire başına soğuk su dökülür. Bunun da kısa bir süre içinde sonucu alınır.

3- Kadın yüksek bir yerden atlatılır. Ayakları üstüne düşen kadının çocuğunü düşürür.

4- Kadın sırtüstü yatırılır. Üstüne birisi çıkar (daha çok yaşı yedi ile on iki arasındaki çocuklar olur, kızlar), göğsünden karnına doğru ayaklarını bastıra bastıra yürür.

5- Kadın gene sırt üstü yatırılır. Göğsünden kalçalarına doğru karnı bastıra bastıra oğulur.

6- Kadına ağır yükler taşıtılır, kaldırılır.

7- Kadın kollarından asılıp (kendi kendine yüksek bir yere tutunarak aşağı sarkar), kendini yere bırakacakmış gibi dikey olarak sallar, titrer, yukarı çekinir, aşağı bırakır.

Bunlar halk arasında çocuk düşürmek için eskiden beri başvurulan yollardır. Bugün bile Anadolu'nun pek çok yerinde çocuk bu yolla düşürülür.

ÇOCUK YARALARI

Çocuklarda görülen küçük sivilce, çıbanlar için de sarı katranla karıştırılan tahan helvası yaranın üstüne bastırılır, sarılır.

Ayrıca çocuk yaralarının sağıltılması için süt kaymağı ile karıştırılmış göztaşı yaranın üzerine sürülür. Bunun gibi gene süt kaymağı ile kınanın karıştırıldığı da olur.

Çocukların ağrıları, sızıları, birtakım yaraları için

çokluk "denenmiş" diye bilinen hocalara gidilir, okutulur, üflenir, gerektiğinde nazarlık, muska yazılır çocuğun giysisine iliştirilir. "Denenmiş" hocalardan başak "inabeli", "soluğu keskin", "ermiş" diye nitelenen hocalar da vardır.

ÇÜRÜKLER

Bir çarpma, ezilme, vurma, düşme sonucu ortaya çıkan çürüklerin, eziklerin niteliğine göre sağıltma biçimleri vardır. Bunlar köyden köye, çevreden çevreye değişir.

1- Ağır bir nesnenin altında ezilme, ormanda devrilen bir ağacın altında kalarak ortaya çıkan çürükler için taze alabalık ortasından uzunlamasına yarılır. Çürüğün olduğu yere sıkıca bastırılır, bir bezle sarılır.

2- Çürüyen yere taze buğday ekmeğinin içi ağızda çiğnenerek lapa gibi yapılıp bastırıldıktan sonra üstü sarılır.

3- Nişasta hamuru merhem gibi çürüğün bulunduğu yere sürülüp bezle sarılır.

4- Yeni kesilmiş bir koyun postuna sarılma. Koyun kesilir kesilmez postunun iç yanı (tüysüz yüzü) çürüğün bulunduğu yere sarılır. Bu daha çok, gövdenin büyük bir kesiminde ortaya çıkan, önemli çürükler, için uygulanır.

5- Ezilip çürüyen yerin hemen kanatıldığı da olur.

Ezilen yüzeyde değil de derinde ise, görünmüyor da ağrısı duyuluyorsa hasta dayanabileceği oranda sıcak ile yıkanır (çürüyen ya da ağrıyan yer). Ağrı gövdenin büyük kesimine yayılmışsa bir çamaşır teknesinin içine sıcak su konur, hasta onun içine yatırılır, ağrıyan

yerleri yavaş yavaş bir süre oğulur. Bu işlem ağrılar azalmaya başlayıncaya değin yapılır.

OLAY

1945-1948 yılları arasında Maçka'daki evimizde Muhiddin adlı bir genç komşumuz otururdu. Biz ailece İstanbul'da duruyorduk. Çok saygılı, uysal bir gençti. Ailesinin büyüklerinin sözünden çıkmaz, kendisine verilen her işi, gücü ölçüsünde, yerine getirirdi. Bir- gün ağaç kesmek için ormana gittiğinde baldırı ezilmişti. Bir süre ağrımış, gün geçtikçe ağrısı artmıştı. Ezilen yerde incecik bir çizilti de vardı. Doktora gitmeye kalkınca, ailesi büyüklerinden, Kalaycı Ali (Zifli Ali) onu alaya almış, ben savaşta (Rus savaşında) tutsak oldum, bir yığın yara aldım, doktora gitmedim de sen bir çizik için utanmadan doktora gideceksin, yazıklar olsun sana, diyerek ona çıkışmış.

Sonra evine çağırarak kendince bir ilaç yapmış, çizilen yere sürmüş. Birkaç gün sonra zavallı Muhiddin kımıldayamaz olmuş. Gövdesi kaskatı kesilmiş, sonra ölmüş. Ölümüne Kalaycı Ali'nin yaptığı ilacın yol açtığı söylentisi yayılınca Kalaycı Ali öfkesinden küplere binmiş. "Onu gavur cinleri çarptı da ondan öldü" demiş. Oysa Muhiddin tetanoz olmuştu.

OLAY

1938 yılı yazıydı. Maçka'nın Meryemana deresindeki Ağralaksa yaylasında, ormanda sığırlarımızı otarıyordum. Az ötede odun kesen bir komşu kızı vardı. Bir

aralık kestiği kuru ağaç kütüğü elinden kayıp bacağının kalçasına yakın yerini ezmişti. Yaylanın oldukça güzel kızlarından biriydi. Çok mu çok utangaçtı. Bacağının ağrıdığını, ezildiğini söyledi de neresi olduğunu söylemedi. Biraz sonra odunları yüklenip inleye inleye evine gitti. Ben sığırları otlaktan döndürüp eve gittiğimde onu hastalanıp yattığını söylediler. Durumu anlattım. Hemen yakınımızda olan komşu yayladan bu işleri iyi bildiği söylenen yaşlı bir nineyi çağırdılar. Nine geldi, kızı yokladı, durumunun ağır olduğunu söyledi. Hemen kızı yarı belden aşağı sıcak suya soktular, otlar kaynatıp ezilen yerine sardılar. Ertesi günü yağla, buğday unundan yapılmış sıcak hamurla merhemlediler. Birkaç gün sonra kız iyileşti. "Seni cinler çarptı, güzelliğinden dolayı göze geldin" dediler. Eninde sonunda güzel komşu kızını benim göze getirdiğimi söyleyip durdular. Kız bir daha benim sığır beklemeye gittiğim yönde oduna gitmedi. Aradan yıllar geçti, o da büyüdü ben de. Artık birbirimizden kaçmak şöyle dursun gizliden gizliye ormanda, yaylımda buluşur olduk. Günün birinde evlendi gitti, benden birkaç yaş büyüktü. Şimdi Maçka'ya, gene yaylaya giderken, köyünden geçen yolun kıyısındaki evinde onu görürüm arada bir, daha gözüm değmiyor ona artık.

KESİM D-1

DALAK HASTALIKLARI

1- Karabaşotu, ekim, sinemaki kaynatılır, karıştırılır içilir.

2- Bal, katran köpüğü, kekik, karanfil, tarçın, salep, şekerli inek sütü kaynatılarak içilir. Bunlar dalağa iyi gelir, onu sağıltır, güçlendirir. Dalak hastalığına tutulan bir kimsenin özellikle sığıreti, lahana, patlıcan, kuyruk, mercimek gibi besinlerden sakınması, onları yememesi gerekir.

3- Karabaşotu, sinameki (otun yarısı oranında) alınıp kaynatılır. Bir süre sonra içilir.

4- Çekirdeksiz kuruüzüm yenir, içilirse dalağa iyi gelir.

5- Kekik kaynatılarak içine biraz sirke dökülür, İçilirse dalağın şişini indirir.

6- Gümeçbalı ile turp birlikte yenirse dalak şişinin inmesinde yararlı olur.

7- Sabahları aç karnına menekşe kökü ile bal şerbeti alınırsa dalak şişi yavaş yavaş inmeye başlar.

8- Kişnişle karaüzüm birlikte yenirse dalak hastalığına iyi gelir. Gerek kişniş, gerek karaüzüm gövdede görülen öteki hastalıklara da iyi gelir. Kişnişle karaüzümün birlikte yenmesi gereği vardır.

9- Kişniş kaynatıldıktan sonra kuruüzümle, şeker karıştırmaksızın içilir.

10- Dalak şişkinliğinin giderilmesi için, soluğu keskin hocaya, cinciye gidilir. Hoca hastanın karnını açar (giysilerini çıkarır) dalağın üstünü çaprazlama bir bıçak koyar. Okur, üfler, sonra bıçağı alır dalağın üzerinde gezdirir. Böylece dalak şişkinlği inermiş. Buna halk dilinde " dalak kesme" denir.

11- Sarmısak tuza batırılır dalağın üzerine sürülür.

12- Rezene tohumları döğülür akşam-sabah birer kaşık yenir.

13- Isırgan tohumunun lapası yapılıp dalağın üzerine sürülür.

DAMAR SERTLİĞİ

1- Kekik suyu ile onun, aşağı yukarı dört katı oranında, hünnap birlikte kaynatılır, biraz soğuyunca ya da iyice soğuyunca içilir. Bir süre sonra tedirginliğin geçtiği, damarların açıldığı sezilir.

2- Karabaş otu iyice kaynatılır içilirse damarlarda bir yumuşamanın başladığı duyulur.

3- Papatya kaynatılır, sabah, öğle, akşam birer bardak içilirse yararlı olur.

4- Erik ile üzüm hoşafı kaynatılır içilir. Bunların ayrı ayrı içilmesi gerekir. İkisi de yararlıdır.

Bu ilaçların uygulanması sürekli olmalıdır (hastalık geçinceye değin).

DİL (KÜÇÜK) ŞİŞKİNLĞİ

1- Bir kimsenin küçükdili şiştiğinde zeytinyağı ile kına merhem yapılarak dilin üzerine, çevresine sürülürse kısa bir süre içinde şişkinlik iner, ağrı geçer.

2- Eş oranda böğürtlen filizi, sunmak, sınırlı yaprak, gül kaynatılır, dut şurubuna katılır, ağız gargara edilir.

DİL PELTEKLİĞİ

1- Kavalağacı kaynatılarak suyu içilir.

2- Güvercin yumurtasının sarısı dilin altına, üstüne sürülür. Bu işlem bir süre yapılır. Sürme işlemi oğulma biçiminde olmalıdır.

3- Nane, bal, papatya çiçeği, bir arada karıştırılıp bir macun yapılır. Bu macunla dilin altı üstü oğulur, ağız gargara yapılır. Bir süre sonra kekemeliğin yavaş yavaş düzelmeye başladığı görülür.

DİL TUTUKLUĞU

Karabaşotu, kekik, zencefil, üdülkahr, züfa birlik-

te kaynatılır, elde edilen su ile ağız iyice gargara edilir. Ancak bu otların eşit oranda alınması gerekir. Biri çok, biri az olmaz.

DİL YARALARI

1- Ahududu şurubu yapılır, bol bol içilir.

2- Bol bol yoğurt yenir.

DİŞ AĞRILARI

1- Anasuklis denen, daha çok güney illerinde yetişen bitkinin kökleri bir süre ağızda çiğnenir, sonra tükürülüp atılır.

2- Diş etlerinin ağrılarını gidermek dişetlerini güçlendirmek için ayva ısırılarak yenir.

3- Baldıran tohumu kaynatılır, suyu ile ağız gargara edilir.

4- Ceviz yaprakları ile dişler iyice oğlanırsa etler güçlenir, dişler beyazlar, ağrılara iyi gelir.

5- Ağrıyan dişe katran (çam katranı) sürülür.

6- Çınar yaprakları kaynatılır, ılık suyu ile ağız gargara edilir.

7-Diş etleri hastalığında ebegümeci suyu kaynatılır, gargara edilir.

8- Hatmi çiçeği kaynatılır suyu ile gargara edilir. Bu diş etlerine de iyi gelir.

9- Kediotu yağı ağrıyan dişin üzerine konur.

10- Kekik yağı ağrıyan dişe konur

11- diş kireçlenmelerinde döğülmüş keten tohumu lapası yapılır, kireçlenen yerlere sürülür, ağız çalkalanır.

12- Sarmısakla ağrıyan yere oğulur.

13- Söğüt dalı yakılır, külü ağrıyan dişe konur.

14- Zambak çiçekleri zeytinyağının içine konur, birkaç gün bekletilir, sonra ağrıyan yerlere sürülür.

15- Benc (ban otu) denen otun tohumları döğülür, balmumu ile karıştırılarak macun yapılır. Bu macun kızgın bir demir üzerine konur. Sonra demir su kovasının üstüne oturtulur. Daha sonra bir huni alınıp geniş ucu ilacın üstüne, ağzı dişi ağrıyan ağıza konur. Hasta ilacı içine çeker. O sırada başka birisi eline kara bir hayvan derisi alarak dişi ağrıyanın başına onunla vurur .Bunu yaparken de "bak...bak...kurtlar suya düştü" diye bağırır. Diş ağrısı böylece geçermiş (Urfa).

16- Ağrıyan dişin üstüne buğday büyüklüğünde afyon konunca ağrı kesilir (Kitabü'l-Hikmet, Lokman Hekim).

17)Sarmısak,sirke,tuz, bal karıştırılıp merhem yapılır, sonra çürüyen dişin üstüne konur.Böylece ağrı geçer. (kitabü'l-Hikmet,Lokman Hekim)

18- Çürüyen dişin kovuğuna konan biraz tuz ağrıyı keser.

19- Ağrıyan dişin üstüne birkaç damla rakı damlatılırsa iyi gelir.

20- Ağrıyan dişin üzerine karanfil konursa iyi gelir.

21- Kına ile tereyağı merhem yapılır, dişteki apsenin üzerine sürülür.

22- Mürsafi ile zeytinyağı karıştırılarak diş apsesinin üzerine korun.

23- Servi kozalakları sirke ile kaynatılır, gargara edilir.

24- Afyon, kükürt, sirke birlikte karıştırılıp ağrıyan dişin çevresine, üzerine sürülür, konur. Ancak birleşimde kullanılan kükürt ile sirke afyonun iki katı oranında olmalıdır.

25- Kır nanesi ağızda çiğnenir, ağrıyan dişin çevresinde dille dolaştırılırsa bir süre sonra ağrı geçer.

26- Suda kaynatılan çıranın içine biraz soğuyunca sirke katılır bu sıvı ile ağrıyan dişin çevresi gargara edilir. Bunun üç dört kere yapılması gerekir.

27- Adsız kökü yakılır, çıkan dumanı ağıza doldurulur (yanarken çıkan dumana ağız iyice açılarak tutulur) dişağrısı geçer.

28- Su, zeytinyağı, mürsafi belli ölçüde alınır (mürsafi az, ötekiler onun üç dört katı oranında olur) karıştırılıp kaynatılır. Ocaktan indirilirken içine biraz da sirke dökülür. Sonra ağız gargara eilir.

DİŞ ÇIKARMAK (Çektirme)

1- Kurbağa eti ya da külü çekilmesi istenen dişin dibine konur.

2- Sütleğen otu kullanılır.

3- Nışadır sürülür.

DİŞ NEZLESİ.

Kırlarda yetişen "sızıotu" denen bitki toplanır, önce suda yıkanır, sonra başka suya atılıp kaynatılır. Elde edilen biraz acımsı su ile her gün birkaç kere olmak üzere,

gargara yapılır, ağız çalkalanır.

DİŞ KANAMALARI

1- Kanayan dişe tuz bastırılır.

2- Kanayan diş ustura ile kesilir, kesilen yere söğüt dalı ile bal sürülür.

3- İnci, mesteki, meyan kökü, geyik boynuzu külü eş ölçüde karıştırılır, toz yapılarak misvağın üzerine bastırılır, sonra dişlere, dişetlerine sürülür. (Misvak eskiden kullanılan bir diş temizleme aracıdır. Bunu Peygamber Muhammed bütün Müslümanlar için yararlı olarak nitelemiştir. Bugün koyu sofuların kimi dişlerinin temizlenmesinde, ağzının yıkanmasında gene misvak kullanır).

DİŞ SALLANMALARI

Tanbur denen, Hindistan'dan gelen bir kök, iyice kaynatılır, bir süre ağızda tutulur. Biraz içilir. Dişlerin sallanması geçer.

DİŞ ETLERİNİN ŞİŞMESİ

Gülsuyu, onun dörtte biri oranında dut şurubu, sekizde biri oranında gülyağı karıştırılıp, ortaya çıkan sıvı diş etlerine sürülür.

DUDAK ÇATLAMALARI

45 gr. tavukyağı 2 gr. balmumu ateş üzerinde eritilip karıştırılır. Sonra gülsuyu ile yıkanan çatlağın üzerine sürülür.

KESİM D-2

DERİ HASTALIKLARI

Bu kesimde, Anadolu'da pek sık görülen, deri hastalıkları adlarına göre dizilmiştir. Anadolu insanının yazgısı üzerinde açık bir etkisi görülen deri hastalıklarının sağıltılmasında kullanılan ilaçlar, onların yapımına yarayan bitkiler, bileşimler burada ayrı bir özellik gösterir, o da deri hastalıklarının ötekilere oranla yaygın oluşudur. Anadolu insanının yaşadığı bölgeyi derisinde görünüş alanına çıkan sayrılığından bile anlama olanağı vardır.

CÜZZAM

1- Sünnet derisi kurutulur, müşk ile karıştırılır ye-

nirse cüzzama iyi gelir (Hatay).

2- Eşek eti, tilki eti yiyen cüzzamlı sağılır. (Hatay).

ÇİÇEK

Dağlarda cildiri denen bir ot vardır. Bunun çiçekleri toplanır, çiçek hastalığına tutulan çocuğun kolu üstüne konup döğülür. Çiçeğin suyu ile kan birbirine karışınca döğme bırakılır. Bu işlem bir hafta ile on gün yapılırsa çocuğun hastalığı geçermiş (Urfa).

Deri hastalıkları konusunda uygulanan sağıltma biçimleri de oldukça değişik. Yöreden yöreye hastalıklar gibi ilaçları da değişir.

1- Arapyağı sıcakken yarayı sürülür (yağ sıcak olacak).

2- Alabalık yağı sürülür.

DERİ VEREMİ

1- Sinirli yaprak, bal, Yeterince sinirli yaprak kurutulup toz yapılır, balla karıştırılır, merhem yapılır. Sonra bu merhem sürekli olarak yaranın üzerine sürülür.

DOLAMA

1- Afyon alınır, biraz sirke ile iyice karıştırılarak yaranın üzerine konur, sarılır.

2- Soğan ateşte pişirilir, zeytinyağına batırılarak yaraya sarılır, bağlanır.

3- Damarotunun suyu alınır, yaranın üzerine akıtılır, sarılır.

4-Elin dayanabileceği nitelikte sıcak suya sokulması sık sık yararlıdır.

Dolama denen, daha çok parmaklarda çıkan yara derinden işler, irinlenir, ağrılar, sızılar yapar. Patladığında da irin boşalınca tedirginlik gider. Halk arasında dolamanın göz değmesinden geldiğine de inanılır. Becerikli, başarılı, başkalarınca imrenilen, kıskanılan kimselerin parmaklarında çıktığı söylenen dolamaya karşı okuyup üfleme de yapılır.

Dolamada gözü değen kimselerin beceriksiz, başarısız, kıskanç, şunu bunu çekemeyen, çekiştiren kimseler olduğuna da inanılır. Bu nedenle çok iyi, güzel elişi yapan genç kızlara, şunun bunun önünde örgü yapmamaları salık verilir.

ERGENLİK SİVİLCELERİ

Genç delikanlıların yüzlerinde çıkan ergenlik sivilcelerinin giderilmesi için yeni yıkanmış bir kız yaşmağı ilkin kızın başına örtülür, sonra kızın yüzüne, yanaklarına sürülür, daha sonra oğlanın yüzüne sürülürse sivilceler geçermiş.

Bu işlem yapılırken okunup üflenme gereği de vardır. Gerek okunup üflenme, gerek yaşmağı yüze sürme sivilceler geçinceye değin birkaç kere uygulanmalıdır.

EGZAMA

1- Elin, ayağın üzerinde görülen çatlaklara yoğurt sürülür.

2- Defne yaprağı, taneleri, incecik dalları su ile iyice kaynatılır. Bununla eller, ayaklar yıkanır. Sıvının sıcaklığı insanın dayanabileceği nitelikte olmalıdır.

3- Bileğin aşağı yukarı üç dört parmak yukarısından sülükle kan alınır.

4- Sarısabır kaşıntıyı giderir. Sarısabır güllaç içine konarak içilir, arkasından sakız alınır (eritilir içilir).

5- Sirkeye batırılan erik ekzama olan yerlere sürülür.

6- Karabaşotu şahtereoğlu, (eş oranda) alınıp kaynatılır, sonra pekmezle birlikte içilir.

7- Kına, tuzsuz tereyağı merhem yapılarak egzamanın olduğu yere sürülür.

8- İdrara karıştırılan kül kaşıntı yapan yerlere sürülür.

9- Demirhindi, su, karanfil karıştırılır, ezilir, bir tülbentten süzülür, sonra şeker katılır, aç karına içilir. Ancak bunu içen ishal oluncaya değin bir şey yememeli. Daha sonra süt kestirilir, içine limon sıkılır, 15 gün bundan sabahları aç karına üçer, dörder fincan içilir.

10- Kuruüzüm, papatya, unnab, ravend gibi yemişlerin, bitkilerin belli bir oranda karıştırılıp kaynatılarak içilmesi de iyi gelir.

KEL

1- Köpek pisliği özellikle beyaz pislik, kel olan yerlere sürülürse yararı dokunur.

2- Ardıç katranı sirke ile karıştırılarak kel olan yere sürülür.

3- Kuruüzüm, sarısabır su ile pişirilir, başın kel olan yerinin çevresi traş edildikten sonra, kelin üzerine sürü-

lür. Üç kere uygulanan bu merhemin altısaat başta kalması gerekir.

KEPEK

Kepek olan yere önce tuzlu su sürülür, sonra temiz su ile iyice yıkanır.

Daha çok saçların kökünde görülür. Bunun giderilmesi için yapılan ilaçlar arasında başta gelen temizliktir.

1- Saçlar sirke ile yıkanır, taranır. Tarağın daha önceden sirkeye batırılması, iyice arıtılması gerekir.

2- Çınar yaprakları kaynatılır, suyu alınır. Sonra bu su ile saçlar yıkanır. Su saçların köküne sürülür. Bu işlem kepek gidinceye değin sürdürülür.

KIL BİTMEMESİ İÇİN

Yeni doğan çocukların neresine gecekuşu'nun kanı sürülürse orada bir daha kıl bitmez.

KIL ÇIKMASINI ÖNLEMEK

Kıl yerinden çekilir, onun çıktığı yere eşek sidiği damlatılır. Sonra eşek sidiği ile zırnık karıştırılır kıl çıkmaması istenen yere sürülür. Bu işlem bir süre uygulanır.

LEKELER

1- Deri üzerinde ortaya çıkan lekelerin giderilmesi için bal ile nışadır karıştırılarak lekenin üzerine sürülür.

2- Lekeler ak ise baharlı tere tohumu yenir, sinameki kaynatılıp şekler konarak içilir.

MAYASIL

1- Acı hıyar kökünden bir parça alınıp kabuğu soyularak yenir.

2- Ardıç katranı bir yaprak, bez ya da kağıdın üstüne konur, sonra mayasıl olan yere sürülür, bir süre orada kalır.

3- Kepeği alınmamış arpa unu kavrularak yenir.

4- Ballıbaba tohumları döğülüp arpa unu ile karıştırılır, sonra su katılır. Leblebi büyüklüğünde hap yapılır. Bunlardan günde üç tane yutulur.

5- Burçak kavrulur, değirmende döğülür, günde üç kere biraz alınır.

6- Domates kesilerek mayasılla yere konur.

7- Kedi otu döğülüp mayasıllı yere konur.

8- Mayasılotunun yaprakları kaynatılır, bir süre suyu içilir.

9- Mersin filizleri kaynatılır, suyundan sabah akşam birer bardak (çay) içilir.

10- Patlakotu kökünün yumruları kaynatılır, suyu alınıp, bir süre içilir.

11- Sarmısak yemeklerde yenirse mayasıla iyi gelir.

12- Şahtereotu kaynatılır, suyundan her gün bir fincan içilir.

13- Yılanburçağı denen otun tohumları yenir.

14- Arpa kaynatılarak kaşıntılı yerler yıkanır.

15- Sirkeye erik batırılıp kaşındığı yere sürülür.

16- Şahtere kaynatılır sürekli olarak içilir.

17- Sakız leblebisi (250 gr) ile sakız (150gr.) karıştırılır, döğülür sabahları aç karına alınır. Bunun üzeri-

ne bir sinirli yaprak kaynatılır içilir. Bunu kırk gün yapmak gerekir.

18- Defnenin yaprakları, dalları, yemişleri kaynatılır kaşıntılı yere sürülür. (Bunlar birlikte değil, ayrı ayrı ilaç olarak kullanılır.)

19- Acıhıyar kökünden biraz soyulup yenir.

SAÇKIRAN

1- Hintyağı denen bitkinin tohumları zeytinyagı ile karıştırılarak saçların dökülmeye başladığı yere sürülür.

2. Kepek kaynatılır, içine limon suyu katılır, saçlar yıkanır. Bu ilaç daha çok saçların dökülmesini önlemek için kullanılır.

3- Palamut yemişinin kabukları döğülür, zeytinyağı ile karıştırılıp saçların döküldüğü yere sürülür.

4- Çirişotu köklerini yumrularıyla karıştırıp döğmeli, sonra, çıkan su ile saçkıran olan yer oğulmalı.

5- Sarı zırnıkla vazelin karıştırılır merhem yapılır. Saçkıran olan yere sürülür.

6- Sirke ruhu denen sıvı onar gün ara ile saçkıran olan yere sürülür (bu işlem iki üç kere yapılır).

7- ince tuza batırılan sarmısak saçın döküldüğü yere sürülür.

8- Soğan suyu ile zeytinyağı saç dökülen yere sülünce saçlar çıkmaya başlar.

9- Vazelin ile sarısabır merhem yapılıp saçın döküldüğü yere sürülür. Bu işlem üç dört kere yapılmalıdır.

10- Saçların dökülmesini önlemek için şahtere kaynatılarak içilir.

11- Sinameki, sirke (elişer gram) bir litre suda kaynatılır (yalnız sinameki kaynatılır). Sonra sirke katılır, onunla saçlar yıkanırsa dökülme önlenir.

12- Yumurta akı barutla karıştırılıp başa sürülür.

SARICA (SIRACA)

Sıracanın sağıltılması durumuna göredir. İlk durumda sıraca bir düğüm gibidir. Buna açılmamış sıraca denir. İkinci durumda yara niteliği kazanmıştır. Bunu açılmış sıraca denir.

1- Açılmamış durumda olan sıracanın giderilmesinde tavşan mayası ezilip üzerine sürülür.

2- Açılmış durumda olunca deniz kampumbağasının kabuğu yakılır. Külü alınır, tuzsuz tereyağı ile merhem yapılır, yaranın üzerine sürülür.

Bu iki işlem yara geçinceye değin uygulanır. Yaranın iyice sağıldığı görülünce bırakılır.

SEDEF HASTALIĞI

Şahtere otu ile onun ağırlığının beş katı su kaynatılarak içilir. Bu ilaç bir süre uygulanırsa hastalık geçer.

SİĞİL

Derinin üzerinde çıkan ince kabarcıkların, siğil (siyil)lerin giderilmesi için şu ilaç uygulanır:

1- Yer köstebeğinin eşeleyip yüze çıkardığı taze toprak alınır, okunup üflenerek siğilin üstüne sürülür.

2- Siğilin ucu yavaşça kesilir, biraz kanatılır. Sonra üzerine tebeşir tozu mürekkep karışımı konur. Daha önceden şap da sürülürse iyi olur. Biraz sonra uyuşan yere cımbızla dibinden sökülür.

3- Yaban gülünden bir dal, siğilli kimsece, kırılır öyle bırakılır, koparılmaz. Bu kırılıp asılı duran dal kuruyuncaya değin siğil de geçer, öyle inanılır.

4- Siğilin ucu bıçakla kanatılır, üzerine tuz ekilir. Birkaç kere yapılırsa geçer.

5- Fındık ağacından yapılmış bir değnek alınır, elle tutulacak yeri bıcakla ince keritilir, sonra bir yol üzerine bırakılır. Bırakılırken de, "sigilim bu değneği alana geçsin" denir, böylece siğilin geçeceğine inanılır.

6- Yabanincirinin dalı kesilir ısıtılarak siğilin üzerine sürülür. Dalın sıcaklığı insanın dayanabileceği nitelikte olmalıdır.

Küçüklüğümde yaylada, ellerimde çok siğil çıkardı. Bunu kanatır üzerine tuz ekerek geçirirdik. Tuz siğili çok acıtırdı, korkardık. Sık sık güzel fındık deyneğe yapar, siğilin başkasına geçmesini söyler, değene üfler yol kıyısına bırakırdık.

7- Söğüt yapraklarının külü sirke ile karıştırılıp siğillere sürülür.

SİVİLCELER

1- Sirkeye batırılan erik sivilcenin üzerine sürülür.

2- Şahtereotu kaynatılır, suyu içilir.

3- Çekirdeksiz kuru üzüm ile içyağı merhem ya-

pılarak sivilceye sürülür.

4- Arpa kaynatıldıktan sonra sirke ile karıştırılıp sivilceye sürülür. Bu ilaçlar sivilce geçinceye değin uygulanır.

5- Ekşi narın suyu alınır yarısı oranında sirke ile karıştırıldıktan sonra sivilcelere sürülür.

6- Çörekotu kaynatılır, sivilceler onun suyu ile yıkanır.

TEMREĞİ (Temriye)

Şapla zeytinyağı merhem yaplarak temreğinin üzerine sürülür, kısa bir sürede yaralar sağılır.

Şahtere kaynatılırak sabahları aç karına birer bardak içilir.

UÇUKLAR

Gerek korku, gerekse alerjiler sonucu yüzde ortaya çıkan uçukların giderilmesi için:

1- Sigaranın ucu uçuğun ucuna değdirilir.

2- Kaşığın sapı biraz ısıtılarak uçuğun üzerine basılır. Yara bir iki gün içinde geçermiş.

3- Eşki nar kabukları kurutulur, toz edilir, uçuk olan yere sürülür. Ekşi nar kabuğunun yaşı da uçuk olan yere sürülürse yararlıdır.

UYUZ

1- Şahtereotu, papatya, kuruüzüm, karabaşotu yemek uyuzun geçmesini sağlar.

2- Şahtere suyu ile kına, zeytinyağı karıştırılır, mer-

hem yapılır uyuz olan yere sürülür.

3- Acıhıyar suyu kaşınan yerlere sürülür.

4- Biberiye çiçek ya da yaprakları kaynatılır suyu uyuz olan yere sürülür.

5- Dışbudak ağacının kabuğu yakılır külleri su ile karıştırılıp kaşınan yere sürülür.

6- Pamuk filizlerinin kaynatılmış suyu ile yıkamalı.

7- Sarımsakotu kökü kaynatılır suyu kaşınan yere sürülür.

8- Sıracaotu kökü kaynatılıp suyu uyuz olan yere sürülür.

YILANCIK

Yılancık olan yerden biraz kan akıtılır. Akan kandan birkaç damla alınır, yılancık olan yerin üzerine sürülür. Bu işlem yapılırken Fatiha suresi okunur.

KESİM D-3

DOĞUM

Bir kadın çocuğunu kolay doğuramıyorsa bunun değişik nedenleri olduğu ileri sürülür. Bu nedenler kadının tanrıya karşı suç işlemesinden, kocasına saygısızlık ettiğine değin değişir.

1- Doğumun kolaylığını sağlamak için ilk yapılacak iş okunup üfleme; hocaya, cinciye, soluğu keskin kadınlara görünmedir. Kadının neden kolay doğuramadığını onlar bilir, anlar ancak. Güç doğumun nedeni anlaşıldıktan sona iş uygulamaya kalır. Tanrıya karşı işlenen bir suçtan dolayı ise kadın öte dünyada çekeceği cezayı doğumda çekiyor, sonu iyi gelecek demektir. Muska, hamayıl yazılır; dualar okunur, üflenir, cinler dağıtı-

lır, adaklar sunulur, yoksullara adaklar adanır.

2- Doğumun güçlüğü kadının kocasına karşı yaptığı saygısızlıklar yüzündense başka bir yöntem uygulanır. Kocanın ayakkabısına (sağ ayakkabısına) su doldurulur, kolay doğurmayan kadına yudum yudum içirilir. Bu arada okuma üfleme işi de yürütülür. Ebeler gerekli işlemleri yaparlar.

3- Kadın askıya alınır. Bu askı kadını koltuk altlarında tavana asılı bir ipe bağlamakla olur. Kadının bacakları iyice açılır, altına leğen konur, ebe gerekli görevi yapar.

4- Kadın doğum iskemlesine oturtulur, gövde doğumu gerektirecek duruma getirilir, ebe kendine düşeni uygular.

Ancak bu uygulanan yöntemlerin başarı oranı azdır. Köylerde birçok kadının doğum yaparken ölmesi bundandır. Genellikle dinine çok bağlı geçinen kimseler kadınları (gelinleri) doktora götürmez, gelin daha ilk doğumda bile ölür gider. Doğu Anadolu, Doğu Karadeniz bölgelerinde (Gümüşhane, Bayburt, Erzurum yörelerine doğru) bu tür ölümler yakın yıllara değin sık görülürdü.

DOĞUM SANCILARI

1- Çamfıstığı iyice döğülür, çorbası yapılıp içilir.

DOĞUMDAN SONRA

1- Doğum olur olmaz anne ile bebek kavrulmuş

toprağa sarılır.

2- Annenin, bebeğin koltuk altlarına, boyunlarına tuz konur. Bebeğin göbeği ipek yakılarak bastırılır.

KESİM E-F

ERKEĞİN DÖLLEME GÜCÜNÜ ARTTIRMAK

Erkekliği arttırmak için eskiden saraylarda padişahların kullandıkları "kuvvet macunları" biliniyor. Onların dışında, sarayca bilinip uygulanmayan nesneler de vardır.

1-Kadınla yatmak isteyen erkeğin yatağa girmeden birkaç saat önce baklava yemesi iyidir.

2- Kavrulmuş fındıkla kuru üzüm yenir, bir süre sonra yatılırsa gene iyi gelir.

3- Biberli, baharlı tatlılar, etli yemekler erkekliği arttırır.

4- Erkeğin yatmadan önce bacaklarınının arasına yıkanmış yün koyması da yararlıdır. Ancak bunun kadının bilmesi iyi değildir.

5- Fıstıklı, cevizli helva yemek; insanı yumuşak bir sıcaklık sarmaya başlayınca yatağa, yatağa kadının yanına gitmek iyi gelir.

6- İyi yıkanmış taze salatalık (hıyar) kabuğu ile bol bol yenirse erkeklik gücü hızla atar.

8- Öküz, koç taşağını haşlayıp bol yağla yemek de iyi gelir.

9- Yatağa girmeden bir süre önce ılık su dökünüp biraz tatlı yemek yararlıdır, etkisi hızlı olur.

10- Yağlı kavurmaya taze yumuta kırılır yenirse iyidir.

11- Bal kaymak, yağ yemeli. Ancak ya balla kaymağı ya da yağı karıştırıp yemeli. Hem yağ, hem kaymak olmaz.

12- Biberli karalahana iyi gelir, bol bol yemeli.

13- Kişniş, pekmez ayrı ayrı içilir. Kişniş insanın belini sıkar, erkeklik tohumlarını çoğaltır. Pekmez ise kan yapar. Karaciğere bile iyi gelir.

14- Turp tohumu havanda dövülür, ondan üç dört kat çoklukta bal ateşte kaynatılır. Sonra ona turp tohumu katılır. Bu macundan akşamları yatarken bir ceviz büyüklüğünde yenirse etkisi o gece görülür.

15- Zencefil, havlıcan, günlük ısırgan tohumu, bal (balla ısırgan tohumu ötekilerin onbeş, yirmi katı olacak) karıştırılır, döğülerek macun yapılır. Akşamları birer ceviz büyüklüğünde alınır. Daha o gece erkeğin dölleme gücü dört kat çoğalır.

EZİKLER

Eziklerin sağıtılmasında uygulanan ilaçlar yörelere göre değişir. Bunlar şöyle sıralanabilir.

1- Çitlenbik ağacının sakızı alındıktan sonra taze sabun, havacıva (toprak altında çıkarılır) döğülür, merhem niteliği alınca eziğin üzerine sürülür.

2-Ayıyağı ezilen yere sürülür.

3- Yağlı (yıkanmamış) koyun yünü eziğin üzerine bastırılır, bir bezle sıkıca sarılır.

4-Alabalık ortasından uzunlamasına yarılır eziğin üzerine bastırılır, bir bezle sıkıca sarılır.

Bu konuda çürükler bölümünde söylenen ilaçlar da uygulanır.

FITIK

1- Sabahları aç karnına dört beş gr. Mürsafi içilir. Ancak bunun yarısı gece yatarken içilirse daha yaralı olur. Çünkü insan yatınca devinmez, dinlenir bu da fıtığa iyi gelir, ilacın etkisini çoğaltır.

2- Fıtık olan yerin sıkıca sarılması, bağlanması yararlıdır.

3- Çam, selvi kozalağı (ayrı ayrı) kayanatılıp içilir. Ancak bunlar karıştırılmaz. Ayrı ayrı ilaç olarak kullanılır.

4- Mısır baklası yenirse iyi gelir.

5- Fıtık olanların kasıkbağı denen özel bağı kullanması, fıtığın büyümesine enge olduğu için, yararlıdır.

FİSTÜL

Bunun giderilmesi için uygulanan tek ilaç vardır

halk arasında. O da bir birleşimdir:

Şeker, günlük, sinemaki, sakız alınıp karıştırılır, döğülür, sonra içilecek duruma getirilir. Sabahları aç karnına 10 gr. olarak alınırsa fistül geçer. Ancak bunun bir süre uygulanması gerekir. (Sinemaki 10 gr. şeker 8 gr. sakız 4 gr. günlük 2 gr. olmalı).

KESİM G-H

GAZ İLACI

1- İncir, anason, çemen, hardal birlikte kaynatılır, sonra aç karnına içilir.

2 -Papatyayağı karnın üzerine sürlür.

Bunlar arada sırada uygulanırsa gaz olmaz.

GEBELİK

1- Kuyrukyağı ile mezdeki fitil yapılıp döl yatağına sokulur.

2- Turuncun kabuğu bir pamuğun üzerine sıkılır, suyu dölyatağına sıkılır.

3- Turuncun iki ucundaki kabukları kurutulduktan sonra döğülür, günde bir iki parmak yenir.

4- Kimi yerlerde gebe kalmak için hocalara gidilir, okunur, üflenir, göbeğe dua ya da ayet yazdırılır.

5- Böğürtlen kökü kaynatılır, gerek erkek, gerek kadın 15 günü süre ile bunun suyundan birer bardak içerler. Birinin içmesi yetmez karı-kocanın içmesi gerekir.

6- Fildişi toz olarak at sütüne karıştırılır, bundan fitil yapılarak kadının dölyatağına sokulur.

7- Yumurta suda pişirildikten sonra lapa yapılarak dölyatağına konur.

8- Dereotu baklaya konup yenir.

Bu ilaçlar uygulandığı sırada kadının aybaşı olmaması gebe kalabilecek süre içinde bulunması, kocası ile sık sık yatması gerekir.

GECE YANIĞI

Çok küçük çocukların yüzündeki birtakım sulu kabarcıklar çıkar, bunlara "gece yanığı" denir. Bunların sağıtılması için ayva ağaçlarının altından yaş çamur alınıp bunların üzerine sürülürse kısa bir süre sonra geçer.

GÖBEK DÜŞÜKLÜĞÜ

Göbeği düştüğü söylenen kişi sırt üstü yere yatırılır, karnı açılır. Sonra elle karnı yoklanır, göbeğin düştüğü yer bulunur. Yavaş yavaş, aşağıdan yukarı, yanlardan göbeğe doğru ovulur. Böylece göbek yerine getirilir. Bu işlem sabahları aç karına, erken yapılır.

Kolay yerine getirilmeyen göbek düşümlerinden hastanın karnının altından dolanan boş bir kasnak geçirilir, sonra kasnak yavaş yavaş bükülür. Karın kasnakta sı-

kışıp kalınca boşluğa alınan göbek yerine geti-rilir. Ayrıca birkaç gün göbeğin üzerine sabun bırakılır.

Göbek düşmelerinde uygulanan başka bir yöntem de okuyup üflemedir. Hocaya cinciye gidilir. Bu iş üç ya da yedi sabah yapılır. Hoca duruma göre, hastayı soyar, göbeğinin üstüne eğilir üfler, okur. Kadın hastalarda göbeğe dua ayet yazılır.

Trabzon'un başta Maçka olmak üzere birtakım ilçelerinde, bucaklarında bu iş bugün de yapılmaktadır.

Maçka'da kadın göbeğine dua, ayet yazmakla tanınan kimseler arasında Bilal Hoca, Muhammed Hoca başta gelirdi.

GÖĞÜS HASTALIKLARI

Bütün göğüs hastalıklarına karşı ıhlamur çiçeği iyi gelir:

1- Ihlamur çiçeği toplandıktan sonra kurutulur. Sonra suya konup ocağa sürülür. Boyasını atıncaya değin kaynatılır. Sonra içilir (şekerli, şekersiz).

2- Yarım kilo incirle onun beşte biri oranında çemen alınır, birlikte kaynatılır, ılık ılık içirilir.

3- Bal karıştırılarak yenen hardal'da göğüs hastalıklarına iyi gelir.

4- Kirli koyun yünü göğüse sarılırsa yararlıdır.

GÖZDEKİ PERDEYİ ALMAK

Halk arasında. özellikle bizim Trabzon-Maçka çevresinde, gözün görmesini engelleyen perdeye "mi-safir" denir. Gözbebeğini kaplayan bu ak, boz perde (katarakt)

değişik biçimlerde alınır.

1- Yaşlı, gün görmüş, bu işle uğraşan birtakım kimseler, göze inen bu perdeyi özel bir bıçakla kazıyıp alırlar. Bunu herkes yapamaz, küçük bir yanlışlık gözü iyice kör eder. O yüzden bu işi herkeş yapamaz, yapmak istemez. Yaparken de uzun uzun okur üflerdi.

2- Sabahları göz yalanır. Bunu da bu alanda güven sağlayan yaşlı kadınlar yapardı. Dili biraz sert, pürüzlü olan kadınlar.

Maçka'da Mineş (Mehveş) Abla denen çok yaşlı bir kadın vardı. O, iki elinin baş parmakları ile perdeli gözün kapaklarını iyice açar, gözü gerer, sonra hızla yalamaya başlardı.

OLAY

1953 yılı kışında, ilkokul ikinci sınıf öğrencisiydim. Bir yakınımızın oğluyla evimizin biraz uzağında, Frenk ırmağı denen ırmağın kıyısında dikenlikte oynuyorduk. Önden giden arkadaşım kendine yol açarken bir kızılcık dalını çekip bıraktı. Dal sol gözüme çarptı. Gözüm kamaşır gibi oldu. Çeşmede gidip yıkadık. Gece biraz sızladı. Sabahleyin uyandığımda gözüme ak bir perdenin geldiği görüldü. Artık göremiyordum, hiç görmüyordum. Beni ilkin hocalara götürdüler. Okuttular, üflettiler. Gözümdeki "misafir" bir türlü kalkıp gitmedi. Annem üzülmeye, bana bakıp bakıp ağlamaya başladı bir süre. Sonra beni bir komşumuz Mines (Mehveş) Abla'ya götürdüler. Bir hafta her sabah anlatılan biçimde gözümü yaladı. İyice gözüm açılmadı. Ancak ışığı seçmeye, aydınlıkla karanlığı ayırt et-

meye başladım. Perde büsbütün gitmedi. Sonunda İstanbul'a gelip "Şişli Etfal Hastanesi"ne yattım. (1936 kışı). Beni ameliyat ettiler. Ameliyattan sonra gözüm biraz açıldı, gene iyi göremiyordum. Yeniden doktora gittim. Ben ameliyat olmak için bayıltıldığım sırada dirseğiyle hemşirenin memesine vurmak isteyen genç bir doktor elinden bıçağı kaydırarak gözbebeğimin üst kaslarını kesmiş, gözüm iyi uyum yapamaz olmuştu. Bu genç doktor ameliyat yapmayı yeni öğreniyordu. O, bu yanlışlığı yapınca ondan yaşlı olan doktor işi tamamlamış, perdeyi almış, gözüm yine istenen biçimde iyileşmemişti. Bugün de öyledir, iyi göremez. Bu olayı sonradan bana yattığım hastanede (Şişli Etfal Hastanesi'nde) genç bir hastabakıcı anlatmıştı.

GÖZ AĞRISINI GİDERMEK

1- Göz çevresine koyu kırmızı boya sürülür.

2- Kız çocuğunu emziren bir kadının sütü ile boya karıştırılarak ağrıyan göze damlatılır.

3- Karaciğer ile hayvanların içyağı karıştırılır, bir merhem niteliği kazanınca göze sürülür.

4- Göze yumuşak tuzlu su ya da limon suyu damlatılır. Göz ile çevresi limon suyu ile oğulur. Ancak limon suyunun çok koyu, keskin olmaması gerekir.

5- Ilık su ile göz yıkanır.

6- Hocalara, keskin soluklu cincilere okutulur, üflenir gözü ağrıyan kimse.

GÖZE KAN İNMESİ

Değişik nedenler yüzünden göze kan inince sağlam

bir ayva yaprağı alınır. Ilık suda yıkanır, tüylü yüzü gözün üstüne gelecek biçimde konur, (gözün kanlı kesimine değmesi gerekir). Bir süre orada kalırsa gözün kanını alır.

GÖZ KAPAKLARININ ÇÜRÜMESİ

Dayak ya da bir yere çarpma sonucu göz kapaklarında, göz çevresinde oluşan çürükler (buna halk dilinde kara kan toplama denir). Taze buğday ekmeğin içi ağızda lapa oluncaya değin çiğnenir. Sonra çürüyen yere bastırılır. Bu çürükler geçinceye kadar uygulanır. Kısa bir süre içinde (birkaç gün) göz çevresinde çürüklerin geçmeye başladığı görülür.

GÖZLE İLGİLİ İLAÇLAR

1-Böğürtlen bol bol yenirse gözün görme gücünü arttırır.

2- Gül suyu ile gözü yıkamak iyidir. Göz sıcaklığı sevmez.

3- Göz sulanmasına karşı susam biraz su ile ıslatılıp göze sürülürse yararlı olur.

4- Bakla unu hamur yapılır sonra ceviz büyüklüğünde yumaklanır, bir süre göz üzerinde tutulur (bağlanır). Bu işlem birkaç kere uygulanır.

5- Karabaşotu kaynatılır içilir.

6- Kulağın ya da kafatasının arkasında kan aldırılır.

7- Kara sürme gözü güçlendirir. Bunu uygulamakta yarar vardır.

8- Çiğ inek sütü göze damlatılır, göz onunla yıkanır.

9- Papatya buruna çekilir.

10- Alın bakla suyu ile oğulur.

11- Göze kan indiğinde sarısabır biraz suda eretilir göze sürülür.

12- Boru çiçeği tohumu ile gözlere tütsü yapılırsa göz kamaşması giderir.

13- Hatmi çiçekleri kaynatılarak suyu iyi gelir, ağrıyı giderir.

15- Manisa lalesi suyu ile gözleri yıkamak (bir pamuğu suya batırıp yavaşça sürerek) yararlıdır.

16- Maydanoz tohumları un gibi döğülür, biraz, göze konursa kaşınmayı (göz kaşınmasını) giderir.

17- Patlıcan kökleri kaynatılır suyundan günde bir küçük bardak içilirse görme gücünü arttırır.

GUATR HASTALIĞI (ĞURDUL)

Baharlı tere tohumu bol bol alınır, şekerle yenirse bir süre sonra guatrın geçmeye başladığı görülür.

GÜÇ KAZANMAK İLACI

Güç kesilmiş, cılızlaşmış, kendinden geçer gibi olmuş kimseler için yapılan güçlendirme ilaçları vardır. Bunlar da yöreden yöreye, gelenekten geleneğe göre değişir. Anadolu'da en yaygınları şunlardır:

1- Tatula tohumları iyice döğüldükten sonra sabahları şekerle karıştırılarak birer kaşık alınır. Buna bir süre ara verilmez.

2- Cevizin içi balla, şekerle karıştırılır sabahları, akşamları birer kaşık yenir.

3- Sabahları aç karnına balıkyağı içilir.

4- Çamfıstığı yenir. Bu balla karıştırılırsa daha etkili olur.

5- Çınar ağacının çiçekleri balla karıştırılıp yenir. Bu daha çok yemek sırasında alınır.

6- Güneyikotu haşlanır yenir.

7- Fındıkiçi döğülür, balla karıştırılarak birer kaşık alınır. Bu da sabahları yemekten önce uygulanır.

8- Gül yaprakları kaynatılır, bu su balla karıştırılır. Sonra şurup niteliği alınca sabahları içilir.

9- Havuç tohumları balla karıştırılıp yenir. Bu da bir süre düzenli olarak uygulanır.

10- Karalahana turşusu yapılır, sonra suyu alınır, bu su bardak bardak, sürekli olarak içilir.

11- Şalgam yaprakları haşlanır yenir.

12- Kızılcık şurubu bol bol içilir.

13- Üzüm yemek, üzüm suyu içmek yararlıdır.

14- Yerfıstığı iyice döğülür, sonra, balla karıştırılır, sabahlarıbirer kaşık yenir.

15- Havuç, kereviz, ceviz, elma gibilerden birer tane alınır, bir kaşık balla yenirse (sabahları kahvaltı olarak) insan güçlenir.

GÜZELLİK İLACI

1-Kuzey Afrika'da (Fas, Cezayir, Tunus) çıkan Akırı karha kaynatılırak içilirse balgamı giderir, dişağrılarını, göğüs ağrılarını, mide bozukluğunu önler. Bundan başka zeytinyağı ile karıştırılıp özel bir merhem yapılır da her sabah yüze sürülürse güzelliği, güzelleşmeyi sağlar.

2- İpek şerbeti sabahları aç kamına içilirse insanı

güzelleştirir.

3- Anason şerbet yapılır, sabahları aç karna içilirse, güzellik verir. Ancak bunların sürekli olarak yapılması gerekir.

4- Sabahları tuzsuz tereyağı, kuyrukyağı yüze sürülürse parlaklık verir.

5- Hıyar suyu (hıyarı ezip suyu alınır) ile yüz yıkanmalı.

6- Eşeksütü ile yıkanan yüze güzellik, parlaklık gelir.

HIÇKIRIĞI KESME

Bir kimse hıçkırık tuttuğunda birden korkutulursa hıçkırığı kesilir.

HOROZ BOYNU

Anneler horoz boynu yerlerse çocukların boynu dik olurmuş.

KESİM I-İ

ILICALAR

Anadolu'da, kimi hastalıkların giderilmesinde, ılıçaların büyük ölçüde etkili olduğu söylenir. Bu bir inanç niteliğindedir. Anadolu'nun, başta Bursa, Erzurum olmak üzere birçok yerinde bulunan bu ılıcalar, bu yerden çıkan sıcak su kaynakları, sağlığa elverişli, kimi hastalıkların giderilmesinde yararlıdır. Ilıcalar bu yerden çıkan sıcak su kaynakları, sağlığa elvrişli, kimi hastalıkların giderilmesinde yararlıdır. Bu yerden çıkan sıcak su kaynakları, sağlığa elverişli, kimi hastalıkların giderilmesinde yararlıdır.

Ilıcalardan eskiçağlardan beri yararlanıldığı biliniyor. Ancak eski çağlarda bu suların birtakım kutsallık taşıdığı inancı vardı. Suları, insanlara sağlık, esenlik bağış-

layan gizli güçlerin ısıttığına inanılırdı. Bu bakımdan da sular kutsal sayılırdı. Çoktanrıcı dinlerin yaygın olduğu bu dönemlerde ılıcaların koruyucu güçlerin yönetiminde olduğu sanılır, onlara karşı özel bir sevgi, özel bir saygı gösterilirdi. Bu kutsal suların bulunduğu çevre korunur, orada, yılın belli günlerinde törenler düzenlenir, şölenler verilirdi.

Ilıcalardan en çok deri hastalıklarının giredilmesinde yararlanılırdı. Bunlar da uyuz, temreği, kellik, kaşıntılar, çıbanlar deri yaraları, siğiller, sivilceler, romatizma ağrıları. Bunların dışında sancılar, karın, mide ağrıları, bronşit, basur, göğüs tıkanıklığı gibi hastalıkların adları pek bilinmezdi.

Kimilerine göre ılıcalar yeraltının kötülükler ülkesinden, özellikle *cehennem*'den yeryüzüne taşan sulardı. Tektanrıcı dinlerle bağlantılı olarak geniş bir alana yayılan bu inancın da kaynağı eski Anadolu dinleri, mitolojidir. Sonradan bunların yararlı, sağlığa elverişli sular olduğu anlaşılınca bu inanç da bir yana atılıverdi.

Ilıcalardan yararlanma inancı Anadolu'da çok eskidir. Asya'dan gelenler bunu, bu sudan yararlanmayı Anadolu'da öğrendiler. Bu konuda *Hoca Sadeddin Efendi*'nin *Tacu't Tevarih* (Tarihlerin Tacı) adlı kitabında bir de öykü XVI. yüzyıllda yaşayan bu Osmanlı tarihçisine göre İzmit yöresinde bulunan bir ılıcanın ortaya çıkışı şöyledir: İstanbul'da oturan Bizans imparatorunun çok güzel bir kızı varmış. Bu güzel kız cüzzam hastalığına tutulmuş. Günden güne bozulmuş, yüzüne bakılmaz olmuş. Bundan sıkılan, üzülen kız babasına yakarmış. Ondan, kimsenin gör-

meyeceği, gelmeyeceği ıssız bir yerde bir konak yapıp oraya gönderilmesini istemiş. İmparator kızının bu dileğini yerine getirmiş. İzmit'te, deniz kıyısında ona bir konak yaptırmış. Kız da bu konağa kapanıvermiş. Konağın bahçesinde bir sıcak su varmış. Günün birinde tüyleri dökülmüş, cılız bitkin bir domuz bahçede gezinirken bu suya girmiş. Bir süre kalmış. Sonra her gün suya gelip girmeye başlamış. Bu kırk gün sürmüş. kırk gün sonra domuz sapasağlam olmuş, gürbüzleşmiş tüyleri pırıl pırıl çıkıvermiş. Bunu gören cüzzamlı kız da kırk gün domuzun yaptığını yapmış. O da iyileşmiş, cüzzamdan kurtulmuş, eski güzelliği, parlaklığı, sağlığı yerine gelmiş. Bunun üzerine imparator oraya yeni yeni yapılar yaptırmış, hamamlar kurdurmuş. O günden sonra bu ılıcanın ünü bütün dünyaya yayılmış.

Osmanlı tarihçisi bu olayı halktan duymuştur besbelli. Çünkü İzmit'teki ılıcanın açılışı, ondan yararlanışı bu Osmanlı tarihçisinden en aşağı bin yıl öncedir. İzmit ilinin kuruluşunu da sayarsak bu Osmanlı tarihçesinden 1800 yıl daha eskiye gider. İzmit ili İ .Ö. 111. yüzyıl ortalarında (262'de) kurulmuştur. O çağlarda da bu sıcak sudan yararlanılıyordu. Ancak, Bizans imparatorunun o yörelerde saray yaptırmaları, hamam kurmaları epey sonradır. (İ.S.V., VI. yüzyıllarda). Daha önce buraları *Bithynia Krallığı*'nın yönetimi altındaydı.

Bu öykünün önemli yanı, halk belleğinde yerleşen bir olayın, Osmanlı tarihçisinin kulağına değin gelişidir. Bu da birtakım masalların, öykülerin birer inanç kılığına bürünerek yayılmasının ne denli sürekli olduğunu gösteri-

yor açıkça.

Anadolu'da bulunan ılıcaların, yararlı suların, mağaraların çoğunun durumu, bulunuşu, kullanılışı böyledir. Bizim yeni bulunduğunu sandığımız bir inanç kaynağının binlerce yol eskilere doğru gittiği bir gerçektir Anadolu'da

Bugün ılıcalardan yararlanma durumu da böyledir. Ancak eskiden, ılıcanın yorumu başkaydı, onda bir kutsallık vardı, öyle olduğuna inanılırdı. Bugün için değişen yalnız odur.

İDRAR YOLLARI

İdrar yolları hastalıklarının giderilmesinde uygulanan ilaçlar genellikle şunlardır:

1- İdrar yollarındaki tutulma soğuktan olursa papatya ile kereviz kaynatılarak içirilir. Sıcaktan ise arpa kaynatılır içilir.

2- Günlük içilir. Bu ilaç sık sık yatağa işeyen, beli gevşek kimselere de iyi gelir.

3- Havlıcak kaynatılarak içilir.

4- Karabaşotu, havlıcak, kişniş, günlük ayrı ayrı kaynatılır içilirse idrar yollarına iyi gelir. (Bunların ayrı ayrı uygulanması gerekir. Birbirine karıştırılmaları gerekmez. Her biri ayrı bir ilaçtır).

5- İdrar akıntısını önlemek için: meşe palamudu (10gr), günlük (5 gr), kuru üzüm (15 gr.) macun yapılarak sabahları aç karnına birer ceviz büyüklüğünde alınır.

6- İdrar yolları tıkanıklığı gidermek içinse günlük,

havlıcan kaynatılarak içilir? Bunlardan biri bir hafta, öteki bir hafta uygulanır. İkisi birden alınmaz.

7- İdrar yanmalarında semizotu kaynatılır sıcak sıcak içilir.

8- İdrar söktürmek için de maydanoz kaynatılıp içilir.

9- Papatya, anason kaynatılıp içilirse idrar yollarına iyi gelir.

10- İdrar yanmalarına pekmez içip su içmemeli.

11- nane suyu içilirse idrar yollarına yararlı olur.

12- Peynir suyu içilirse idrar yanmalarını önler.

Bu söylenen ilaçların uygulanması hastalığın bitimine değin sürmelidir. Hastalık kesinlikle geçmeden ilacı bırakmak doğru değildir.

13- Arpa suyu (kaynatılıp soğuduktan sonra) içmek de idrarın sökülmesini, bol bol gelmesini sağlar.

14- İdrar yollarından sıkıntısı olanların kireçli suları içmekten sakınması gerekir. Bu durum kumlu sular için de böyledir.

15- Şevketibostan bitkisinin kökü kaynatılıp suyu içilirse idrar tıkanıklığını giderir.

16- Döğülmüş bir sarımsak başı kuyruk sokumuna sokulursa idrar darlığına iyi gelir.

17- Patlıcan yaprakları kaynatılıp suyu bol bol içilir.

18- Muşmula kaynatılır suyu bol bol içilir.

19- Mısır püskülü kaynatılır suyu içilir.

20- Maydanoz lapası yapılır karnın üzerine konur.

21- Kiraz sapları arpa ile kaynatılır bol bol içilir.

22- Karpuz bol bol yenirse idrar söktürür.

23- Kamışla hayıt dalları yakılır, külleri alınır. Sonra kaynar suya atılır. Su soğuyunca kül dibe çöker, sudan bardakla içilir.

24- Isırgan yaprakları kaynatılır suyu içilir.

25- Hondon kaynatılır suyundan bol bol içilir.

26-Elma kabukları kaynatılır. Suyu bol bol içilir.

27-Ceviz yaprakları kaynatılır, suyuna şeker katılır içilir.

28- Börlüce lapası karın altına konur.

29- Ayüzümü yaprakları kaynatılır suyu içilir.

30- Ayrıkotu kökleri kaynatılır suyu bolca içilir.

31- Arpa taneleri kaynatılır içilir.

32- Katırtırnağı çiçekleri kaynatılır, suyu içilir.

33- Havlıcan tozu (3 gr.) sıcak su (3 fincan), toz şeker (18 gr.), tuzsuz tereyağı (30gr.)şerbet yapılarak içilr.

İŞEMELERİ KESME

1- Sürekli olarak geceleri altına işeyen çocukların bu durumunu önlemek için süpürge çöpünün ucu yakılıp çocuğun çükünün ucuna tutulur. canı yanan , çükü acıyan çocuk korkuya kapılınca bu alışkanlığı bırakır.

2- Havlıcan tozu (3 gr.) iki üç gün süreyle aç karınına içilir. Beş yaşındaki çocuklar için bunun yarısı uygulanır (1, gr.)

İKTİDARSIZLIK

Erkeklik gücünün azalması, kadınla iyi görüşememe durumlarında şu ilaçlar yapılır:

Akırıkarha 45 gr. (dirhem) (*)

Bal 500 gr.

Zencefil 45 gr.

Yumurta sarısı 20 tane

Darülfülfül 45 gr.

Toz yapıması gerekenler toz yapılır, bal ile yumurta sarısı kaynatılır. Sonra helva yapılır. Günde üç kere yemeklerden önce, sora birer ceviz büyüklüğünde yenir.

Toz karanfil, inek sütü karıştırılır sabahları içilir.

Çamfıstığı, şamfıstığı, kuruüzüm sabahları yenilirse (sürekli olarak) yararlı olur.

İLTİHAPLAR

A-BAĞIRSAK İLTİHABI (Kolit)

1- Kına, kavrulmuş fındık, pekmez karıştırılarak yenirse bağırsak iltihaplarını geçirir. Ancak bu işlemi bir süre sürdürme gereği var.

2- Biraz sarısabır döğülerek, yarısı oranında sakızla iyice karıştırılıp yenirse bağırsak tıkanıklığını giderir.

3- Bal ile kına karıştırılıp hap yapılır, yutulur.

(*) Metinde "dirhem" olarak geçiyor. Kolay anlaşılması için gr. diye yazdım, ancak eskiden gram bilinmiyordu, o da göz önünde tutula.

B-BÖBREK İLTİHABI

1- Papatya ile kereviz ayrı ayrı kaynatıldıktan sonra içilirse böbrek kumlarının dökülmesini sağlar.

2- Aç karnına yenen tere tohumu böbrek ağrılarını giderir.

3- Susam, susamla yapılan yiyecekler, susamlı neşneler yenirse iyi gelir. Günlük, tahan helvası yemek de böbrek ağrılarını sağıltır.

4- Bal ile karıştırılan ardıç tohumu yenirse böbrek sancılarını da idrar yolu tedirginliğini de giderir.

İNMELER

İnsanın herhangi bir yerine inme geldiğinde uygulanması gereken ilaçlar:

1- Tarçın, karabiber, zeytinyağı su ile kaynatılır, su uçtuktan sonra kalan merhem inmeli yere sürülür, oğulur.

2- Papatya, çörekotu, zeytinyağı kaynatılıp inmeli yere sürülür

3- Döğülen çörekotu bala karıştırılır yalanır.

4- Karabiber yağı inmeli yere sürülür, oğulur.

5- Karabaşotu, kaynatılır içilir.

6- Mersin kaynatılır inmeli yere sürülür.

7- Karabaşotundan yapılan reçel şerbetlenip içilir.

8- Güvercin yavrusu pişirilir, yenir.

9- Palamutbalığı aç karnına yenirse iyi gelir (pişirilerek).

10- Karabaşotu ile şahtere kaynatılır içilir.

11- Havuç yemek, kuruüzüm suyu içmek, elma , ayva hoşafı içmek inmelere iyi gelir.

12- İnmeli yere karabiber yağı sürülürse yararlı olur.

13- Suya sokulmamış (hiç ıslatılmamış) tuğla ateşte iyice kızdırılır, üzerine zeytinyağı dökülür. Bu yağ alınıp inmeli yere sürülür.

İnmelerde halkın en çok uyguladığı sağıltma yolu hocalara, cincilere okunup, üflenmedir. Anadolu'nun bir ucundan öteki ucuna değin ulaşır hocanın, cincinin soluğu. Muska, hamayıl, büyü çok yapılır. Okunmuş tuz, okunmuş su, okunmuş şerbet, okunmuş yemiş alınır.

İnmeler cin, peri çarpması olarak nitelenir (BK. Çarpılmalar).

İSHAL

1- Buna "sürgün" de denir. Sürgüne uğrayan bir kimseye kaynatılmış ayva yaprağının suyu içirilir.

Ayva yaprağı suyundan yağsız kaçmak (kuymak), un lapası, haşlanmış patetes yedirilir.

2- Ayaklar dayanılacak oranda sıcak suya sokulur. Gereğinde bir leğene sıcak su doldurulur içine oturtulur.

3- İshal çocuklarda olursa daha çok yağsız patates ezmesi, un lapası yedirilir. Süt, yağ, peynir, yemiş kesinlikle verilmez. Çok su içirilir.

4- Anadolu'nun başka bölgelerinde, özellikle Ağrı, Kars, Artvin yörelerinde ishali önlemek için limon, limon

tuzu, patates, leblebi yenirse iyi gelir.

5- İnce doğranan haşhaş kabuğu kimyonla karıştırılıp yenince ishal kesilir.

6- Yaban eriği salçası havanda döğülen tuzsuz leblebi ile iyice karıştırılır hap yapılır. Sabahları aç karnına bu haplardan bir iki tane alınır.

7- Hindistan cevizi, zencefil (eş oranda), şap (iki leblebi oranında), yumurta akı (bir tane); taze kahve macun yapılıp yutulursa ishal (amel) kesilir.

8- Bal şerbeti dört gün süreyle içilirse ishal kesilir

9- Mazı döğülerek içilir, ayva yenirse gene ishal kesilir.

10- Pirinç lapası ishali kesmeye yarar.

11- İshale tutulan kimsenin zeytinyağlı yemeklerden kaçınması gerekir.

12- Adaçayı kaynatılır içilirse ishali keser.

13- Akronkiya denen bitkinin kabukları kaynatılır, suyu, günde üç kere (belli zaman aralıkları ile) içilir.

14- Atkestanesi bölünür, bir fındık içi büyüklüğündeki parçaları yutulur.

15- Ayvanın taze filizleri kaynatılır, suyu, içilir.

16- Çuhaçiçeğinin kökü kaynatılır içilir.

17- Erik haşlanır, şeker katılımadan yenir. Yaban eriği olursa etkisi yükselir.

18- Hayıt yaprakları kaynatıldıktan sonra suyu alınır, günde sabah, öğlen, akşam olmak üzere üç kere içilir.

19- Kestanenin çiği, kavrulmuşu yenirse iyi gelir.

20- Kurtpençesi bitkisinin yaprakları kaynatılır, suyundan, bir fincan içilir.

21- Lengerin tazesi seçilir, az az yenir.

22- Mazı kozalalakları döğülür, su katılır, birer tatlı kaşığı alınır.

23- Mersin yaprağı kaynatılır, suyu, şekersiz içilir.

24- Mazı ile nar çiçeği karıştırılır kaynatılır, ishal dininceye değin içilir.

25- Palamut kabukları döğülüp su ile azaz aç alınır.

26- Süpürgedarısı tohumları kavrulur, sonra az az yenir.

27- Keçiboynozu yemişinden sık sık yemeli.

28- Tuzsuz, yağsız pirinç lapası ishalin kesilmesine yarar.

İŞTİHA İLACI

Yemek yemeyen, yiyesi gelmeyen kimselerin yemeğe karşı ilgilerini sağlamak için şu ilaçlar uygulanır:

1- Aydız kökü kaynatılır içilir. Bu mideye iyi geldiği gibi insandaki yemek yeme isteğini de çoğaltır.

2- Sirkeli, soğanlı salata yemeli.

3- Soğan, sarımsak yemek iyi gelir.

4- Mayalı hamur, hardal, kekikotu, nane karıştırılarak çorba yapılır içilir.

5- Havuç kabukları soyulup yemek arasında yenirse iyidir.

6- Karalahananın haşmasından ya da çiğinden salata yapılıp yemeli.

7- Kuzukulağı salatası yemeli.

8- Marul salatası yemeli.

9- Pelin kaynatılarak suyu içilir.

10- Yeşil semizotu salatası yenir.

KESİM K

KALP HASTALIĞI

Değişik ilaçlar kullanılır. Bunların en etkili olanları şöyle sıralanır:

1- Karabaşotu kaynatılır içilir. Bu sürekli olarak alınmalıdır.

2- Oğulotu bal ile karıştırılıp macun yapılır, sürekli olarak alınır.

3- Oğulotu kaynatılır, soğuk suda limon karıştırılır limonata gibi sürekli olarak içilir.

4- Sinameki kaynatılarak içilir.

5- Karanfil kaynatılarak çay gibi sürekli olarak içilir.

6- Tarçın kaynatılır içilir.

7- Unnap reçeli yapılır, şurubuna kekik katılır, sabahları reçel olarak yenir.

8- Bol bol elma yenir.

Oğulotunun başka bir yararı da kalbe büyük yıkım getiren sigarayı önler. Sigara içenler oğulotu kaynatır içerse bu alışkanlığı bırakırlar.

Bu sıralanan ilaçların damar sertliklerine karşı iyi geldiği deneylerle sapnamıştır.

KAN TUTMASI

1- Biberli şerbet içilir.

2- Keçi derisine sarınılır.

KANGREN İLACI

1- Bir litre suyun içine 100 gr. kına, 250 gr. şeker konur, birlikte kaynatılır. Elde edilen sıvı düzenli olarak içilir. Bunun hastalığın geçmesine değin uygulanması gerekir.

2- Kangren başlangıçta anlaşılırsa, ucu yakılan bir bıçakla ya da ustura ile kangrenin uç vediği yer kanatılır. Pis kan yavaş yavaş sıkılarak akıtılır. Ondan sonra üzerine yaralar konusunda uygulanan ilaçlardan sarılır.

KANSER İLACI

1- Isırgan bala karıştırılıp yenirse kanser iyi gelir. Isırgan kanserin giderilmesinde en etkili ottur. 4 gr. ısırgan tohumu bala karıştırılır aç karnına birer badak içilir.

2- Denizaygırının derisi ile zenec denen tuz karıştırılıp içilir.

3- Isırgan tohumu, karabaş otu yenir.

4- Kekik kaynatılır içilirse kan kanserine iyi gelir. Ancak kaynatılan kekiğin içine biraz sirke koymak gerekir.

5- Hıyar bol bol yenirse iyi gelir.

KANSIZLIK

Kansızlığın giderilmesi, halk inanışlarına göre, yemeğe bağlıdır. Özellikle bal, yumurta, şurup iyi gelir. İlaç olarak uygulanan birleşimler genellikle şunlardır:

1- Karabiberle kuru üzümü bol bol yemeli.

2- Bala et suyu karıştırıp içmeli.

3- Hoşafla et suyu karıştırıp içmeli.

3- Hoşafla bulgur pilavı yemeli.

4- Üzüm pekmezi, badem, inek sütü karıştırılıp yenir.

KARACİĞER HASTALIKLARI

1- Şahtere kaynatılır içilir.

2- Bol bol kuruüzüm yenir.

3- Kekik, ekmek, hunnab sabahları birlikte yenir. Bu hastalık geçinceye değin yapılmalı.

4- Sinirli yaprak kaynatılır bol bol içilir.

5- Sinameki (10 gr.), anason (5 gr.) karıştırılıp kaynatılır, sonra çay gibi içilir. Bunu da hastalık boyunca uygulama gereği vardır.

KARIN AĞRILARI (Sancılar)

Karnı çok ağrıyan bir kimseye, ağrının niteliğine göre, işlem yapılır.

1- Kır nanesi kaynatılır, içine şeker konur içilir. Bu ağrının sürdüğü sıralarda ya da sık sık gelen ağrılar için yapılır.

2- İtüzümü denen incecik üzümsü bitki şekerle kaynatılarak bir çay gibi içilir.

3- Çam kozalağı kaynatılır suyu içilir. İstenirse suyuna şeker katılır.

4- Sancı geldiğinde ayakların tabanı dayanılacak sürece ya sıcak suya sokulur ya ateşte tutulur.

5- Karnın üstüne kızdırılmış tuğla, kiremit, kaynar suya sokulmuş kirli yün, gene kaynar suya batırılmış keçe konur.

6- Ademotu denen bir kök kaynatılmış suya konur, su bir süre sonra koyu, yoğun bir boyaya bürünür. Sabahları aç karnına bu su belli bir ölçekle içilir.

7- Sabahları aç karnına nane şekeri yemek de karın ağrısına iyi gelir.

8- Sürekli karın ağrıları için en etkili ilacın alabalık yavrusu olduğunu söylenir. Bundan dolayı göllerde çok küçük (iki üç cm. boyunda) alabalık yavruları tutulur. Bunlar evde tatlı suda saklanır. Karın ağrısı çeken kimse her sabah aç karnına bunlardan birer ya da ikişer tane yutar. Bir süre sonra ağrı kesilir.

9- Yaz aylarında, geceleri yaylalarda yoğun soğuklar olur, sabahları (hava sisliyse) çimenlere ince kırağılar düşer. İşte bu kırağılar üzerinde bir süre yalınayak gezmenin de karın ağrısına iyi geldiği söylenir. Maçka yaylalarında bu çok uygulanır.

10- Maçka'da "Acısu" adı verilen birkaç madensuyu vardır. Bu sular bu adı alan yayladadırlar. Bildiğimiz maden sularına benzeyen, çokluk üzerinde kırmızımsı bir örtü olan (paslanmış, suda erimiş yağ gibi) bu sular da karın ağrılarına iyi geliyor. Bunların kimine köylerde "ayazma" denir. Eski Rumca'da (Gerçek) "kutsal su" anlamına gelen "aigiasma" sözünden türeyen bu "ayazma"lar denenmiş yaralı sular olarak bilinir. Yılın belli aylarında, özellikle yaz aylarında, çevre halkı düğün dernek yapar gibi bu suların çevresine toplanır, kimi su içer, kimi rakı, kimi kemençe çalar, kimi horon teper, kimi silah atar eğlenir durur. Bu gibi topluluklara çevrede "dernek" adı verilir. Bu derneklerin yapıldıkları yerlere göre adları vardır: Soğuksu, Karaptal (Kara Abdal), Hıdırnebi (Hızır-Nebi), Hornefter, Ayeser.

Bu derneklerin yapılışı bu gün için bir gelenek nitileğindedir. Durum çok eskiden de böyleymiş. Bu tür toplantıların kimi bir gün, kimi üç gün, kimi de yedi gün sü-

rer. Bütün bu toplantılar yukarda adı geçen, çevre inançlarına göre kutsallık taşıyan suların yöresinde düzenlenir.

KARIN ŞİŞMESİ

1-Karnı şişen bir çocuğun gabalak denen, kabak yaprağını andıran bitkinin yaprağı karnına koyulur, bir bezle bağlanır. Bir süre sonra şişkinlik iner.

2- Göbeğe bardak vurmak da karın sancılarını keser.

3- Taze lenger sapı yenirse karın ağrısına iyi gelir.

4- Turunç kabuğunun tozu yenirse bağırsak ağrılarına gaza karşı etkili olur.

5- Turp haşlanır salatası yenirse karın şişliğini giderir.

6- Şevketibostan denen bitki haşlanır yenir.

7- Tarhun tohumları kaynatılır içilir.

8- Tahin helvası karının üstüne konmalı,

9- Bir bardak suya soğan sıkılır, su içilir.

10- Bir bardak suya beş altı damla kediotu yağı damlatılır içilir.

11- Karın zeytinyağıyle oğulur, sonra erik peltesi sürülür (şiş iner).

12- Arpa unu, sirke bulamaç yapılır, sonra ona taze nane katılır, karna sürülür.

13- Çörekotu tohumu döğülür, bir çay kaşığı yenir.

KARINDA SU TOPLANMASI

1- Nohut, kereviz, maydanoz birlikte kaynatılır.

Kaynarken içine kaşık sokulmaz. Sonra içilir. Ancak içildiği gün yemek yenmez. Bu süreli olarak yapılırsa karındaki suları boşaltır.

2- Papatya kaynatılır, bol suyla içilir. Papatyanın kendisi yenirse etkisi çok olur. Çiçeğinden daha güçlüdür.

3- Dört ya da altı yol ağızından çok ince, un gibi toprak alınır çamur yapılır, sonra karın üzerine konur. Bir süre sonra karnın suyu çekilir.

KAŞINMALAR

Burada üzerinde durulan genellikle dışkılık kaşınmalarıdır. Bunlarla ilgili ilaçlar da yöreden yöreye, gelenekten geleneğe göre değişir.

1- Yılan burçağı denen otun kırmızı tohumları az az yenir.

2- Börülce kaynatılır, suyu içilir.

3- Pırasa kaynatılır, suyu alınır, onunla yıkanılır.

KEMİK VEREMİ

1- Kuruüzüm, zeytinyağı, kitre karıştırılır lapa yapılır. İşleyen ezilen yere konur, karnın çıkmasını sağlar, Kemik veremini de önler.

2- Sakız (4 gr.), günlük (2 gr.), sinameki (10 gr.), hardal (4gr.), anason (4 gr.), şeker (8 gr.), karabaş otu (10 gr.) birlikte döğülür. Sabahları aç karnına 10 gr. olarak alınır. İshale yol açarsa günde bir kere, açmazsa iki kere alınır.

Kan deride kalmışsa, gövdenin üzerinde yara yoksa kuruüzümle içyağı karıştırılıp merhem yapılır, derinde olan yaranın üzerine konur. Yara yüze vurur, deşilir. O zaman karamerhem denen ilaç yaraya sürülür.

3- Karabaş otu kaynatılır, pekmezle içilir.

4- Zift (10 gr.) balmumu (10 gr.), su (15 gr.), kişniş (13 gr) kaynatılarak merhem yapılır. Günde iki kere yaranın üstüne sürülür.

Bunlar yapılırken sinameki, şahatere otu, günlük kaynatılır içilir.

KIRIK ÇIKIKLAR

Kol, ayak, omuz, bilek, parmak gibi yerlerde ortaya çıkan kırıklar, çıkıklar için yöreden yöreye değişen sağıltma yöntemleri vardır. Bunlar arasında yaygın olanları, aşağı yukarı her bölgede uygulananları şunlardır:

1- **Tatlısu balığı**. Bu genellikle alabalıktır. Tatlısu balığı (alabalık) iyice döğülür, merhem durumuna gelince kırık olan yere bağlanır. Bu arada kırılan kemikleri yerine koymak, düzeltmek gereği vardır.

2- **Sarımsak.** Sarımsak iyice döğülür merhem biçimine gelince kırılan yere sarılır.

3- **Yumurta, sabun**. Yumurta iyice çırpılır, içine dilinmiş sabun konur, birlikte karıştırılır, kırık kemikler düzene konunca üzerlerine bağlanır.

4- Havacıva hamurla karıştırılır, kırık ya da çıkığın üstüne koyup sıkıca bağlanır.

5- Çiriş unu, yumurta akı. Çiriş unu ile yumurta akı karıştırılır, iyice çalkalanıp lapa biçimine sokulur, sonra kırık yerin üzerine koyarak sarılır. Bu işlemler kırık yere alttan, üstten ince tahtalar da konur. (kırık yerin oynamaması için).

Kırıklar uygulanan ilaçlar çıkıklar da uygulanır. Gerek kırık, gerek çıkıklar için yalnız bu işlerin ustasına gidilir. Başka kimseye gidilmez. Doğu Anadolu yörelerinde kırık bağlayıcılara "sinikçi" denir. Kırıklarda, çıkıklarda kırılan yer önce insanın dayanabileceği nitelikte sıcak suya sokulur, yavaş yavaş oğuşturulur, çıkık ya da kırık kemikler yerine konunca işlem uygulanır.

OLAY

1994 yılı yaz başındayım. Dayımın oğlu İstanbul'a gelmişti, Halıcıoğlu'nda bir yakınımızın evinde oturuyordu. Bahçedeki erik ağacına çıkıverince düşüp kırıldı. Hemen hastaneye götürüp kolunu bağlattılar. Okullar kapanmıştı, Maçkaya gitti, kolu çözüldüğünde bir de ne görsün. Kol eğri tutmuş, avucu ters dönüyor. Çok kuruntulu, öfkeli bir adam olan dayım küplere bindi. Doktorlara verip veriştirdi. Sonra oğlunu Maçka'nın en güvenilir nitelikte sıcak suya soktular,oğdular,oğuşturdular, yeniden kırdılar. Eski kırık durumuna getirdiler. Sonra yumurta akı, un gibi belli birleşimlere sarıp sarmaladılar. Kısa bir sürede çocuğun kolu iyileşti. Şimdi hava binbaşısıdır. Kolu ilk bağlandığı gibi kalsa iş görecek durumu olmayacaktı.

Maçka'da Yezidoğlu Resül ağa dediğimiz bir kom-

şumuz vardır. Şimdi epey yaşlıdır. koyuncudur. Bölgenin en başarılı kırık-çıkıkçılarındandır. 1937'de Kasımpaşa'da oynarken sağ elimin baş parmağı yerinden oynamıştı. okul beni doktora gönderdi, parmağımı sardılar. Bir süre sonra çözdüler. Parmağım nedense öteki elimin başparmağından biraz uzun. maçka'ya gidince, kahvede otururken parmağımı Resul Ağa'ya gösterdim. Baktı eline alıp evirdi çevirdi, sıktı. "O doktorun a...k....sın, parmağını yanlış yere tutturdu" demesin mi? Aradan yirmi beş yıl geçtiği için parmağımı düzelttirmek gereği duymadım. Ne de olsa pek işe yaramıyor.

6- Kırık, çatlak kemikler üzerine burçak lapası konursa kırılan kemikleri kendiliğinden toplar, kemikler kaynar.

KIRK PARÇADAN GÖMLEK

Çocukları yaşamayan kadınlar kırk parçadan gömlek diker giyerlerse çocukları yaşarmış.

KISIRLIĞIN GİDERİLMESİ

1- Alabalık iyice döğülür, sarımsak, biber, et, kuyrukyağı eklenir. Ceviz ya da biraz daha büyük yumurlar yapılır. Bunlar alınır.

2- Kadın günde iki kere sıcak kül üstüne oturtulur.

3- Çam sakızından yakı yapılıp kadının beline sarılır.

KIZAMIK

1- Kızamık şekeri denen şeker yenir.

2- Sıcak yerde durulur, soğuğa çıkarılmaz.

3- Kırmızı örtüye sarılır.

4- Tatlı yenir.

5- Karadut şurubu içilir.

6- Mercimeğin kepeği ile koyun kuyruğu yakılarak hastaya koklatılır.

7- Eş ölçüde mercimek, su karıştırılıp kaynatılır. Bu kaynatma işlemi su yarı yarıya azalıncaya değin sürdürülür. Sonra içilir.

8- Kan şekeri yenir.

9- Kırmızı örtüye sarınılır. Anne ateşe yaklaşmaz, çamaşır yıkamaz, sabun ezmez.

KIZLIK ZARININ ONARILMASI

Bir kızın, herhangi bir nedenle kızlık zarı bozulursa onun düzelmesi için şunlar yapılır.

1- Tavuk ya da güvercinin ayak kemikleri yakılarak iyice döğülür ince un niteliği kazanınca bırakılır. Sonra bu un balla karıştırılıp fitil yapılır. Bu fitil kızlık zarına değin içeri sokulur, orada bir süre durur. Bu işlem bir kaç kere uygulanırsa bozulan kızlık zarı eski durumuna gelir (düzelirmiş).

2- Pelin, mazı bir de sönük denen nesne ateşte yakılır. Çıkan küller alınıp bal, zeytinyağı ile karıştırılıp fitil yapılır. Sonra kızlık zarına değin içeri sokulur (bu da birkaç kere uygulanır) zar düzelir.

3- Yırtılan kızlık zarının iki yırtık ucu arasına ya-

vaşça şap konur. Bir süre durur. Kızın dölyatağı buruşunca sıkışır. zarın iki yırtık yanı bir araya gelince üzerine yeniden şap sürülür.

Bu işlem kızın evlenip gerdeğe gireceği sırada yapılır. Güvey işin iç yüzünü pek anlamaz. Böyle kızlara Trabzon yörelerinde "şaplı" denir (duyulursa).

KULAK AĞRILARI

1- Çocuklarda ya da büyüklerde ortaya çıkan kulak ağrılarına karşı tuzlu su iyi gelir.

2- Çocuğun kulağı ağrıdığında annesinin sütü ağrıyan kulağına damlatılırsa iyi gelir.

3- Ağrıyan kulağa sık sık sigara dumanı üflemek de iyidir.

4- Kabarık hastalığında domuz dişi kullanılır. Şişkin yerin üzerine birkaç kere gezdirilirse iyi gelirmiş.

5- Elma suda kaynatılır, sonra tülbentten süzülür suyu yavaş yavaş kulağa damlatılır.

KABAKULAK İLACI

6- Kına ile mayalı hamur kabakulak olan yerin üzerine konulur.

7- Sirkeye el sokulup kabakulak olan yerin üzerine sürülür yavaşça oğulur.

8- Papatya yağı kulakların akmasını durdurmak içindir. Akan kulağa birkaç damla damlatılırsa iyi gelir.

9- Lakva yağı denen yağ sağır kulağı bile açarmış. Bu yağ şöyle yapılır: 25'er gr. çöreotu, çemen; 10gr. sıcak su; 50 gr. zeytinyağı ya da susam yağı birleştirilir. Suyu uçuncaya değin kaynatılır geride macunumsu yağ kalır. Bu yağ kulak ağrılarında kulllanılır.

10- Çöreotu yağı kulağa damlatılır (iki üç damla).

11- Pastırma çemeni (100 gr.), papatya (200 gr) su ile karıştırılıp suyu uçuncaya değin kaynatılır. (zeytinyağı katılarak) süzülür posası atılır, sonra biraz susamyağı eklenir, içine birkaç tane badem atılır. Bir şişede saklanır. Gerektiğinde kullanılır.

12- Yılanburçağı denen otun kökleri ezilir, zeytinyağı ile karıştırılır, sonra biraz un katılarak kulak arkasına sürülür.

13- Kara turp kıyılır (rendelenir) sonra tuzla karıştırılır, sıkılıp suyu alınır, kulağa damlatılır. Bu ilaç kulak ağrılarına iyidir.

14- Hayıt dalının suyundan biraz ağrıyan kulağa damlatılır. Bu dalın suyunu alabilmek için bir ucu ateşe sokulur.

15- Patlakotu yaprakları ezilir, zeytinyağına batırılıp kulak arkasına sürülür. Bu ilaç kabakulak içindir.

16- Sarımsak külde pişirilir, sonra bir diş alanıp zeytinyağına batırılarak kulağa konur. Bir süre sonra ağrı kesilir.

17- Sıcak ebegümeci suyu ile kulak yıkanır.

18- Isırgan yaprakları kaynatılır, lapa yapılır, kulak arkasına konur.

19- Ballıbaba tohumlarından lapa yapılarak ılık ılık kulağın arkasına konur. Bu ilaç kabakulağa iyi gelir.

KULUNÇ

1-Üzerlik otunun tohumları kaynatılır, suyu alınır, belli sürelerde sıcak sıcak içilir.

2- Baldırıkara yaprakları kaynatılır, suyu aç karnına içilir.

3- Kulunç olan yer yavaş yavaş, ancak bastıra bastıra, oğlulur, sıcak daha iyisi yünlü bir kumaşla oğulursa etkili olur.

KUM DÜŞÜRMEK

1- Bakla çiçekleriyle mısır püskülleri birlikte kaynatılır, suyu alınıp sabahları aç karnına içilir.

2- Baldırkaya yaprakları kaynatılır, suyu, aç karnına içilir.

3- Böğürtlen kökü kaynatılır suyu soğuk içilir.

4- Çitlembik tohumunun yağından içilir.

5- Dışbudak ağacının yaprakları kaynatılır suyu içilir.

6- Şevketibostan bitkisinin kökleri kaynatılır suyu içilir.

7- Söğüt yaprakları kaynatılarak suyu içilir.

8- Pelin kaynatılır içilirse böbrek taşlarının düşmesini sağlar.

9- Pırasa haşlanır suyu bol bol içilir.

10- Güneyik haşlanır suyu içilir.

11- Isırgan tohumları döğülür su ile karıştırılıp içilir.

12- Mısır püskülü kaynatılır suyu içilir.

13- Muşmula çekirdeği bakla çiçeği ile kaynatılır suyu içilir. Muşmulanın kavrulmuş çekirdeklerini döğerek günde bir kaşık içmek de yararlıdır.

14- Patlıcan yaprakları kaynatılır suyu içilir.

KURDEŞEN

1- Kurdun aşıkkemiği hastanın boynuna asılr.

2- Şahtere, gelincik çiçeği, peynir suyu ile karıştırıp içilir.

3- Karahelile, koruk (üzüm) şerbeti, ravend peyniri suyu ile karıştırılıp içilir.

KUSMAYI ÖNLEMEK

Mersin ağacının meyvesi kusmayı önler. Öksürüğü, susuzluğu giderir.

KUSTURMAK

Herhangi bir nedenden dolayı insanın kusması gerekir de bunu yapamazsa ağzına kanat sokulur, kanat küçük diline değin gırtlak başına doğru uzatılır. İnsan birden kusmaya başlar. Bunu ağulu, mide bozucu, hastalandırıcı bir nesne yendiği zaman yaparlar. Ancak bunda ölçüyü aşmamak gerekir, yoksa insamn ağzından kan bile gelebilir.

KUŞPALAZI

Bir serçe iyice döğülür sonra bir bezle şiş yer sarılıp sıkıca bağlanır.

KESİM M-N

MAFSAL AĞRILARI

1- Sarımsak, karabiber, günlük, defne yemişi ya da çiçeği pişirilir yenir. Bu ağrı geçinceye değin yapılır.

2- Ayıyağı ocakta iyice ısıtılır, yumşatılır ağrıyan yerlere bastıra bastıra sürülür, oğlur. Bunu birkaç gün uygulayan kimsede mafsal ağrıları pek kalmaz.

3- Sirkeye batırılmış bir pamuk ya da bez ağrıyan yerle iyice sürülür, oğulur.

4- Dayanılacak nitelikte sıcak, tuzlu su ile ağrıyan yeri yıkamak çok yararlıdır.

MİDE AĞRILARI,

1-Mide ağrılarının kesilmesinde en etkili ilaç kızılcık şurubudur. Kızlıcık toplanır, kazanda kaynatılır, sıvı durumuna gelince soğutulur. Özel kaplarda şişelerde saklanır. katılaştığı için sulandırılır. kullanılacağı zaman şekerle çalkalanır. Şurup olur içilir. Kızılcık şurubu sabahları aç karnına içilir.

2-Nane ile limon kaynatılıp içilir. Bunlar karıştırılarak içildiği gibi ayrı ayrı kaynatılarak da içilir. Bunlar karıştırılarak içildiği gibi ayrı ayrı kaynatılarak da içilir.

3- Taze ısırgan yaprakları alınır, iyice yıkanır, sonra kaynatılır içilirse mide ağrılarına iyi gelir.

Gene ısırgan yaprağından yapılan kaçamak (kuymak) adı verilen bir yemek vardır ki bu da mide ağırlarına iyi gelir. Bu kaçamak yapımında ısırgan yaprağı lapa oluncaya değin suda kaynatılır. Sonra mısır unu konur, kaşıkla karıştırılır, tuz atılır, yağ konur (tereyağı) pişirilir bir süre daha . Sonra indirilir yenir.

4-Mide gevşemesi, düşmesi için: mazı ile ayva yenir.

5-Mide iltihabı için kabak, içine sirke konarak pişirilir, yenir.

6-Mide yanması için: günlük yutulur. Bal şerbeti içilir. Andız kökü, kavak yaprağı kaynatılır içilir.

7- Mide bulantısı (kusma) için: birer buçuk sumak ile kimyon toz yapılıp soğuk su ile içilir.

8-Mide şişmelerinde havlıcan kaynatılıp şekerle içilir.

9-Mide zafiyetinde sumak, kimyon karıştırılır sabahları ekmekle yenir.

10-Kekik, kimyon, karabiber, safran,sakız,hardal,mayalı hamur birlikte çorba yapılıp içilir.

11-Adaçayı kaynatılarak içilir, ağrı geçinceye değin bu uygulanır.

12-Mide ekşimelerinde ayva pişirilerek yenir.

13-Taze bakla yapraklarının salatası yenir.

14-Baldırıkara suyundan birer fincan içilir.

15-Ceviz yaprakları kaynatılır, sabah akşam suyu içilir.

16-Mide üşütmelerinde çamçırası kaynatılır suyu içilir.

17-Çöreotu tohumları kavrulur, nöbet şekeriyle birlikte döğülür, günde üç kere birer küçük kaşık yenir.

18-Çıfıtotunun yaprakları kaynatıldıktan sonra suyu sıcak sıcak içilir.

19-Çitlenbik tohumları döğülür, her gün birer çay kaşığı yenir.

20-Ebegümeci suyu aç karnına içilir.

21-Erik peltesi yenir.

22-Gelincik çiçeği haşlanır yenir.

23-Hindistan cevizi parçalanıp kaynatılır, suyu sıcak sıcak içilir. Bu mide üşütmesine de, mide ağrısına da, mide sancılarına iyi gelir.

24-Isırgan yapraklarından yemek yapılır yenir.

25-Kantaron otunun suyu sabahları aç karnına, ılık ılık, içilir.

26-Kara lahana haşlanır yenir.

27-Bol bol karpuz yenirse iyi gelir.

28-Kiraz bol bol yenir.

29-Kuzukulağı haşlanır yenir.

30-Labada (Karadeniz kıyılarında labaza) salata yapılır yenir.

31-Limon nane kaynatılır içilir.

32-Taze marul yenir.

33-Mercan köşk denen otun dalları kaynatılır, suyundan bir fincan içilir.

34-Mercan köşk denen otun dalları kaynatılır, suyundan bir incan içilir.

35-Muşmula yenir.

36-Nane yaprakları kaynatılarak içilir.

37-Patlakotu çiçekleri kaynatılır, yemek sırasında birer fincan içilir.

38-Patlıcan filizlerinden yemek yapılır yenir.

39-Pelin kaynatılır içilirse mide üşütmelerini giderir.

40-Salep sütle kaynatılarak içilir.

41-Sarmısak kaynatılır suyundan unla hap yapılır yutulur.

42- Çalı sarmaşığı haşlanır yenir.

43- Semizotu haşlanır yenir. Kavurmaksızın yemeği de iyi gelir.

44-Söğüt suyuna kül katılarak bir çay bardağı içilir. Kül içilmez, yahnız suya katılıp çöktürülür.

45-Susam helvası yenir.

46-Şalgam haşlanarak yenir.

47-Tarhun tohumları kavrulur birer kahve kaşığı yenir (belli sürelerde).

48-Üzerlik otunun tohumları yenir.

49-Üzüm suyu içilir. Kızartılmış ekmek sirkeye batırıldıktan sonra üzerine nane konarak midenin üstüne bastırılır.

50-Yaban yaseminin çiçekleri kaynatılır, suyu içilir.

51-Melise otu kaynatılır suyu içilir.

NASIR İLACI

1-Domates nasırın üzerine konur, orada bir süre kalır, böylece nasır yumuşar, yerinden çıkar.

2-Kuruincir ortasından yarılıp biraz kına ekilir sonra nasırın üzerine konur, bağlanır.

3-Karnıyarık tohumu pişirilip lapa yaıldıktan sonra nasırın üzerin sarılır.

4-Bir limon kesilir, yaranın, üstüne konur sarılır.

5-Soğan külde pişirilir, ortadan kesilip sıcak sıcak nasırın üzerine bağlanır. Sıcaklık dayanılabilecek nitelikte olmalıdır. Soğan soğuyuncaya değin nasırın üzerinde kalır. Sonra alınır, nasır keskin bir bıçağın ucuyla da usturayla kesilip çıkarılır.

NAZAR DEĞMESİ

Buna "göz değmesi" de denir. Gösterişli, güzel çocukların olduğu gibi ağaçların, ekinlerin, ev hayvanlarının gerilemesi, hastalanması sonucu ortaya çıkan bozukluklara karşı iyileştirici yollar aranır.

Göz değmesi uğursuz, kıskanç sayılan bir kimsenin bakışından doğarmış. Böyle bir durumda tedirgin olan çocuk hocaya, cinciye götürülür, okutulur, üflenir, muska yada hamayıl, nazarlık takınır.

Gözdeğmesine uğrayan kimsenin başına kurşun dökülür. Bu işlem yapılırken de dualar, Kur'an sureleri okunur.

Kurşun dökme şöyle olur, çocuk bu işi bilen kimseye götürülür. Kurşuncu çocuğu besmeleyle alır okur, üfler. Bonra bir kaba su koyup çocuğun başının üstünde tutar. Suyun içine, biraz yüksekten, eritilmiş kurşun döker. Kurşun suya düşerken birtakım çıtırtılı sesler çıkarır. Bu sesler ne denli çok, yüksek olursa o oranda "uğurlu" sayılır. Suda oluşan kurşun yuvarlakçıklarının sayısı da önemlidir. Kurşun döken kimsenin bu işte yeterli, "izinli" olması gerekir. Bu işi yapacak kimsenin halk arasında özel bir inanca göre, Tanrının sevgili kullarından olması gerekir. Halkın "izinli* dediği budur. "İzinli" Tanrının bir kimseye bağışladığı özel "yetki" anlamına gelir.

Kurşun dökme yalnız çocuklara uygulanmaz, büyükler için de yapılır. Gerek kurşun döktürenin, gerekse (kurşun dökülen çocuksa) ailesinin bu işe inanması, "izinli"ye gönülden güvenç beslemesi gerekir.

Ağaçlara, hayvanlara kurşun dökülmez. Gözdeğdiğinde mavi boncuk bağlanır, okunmuş, üflenmiş yamalar asılır, at nalı, geyik yada öküz boynuzu asılır.

Göz değmesinden korunmak için evlerinin giriş kapılarının üstüne atnalı, geyik boynuzu, öküz boynuzu, mavi boncuklar asılır, üzerinde "Ya hafız", "Ya Malikü'l-mülk" yazılı levhalar asılır. "Ya Hafız" Tanrının adlarından biri olup "koruyucu" "ya Malikü'l ,mülk" ise "ey mülkün yöneticisi" demektir.

Bu göz değmesi inancı bu gün Anadolu'nun bütün yörelerinde vardır.

NEFES DARLIĞI

1-Salep kaynatılır içilir.

2-Akasya çiçekleri kaynatılır içilir.

3-Atkestanesi kaynatılır suyu içilir.

4-Atkestanesi kaynatılır suyu içilir.

5-Kırk damarotu tohumları balla karıştırılarak yenir.

6-Okaliptus yaprakları kurutulur, tütün tozu gibi ufalanır, sonra tütünle karıştırılıp sigara gibi içilir.

7-Meyankökünün kökleri kaynatılır suyu içilir. Bu ilaç göğüs tıkanıklığını giderir.

8-Patlakotunun kökler kaynatılır suyu içilir. Bu ilaç göğüs tıkanıklığını giderir.

9-Susamotundan yapılan helva bol bol yenirse iyi gelir.

10-Tatula denen bitkinin yaprakları, çiçeklerinin buğusu koklanır.

11-Dağşebboyu kaynatılır suyu içilir. Göğüs tıkanıklığını giderir.

12-Elma kabukları kaynatılır, suyu sıcak sıcak içilirse göğüs tıkanıklığını açar.

13-Ispanak haşlanarak yenir.

14-Lenger denen bitkinin çiçekleri sigara gibi içilirse yararlı olur. özellikle göğüs tutukluğuna iyi gelir.

NEZLE

Nezlenin giderilmesi için defne tohumları ezilir, karıştırılır, sonra başa sürülür.

1-Buruna ispirtolu su ya da kolonya çekilir.

2-Bol bol ıhlamur çiçeği suyu içilir.

3-Özerlik tohumu kaynatılır buruna çekilir.

4- Taze nanenin yaprakları çiğnenerek yenir. Kışın kurusu yenir.

5-Sinirli yaprağı kaynatarak suyunu içmek, yemek nezle için yararlıdır.

6-Şahtere otu kaynatılır, aç karnına, birer bardak içilir.

7-Kişniş, papatya kaynatılır içilir.

8- Çöre otu kavrulur, sonra toz kapılıp buruna çekilir.

9-Papatya, karabaşotu, kırnanesi karıştırılır, toz yapılılıp buruna çekilir.

10-Hardal tozunu buruna çekmek.

11-Zencefil, havlıcan, fındık, nane, karabaş otu karıştırılır, reçel yapılıp yatarken yenir.

13-Toz yapılan karanfil başa ekilir (baş traşı olacak) nezle geçer.

14-Meyan kökü, incir, kişniş, iğde, hatmi çiçeği kaynatılır, suyu içilir. (Meyan kökü 250, incir 100,kişniş 10, ötekiler 30'ar gram).

15-Zeytinyağı, mürsafi, sirke (10, 1, 15 gr.). İlkin mürsafi döğülür, su ile eritilir. Sonra zeytinyağı ile kaynatılıp sirke eklenir, ağız, burun gargara edilir.

16-Sarmaşık tozları buruna çekilir.

17- Çöreotu yakılır tütsüsüne tutunulur.

18-İncir yaprakları kaynatılır suyu şekerle içilir.

20-Okaliptus yapraklarının buğusundan yararlanılır.

21-Nane yapkakları kaynatılır suyu içilir.

KESİM Ö-P-R

ÖKSÜRÜK

1-Evelik otunun kökü kaynatılır, suyu içilir.

2-Küzbere ile havuç kaynatılarak içilir. (Küzbere Türkçede asmacık diye bilinir. Botanikte buna coriandrum sativum denir.)

3-Turp kaynatılır, sonra kurutulur. Un, şeker, yağ karıştırılıp hap yapılarak alınır. Bu ilaç asma yaprağı ile de yapılır.

4-Ihlamur çiçeği kaynatılır, içine şeker konur sık sık içilir.

5-Süngerin içindeki taş çıkarılır çocuğun boynuna

takılırsa bir süre sonra öksürüğün geçtiği görülür.

7-İncir, çemen, ayva çekirdeği su ile kaynatılarak içilir.

8-Zencefil ile bal karıştırılıp yenir.

9-Sütte pişirilen incir en aşırı öksürükleri bile keser.

10-Yatarken mürsafi (1,5 gr) ile şeker 15 gr.) içilir.

11-Ayva çiçekleri suda kaynatılır, sonra biraz şeker katılarak sıcak sıcak içilir.

12-Badem ağacının sakızı kaynatılıp içilir. Şeker ya da meyankökü katılırsa etkisi çoğalır.

13-Ceviz yaprakları kaynatılıp suyu içilir.

14-Çitlenbik tohumları kavrulur, döğülür, sonra birer küçük kaşık alınır.

15-Dağ şebboyu kaynıtılır içilir.

16-Fesleğen kaynatılır suyu içilir.

17-Fındık döğülür yenir.

18-Hatmi çiçekleri kaynıtılır içilir.

19-Hondar bitikisinin çiçekleri kaynatılır içilir.

20-Hünnap bitkisinin çiçekleri kaynatılır içilir.

21-İzlanda dikeni kaynatılır içilir.

22-Kantaron otunun kökü kaynatılır sıcak sıcak içilir.

23-Meyan kökü kaynatılır suyu sıcak sıcak içilir.

24-Sarmısak pişirilip yenir.

25-Tatula rendelenir, sonra balla karıştırılıp sabah akşam birer kaşık yenir.

PEKLİK (Kabız)

1-Cevizle üzüm birlikte yenir.

2-Akşam yatmadan önce, yemeklerden sonra, birkaç incir yenip biraz su içilir.

3-Ispanak haşlaması yenir.

4-Ebegümeci lapası yenir.

5-Çöpleme otu kaynatılır suyu içilir (yemeklerden sonra yarım çay bardağı).

7-Ayıüzümünün yaprakları kaynatılır, yemeklerden sonra, suyundan içilir (yarım çay bardağı).

8-Aç karnına çiğ süt içilir. Yararı dokunmazsa biraz zeytinyağı alınır.

9-Hintyağı içilir.

10-Urfa'da "makar" adı verilen kırmızı toprak (yerin altından çıkarılır) alınır, çay bardağına biraz konur, sonra üzerine su döküp karıştırıldıktan sonra içilir. Bunun bağırsakları açacağına inanılır.

12-İncir kaynatıldıktan sonra sirke içine atılıp yenir. Suyundan da bol bol içilir.

13-Kaynatılan sinameki şekerle içilir.

PROSTAT

Hazenbel, kereviz ayrı ayrı kaynatıldıktan sonra, ayrı ayrı içilir. Bu ilaç bir ay uygulanır.

RAHİM HASTALIKLARI

1- Baklaya konan dereotu kaynatılır (başka bir nes-

neyle karıştırılmaz, bakla eklenmez,), lapa yapılır rahme sokulur.

2-Bol bol tereotu yenir.

ROMATİZMA

1-Kirpi etinin bu hastalığa iyi geldiği inancı oldukça yaygındır.Derisi soyan kirpi eti döğülür romatizmalı yere konur. Birkaç kere yapılan bu işlem sonucu ağrı geçer.

2-Bürümcük otunun da romatizmaya iyi geldiği söylenir. Özel olarak kayantılır ya da ağrıyan yerlere sürülür, oğulur.

3-Defne yaprakları iyice kaynatılır, çıkan koyu suyun içine ayaklar sokulur bir süre beklenir, sonra ağrılar geçer. Bu işlem sık sıs yapılırsa daha yararlı olur.

4-Romatizmalı insanların sıcak günlerde özellikle yaz aylarında sıcak kuma gömülmesi, bunu sık sık yapması iyi gelir.

5-Romatizmalı insan ılıcaya gider sıcak suya girer, dayanabileceği süre kalırsa iyidir. Ancak bunu birkaç kez arka arkaya yapmak gerekir.

6-Romatizmalının sıcak ılıca çamuruna girmesi, dayanabileceği sürece orada kalması, bunu birkaç kere yapması ağrıları keser. Ilıca çamuru, ılıca suyunun karışmasıyla oluşan sıcak, yapışkan çamura denir. Bu yalnız ılıca sularının bulunduğu yerde olur.

7-Onar gr. Zencefil ile havlıcan yarım kilo suda kay-

natılır, sonra şeker katılarak yenir.

8-Limon dörde bölünür, bir kilo suyun içinde, su bir bardak kalıncaya değin kaynatılır. Su bir gece bekletilir, sabahları aç karnına içilir.

9-Havlıcan kaynatılır, şeker katılır çay gibi içilir.

10-Özerlik tohumu su ile kaynatılır ocaktan indirince içine sirke katılır. Bu sıvı ile ağrıyan yerler oğulur.

11-Acıkavun sıkılır, suyu alınır romatizmalı yere sürülür.

12-Sarmısak syağı (50 gr.), karabiber, hardal (on beşer gr.), tereyağı (150 gr.) suda kaynatılır. Elde edilen yağ ağrıyan yerlere sürülür.

13-Defne yemişi döğülür, bal ile karıştırılıp yenir.

14-Defne yemişi döğülür, bal ile karışıtırılıp yenir.

16-Hardal, kına, zeytniyağı hamur yapılıp ayakların altına konur.

17-Üç ceviz yaprağı ince ince kıyılır, üç kahve fincanı su ile haşlanıp yemeklerden biraz önce birer fincan içilir.

18-Romatizma ağrısı olan yeri arı sokarsa ağrı geçer.

19-Anasonla sedef çiçeği kaynatılıp suyu akşamları içilmeli.

20-Gövdeyi kafuru yağı ile oğmalı.

21-Kereviz tohumları kaynatılarak suyu sabah akşam içilir.

22-Yarım limon alınır, çekirdekleri çıkarıldıktan sonra üzerine biraz afyon konarak ateşte ısıtılır, sonra ağrıyan yerlere sürülür.

23-Sultan otunun kökü kaynatılır suyu ile yıkanır.

KESİM S Ş

SAÇ UZATMAK

Genç kızlar saçlarının parlak, uzun olması için mayıs ayında ineklerin sidiğinden yararlanır.

Sabahları ineklerin bulunduğu ahıra giderek saçlarını işeyen ineğin altına tutup iyice sidikle ıslatmak saçlara iyi gelir. Bu işlem kimi köylerde uygulanır.

OLAY

Bundan kırk yıl önce epey küçüktüm, on, on beş sığırınız vardı. Kız kardeşlerimin saçları uzasın diye başlarını işeyen ineklerin altına tuttuklarına iki kere tanık oldum.

Bu işlem yapıldıktan sonra baş ince tarakla taranır, sabunla, sıcak suyla uzun uzun yıkanırdı.

Bir yılan saçlarla ölçülürse onu ölçenin saçları uzarmış.

1-Dört beş ay sürekli olarak turp yemeni n saçları uzatmada yararı vardır.

2-Hindistan'dan gelen entele ile saçlar yıkanırsa yerlere değin uzarmış.

3-Ayda üç kere başa susam yağı sürülürse saçlar hızla uzar.

4-Üzüm asmasının suyu ile yarısı oranında su karıştırılır saçlar, onunla yıkanır.

5-Sinameki suda kaynatıldıktan sonra susam yağı ile karıştırılıp yeniden ocağa konur, suyu uçana değin kaynatılır. Elde edilen bu yağ saçlara sürülür, oğulur.

6-Suda kaynatılıp ezilen pazı saçlara sürülürse saçlar gür olur.

7-Turp suyu ile yıkanan saçlar gür olur.

8-Katırtırnağı çiçeğinin yağı alınır saç diplerine sürülür, saçlar oğulur.

SAFRA KESESİ TAŞLARI

Safra kesesi ağrılarına, taşlarına karşı yörelere göre değişik nitelikte ilaçlar uygulanır. Anadolu'da en yaygın olanları sayılıdır. Bunlarda genellikle şunlardır:

1-Kına ile tereyağı hamur yapılır, safra kesesinin üzerine konur, bu işlem bir süre düzenli olarak uygulanırsa taş erirmiş.

2-Bir hafta boyunca, sabahları aç karnına, 100 gr.yada daha az arıtılmış zeytinyağı içilir.

3-Turbun içine şalgam tohumu konur, hamur içinde pişirilir, yenir.

4-Çınar kabuğu kaynatılır içilir.

5-Sabahları bir fincan takvukyağı içen kimsenin idrar yolundaki (mesanedeki) taşları düşer.

6-Dört yaşındaki bir teke kesilir, kanından bir kahve fincanı alınır. Ağaç kabuğundan bir kaba konur, üzeri kabuk bağladıkça çizilir, sonra iyice kuruyup toz olunca aç karnına bir bardak limonata ile içilir. Bal,kereviz karıştırılarak içilirse çok daha etkili olurmuş.

SAFRA İLACI

1-Kuru üzümle demirhindi kaynatılıp içilir.

2-Keten tohumu suda pişirilir, sonra balla karıştırılıp yenirse iyi gelir.

3-Demirhindi (yarım kilo), kuruüzüm (yarım kilo) birlikte kaynatılır. İki kere içilir. (ayrı ayrı sürelerde).

SANCI

1-Bir tasın içine önce su konur, sonra kül atılır. Su durulunca içilir.

2-Hamamböceği bir kaba konur çayla karıştırılıp kaynatıldıktan sonra içilir.

3-Biyen kökü denen bitki kökü alınır, bir bardak so-

ğuk su iyice karışıtırılır içilir. Bütün sancıları kestiği söylenir.

4-Sancıların giderilmesinde başka bir işlem de ayakları dayanılabilecek nitelikte sıcak suya sokup bir süre bekletmektir. Bu daha çok karın ile böbrek sancılarında uygulanır.

5-Sancılanan bir kimse sık sık şerbet içerse sancısı kesilir.

6-Sancısı tutan bir kimseye kadın sütü içirilirse sancısının geçeceğine inanılır. Özellikle çocuklar sancılandığında bu uygulanır. Büylüklere uygulandığı da olur.

7-Mısır pükülü iyice karıştırılır, soğutulur. Sonra sancılanan kimseye içirilir. Sancı kesilir.

8- Çayotu kayanıtılır, suyu içilirse sancıyı keser.Çayotunun bir başka yararı da insandaki sevişme duygusunu körüklemesi, erkeklik kadınlık gücünü etkilemesidir.

9-Şevkibostan bitkisinin dalından çıkan süt alınır birkaç damla içilir.

10-Sarmısak döğülür su ile alınır.

11-Papatya kaynatılır suyu içilir.

12-Kekikotu kaynatılır, suyuna birkaç damla kekik yağı katılarak içilir.

13-Acı hıyar kökü balla ezilip yenir.

SARA (Tutarık)

Halk dilinde saraya tutarık adı verilir. Özellikle Doğu karadeniz kıyılarında sara yerine tutarık sözü kullanılır.

Saralı (tutarıklı) kimse gibi.

Saranın değişik sağıltma biçimleri vardır.

1-Muska hamayıl, taşımak, sık sık okunup üflenmek. Okunup üflenmiş su içmek, yemek yemek.

2-Hastanın sağ kolu bağlanır. Damarlarından ençok şişeni ustura ya da bıçakla kesilir. Kara kan çıkarsa nöbet geçer.

3-Üzerlik tohumu ezilir su ile karıştırılıp içilirse sara geçermiş.

Doğukaradeniz kıyılarında, özellikle Trabzon ili yörelerinde, saranın geçmesi için uygulanan işlemler arasında şunlar da vardır:

4-Saralı (tutarık) kimseyi kayıkla denizde dolaştırmak.

5-Ara sıra başından aşağı, hastaya bildirmeden, soğuk su dökmek.

6-Hastayı korkutmak.

7-Açık havalarda yüksek yaylalarda gezdirmek.

8-Uğurlu sayılan yerlere, sulara götürmek.

Halk inançlarına göre sarayı insana bulaştıran "kötü cinler"dir.

Bunlar da Müslüman, hıristiyan olmak üzere ikiye ayrılır. Cinlerin Müslüman olduğu kanısına varılırsa hasta hocaya , Hristiyan olduğu inancına varılırsa papaza gidilir.

Cinleri Müslüman olan saralı, nöbet gelince Kur'andan ayetler okur, Müslümanlara yaraşır sözler söyler.Cinler Hıristiyan olursa hasta nöbet tuttuğunda Rumca konu-

şur, anlaşılmaz sözler geveler.

Kimi saralılar saraları tuttuğunda çok hızlı koşar, evden kaçar giderbir yerde düşer kalır. Sararlıların koruyucu perileri olduğuna da inanılır. Bundan dolayı saralılar (kimisi) kayalardan düşmez, sulardan geçerken (küçük sulardan, derelerden) düşüp boğulmazmış.

Saldırgan düşmanının, kızdığı kimsenin ardına koşan, ona saldıran saralılar da vardır. Maçka'da böyle saralı tanıdıklar bilirim.

9-Saranın giderilmesinde özerklik tohumu pekmezle karıştırılır, kaynatılır. Sonra ona biraz sirke katılır, içilir. Hasta kusmaya başlar ağzından beyaz köpükler çıkarsa düzeliyor demektir. Demirhindi içilir.

10-Karabaş otu (30 gr.) kişniş i(30 gr.) koyun ödü (1 tane) katran köpüğü (15 gr.) sedef çiçeği (24 gr.) horoz kanı (6 gr.) horoz ödü (1 tane,) merkep tırnağı külü (12 gr.) gülsuyu ile karıştırılıp macun yapılır. Sonra kuru üzüm hoşafı ile 5'er gr alınır.

11-Kaplumbağa kanı arpa unu ile yoğrulur, ondan karabiber tanesi büyüklüğünde haplar yapılır. Bunlar akşam sabah saralıya onar tane içilir.

12-İnsanın başkemiği yakılır, külü (1,5gr.) ıhlamur çiçeğinin suyu ile karıştırılıp içilirse sara geçer.

13-Çörekotu sık sık koklanır, kaynatılır çayla ya da ıhlamurla içilirse saraya iyi gelir.

14-Nergis çiçeğinin tohumları, çöreotu, bal karıştırılıp sabahları yenirse yararlı olur. Ancak bu uygulamaya sürdürmek gerekir.

SARILIK

Sarılığa yakalanan bir kimsenin iki kaşının birleştiği yer önce parmakla iyice oğulur, kan çekildikten sonra ustura ile yavaşça kesilir (yukarıdan aşağı doğru). Akan kan gözlere sürülür. Bir süre sonra sirke içirilir, biraz sirke de gözlere sürülür. Böylece hastalık geçer. Sarılığa yakalanan kimseye yumurta sarısı, tatlı yedirilmez.

1-Alalabalık tutulur, ölünceye değin, ona bakılır.

Doğu karadeniz yörelerinde sarılığa yakalanan insanlara daha çok ekşi yemekler yedirilir. Tatlı, hamur işi yemeklerden ,sarı çiçek koklamaktan, acı da olsa sarı bir şey yemekten, içmekten elden geldiğince kaçınılır.

Of, sürmene, Vakfıkebir yörelerinde bu hastalığa tutulanlar daha çok hocalara, cinlere götürülür. Okunur, üflerin. Hastanın tutar yanı kalmayınca, kendinden geçince de doktora götürülür.

Sarılık bir gözdeğmesi, cin çarpması olarak nitelenir. Birtakım hocaya, cinciye göre bu hastalık "kötü cinlerin" insanı çarpmasıdır.

2-Damağın içindeki ince damarlardan biri kesilir.

3-Bulgur, bal yedirilir.

4-Tatlıların sarılığa iyi gelmemesine karşılık bal yararlıdır.

5-Evde bulunanlardan hastalığı olmaya birinin sidiği alınıp bir kaba konur, bir süre ayazda bekletilir. Sonra aç karnına içilir.

6-Sinameki, karabaşotu, şahtere ayrı ayrı kaynatılır içilir.

7-Ebucehil karpuzu sıkılır, suyu alınır, ona biraz tatlı su (içme suyu) katılır iki üç damla buruna damlatılır.

8-Tarçın, demirhindi kaynatılır çay gibi içilir.

9-Sararmış iki hıyarın kabukları havanda döğülür, suyuna şeker katılıp içilir. Tarçın suyu da iyi gelir.

10-Yaban kavununu suyundan buruna üç dört damla çekilir.

12-Havuç haşlanır yenir, tohumlarının suyu içilir.

13-Ayapana bitkisinin kökleri, yaprakları kaynatılarak suyu içilir.

14-Sarmaşık yoğurtla çalınır, döğülür, hamamda üste başa sürülür.

15-Haşlanmış pazı suyu içilir.

SES KISIKLIĞI

1-Yarım fındık büyüklüğünde hıthıt (şeytan boku) bir fincan sıcak suda eritilip içilir.

2-Lahana kaynatılır, suyu alınıp şekerle şerbet yapılır, sonra içine kuru üzüm ya da incir konur yenir.

3-Havuç iyice pişirilir, şekerle şerbet yapılır, ceviz, çamfıstığı, öteki fıstıkları birlikte yenir.

4-Döğülmüş kereviz (3,5 gr.) koyun sütüyle içilir.

5-Turp kaynatılır, suyu ile ağız gargara edilir.

SITMA KESME

Sıtmaya yakalanan bir kimseye, çevreye göre uygulanan değişik ilaçlar vardır.Bunların başında köpeğin baş kemiği ile yapılan tütsü gelir.

1-Köpeğin baş kemiği alınır. Hasta sıtına nöbetleri geçirmeye başladığı sabahlar ocak başına getirilir. Ocak çok ateşli yalımlı olmalıdır. Köpeğin baş kemiği kırılır, birkaç ateşe atılır. Kemik yanmaya başlayınca koyu bir duman çıkar. Bunun ağır bir kokusu vardır. Hasta o dumanın üstüne doğru eğdirilir. Derin derin soluk aldırılır. Dumanı içine çeker. Bu olay birkaç sabah yapılır. Olayda okuyup üfleme, dua, yalvarıp yakarmaların yanı sıra bir kağıda mor mürekkeple yazılan bir dua ya da Kur'andan bir ayet bir tasın içine konur üstüne su dökülür. Yazılar silinip su mor mor boyanınca hastaya içirilir. Bu arada kağıt da suda dağıldığı için su ile yutulur.

2-Taze karayemiş yaprağı iyice karıştırılır, yeşil, yoğun bir su çıkar. Bu su bir kaba konur, ayazda birkaç gün kalır, sonra sıtmaya tutulanlara belli bir ölçüde içirilir.

3-Sıtma nöbeti geçiren bir kimsenin başından aşağı, ona bildirmeden, birdenbire soğuk su dökülür.

4-Rakı içmek de sıtma ya iyi gelir. Ancak hocalar, cinciler buna karşı çıkar. Açıkça yapılmasını istemezler.

5-Sütleğen denen bitkinin sütü (süt gibi suyu) çok ince toprakla karıştırılır, küçük hap biçimine sokulur, bunlar belli bir düzene göre yutulur.

6-Soğuk suda yıkanmak da sıtmaya iyi gelir.

OLAY

Çok küçüktüm, 1932 yıllarındaydı, Maçka'nın Ağralaksa yaylasında sıtmaya yakalanmıştım. Karnım davul gibi şişmiş, rengim uçmuş, iyice güçten kesilmiştim. İlk günler sık sık., sonra iki üç gün de bir gelen ağır bir sıtma nöbeti geçiriyordum. Kininlerden bir yarar görmedim. Hocalara, cincilere okundum, üflendim gene sonuç yok. Yayla komşumuz Köse'nin Ali (Kel Ali) beni iyileştireceğine, ancak evimizde bulunan bir Kur'an tefsirini ona vermemiz koşuluyla söz verdi.

Daha önceden bir köpek başı kemiği aldı. Nöbete girdiğim sabah kendisini çağırmamızı söyledi. Öyle yaptık. Ali evimize geldi, beni ocağın başına oturttu, büyük bir ateş yaktırttı. Köpek kemiklerinin birkaçını (köpekbaşından kırılan kemikleri) ocağa attı.Kemikler yanınca yoğun, ağır kokulu bir duman çıkmaya başladı. Beni öne doğru eğip o dumanın üstüne tuttu, derin soluk aldırdı. Ben gözlerimden yaşlar boşanırcasına öksürmeye başladım. Sonra bir kağıda mor mürekkeple yazdığı duayı bir tasın içinde iyice ezdi. Su mora boyandı. Sonra suyu da, kağıt kırıntılarını da bana içirdi. Bu işlemi üçgün (nöbet geldiği sürelerde) yeniledi. Bir süre sonra benim de sıtmam geçti.

Bu gün Kösenin Ali sağdır, Maçka'nın Kırantaş köyünün imamıdır. Ancak bizim yaylamıza gelmiyorlar, babası öldüğünden beri kendi de yaylaya çıkmıyor.

Maçka yörelerinde eskiden çok sıtma olurdu. Yaylalarda *çorma* denen küçük bataklıklar vardı, sinekler do-

lup taşardı. Kasaba doktorunun verdiği kininlerden kimse yarar görmezdi. Sıtmaları daha çok hocalar sağıltmaya çalışırdı.

Bizim Maçka yörelerinde sıtma ile ilgili bir söylenti vardır. Bir insanı aşırı ölçüde korkutmak da sıtmasını (sıtması varsa) kesmeye yararmış,. Öye ki sıtmasını kesmek diye bir de deyim söylenir. Bu deyim birini aşırı ölçüde korkutmak anlamında kullanılır. "Öyle korktu öyle korktu ki kırk yıllık sıtması birden kesildi." sözleri korkan birini nitelemek için sık sık söylenir. Korkaklar bu sözlerle tanımlanır.

7-Sıtmaya yakalanan bir kimseye sarı tavuk eti ile tavuğun kumluğu yedirilirse sıtma, bir süre sonra, kesilirmiş.

8-Bir kabın içine konan yumurtanın üzerine bol limon sıkılır, sonra bir süre ayazda bekletilir. Sabahları aç karnına içilir.

9-Sarmısak, kimyon, tuz karıştırılıp yenir.

10-Hindistancevizi, andız kökü, mayalı hamur, kavrulmuş fındık, kekikotu aç karnına yenirse sıtmaya iyi gelir.

11-Papatya ile pelin kaynatılarak içilir.

12-Devedikeni çiçekleri kaynatılır içilir.

13-Kabağın içine kıyma konup pişirilir, ocaktan indirilince içine sirke dökülür yenir.

14-Demirhindi içilir (bu zehirli sıtmaya çok iyi gelir.)

15-Yılanburçağı denen otun tohumlarından az az yemeli. Bunu yemeklerden sonra su ile almak daha elverişlidir.

16-Leblebi unu pelin suyu (kaynatılmış) karıştırılır, hap yapılır, yemeklerden sonra birer tane alınır.

17-Ayapana bitkisi kaynatılır, yemeklerden önce suyundan yarımşar çay bardağı içilir.

18-İncir, ister tazesi ister kurusu olsun, bir süre sirkenin içine atılıp bırakılır, sonra yenirse sıtmaya iyi gelir.

19-Maydanoz kökleri döğülür, limonla karıştırılır kaynatılıp içilir.

20-Guneyik kökü kaynatılır suyundan içilir.

SIZILAR

1-Acıhıyarın kökleri temizlendiken sonra kaynatılarak suyu ağrıyan, sızlayan yerlere sürülür.

2-Afyonla zeytinyağı karıştırılır ya da limonla kaynatılır ağrıyan yerlere sürülür.

3-Biberiye suya katılır onunla yıkanılır.

4-Çınar ağacının gövdesindeki mantarlaşmış kabüklar alınır su ile kaynatılır onunla yıkanılır.

5-Çirişotunun yaprakları, çiçekleri kaynatılarak lapa yapılıp sızlayan yere vurmalı.

6-Dışbudak ağacının külü suya katılır, sızlayan şişen yere sürülür.

7-Hardal tohumları suya atılır o su ile yıkanılır.

8-İtboan otunun kökü kaynatılır, sirke, zeytinyağı katılıp ağrıyan yere sürülür.

9-Küpeçiçeğinin yaprakları ya da çiçekleri kaynatılır, suyu, sızlayan yerlere sürülür.

10-Karağaç kabukları kaynatılır ağrıyan yere sürülür.

11-Katırtırnağı çiçeği kaynatılır içilir.

12-Lenger kabuğu sızlayan yerlere sürülür.

13-Mazı yaprakları kaynatılır suyundan içilir, (biraz şeker katılarak).

14-Sarmısak ispirto içinde iyice eritilir, günde birkaç damla içilir.

15-Sarmaşık üzümleri ağrıyan yerlere sürülür.

16-Şevketibostan bitikisinin dikenli yumurları suda kaynatılır içilir.

17-Kara turp döğülür, sızlayan yere sürülür.

18-Zambağın beyaz çiçekleri iyice ezilir, sonra, zeytinyağı ilekarıştırılır, yemeklerde birer küçük kaşık alınır.

19-Zakkum çiçekleri, yaprakları zeytinyağında ezilip ağrıyan yerlere sürülürse iyi gelir.

20-Böğürtlen üzümleri alkolle çalkanır, elde edilen su sızlayan yerlere sürülür.

SİNDİRİM KOLAYLIĞI

Sindirim güçlüğü çeken kimsenin aşağıdaki ilaçlar-

dan herhangi birini kullanması durumunda sindirimi kolaylaşır.

1-Bir litre ölçeğinde suya dört beş damla biberiye esansı damlatılır, yemeklerde içilir.

3-Elmanın kabukları kurutulur sonra kaynatılıp şeker katılarak içilir.

4-Hayıt tohumları iyice döğülür, az az yenir.

5-Yemeklerden sonra katranotunun suyundan biraz içilirse iyi gelir.

SİNİR ZAFİYETİ

1-Karabaş otu kaynatılır içilir, kuruüzümü yenir, hoşafı içilir.

2-Meşe palamutu kaynatılarak suyu ile yıkanılır.

3-Baykuş eti yenirse el ayak titremeleri geçer.

4-Çam fıstığı bal ya da kuruüzüm sabahları yenirse iyi gelir.

SİYATİK

1-Kesilen limon kabuğu ile iyice kaynatılır içilir.

2-Haşhaş tohumu, daha sonra sevrican (6 gr.) yutar.Bunları yuttuktansonra da koyun kemiğini yakıp külünü bala karıştırır akşam sabah birer buçuk gr. yerse tedirginliği geçer.

3-Sevircan (enginar benzeri bir bitkidir) 3 gr şeker 1,5 gr balın 75 gr sinameki, 7 gr kitre, 7 gr. macun yapılır

bundan bir iki gram alınırsa (sürekli olarak) ağrılar sızılar geçer.

SOLUCAN DÜŞÜRMEK

1-Bir kimsede solucan olduğu anlaşılırsa şeftali yaprağı, ekşi nar ağacının kökü birlikte karıştırılıp kaynatılır. Elde edilen karışım sabahları aç karına içilir. Bir süre uygulanan bu işlem sonucu solucanları dökümeye başlar.

2-Kırlarda yetişen "solucan otu" adı verilen morumsu bitki toplandıktan sonra iyice kurutulur. (güneşte). Kullanılacağı zaman pekmezle yoğrulur, bir macun niteliği kazanınca sabahlari aç karına birer kaşık alınır.

3-Buğday ile nane kaynatılır içilirse kurt düşürülür.

Erik ile Şeftali yaprağı kaynatılır içilirse bağırsak kurtlarını düşürür. Ancak bunların aç karına birer kaşık alınır.

4-Kabak çekirdeği ezilir, balla karıştırılarak lapa gibi yapılır sonra sabahları aç karına birer kaşık alınır.

5-Şeftali yaprağının lapası yapılır karın üzerine konursa bir süre sonra bağırsak solucanları dökülmeye başlarmış.

6-Nohut, sirke karıştırılır (nohut 24 saat sirkenin içinde bırakılır) sabahleyin aç karnına birazı yenir. Birazından da lapa yapılarak üstüne oturulur.

7-Defne ya da pelin kaynatılır birer bardak içilirse solucanları döker.

8-Sarısabır sakız karıştırılır içilirse bağırsak kurtları

düşmeye başlar.

9-Eğrelti otu kaynatıldıktan sonra sabahları aç karına içilirse iyi gelir (kurtları dökmeye).

10-Yaş nane ağızda çiğnenir, yutulur, üzerine üzüm hoşafı içilirse solucanlar dökülüverir.

11-Mazı yaprakları kaynatılır içilir (suda)

12-Sabahları aç karına karpuz yenirse iyi gelir.

13-Baldıran otunun buğusu ağızdan alınırsa etkili olur.

14-Sarıçalı bitkisinin kökü kaynatılarak suyu içilir.

15-Nar kabukları kaynatılır suyu içilir.

16-Ayapana suyu aç karnına içilir.

17-Ardıç katranından akşam, sabah birer küçük kaşık içilir.

18-Aylantus denen bitkinin kabukları yaprakları karıştırılıp kaynatılır, suyu alınır, sabahları aç karına içilir. Bu ilaç şerit kurdu denen asalakların dökülmesini sağlar.

SÜLÜK

Bütün ağrılara, sızılara, aşırı baş dönmelerine, kaşıntılara, mayasıla, ayak şişlerine, kızartılara, sık sık çıkan çıbanlara karşı sülük kullanılır. Halk inançlarına göre yukarda adı geçen tedirginlikler , hastalıklar kan bozukluğundan , pis kanın çoğalmasından ileri gelir. Sülük yalnız pis kanı bozulmuş kanı sever, onu emermiş.

Ağrıyan yere konan sülük biraz gezinir, emeceği yere yapışır kalır. Bunu halk pis kanın yoğunlaştığı, ağrının

doğduğu yer olarak yorumlar.

Sülük, bu işi bilenlerce daha önceden sağlanır. Tutulan sülükler içinde yaşamalarına elverişli su bulunan şişelere konur. Şişenin içindeki su ara sıra değiştirilir. Sülüklerin yaşamalarını sürdürecek olanak sağlanır. Kan aldırması gereken kimse, o işten anlayana, başvurunca ağrıyan yeri açılır (giysilerin içindeyse, el, ayak,bacak,boyun gibi yer değilse) elle şöyle bir yoklanır. sonra oraya sülük bırakılır. Sülük Bir süre bırakıldığı yerde gezinir. Sonra bir yere takılır, kanı emmeye başlar. Kan emdikçe şişen sülük bir süre sonra kendiliğinden düşer. Bunu kimi yerde külün içine bırakır öldürürler, kimi yerde yeniden suya koyar başkalarına satarlar.

Sülük, hastanın durumuna göre, birkaç tane de olabilir. Sülük yapıştığı yerden koparılmaz,ancak kendiliğinden düşer.

Sülüklerin kan emdiği yerde açılan inceçik delik kendiliğinden kapanmaz. öyle olurki sülük düştükten sonra kan hızla akar. Bu gibi durumlarda, kanı durdurmak için, kan akan yere kırmızı biber ile zeytinyağı karışımı bir merhem sürülür ya da kanı durdurmaya yarayan ilaçlar (halk ilaçları) konur.

Sülük, yalnız, kanlı kimselere uygulanır. Kansız cılız kimselere takılmaz.Halk arasında yaygın bir inanca göre sülük Eyub Peygamber çağından kalmadır. O, insanların kanındaki kötülüğü, hastalık verici özleri bulup emen, kanı arıtan, insanın gövdesine giren kötülüğü alan "iyi" bir hayvandır.

Sülük, Anadolu'nun bütün yörelerinde "kan yürüme çağı" denen mayıs ayında, bir de güz dönemlerinde takılır. Kışın sülük takılmaz.

SÜT ÇOĞALTMAK

Bebek emziren kadınlar arasında sütü kıt olanların sütlerini artırmak için yaptıkları ilaçlar vardır. Bunların kimi bitkilerden kimi hayvan sütlerinden elde edilir.

1-Labada denen bitkinin yeşil tohumların alınır kaynatılır. Sonra bu su günden güne içilir.

2-Marul salatası bol bol yenirse süt çoğalır.

3-Bol bol inek sütü içilir. Sütlü yemekler yenir.

4-Şalgam, pancar, turp ,yenir bol bol.

Kimi kadınların sütleri kıt olur. Bunu köylerde ya kadının göze geldiğine ya da doğan bebeğin rızkının kıt olduğuna, ilrde sıkıntılı, darlık içinde bir yaşam süreceğine yorarlar.

Böyle çocuklar hocalara, cincilere okutulur, uğurlu sayılan yerlere, kutsal sulara götürülür. Yatırlardan yardım istenir, türbeler götürülüp gezdirilir, muskalar, hamayıllar yazdırılır, nazarlıklar takılır.

Sütü kıt olan anne, sütü bol olan ineğin altından geçirilir, bir süre kocasıyla (sevişmekten) alakonur.

ŞEHVETİ ÖNLEMEK

1-Çok sevişen kadınların bu aşırı isteklerini tutkularını önlemek için onlara bir hafta süreyle ağaç kavunu

(greyfurt) ekşisi yedirmeli.

2-Kadının akşamı yatarken dayanabileceği ölçüde soğuk su ile yıkanması da iyi gelir.

3-Çok azgın kadınların dölyatakları arasına buz parçası koymak da iyi gelir. Döl yatağının sık sık soğuk su ile yıkanması da yararlıdır.

ŞEKER HASTALIĞI

1-Kekik ile tarçın kaynatılır içilirse iyi gelir.

2-Sinameki (10 gr.),karabaşotu (20 gr.) , kimyon (5 gr.), muşmula yaprağı (15 gr.) anason (5 gr.), çöreotu (5 gr) hardal (5 gr.) birlikte kaynatılarak içilir. İlkin yalnız sabah akşam birer kase, sonra sabahları birer su bardağı, daha sonra birer çay bardağı en sonra da birer fincan içilmesi gerekir.

Bu ilaçlar uygulandıktan sonra içmeye bir ay ara verilir. İkinci ay başında üç gün içilir. On gün bırakılır. Üçüncü ay da onbeş günde üçer ya da dörder içilir. Dördüncü ayda üç gün içip bir ay içmemeli. İlaç bu durumda alınır, ardı bırakılmaz.

3-Deniz pelininin suyu kaynatılır içilir. Bu hastalık geçinceye değin uygulanır.

4-Karaağaç yaprakları kaynatılır, her sabah suyundan birer bardak içilir. Bu hastalık süresince uygulanır.

5-Ispanak haşlanır yenir, sürekli olarak.

6-Kırkdamar otu yapraklarından salata yapılır, yenir.

ŞİŞ(Ur)

1-Mayalı hamurun içine kına, tereyağı konur karıştırılır, merhem yapılıp şişin üzerine konur.

2-Patlıcan tohumu su ile kaynatılıp lapa yapıldıktan sonra şişin üzerine konur, sarılır.

3-İspanak lapa yapılır, sonra şişin üzerine konur.

4-Bakla ile kişniş karıştırılır, tereyağı ile merhem yapılıp şişin üzerine konur.

5-Bal (100 gr.) darülfülfül (15 gr.) döğülür, birbirine karıştırılır, yatarken 3,5 gr. içilir.

6-Ayak şişlerinde böğürtlen kökü suda kaynatılır, akşam sabah kaba konur, bir süre ayak bu suyun içinde tutulur.

9-Taze patlıcan kesilip şişin üzerine sarılır.

10-Baldırıkara kaynatılır, lapa olunca, şiş olan yerin üzerine sürülür.

ŞİŞMANLAMAK İÇİN

1-Sabahları aç karına incir (yarım kilo) anason (50 gr.) yenir.

2-Bir kilo fındık, 250 gr. nöbet şekeri, 2 tane hindistan cevizi döğülür, bir kavanoza konur. Akşam, sabah birer kaşık alınır.

3-Günlük, bal, zencefil macun yapılıp yenir.

4-Özerlik tohumu su ile kaynatılıp içilir.

5-Nohut (75gr.) koyun sütü (150 gr.) ikisi pişirilir

(nohut un gibi döğülecek), zencefik (15 gr.) darülfül (15 gr.) tarçın (15 gr.) safran (3 gr.) bal (450 gr.) sakız (15 gr.) hindistan cevizi tozu (7,5 gr.) birbirine karışıtırılır macun yapılır kış günleri onar gr. alınır.

6-Kişniş, onun beş katı üzüm pekmezi sürekli olarak yenir.

7-Havlıcan tozu (15 gr.) kitre (3 gr.) su (16 fincan), anason (3 gr.) suyun iki fincanı uçana değin kaynatılır (birlikte), akşam sabah yemeklerde alınır.

8-Bal kaynatılır, içine turp tohumu zencefil karıştırılıp yenir.

9-Karanfil günlük, hindistatan cevizi döğülür, balla macun yapılıp yenir. Bu ilaç erkeklik gücünü arttırır, şişmanlatır,güçlendirir.

10-Bal, günlük, hisdistan cevizi gülsuyu ile karışıtırılır her sabah bir ceviz büyüklüğünde alınır.

KESİM T-U-Ü-V

TANSİYON DÜŞÜRMEK

Kanın beyne yüklenmesi sonucu ortaya çıkan baş ağrılarını, ağır baş dönmelerini gidermek için yapılan ilaçlar şunlardır:

1- Hunnap denen bitkinin reçeli yapılır, sabahları aç karnına suyundan içilir. Bu, tansiyon düşünceye, ağrılar, baş dönmeleri geçinceye değin uygulanır

2- Şahtereotu kaynatılarak suyundan içilir

3- Hunnap reçeli kekik ile kaynatılıp içilir. Karıştırılarak da içilebelir. Halk dilinde hunnab'a unnap, da denir.

4- Başa soğuk bez sarmak, soğuk su ile yıkanmak.

5- Tansiyon kendiliğinden düşükse biraz ada soğanı

yemek yükselmesini sağlar.

6- Böğürtlenin filizleri kaynatılır günde üç kere birer fincan içilir. (tansiyonu düşürmek için).

7- Isırgan kaynatılır suyundan akşam sabah birer bardak içilirse tansiyon düşer .

8- Pelin dalları kaynatılır, suyundan akşam sabah birer fincan içilirse tansiyon düşer.

TERLEMEK

1- Adaçayı kaynatılır içilir.

2- Ardıç ağacının tohumları, yaprakları kaynatılır, suyu gövdeye sürülür.

3- Sürekli olarak terleyip cılızlaşan kimselerın söğütyaprağma yatırılması gerekir. Terleri kesildiği gibi tedirginlikleri de kısa bir süre içinde geçer.

4- Terleyen kimsenin çok devinmemesi, çok su içmemesi, sıcaktan kaçınması gerekir.

TER KOKUSUNU GİDERMEK

1- Patlıcan kaynatılır suyu içilirse ter kokusun keser. Ancak bunun bir süre uygulanması gerekir.

2- Patlıcan yemeği yemek de iyi gelir. Bol bol yapıp yemeli.

TIRNAK ALTI ÇATLAKLARI

Tırnaklarının altında çatlaklar bulunan bir kimsenin bunlardan kurtulması için yapması gereken işlemler:

1- Karanfil ile tarçın kaynatılarak içilir.

2- Defne yaprakları kaynatılır. Elin dayanabileceği sıcaklığa gelince parmaklar içine sokulur, yıkanır, bir süre suda kalır.

TİFO

1- Hastanın başına kor konur. Şakaklarına ise diri kurbağa yapıştırılıp iyice bağlanır. Ancak bu bağlama kurbağayı öldürmeyecek biçimde olmalı, kurbağa ölürse iyi sayılmaz. Hastanın öleceğine inanılır.

2- Beneksiz karatavuk kesilir kesilmez, sıcağı sıcağına, hastanın başına konur.

UNUTKANLIĞI GİDERMEK

Çok unutkan kimselerin bu durumdan kurtulabilmeleriiçin uygulamaları gereken ilaçlar:

1- Her ay, üç gün süreyle, iki üç gr. günlük ile otuz-kırk tane çekirdeksiz kuru üzüm yemek yararlıdır.

UYKU

Uyku ile ilgili ilaçlar (halk ilaçları) genellikle iki türlüdür.

A- Uyumak, uykusuzluğu gidermek için. B- Uykuyu gidermek uyanık kalmak için.

1- Yemeklerde çiğ soğan yenirse uykusuzluk giderilir, uyku gelir.

2- Akşamları yemeklerden biraz sonra sarmısaklı yoğurt yenir.

3- Kahve içilir (yemeklerden sonra) uyku giderilir.

4- Yemeklerden sonra çay içmek de uykuyu kaçırır.

5- Soğuksu ile yüz yıkamak uykuyu kaçırır.

UYKUSUZLUĞU GİDERMEK

1- Kabak kaynatılır, içine tuzsuz tereyağı konur, yeniden ocağa sürülür. Suyu üçüncaya değin gene kaynatılır. Elde edilen yağdan buruna damlatılır.

2- Bol bol marul, salatalık yenir.

3- Armut, elma yenir.

5- Toz yapılmış mürsafi buruna çekilir (enfiye gibi).

6- Menekşe, nilüfer, demirhindi şerbet yapılıp içilir.

UYKUDA BEL GELMESİNİ ÖNLEMEK

(Hamamcı olmamak)

1- Bele 25-30 gr. ağırlığında kurşun bağlanır.

2- Küçük küçük kafuru yutulur.

3- Biraz şekerle kişniş karıştırılır içilir.

ÜLSER

Ülserin giderilmesi için değişik ilaçlar vardır. Bunlar yöreden yöreye değişir. En yaygın olanları şunlardır:

1- Hindistan'dan gelen üdihindi denen kök toz yapı-

lır. Sonra bir fincan zeytinyağına dökülür, aç karnına içilir.

2- Keten tohumu suda iyice pişirilir. Sonra içine süzme bal konarak reçel yapılır. 15 gün süreyle sabahları aç karnıma birer çorba kaşığı alınır.

3- Bir çay bardağı zeytinyağı, 100 gr. sakız, 1 gr. sarı balmumu eritilir. Sabah, öğle, akşam yemeklerden önce birer kaşık alınır.

ÜRE İLACI

1- Sarısabır ile damlasakızı karıştırılır, güllaç içine konur. Sabahları aç karnına alınır.

Bu ilacın hastalığın geçmesine değin alınması gerekir. Hastalık geçince ilaç alınmaz.

ÜŞÜTME K (Grip)

1- Çocuklar üşüttüklerinde davarın iç yağı alınır, biraz ısıtılır, sonra çocuğun sırtına, karnına, kollarına sürülür. Bunun üzerine karabiberle tuz döğüp ekilir.

2- Çaya karıştırılıp içilen karabiber de üşütmeye iyi gelir.

3- Ihlamur çiçeği iyice kaynatılır, boyası suyu çıkınca içine biraz şeker konup içilir.

4- Kirli yüne sarınıp iyice terleyen bir kimsenin üşütmesi kısa bir süre içinde gider.

5- Üşüten bir kimse biraz rakı içip yatar ve terlerse tedirginliği gider.

6- Salep sütle kaynatılıp bol bol içilir. Sabah, akşam, öğle gibi günün her saatinde içilebilir.

7- Papatya çiçekleri kaynatılır, biraz şeker katılıp içilir.

8- Mercanköşk denen bitkinin yaprakları kaynatılır, suyu, içilir.

9- Kekikyağı şekerle karıştırılıp biraz yenir.

10- Karamuk tohumları suda kaynatılır, ılık ılık, içilir.

11- Hardal tohumları kavrulduktan sonra döğülür, sirke ile karıştırılıp ağrıyan yerlere sürülür.

12- Adaçayı kaynatılır içilir.

VARİS İLACI

1- 12,15 gün süreyle özerlik tohumu (12'şer gr.) içilir. Ancak bu ilacı aldıktan sonra şerbet içmek yararlıdır.k

2- Kuyrukyağı eritilip içilir. Bunu içemeyenlerin kuruüzüm yada erik hoşafı ile karıştırması da yararlıdır. Kayısı yenmez, hoşafı içilmez (bu hastalığa tutulanlarca).

3- Varis olan yere aşağıdan yukarı doğru bastıra bastıra oğulur, sonra sıkıca bağlanır.

4- Oturulduğu zaman ayaklar yükseğe kaldırılır. Her gün ayaklarını iki saat süreyle yükseğe kaldırıp duran (baş, göğüs bölümü alçakta kalacak) yavaş yavaş bu hastalıkkan kurtulur.

VEBA

1- İncir, sedef çiçeği, ceviz her gün yenirse iyi gelir.

2- Sarmısakla yoğurt yenir.

3- Zemzem suyu içilir.

4- Yaban tütünü denen (fizerec) bitki yakılır, onunla tütsü yapılır.

VEREM İLAÇLARI

1- Sinirli yaprak salata olarak yenir.

2- Sinirli yaprak ağızda çiğnenir.

3- Sinirli yaprak kaynatılır, su yerine içilir.

Çok eskiden denendiği söylenen bu ilaç bir ay içinde veremi ortadan kaldırır hastayı sağıltırmış.

KESİM Y-Z

YANIKLAR

Yanma sonucu ortayaçıkan yaralar genellikle üçe ayrılır.

A- Güneşte durma sonucu deri yanmaları. B- Kaynar su dökülmesi yüzünden haşlanma soncu yanıklar. C- Ateş ya da kızgın bir nesnenin doğurduğu yanıklar.

1- Olmuş bir domates kesilir, yanığın üzerine bastırılır.

2- Börülce kaynatılır suyu yanıklara sürülür.

3- Böğürtlen yaprakları yakılır külü yanıklara sürülür.

4- Yanık yere yoğurt sürülür.

5- Böğürtlen yaprağı iyice kurutulur, sonra havanda döğülür. Zeytiyağı ile karıştırılır. Bir tavukkanadı ile yanığa sürülür.

6- Böğürtlen yaprağı ile yapılan işlem bittikten, yaranın üzerinde kabuk kaldırıldıktan sonra keçi dışkısı kurutulup döğülerek yanık yere koyulur.

7- Kavrulmuş arpa öğütülür, taze yağla soğan karışkırılıp merhem yapılır, sonra yanıklara sürülür..

8-Yanık yerlere tuzlu su dökülürse iyi gelir. Ancak bunu yavaş yavaş yaraya dökmekle yetinip bez, pamuk gibi nesnelerle yarayı sıvazlamak doğru değildir.

9-Yanıklara en iyi geldiği söyenen nesnelerden biri yoğurttur. Yanma olayı olur olmaz hemen yanan yere bol yoğurt sürülür. Yoğurt hem acıyı dindirir hem de yaranın sağılmasını sağlar.

10-Yanıklara zeytinyağı da iyi gelir. Yanığın olduğu yere yavaş yavaş zeytinyağı damlatılır, bir süre açık bırakılır, sonra yeniden yağ damlatılarak yumuşak bir bezle sarılır. Yanıklarda yün, pamuk ya da tüylü nesneler kullanılmaz, yarayı azdırır.

11-Kına ile susamyağı merhem yapılıp yaraya sürülür.

12-Kına ile tuzsuz tereyağı merhem yapılır yaraya sürülür.

13-Kına ile sirke karışıtırılıp yaraya sürülür.

14-Hıyar yanık üzerine konur.

15-Tahan yanık yere sürülür.

YARALAR

1-Bizim Maçka köylerinde yeni kesilen, kanayan bir yerin, bir yaranın kanını durdurmak için, o sırada çevrede sağıltıcı ot bulunmazsa yaraya işenir.Bir süre sonra yaranın kanaması durduğu gibi büyümesi de önlenir.

2-Yeni kesilen, köpek,kurt, kedi gibi hayvanlarca ısırılıp açılan, boynuzlanan kimselerin yarasını sağıltmak için tereyağı eritilir, kızgınlığı gitmeden kanayan yaraya dökülür. Buna genellikle dağlama derler.

Bu daha çok kurtların yaralayıp öldüremediği hayvanlara uygulanır. Kurt ineklere arkadan saldırır, memelerini koparır. Meme kopmamış , hayvana büyük bir yıkım getirmemişşe yarası dağlanır. Yara kolay kolay geçemeyecek nitelikteyse, hayvan da ölmemişse kesilir yenir. Dağlama hayvandan, özellikle sütünden , yararlanmayı ortadan kaldıracak büyüklükteyse dağlama pek yapılmaz. Bir süre sonra iyileşebilecek durumdaysa dağlama yoluna gidilir.

3-Yeni açılan, kanayan yaraların kanamasını durdurmak için tütün de kullanılır. Ya kıyılmış sigara tütünü ağızda çiğnenir, yaranın üstüne bastırılır, sarılır ya da yeşilken tütünün yaprağı ezilir, çıkan yeşil su yaraya akıtılır,

sonra bir bezle sarılır. Tütün daha çok yeni yaraların kanamasını durdurmak için kullanılır.

5-Damarotu denen, küçük asma yaprağı biçiminde, kalın damarlı ot alınır. Yonca gibi yere yakın, yayvan olan bu ot koyu yeşil, kolay ezilip sıkılan bir niteliktedir. Bu yüzden kolayca ezilir, sıkılır, sıkılır. Çıkan suyu yaranın üstüne akıtılır. Yaranın üstü yeşil su ile kaplanıncaya değin bu işlem yapılır. Sonra yara bir bezle sıkıca bağlanır. Ezilen otun yaraya konduğu da olur.

Damarotu sürülen (suyu akıtılan) yara kısa bir süre içinde sağılır. Otsuyu sıkıldıktan sonra sarılan yara açıldığında çevresinde çok yumuşak donuk bir aklaşma olduğu görülür.

Damarotu ezilip suyu çıkarılınca geriye kalan tortusu da kullanılabilir ayrıca.

6-Yeni kesilmiş, ezilmiş bir yerdeki kanayamayıönlemek, yaranın onmasını sağlamak için yeşil çam yosunu alınır. Ağızda çiğnenir ya da elde iyice ezilir. Çıkan yeşil su yaraya akıtılır. Sonra yosun eziği yaranın üstüne basılır, sarılır. Birkaç kere yapılan bu işlemden sonra yaranın iyileştiği görülür. Ancak Yosunun yeşil, taze olması, sıkılıp ezildiğinde bol su vermesi gerekir.

OLAY 1

1993 yılı yazıydı. Trabzon-Maçka'sının Meryemana yöresinde, Ağralaksa yaylasında yazlıktaydık. Yayla evimizin onarılması için gerekli ağaçların, tahtaların sağlanması amacıyla komşumuz Oflu Deli Hasan, babam, bir de

ben Samanlı yazlığının yanındaki ormana indik. Kestiği ağacı yontan Deli Hasan bir ara baltayı kaydırınca sağ ayağının başparmağı aralığından aşağı yukarı beş altı cm. boyda ayağını kesti. Oluk gibi kan fırladı. Yalnız "iiii-inihh" etti, daha sesi çıkmadı. Çam ağacından sarkan yeşil yosunları alıp ağzında çiğnedi çiğnedi, vıcık vıcık ettikten sonra kesilen yere bastırdı, gömleğinin eteğinden büyükçe bir parça yırtıp ayağına sardı. Bir süre sonra yeniden çalışmaya koyuldu. Akşam eve dönerken yeniden yosun alıp ezdi, çıkan suyu yaraya akıttı, yosun eziklerini yaraya bastırıp sardı. Birkaç gün sonra komşumuzun yarası iyileşti, yalnız yara yerinin boyunca yeşil bir iz kaldı.

OLAY 2

Maçka'nın kasabaya çok yakın aşağı Hortokop köyünden komşumuz Delibalta Metin Ağa, evimizin avlusunda kazma sapı yontarken elini derince kesti. Bahar sonlarıydı. Avluda pek çok damarotu vardı. Onlardan birkaçını koparıp avucunda iyice ezdi, suyunu yarasına akıttı, tortusunu yaranın üstüne bastırıp evden verdiğimiz bir bezle bağladı. Birkaç gün sonra yarası sağıldı. bu olay da 1934 Yılında geçmişti. Ben , benden küçük iki kızkardeşim Nezahat'la Nebahat adamın yarasını görünce ürktük, o aldırmadı bile.

Damarotlarını ezip sularını yarasına akıtmaya başlayınca ben gülmeye başladım. Bunun üzerine Metin Ağa kızdı, bana dönerek, "Ne güleysin Ula yılan,"dedi.

OLAY 3

Bir gün Maçka'da yakınlarımızdan birinin ayağını taş kesmişti. Ben küçüktüm, dere kıyısında oynuyordum. Kesilen yeri epeyce kanıyordu. Beni yanına çağırıp, "ula gel habu yarama işe", dedi. Ben de kesilen yere dediğini yaptım. Epey küçük olup okula bile gitmediğim için olay beni güldürdü, unutmadım. Günün birinde bu yakınımızı dere kıyısından evine giderken görünce arkasından bağırdım:

"Emice (amca) yaran işeyim mi?

Adam çok kızdı, önce öfkeli öfkeli baktı, benim gene güldüğümü görünce:

"Git anağun(ananın) a..na işe," dedi.

7-Kangren için köpek taşağı ile köpek ciğeri ezilir, karılır. Sonra yaranın üstüne bastırılır.

Ağrı ilinin Tutak köyünde kangrene karşı bu ilacın uygulandığı, olumlu sonuç alındığı söylenir.

8-Ilancık (yılancık) denen yaralara köpek pisliği sarılırsa yara onarmış.

9-Köpek ısırması sonucu açılan yaralara ekşi hamur konur. Bu hamurun, ısıran köpeğin sahibinin evinden alınması gereğine inanılır.

10-Isıran köpeğin tüyü alınıp yakıldıktan sonra külü yaraya konursa iyi gelirmiş.

Tüyü yakmadan yaraya bastıranlar da vardır.

11-Nar kabuğu toz edilir, sonra, yaraların üzerine konur sarılır.

12-Taze muz kabuğu yaranın üzerine konursa kanama durur.

13-Anadolunun Doğu bölgesinde yaralara karşı özellikle yeni açılanlara, "arpayağı" denen ilaç sürülür. Özel bir demir ateşin içinde bir süre durur, iyice kızdıktan sonra arpanın üzerine batırılınca bir yağ çıkar. Bu yağ hemen yaraya sürülür.

14-Balmumu, tereyağı bir de çitlenbik sakızı bir tavada eritilip bulamaç yapıldıktan sonra bir bezin üstüne sürülür, yaraya sarılır.

15-Koyundan biraz yün kesilir, sonra ak köpük çıkana kadar yıkanır arıtılır. Yünden çıkan bu ak köpük baştaki yaraya (yarılan başın yarasına, baş yarığına) sürülür. Daha sonra soğan, tuz sabun,karılıp bir macun niteliği alınca yaraya konur. Üzerine ak bir bez bağlanır. Böylece yara sağılırmış.

16-Serçe gübresi kulak yaralarına iyi gelirmiş.

17-Yağla hamur karıştırılarak dolama olan yere sarılır. Daha önce dolama olan yerin iyice yıkanması gerekir.

18-Şekerle karıştırılan tereyağı baş yaralarına sürülürse yara kolay sağılır.

19-Tuzla üzüm karılarak ezik yaralarına sürülürse iyi gelir.

Ancak ezilmeden sonra yaralananlara bu ilaç uygulanır.

20-Göztaşı, sarı yara denen yaraya sürülürse iyidir. Biraz acıtır ancak bu acıtma yaraya iyi geldiğini gösterirmiş.

YARA MERHEMLERİ

1-Sarmaşık yaprağı, sarmaşık dalı kaynatılır, suyu içilir. Bu yara geçinceye değin yapılır.

2-İçyağı, kuruüzüm dövülür, merhem durumuna gelince kemik üzerindeki yaraya sürülür.

3-Kına ile tuzsuz yağ (tereyağ) karışıtırılır yaranın üzerine sürülür.

4-Hıyarın suyuna şeker katılır, şerbet yapılıp içilir.

5-Sarmaşık yaprağı ağızda iyice çiğnenip yutulur (yenir).

6- Karabaşotu kaynatılır, sonra içine pekmez katılır içilir.

7-Balmumu, arıtılmış zift, çamsakızı (otuzar gr., gerçekte eş ölçüde) alınır, onlara üçte bir oranında (on gr.) kasnı ile 90 gr. (balmumunun üç katı) zeytinyağı katılır.

Daha önce çamsakızı ile zift soğutulup dövülür, toz edilir. Sonra biraz su katılmış zeytinyağı ocağa konur. Yağ ısındıktan sonra bunlar birbirine karıştırılır, merhem yapılır. Gerektiğinde yaraya uygulanır.

8-Yumurta sarısının yağı çıkarılıp yanıklara sürülür.

9-Sarı kükürt (15 gr.), üdülbahri (15 gr.) ayrı ayrı döğülür, sonra bir kaşıkla bala katılır macun yapılır. Bu macun da bir kaşık sirke ile karışıtırılır yaralara sürülür. (bu ilaç frengiye iyi gelir).

AYAK YARALARI

Bu yaraların (kesikler, ezikler dışında) iyileşmesi

için karabaşotu, onun dörtte biri oranında anason, sakız, yarısı ölçüsünde sinameki, şeker, onda biri kadar günlük toz yapılır, karıştırılır, sabah akşam onar gram tutarında alınır (yutulur). Ancak, hasta, içgeçikliğine uğrarsa (ishal olursa)daha azalınır. Karabaşotu kaynatılır,' üzüm pekmezi alınırsa iyi gelir (adı geçen yaralar için).

YEL

Halk dilinde yel denen bir ağrı vardır. İnsanın herhangi bir yerinde ortaya çıkar. Elde omuzlarda, kalçalarda, belde sezilir.

Bu gibi ağrıların giderilmesi için şu ilaç uygulanır:

Kenger (eşekdikeni) botanikte cynara carduculus denen bitkinin tohumları çıkarılır. Ateşte yakılır (bir kabın içine konarak) sonra bu yanık tohumlar alınıp yel giren yere konur. İğne ile delinir. Kan çıkınca bırakılır. Hastanın tedirginliği gidermiş.(Urfa).

Papatya , atkestanesi kaynatılır (ayrı ayrı alınır) içilir. Akşamları ünlük yutulur.Yarımşar kilo incirle su, 25'er gr. anasonla sedef çiçeği kaynatılır, içilir. Limon şekerle yenir. Zencefille havlıcan kaynıtılır, içilir.

YEMEKLERDEN TAD ALMAK

Sazlar (hasır yapımında kullanılan) ağızda çiğnenir. Çiğnenen saz yutulmaz, bir süre sonra tükürülür. Aras sıra yapılırsa yemeklerden tad alınır.

YUMURTALIKLARIN ŞİŞMESİ

Erkek yumurtalıklarının şişmesini gidermek için:

1-Biraz özerlik tohumu, iki katı oranında pekmezle içilirse şiş iner.

2- Yumurtalıklarda su toplanırsa bal, benc, buğday karıştırılarak dövülür. Lapa yapılarak yumurtalıkların üstüne konur. Ancak bunun sıcak olması gerekir.

3-Bakla unu kaynatılır, elde edilen su ile yumurtalıklar iyice yıkanır bu işlem birkaç kere yapılır.

4-Bakla ile arpa kaynatılarak yumurtalıklar iyiceyıkanır.

YÜREK ÇARPINTILARI

1-Nane ruhu biraz suyla karıştırılıp bir bardak içilir.

2-Mercanköşk denen bitkinin yaprakları kaynatılır suyu içilir.

3-Lavant çiçeğinin yaprakları kaynatılır suyu içilirse iyi gelir..

4-Akarsuyun yanında durulur sesi dinlenirse çarpıntı geçer.

5-Başa biraz soğuk su dökülür ya da soğuk su ile yıkanılır.

6-Çıfıtotu tohumlarından bir kaşık (yemek kaşığı) yenir.

YÜRÜMEYEN ÇOCUKLAR

Çocuklar gerekli yaşa gelirde yürüyemezlerse şu

yollar gidilir:

1-Çocuğun iki başparmağını bağlarlar. Sonra cami kapısına götürürler. Ancak çocuğu cami kapısına götüren kimsenin annesinin ilk çocuğu olması gerekir. (götüren kimse götürülen çocuğun değil,başka annenin ilk çocuğu olacak.) Camiden ilk çıkan kimseye bir makasla çocuğun başparmaklarını bağlayan bağ kestirilir.

2-Yürüyemeyen çocuk hiç tartılmamış etin konduğu suda yıkanır. Bu işlem üç gün sürer. Sonra but et sudan alınarak üç yol ağzına gömülür, çocuk da yürümeye başlarmış.

3-Çocuk hocaya, cinciye götürülür. Okutulur, üfletilir, muska, hamayıl yazdırılır.

4-Çocuk çevrede kutsal sayılan sulara götürülür. Su sıcaksa, hava uygunsa, çocuk o suda yıkanır. Havanın, suyun sıcaklığı, çocuğun yıkanmasına elverişli değilse su çocuğun üstüne başına, ayaklarına serpilir.

YÜZ ÇİLLERİNİN GİDERİLMESİ

Anadoluda, özellikle kçük kasabalarda, yüzde çıkan çillerin giderilmesi için türlü türlü yollara baş vurulur. Bunların başında gelen okunup üflenmelidir. Yüzde çıkan çillerin kimi yerlerde uğursuz sayıldığı bilinir. Kimileri yüz çilini şeytanın yüze işemesi sonucu çıkan lekeler olarak anlar. Kimilerine göre kızların yüzlerindeki çiller onların mutlu birer yuva kuramayacaklarının belirtisidir. Kimi yerlerde de yüz çili uğur sayılır. Ancak, genellikle kızlar yüzlerindeki çillerden dolayı çilli denmesi bir yergi an-

lamı taşır. Bu yüz çilleri türkülere bile geçmiştir.

Ava giderim ava
Ormanda sine sine
Allah düşürme beni
Karinun çillisine

Bu konuda yapılan ilaçlar bellidir:

1-Mısır unu lapası yapılır sıcak sıcak yüze sarılır.

2-Limon suyu yüze sürülür.

3-Limon sünger taşına sıkılır. Sonra taşın üzerinde beliren köpük alınıp yüze sürülür.

4-Isırgan otu kaynatılır, lapa yapılır. Bu lapa sıcak sıcak yüze vurulur.

5-Pırasa kaynatılır suyu ile sık sık yüz yıkanır, oğulur. Bu su ellerde görülen benekleri de giderir.

ZATÜLCENP İLACI

1-Bir tülbent içine keten tohumu konur, incir, meyankökü birlikte kaynatılır. Elde edilen sıvı hastalık geçinceye kadar içilir.

2-Uduhindi (hindistan'dan gelir yalnız) toz yapılır, sonra bir fincan dolusu zeytinyağı ile karıştırılır, aç karına (sabahları) içilir. Hastalık geçince uygulama da bırakılır.

ZAYIFLIĞIN GİDERİLMESİ

1-İnek sütünün içine dövülmüş badem konarak pişirilir, sonra üzerine pekmez konup sabah akşam alınır. Bu

ilaç denenmiştir. Kan yapar, insanı şişmanlatırmış.

ZAYIFLAMAK İÇİN

1-Sandaros denen sakızdan 3,5 gr alınıp dövülür, 1,5 gr. kitre zama'ı katılarak macun yapılır, sabahları yenir.

ZEKAYI YÜKSELTMEK

1-Çamfıstığı bol bol yenirse insanın anlayış gücü artar.

2-150 gr. Kuru üzümle onun onda biri oranında günlük karıştırılıp sabahları aç karnına alınır. Bir süre yapılırsa insan zekası güçlenir, sağlamlaşır.

4
YAĞLAR

İLAÇ OLARAK KULLANILAN ÖZEL YAĞLAR

Halk arasında bitkilerden, tohumlardan, köklerden, çiçeklerden yapılıp ilaç olarak kullanılan yağlar vardır. Bunlar genellikle bitkisel yağlardır. Bu yağlar yöreden yöreye değişir.

Anadolunun bütün bölgelerinde değişik türde bitkisel yağlar yapılır. Kiminin yapımında kullanılan gerekli nesneler Anadolu'da yetişir, kiminin yapımında kullanılanlar ise Anadolu dışından, özellikle Hindistan'dan, Arabistan'dan gelir. Daha baharlı nesnelerle ilgili olanlar (baharlar, tohumlar) dışardan, Hindistan'dan gelir.

AYIYAĞI

Oyluk ağrılarında, eziklerde, belağrılarında, mayasılda ayıyağının yararlı, sağıltıcı olduğu deneyle anlaşılmıştır. Kimi yerlerde mide ağrıları için de ayıyağı içildiği görülür.

BALIKYAĞI

Balıkyağı besleyicidir. Kışın sabahları aç karnına birer fincan içilirse insanın yemek yeme isteğini çoğaltılır, şişmanlamasını sağlar, gücünü arttırır. Balık yağının iç ağrılarına, kemik hastalıklarına karşı da etkili olduğu söylenir.

ÇEMEN YAĞI

Bu pastırma çemeniyle yapılan yağdır. Yarım kilo çemen, 30 gram çöreotu, 300 gram zeytinyağı karıştırılır, ateş üzerine , konup kaba kaynar su dökülür. Suyun üzerine çıkan yağ kaşıkla alınıp bir şişeye konur. Sonra üzerine 4-5 tane badem atılır, yağ süzülür.

Bu yağ daha çok kulağa kaçan suların çıkarılmasında kullanılır.

DOMUZ YAĞI

Daha çok büyücülükte kullanılırsa da el, ayak, diz, belağrılarmda etkilidir. İslam dininin domuzu yasak, dokunulmaz bir varlık sayması yüzünden onun yağından daha çok papazlar ilaç yaparlardı. Özellikle Trabzon ilinin Maçka ilçesinde, ünlü Meryem Ana manastırının papazları domuz yağından ilaç yaparlardı. Şimdi yalnız büyücülükte geçerlidir.

HAYVAN YAĞLARI

Özellikle ayıyağı ağrılar, çürükler, ezikler, basur için yararlı sayılır. İç yağı, kuyruk yağı, tavukyağı, tereyağı da halk ilaçlarında kullanılır.

HİNDYAĞI

Günümüz hekimliğinde bağırsakların boşaltılması, tıkanıklığın giderilmesi için kullanılır. Pek yaygın olduğundan burada açıklamanın gereği yok.

KARABİBERYAĞI

Karabiber (35 gr), zeytinyağı (3 gr.), su (450 gr.) alınır, karıştırılır. Suyu kaynaya kaynaya uçar, geride yağ kalır. Bu yağ sonra soğuk algınlıklarına karşı kullanılır.

KANTARONYAĞI

Kanamalarda kullanılır, halk arasında bu adla bilinir. Sarıçiçekle, acı köklü bir bitkiden çıkarılır. Hekimlikte "erythraeacentaurium" adıyla anılır. Kimi şişlerin yumuşatılmasında, yaraların sağaltılmasında da etkili olduğu deneyle anlaşılmıştır.

KINA YAĞI

Arıtılmış zeytinyağının içine konur, karıştırılır. Sonra, bir şişenin içinde, bir süre güneşe bırakılır. Yaralara karşı yararlıdır. İçildiğinde iç yaraları, iç kanamaları önlermiş.

LAKVA YAĞI

50 gr. zeytinyağına yirmibeşer gr. çemen, çöreotu, 50 gr. susam ya da zeytinyağı katılır. Üzerine 100 gr. su dökülür. Sonra karıştırılır, suda iyice ezilir. Su uçuncaya değin kaynatılır. Kalan yağ alınır saklanır. Bu yağ sağırlığa, kulak ağrılarına, kulağa su kaçmasına iyi gelir.

PAPATYA YAĞI

Papatya iyice kaynatılır, suyu alınır, içine zeytinyağı karıştırılır. Yeniden suyu uçuncaya değin kaynatılır. Geri kalan yağ bir şişeye konur, içine birkaç badem atılır. Gerektiğinde kulak hastalıklarında kulağa damlatılarak kullanılır.

SARMISAK YAĞI

Kuyruk yağı (200 gr.), sarmısak (100 gr.), karabiber, hardal (25'er gr.), anason (25 gr.) karıştırılır. Biraz su katılır. Sonra su uçana değin kaynatılır. Geriye kalan alınır, saklanır. Kemik hastalıklarında kullanılır. Halk arasında bu yağın insandaki kamburları bile giderecek güçte olduğuna inanıhr. Bu yağ kemikleri yumuşatırmış. Ağır adale ağrılarına bu yağ iyi gelirmiş.

ZEYTİNYAĞI

Halk ilacı olarak midenin, bağırsakların yumuşatılmasında, yemek yerken yutmada çıkan güçlüklerin giderilmesinde, kimi yerlerde bağırsak tıkanıklığına son vermede kullanılır. Ayrıca ilaç yapımında da yararlıdır.

5
MACUNLAR

MACUNLAR

İnsanları güçlendirmek, özellikle kadınlarla sevişmede süreklilik, kolaylık, etki sağlamak için bir takım ilaçların yapıldığı eski çağlardan beri süregelen bir gelenektir. Eski çağlarda bu gibi ilaçlar, büyülerle, bitkilerle yapılırdı. Özellikle eski Mısır'da, Firavunlarda bu yaygın bir gelenekti. Sonraları bunu Arapların, Acemlerin, Türklerin benimsedikleri, sultanların, varlıklı kimselerin, çok kadınla evlenenlerin, sayısız gözdeleri olanların erkeklik gücünü çoğaltmak, kadın karşısında başarı sağlamak için değişik ilaçlar yaptırdıkları tarihçe, belgelerle, saptanmıştır. Bu türden bileşimlere genellikle macun ya da kuvvet macunu denmektedir. Bu macunların Anadolu'da en yaygın olduğu dönem, Osmanlı İmparatorluğu dönemi, en çok uygulandığı yer de saraydı.

Sarayda macun yapan özel görevliler, hekimler vardı. Halk arasında bu tür macunları daha çok hocalar, cinciler, din görevlileri yaparlardı. Macun yapımında kullanı-

lan gereçleri satanlara genellikle aktar (attar) denir ki ıtır (ıtr) satan kimse anlamına gelir.

Halk arasında macun pek az bilinir, kullanılırdı. Halk daha çok düğün günleri, özellikle gerdek geceleri güveye bol bol hamur işi tatlılar yedirir. Bu gelenek, bugün de yaygındır. Güvey'e baklava yedirmek bir gelenektir.

Macunlar da ilaçlar gibi yörenin bitkisel örtüsüne göre değişir. Anadolu'da özellikle saraylarda, yapılan macunlar için gerekli baharat daha çok Hindistan'dan, İran'dan, Çin'den gelirdi. Bunlar çok para ödemeyi gerektirdiği için ancak varlıklı kimselerce yaptırılabilirdi. Bundan dolayı halk arasında böyle yüksek ödemeleri gerektiren macunlar pek tutunamamıştır.

Ancak, bu tür baharlar daha sonraki çağlarda uygulanmıştır. Eski çağlarda daha çok hayvanlar, tohumlar kullanılır, macun onlarla yapılırdı. Sümerlerin yaptıkları macunlar, bu türdendir. Sözgelişi; öldürülen bir yarasa, tüyleri yolunup, güneşte kurutulur. Sonra bir bitki tohumu ile karıştırılır, iyice dövülür, un niteliği kazanınca arpa suyuyla karıştırılıp gün açmadan önce içilir... Sümerlerin uyguladığı bu macun, erkekliğe, erkeklik gücünü arttırmaya birebirmiş. Bundan da bu gibi macunların çok eski çağlarda da yapıldığı, uygulandığı anlaşılıyor.

Macunlar genellikle bitkilerden, hamurişi tatlılardan, bir de baharattan olmak üzere üç türlüdür. Bunların yapılışları, biçimleri de ayrı ayrıdır. Yöreye göre değişir.

Macunların çok eski dönemlerden kalma (bir çoğunun) olduğunu söylemiştik. Bunun en açık örneği bugün Anadolu'da, özellikle Manisa yöresinde, Mesir Bayramı

denen törende yapılıp halka dağıtılan Mesir Macunu'dur. Çok eski bir geçmişi vardır bunun. Mesir Bayramı, eski çağ Anadolu'sunda Adonis (Attis) denen, Mezopotamya kökenli tanrıyla sıkı sıkıya ilgilidir. Adonis, bir bolluk, bir dölleme tanrısıdır, sözün kısası damızlıktır. Yaz başlarında evrenin yeşermesi, yeşilliklerin çevreyi kaplamasıyla ortaya çıkar, yaz ortasına doğru ölür gider. Gelincik çiçeği yansıtır, dile getirir onu, eskiçağ öykülerinde.

Bugün de öyledir Anadolu'da. Köyün en güçlü, en güzel boğası süslenir, donatılır yaz başı. Gene, köyün en güzel, en güçlü ineğini döllemek için salınır ortalığa, ineğin yanına. Böyle iki güçlü, besili hayvana damızlık denir (daha çok erkeğine). Ondan alınan döl, uğurlu sayılır.

Eskiçağda Adonis adına düzenlenen törenlerde çevrenin en güzel delikanlılarıyla en güzel kızları yanyana getirilir, birbirleriyle evlendirilirdi. Bu şölenlerde özel tatlılar, macunlar yapılır, dağıtılırdı törene katılanlara. Bugün o törenler, o şölenler değişmiş artık. Yalnız kalıntıları sürdürülüyor günümüzde, Manisa yörelerinde. Mesir Bayramı diyorlar buna. Gene özel macunlar dağıtılıyor halka, düğünler, dernekler yapılıyor her yıl.

Karadeniz kıyılarında, Gümüşhane yörelerinde yaz başı gelip de yaylaya çıkma çalışmaları başlayınca, eskiçağdan kalan, ancak günümüzde bilmeden uygulanan sayısız gelenekler çıkar ortaya. Köyün en güçlü, en gösterişli boğasının alnına mavi boncuklar takılır, süslenir, püsküller asılır. Danalar, inekler, küçük tosunlar süslenir (başları), muskalar takılır boyunlarına. Kızlar, en gözalıcı renklere bürünen giysiler giyerler. Gösterişli atlar süslenir.

İster yük, ister binek olsun donatılır. Öyle törenle, eğlencelerle, şölenlerle çıkılır yaylalara. Her köyün ayrı bir günü vardır yaylaya çıkmak için. Çıngıraklar, kelekler çınlar, ormanlar seslerle, yankılarla dolar. Kemençe, davul, zurna, kaval çalınır, silahlar atılır. Dinlenme yerlerinde horonlar oynanır.

Güz aylarında, yayladan, inme, göçme dönemlerinde de böyledir durum. Çıkış da düğün-dernekle olur, iniş de. İşte bu göç dönemlerinde köy geleneklerince tatlılar, karın kaymakları, sütlüler yapılır. Dinlenme yerlerinde yenir, oynanır. Anadolu tarihinin derinliklerinden geliyor bunlar. Eskinin yeniden uyanışı, günün akışı içinde dirilişidir bu düğünler, törenler, dernekler. Bu ilaçlar, bu macunlar boyuna.

Saraylarca, gerek padişahların, gerek öteki devlet büyüklerinin özel olarak kullandıkları macunlar pek çoktur. Onların bütününü buraya almadık. Düşüncemiz, bu tür macunları derlemek, bir bütün olarak ortaya koymak, okuyucuya sunmak değildir. Bizi burada ilgilendiren, eskiçağla günümüz arasında ilaç, macun konusunda bir bağlantının bulunduğu, bunun kopmadan, çağdan çağa halk gelenekleriyle sürüp gittiğidir.

Daha önce de belirtildiği gibi macunların yapımında Anadolu dışından gelen, saray çevresince benimsenen, sonra sarayla ilişkili kimselerin aracılığıyla halka yayılan (halkın belli bir kesimine) etkiler vardır. Çünkü saraylarda Anadolu'nun dışından gelmiş görevliler, köleler, uşaklar, hekimler, harem ağaları çoktu. Bunlar, kendi ülkelerinde uygulanan bir takım macunların, Anadolu'da da yapımını

sağlamışlardır. Anadolu'da yetişmeyen, dışardan da ancak büyük varlıklı kimselerin getirtebilecekleri baharatla yapılan macunların çoğu böyle yabancı kaynaklıdır. Anadolu kaynaklı macunların yapımında kullanılan nesneler ise, söylendiği gibi Anadolu'dan sağlanıyordu.

1-SARAY MACUNLARI

1- Tarçın, safran, meyankökü balı, menekşe kurusu, arap zamkı, sakız gibi nesnelerden beşer dirhem (aşağı yukarı 3,3 gr.) alınır. Bunlar bir kabın, daha doğrusu havanın içinde döğülür. Sonra gülsuyu ile karıştırılıp macun yapılır. Yedi gün böylece bekletilir. Gerektiğinde bundan sabah-akşam birer fındık içi büyüklüğünde alınır.

2- Ardıç katranı ile bal (iki yüzer dirhem), çörekotu (yüz dirhem) iyice karıştırılır. Macun niteliğini kazanınca sabah-akşam birer küçük kaşık yenir. Ardıç Macunu denen bu macunun denendiği, çok etkili olduğu söylenir.

3- Çörekotu tohumu ile iki katı bal karıştırılır, macun yapılır. Bir kaba konur. Sabah-akşam birer tatlı kaşığı yenir. Buna da çörek macunu denir.

4- Portakal çekirdeği (25 dirhem), karaüzüm kurusu (50 dirhem), yabanhavucu (20 dirhem), üç kayısı, dört yumurta sarısı, safran (15 dirhem), birlikte karıştırılır, kaynatılır. Sonra süzülür. Alınan suya iki üç kaşık bal katılır, sabah akşam aç karnına birer küçük kaşık alınır. Buna Arap macunu denir. Osmanlı Devleti'nde özellikle Arap paşa konaklarında bu macunun çok kullanıldığı söylenir.

5- Biraz karanfil, biraz badem, bademin iki katı bal alınır. İlkin bademle karanfil döğülür, sonra balla karıştırı-

lır. Badem macunu adını verilen bu macundan sabahları aç karnına birer kaşık yenir. Alındığı sürece etkisini gösterirmiş.

6- Karasakız, tarçın, çörekotu, zencefil, kebabe, kereviz tohumu, darıfülfül, ısırgan tohumu, havuç tohumu, udulkahir, udihindi, mastika (sakız), karanfil, cevzibüve gibilerinden beşer dirhem; anason, kişniş tohumu, turp tohumu, sinameki, üzerlik tohumu, günlük, tere tohumu gibilerden onar dirhem; acıbadem (6 dirhem), misk (5 dirhem) alınır. Bir havanda iyice döğülür. Nişasta unu niteliğine gelince üç kat balla karıştırılır. Bundan sabah akşam birer fındık büyüklüğünde alınır. Padişah Deli İbrahim'in kullandığı bu macunun etkisi birebirdir, derler.

7- Yarım okka süzme bal, yarım okka acıbadem, yeterince dağ karanfili çiçekleri alınır. İlkin acıbadem döğülür, sonra kurutulmuş karanfil çiçekleri ezilir balın içine dökülür. Balla karıştırılır, macun olunca bir kaba konur. Sabah akşam aç karnına birer küçük kaşık yenir. Karanfil macunu diye bilinen bu macunun erkeği başarıya ulaştırdığı, becerikli kıldığı söylenir.

8- Birer ölçü fındıkla süzme bal, onların onda biri oranında tarçınla sakız alınır. Fındık döğülür, sakız, tarçın balla karıştırılır. Üçünün karışımı sonucu elde edilen macundan günde birer yemek kaşığı yenir. Fındık yetişen yerlerde yapılıp saraya geldiği için buna da Laz macunu ya da Fındık macunu denir. Bunun da etkisi büyüktür.

9- Beş tane yeşilbiber, onbeş karanfil, bir okka süzme bal, yarım tencere meyan kökü, beş tane kuşkonmaz kökü alınır, iyice yıkanıp ateşte balla kaynatılır. Sabahları

birer kaşık yenir. Meyan balı macunu diye anılan bu macunun etkisi büyükmüş.

10- Susam, ceviz, kuruüzüm, badem, haşhaş tohumu gibi nesnelerden birer çay bardağı alınır. Yarım çay bardağı tereyağ katılır, iki bardak süzme bal eklenir. Balla yağ katılmadan önce yemişler iyice döğülür. Sonra yağ ile bal karıştırılıp macun yapılır. Sabah akşam yemeklerden önce birer kaşık yenir. Fas macunu dedikleri bu bileşimin etkisi alındığı sürece kendini gösterir.

11- Bir ölçek döğülmüş karabiber, onun iki katı ısırgan tohumu, beş ölçek bal ile yarım ölçek anason bir kaba konup iyice karıştırılır, sonra biraz su katılır. Fındık iriliğinde hap yapılır. Gerektiğinde birer tane alınır. Buna karabiber macunu derler. Denenmiş büyük yararı görülmüştür.

12- Birer ölçek şalgam tohumu ile turp tohumu, yarım ölçek gülsuyu, dört ölçek süzme balla önce tohumlar döğülerek karıştırılır. Macun niteliğini alınca bir kaba konur sabahları birer kaşık alınır. Şalgam macunu.

13- Birkaç ıtır, iki ölçek bal, biraz soğan alınır. İlkin soğan iyice döğülür, suyu çıkarılır. Bu suya söylenen ölçeklerde balla ıtır katılır, karıştırılır. Sonra, gerektiğinde, birer kaşık yenir. Soğanlı macun.

14- Bir ölçek akkantoron çiçeği, onun iki katı süzme bal, yarım ölçek havuç tohumu alınır. İlkin havuç tohumları döğülür, sonra karıştırılıp macun yapılır. Günde, sabah akşam, birer kaşık yenir. Buna kantoron macunu denir.

15- Birer ölçek kimyonla zencefil, yarım ölçek leylak tohumu, yeterince gülsuyu alınır. Karıştırılıp macun

yapılır. Sonra, gerektiğinde bacak aralarına, karına sürülür. Macun yenmez. Zencefil macunu.

16- Ceviz ya da fındık içi kavrulur, balla karıştırılır. Sabahları, akşamları birer çorba kaşığı yenir. Akşamları yatmadan bir saat önce alınır. Buna koku vermek için biraz baharat da katılabilir.

17-Bal, tuzsuz tereyağı, kavrulup dövülmüş fındık iyice karıştırılır. Sabah akşam birer çorba kaşığı yenir.

18- Balık yumurtası, bal, tuzsuz tereyağı sabah, akşam birer ölçek yenirse erkeğin sevişme gücünü arttırır.

Yukarıda sıralanan macunlar genellikle varlıklı çevrelerde kullanılabilen türden nesnelerdir. Halkın bunların çoğunu edinme, kullanma, uygulama olanağı yoktur. Adı geçen çevrelerde kullanılan macunlar, erkeklik gücünü arttırıcı olduğu söylenen nesneler, bileşimler daha çoktur. Saraylarda bunları yapanların, saray hekimlerinin düzenledikleri uzun açıklamalı, ayrıntılı yazılar, çizelgeler vardır. Ancak, genellikle, kullanılan macun gereçleri adı geçen baharatlardır.

HALKIN KULLANDIĞI BİTKİLER, BESİNLER

Burada anlatılan bitkiler, daha çok halkın erkeklik gücünü arttırdığına inandığı bitkilerdir. Bunlardan birtakım etkileyici bileşimler yapıldığı da olur. Bugün Anadolu'nun kimi yerlerinde evlilikte, özellikle gerdek gecesi, başarısızlığa uğrayan kimselere bu bitkilerden yapılan bileşimlerin yedirildiği söylenir. Ancak bu gizli yapıldığı, gizli uygulandığı için pek bilinmez, öyle çok yaygın değildir.

1- Kavrulmuş fındıkla kuruüzüm. Bu ikisi karıştırılır, sık sık yenirse yararlı olur. Özellikle çiftleştirilmesi istenen atlara bunlar yedirilir. Çiftleşmeden bir süre önce, daha çok aygıra, kavrulmuş fındıkla kuruüzüm yedirilir. Ancak bunun da biraz varlıklı çevrelerde uygulanabileceği unutulmamalı.

2- Hıyar bol bol yenirse erkeklik gücünü arttırır. Erkekte sevişme duygusunu kamçılarmış.

3- Sütle bal karıştırılıp yenirse çok yararlı olur. Bu eskiden beri önemle uygulanan, önerilen bir güçlendirme besinidir. Özellikle ortaçağ hekimleri bunun yararını uzun boylu anlatır dururlar. İbn Sina tıpla ilgili yazılarında bunun sözünü eder (Kanun adlı yapıtında).

4- Antep fıstığı kavrulur, çekirdeksiz üzümle karıştırılır döğülür, sonra toz şekerle birlikte yenir.

5- Bol bol marul yenir. Marul, aşırı şişmanlamayı önlediği gibi insanın gücünü arttırır. Özellikle marulun göbeği, erkeklik gücünü çoğaltır.

6- Anason, şeker, ayva suyu birlikte kaynatılır. Günde bir iki bardak içilir (sabah akşam). Bunun iki türlü yararı vardır. Biri, insanın gücünü arttırma, öteki ağız kokularını giderip serinlik verme.

7- Balıkların insandaki gücü arttırdığı bilinir. Bütün balıklar bu konuda yararlıdır. Özellikle balık yumurtası çok yararlıdır. Deniz kıyılarında yaşayan, çok balık yiyen insanların sevişgen olmaları, denizcilerin çapkınlıklarını balık yemelerine bağlayanlar vardır.

8- Yağla bal, erkeklik gücünü en çok arttıran yiyeceklerdendir. Sabahları aç karnına, akşamları yemeklerden

önce biraz sütle bal yemek çok yararlı, güçlendirici, etkilidir. Özellikle süzme bal bu konuda denenmiş, yararı saptanmıştır. Yağın tuzsuz taze olması gereği vardır.

9- Sahlep, süt, tarçın birlikte kaynatılıp içilirse, erkeklik gücünü çoğaltır, sevişme duygularını körükler, insanı geliştirir. Sahlebin bunlar dışında besleyici, insana gönül açıklığı verici özellikleri vardır.

10- Ceviz döğülür, üçte biri oranında şekerle karıştırılır, yenir. Kısa bir süre içinde insandaki gücün arttığı, duygularının kamçılandığı görülür. Halk arasında *fırınlı* ceviz denen, fırında kavrulmuş ceviziçi çok yararlıdır. Ceviz kabuğu, kabuğunun üstündeki yeşil kozalağı çıkarılmadan fırınlanır. Sonra içi çıkarılır. Böyle kavrulmuş cevizin iyice döğülerek tuzsuz yağ ya da balla yenmesi de erkeklik gücünü hızla arttırır.

11- Haşhaş tohumu alınır, iyice döğülür, toz şekerle karıştırılır, birer küçük kaşık yenir. Ancak bunun çok yenmemesi, günde birer küçük kaşık alınması gerekir. Çok yemek insanı yıpratır.

12- Sarımsak ne denli çok yenirse erkeklik gücü üzerindeki etkisi o denli çok olur. Günün her saatinde istenildiği ölçüde sarımsak yenebilir.

13- Bezelye, zencefil, soğan, kimyon karıştırılarak yemek yapılır. Yenirse insanın gücünü arttırdığı gibi olgunlaşmasını, dinçleşmesini de sağlar. Bezelyenin besleyici bir niteliği de vardır.

14- Keçiboynuzu, balla yenirse yararlıdır. İnsanın erkeklik gücünü, kavrayış gücünü çoğaltır, sevişme duygularını kabartır, geliştirir.

15- Lahana (karalahana) yemeği, özellikle biberli, kabaklı olanı bu konuda çok yararlıdır. Karalahana, kabak, kuru fasulya, biber (en çok karalahana alınır, ötekiler özellikle biber çok az olur) karıştırılıp yemek yapılır. Sık sık yenir (haftada üç dört kere).

16- Arpa ekmeği, arpa unundan yapılan yiyecekler de erkeklik gücünü geliştirir, insanı güçlendirir. Özellikle kavrulmuş arpa unundan yapılan kavut, çok yararlıdır. Kavrulmuş arpa unu suyla karıştırılıp pişirilir. Elde edilen kaçamak niteliğindeki hamura, yağ, şeker katılır, yenir. Kavut denen bu yemek denenmiştir, yararlıdır.

17- Filiskin denen bitkinin tohumlarından on dirhem alınır, döğülür. Sonra koyun sütüyle karıştırılıp içilir. Kısa bir süre içinde erkeklik gücünü arttırdığı görülür.

18- Balla deve sütü karıştırılır, her gün içilirse çok yararlı olur. Bu karışım, Anadolu'ya Arabistan yoluyla gelmiştir.

19- Tereyağında kızartılmış yumurtaya bal katılır, karıştırılır, sonra kızartılmış ekmekle yenir. Yumurtanın kendi de erkeklik gücünü arttırıcı niteliktedir. Sabahları tuzsuz tereyağı ile haşlanmış yumurta yemek çok yararlı, çok etkilidir.

20- Soğan yararlıdır. Özellikle soğan kurutulur, sonra döğülür toz yapılır. Bu tozdan yarım kaşık bir bardak sütle karıştırılır içilir. Çok kısa bir süre içinde yararı görülür.

21- Koyun kavurmasına, sığır kavurmasına yumurta kırıp yenirse erkeği güçlendirir.

22- Akşamları yatmadan önce biberli, baharlı çorba

içmek (yemeklerde) yararlıdır. Özellikle kış döneminde bunun uygulanması yararlıdır.

23- Kereviz, havuç gibi bitkilerden yemek yapıp yemenin de deneyle saptanmış yararları vardır. Bunlar, erkeklik gücünü arttırır, gövdeyi geliştirir, insanın tedirginliğini giderir.

24- İstakoz haşlanır yenirse erkekliğe çok yararlı olur. Özellikle deniz kıyılarında yaşayan kimselerin bunu yemesi olanağı çoktur.

Burada sıralanan bitkilerin, etlerin, yemişlerin Anadolu'nun bitki örtüsüne, coğrafya yapısına göre değiştiği görülüyor. Deniz hayvanlarından yararlanma, daha çok, deniz kıyılarında yaşayanlar içindir. Dağ köylerinde, denizlerden uzaklarda yaşayanlar için deniz varlıklarından yararlanma olanağı eskiden, neredeyse yok gibiydi.

Dere, ırmak, göl gibi yerlere yakın oturan kimseler ancak tatlı su balıklarından yararlanabilirlerdi.

KISMET HELVASI

Kısmet helvası denen bir helva yapılır. Özellikle İstanbul'da, Şehzadebaşı camiinin avlusunda, cuma günleri öğlede toplanan kadınlar, kızlar uygular bunu.

Şehzadebaşı camiinin büyük avlusunda toplanan kızlar, kadınlar *Helvacı Baba* denen bir yatır adına helva yerler. Bu helvadan yiyenin kısmeti çıkarmış, açılırmış. Özellikle evde kalmış, evlenmemiş kızlar bu helvadan yerlerse kısa bi süre içinde *kısmeti açılır,* koca bulunurmuş.

Macunlu, cevizli, fındıklı bir helvadır bu *kısmet helvası. S*ultanahmet'te ünlü bir şekerci yapardı bunu. O,

ölüp gidince helvanın adı da kalkmış ortadan bir süre.

Başörtülü, çarşaflı kadınların yığın yığın biriktiği Şehzadebaşı camiinin avlusunda *kısmet helvası* bölüşürler, birbirini ite kaka birer parça helva almaya çalışırlar. Bu helva bildiğimiz tahin helvasıdır. Ancak içinde, söylendiği gibi, başka nesneler vardır.

Kısmet helvası bir geleneğin çağımızda sürüp gitmesinden başka bir olay değildir. Manisa ili yörelerinde yapılan *mesir macunu* ile özdeş bir geleneği içerir. *Helvacı Baba* diye anılan adamın gömüldüğü yer, camiinin, Vefa yönündeki büyük çınarın altıydı. Onun *Sarhoş Recep* adlı biri olduğunu, o ağacın altında, kovukta yatıp kalktığını eskiler bilir, söylerdi. Orada ölüp kalınca birdenbire ün kazandı, evliya olup çıktı. Sonraları helva yapıp satan adamın sömürüsüne uğradı. Gerçekte *Helvacı Baba* diye biri yoktu. Onu helva satan *Yeşil Hoca* adlı bir kitapçı uydurdu.

Kısmet helvası, Anadolu'nun değişik yörelerinde yapılan bir tatlıdır. Buna, buğday unundan yapıldığı yerlerde, *un helvası* da denir. Yılın belli günlerinde yapılan köy derneklerinde, düğünlerde bu heva, konuklara yedirilir. Ancak, Anadolu'da bu tür helvalar İstanbul'da olduğu gibi bir kazanç düşüncesiyle yapılıp satılmaz. Şehzadebaşı camii avlusunda dağıtılan helvayı yapan, satan, onunla kazanç sağlayan belli bir kimse vardır. Anadolu'da bu yoktur.

KUDRET HELVASI

Yeni evlenen erkeklere yedirilmek düşüncesiyle yapılan bir helvadır. İllerde tahinden, köylerde buğday unun-

dan yapılır. İllerde yapılanına baharat katılır, köylerde baharat bulunmadığı için şekerle yetinilir. Güveyi gerdeğe girmeden bir süre önce bu helvadan yerse erkekliği (kudreti) artarmış. Bu helva biraz bol şeker katıldığı için tatlıdır. Etkisi bilinen helvadan çoktur. Bunun yapılması için önceden elenmiş buğday unu tavada tereyağı ile kavrulur. Hamur niteliği kazanınca ağır şerbet dökülür, yeniden katılır. Sonra kaşıkla dilim dilim bölünür, soğutulur, yenir.

Kudret helvası bugün Anadolu'nun pek çok bucağında yapılır uygulanır.

BAKLAVA

Güveyininin gerdek gecesi erkeklik gücünü arttırmak için yapılan özel bir tatlı, bir baklava vardır. Bu daha çok kasabalarda, biraz geçimi yolunda olan kimselerce uygulanır. Baklavaya ceviziçi, fındık (ceviz yerine) fıstık katılır. İçine konan nesneye göre *cevizli baklava, fıstıklı baklava, fındıklı baklava* adını alır. Kaymakla yapılan baklavaya da *kaymaklı baklava* denir. Bunlar çoğu düğünlerde yapılır. Tadı öteki baklavalara oranla biraz yüksektir. Bu tür baklavalara her zaman şeker konmaz. Şeker yerine balın konduğu da olur. Baklavaya insanın içini açsın diye güzel kokulu baharattan da katılır.

KOÇ YUMURTASI

Koç kesildikten sonra yumurtalıkları alınır. İlde buna *billur* denir. Köylerde açıkça *koç t..ğı* denir. Pişirilir yenirse erkekliği çoğaltır; erkeklik gücünü, sevişme, döllenme yeteneğini arttırırmış. Ancak bunun etkisi öyle öteki ilaçlar gibi, birdenbire değil zamanla olur. Koç yumurtası

bir süre yenirse etkisi görülür.

ÖKUZ YUMURTALIĞI

Koç yumurtası gibi, öküz, özellikle boğa yumurtalığı da yenir. Koç yumurtası gibi pişirilir, yenir. Ancak halk arasında bu hayvan yumurtalıklarını daha çok içki içenlerin yediği görülür.

6
BÜYÜLER

BÜYÜ ÜSTÜNE

Bugün büyü denince usdışı, gerçekle, yaşamla bağlantısı olmayan, gerçeklere uymayan boş işler anlaşılır. Oysa, bundan binlerce yıl önce durum böyle değildi. Büyü, insan yaşamının özünde bulunan bir olay, bir gerçekti. Eskiçağ insanının çevresi gizli güçlerle, insan üstü varlıklarla kuşatılmış, çevrilmişti. İnsan yalnız kendi yaşamını değil, kendi yaşama ortamında başka varlıkları da görür gibi sayıyordu kendini. Eskiçağ insanının düşüncesinde "gizli" diye bir kavram yoktu. Ruh, cin, peri birer gerçek varlıktı. Ruhlar iyi, kötü diye ikiye ayrılıyordu. İyi ruhlar iyilik, kötü ruhlar kötülük etmek için uğraşan varlıklardı.

İnsanın bu iki yanlı kişiliği, bu iyi ile kötünün savaş alanı oluşu boşuna değildi. İnsan kötülüğünü de, iyiliğini de biliyordu. Az çok iyi ruha yaranmak için iyilik, kötü ruhtan kaçmak için gene iyilik yapmanın gereğine inanıyordu.

Bu insanüstü güçler karşısında bütün insanların sı-

ğındıkları tek yetkili kişi din görevlisi olan rahiplerdi. Rahipler iyi ruhları çağırır, kötü ruhlları kovarlardı. Eskiçağ insanı bunun böyle olduğuna inanıyordu. Anadoluda , özellikle Hititlerde, insanın, toplumun başına gelen bütün yıkımların arkasında tek neden olan alınyazısı vardı. İnsan ne yapsa, ne etse onun etkisinden kurtulamaz, gösterdiği yoldan ayrılmazdı. Alınyazısı iyilik yapan insana iyilik, kötülük eden insana kötülük ederdi. İnsan ettiğinin karşılığını görür, kendi görmezse çocukları, torunları görürdü.

İşte bundan kurtulmanın tek çıkar yolu yalvarıp yakarmak, okumak üfllemek, büyü yaptırmaktı. Büyü, insanı yıkımdan kurtaran bir gerçekçi araçtı, bir uygun yoldu. Büyü, daha başka bir deyimle, gizli güçlerle, iyi ruhlarla, kötü ruhlarla yapılan bir gizli konuşmaydı. Bunu ancak görevli yapabilir, gerçekleştirebilirdi. Mısır'da, Mezopotomya'da, Çin'de, Hint'te, Anadolu'da büyü yapılırdı. Büyünün bir gerçek olduğuna inanılırdı da. Büyü insan yaşamı için bırakılmaz bir olaydı. İnsan büyüsüz edemezdi, yaşayamazdı.

İnsanın yaşamını sürdürmesi büyü ile sınırlandırılan birtakım güçlerin anlaşmalarına bağlıydı. Bu sınırlandırma iyi ruhla, kötü ruhlara büyü ile belli bir "yer" tanıma anlamına geliyordu. Gizli güçler birbirlerinin yetki alanına giremez, birbirlerinin işine karışmazdı, öyle sanılırdı. Bu düzen bozulduğu gün hastalıklar, yıkımlar, sarsıntılar alır yürürdü.

Anadolu çok değişik ulusların, toplumların karışıp kaynaştığı bir yer olduğu için büyünün en çok uygulandığı, büyü türlerinin en yaygın bulunduğu bir ülkeydi de.

Anadolu'ya büyü bütün komşularından gelirdi. Özellikle Babil üllkesi büyünün en yaygın olduğu bir bölgeydi. Babil ulusu gökbilimlerine çok önem verdiği için ayrı bir özellik taşırdı. İnsan varlığı yıldızların yönetimi altında sanılırdı. Yıldızlar canlı, uslu, düşünüp taşınan varlıklar olarak bilinirdi. İnsanların başanı gelen olayların (ister iyi, ister kötü olsun) yıldızların etkisi nedeniyle gerçekleştiğine yürekten inanılırdı. Babil gökbilimcileri (astronomlar) daha doğrusu yıldız bilimciler (astrologlar) birer büyücüydü de. Bunlar insanların başlarına gelmiş, gelecek olan ne varsa bilirlerdi (öyle inanılırdı). O çağda Babil büyücüleri geleceği yıldızlara bakarak öğrenir, insanlara bildirirlerdi. Devlet büyükleri, krallar yapacakları savaşları, işleri bu büyücülere (yıldızbilimcilere) danışırlardı.

Eskiçağ Anadolu'sunda, özellikle Hititler'de, Urarturlar'da, Firigyalılar'da, Lidyalılar'da, sözün kısası bütün eskiçağ Anadolulu uluslarında bu inanç oldukça yaygındı. Kralların özel büyücüleri (sonraları bunlar a İslam toplantılarında müneccim dendi) vardı. Fenikeliler'de, Mısırlılar'da böyle büyücüler vardı. Bunların görevleri belliydi. Toplum içinde ayrı bir topluluk olarak yaşarladı. Bir hastanın iyileşip iyileşmeyeceğini bu büyücüler, okuyup, üfleyip bilir, bildirirlerdi.

Sümerliler büyü işlerinde özel bir görevli bulundurur, ona bir din adamı olarak saygı duyarlardı. Bu görevliler tapınaklarda durur, kendilerine sorulan sorulara gerekli karşılıkları verirlerdi. *Bilici* (kahin) diyebileceğimiz bu görevliler en başarılı büyücülerdi. Sümer toplumu bu büyücülerin etkisi altındaydı. Büyücü bütün hastalıkların ne-

reden gelip nereye gittiğini bilir, cinlerle konuşur, perilerle söyleşirdi. İnmeli, çarpılmış, bir yeri kırılmış, hastalanmış kimse ilkin bu büyücülere götürülür, onun önerileri üzerine gereği yapılırdı. Büyücü hekimdi. Bitkinin özünde gizlenen özellikleri bilirdi. Eski dillerde "bilmek"le ilgili olan "hekim" sözünün doktor (tabip) anlamını da içermesi, tabibe hekim denmesi boşuna değildir. Hekim, sözünün bir anlamı da gizli olanı bilen demektir. Sümerlerde büyücülük bir deney işi niteliğindeydi. Bitkilerle, hayvan kemikleriyle, boynuzlarla, bağırsaklarla, değişik nesnelerle yapılırdı. Hastalanan kimse büyücüye götürülür, büyücü onu okur üfler, yıldızlara bakar, alınyazasını yorumlar, kötü cinlerle, kötü ruhlarla olan ilgisini söyler, hastanın yaşayıp yaşamayacağını bile açıklardı.

Bütün davranışları birer "ilaç" niteliği taşıyan bu büyücüler ölümden sonraki işlere de bakardı. Ölen bir kimsenin ruhunu kötü cinlerin saldırısmdan korumaya çalışır, gerekli işlemleri yapar, ilaçlar-düzenler, ölünün gövdesini yıkar, yağlar, ilaçlar, gömüldüğü yere gerekli koruyucu nesneleri koydurturdu.

Büyücülüğün en yaygın olduğu eskiçağ, ilkçağda, ortaçağda büyücüleriyle bütün Doğu ülkelerine, Akdeniz uluslarına korku salan yer Babil'dir demiştik. Babil'de büyücülük bir toplum yöntemi niteliğindeydi. Büyü yapanlara *bilici (*kahin) denirdi. Babil büyücüleri, yukarda da söylendiği gibi, birer gökbilimci, birer yıldızbilimci olduklarından dolayı bilimsel bir yanları da vardı. Bundan dolayı etkileri daha güçlü, daha yaygındı. Bunlar büyünün yanında fal işlerini de yürütürlerdi. İnsanın alınyazısını bilen,

geleceği söyleyen bu Babil büyücüleri kadınlı-erkekliydi. Babil büyücüleri de birer hekimdi. İ.Ö.XV. yüzyıllarda Babil'de büyücülük kralları, imparatorları titretecek bir nitelikteydi. Babil büyücüleri ölüleri diriltir, cansızlara can verir, insanı uçurur, suları kurutur, sözün kısası olmayacak ne varsa yaparlardı, böyle inanılırdı onlara.

Mısır büyücülükte komşularından geri kalmıyordu. Firavunların çok önem verdikleri, saygı duydukları özel büyücüleri vardı. Yalvaç Musa, Mısır firavununu tektanrıcı inanca çağırdığı zaman onun büyücüler önünde sınava çekilmesi, bunun bütün öteki (Musa'dan sonra gelen) yalvaçlara ugulanması, Musa'nın birtakım başarılarının birer büyü sayılması, sonunda Musa'ya çok usta bir büyücü denmesi bundan dolayıdır. Büyücülerin Musa'yı sınava çekmek üzere yere attıkları değnekleri birer yılan olur, Musa'nın değneğide (asası) bir ejder olur onları yutar. Bu yalanlar, bu uydurmalar, kutsal kitaplara bile girer, birer gerçekmiş gibi anlatılan bu us-dısı olaylar büyücülüğün ne ölçüde yaygın, geçerli olduğunu gösteriyor. Mısır büyücüleri İ.Ö.2500 yıllarının çok ötelerine giden bir kurumun üyeleriydiler. Bunu gösteren belgeler çoktur bugün. Bu büyücüler mumyalanan ölülerin ruhlarını korumak için gerekli işlemleri yapar, büyüler düzenlerdi. Ölünün yattığı yerin çevresi kötü ruhların, kötü cinlerin saldırılarını önlemek için tütsülenir, özel ilaçlarla donatılırdı. Ölünün yanına büyülü ilaçlar konurdu. Mısır'da da büyücüler birer din görevlisiydi, tanrılarla, gizli güçlerle konuşur, söyleşirlerdi. Onlar da birer hekimdi, otlardan ilaçlar yaparlardı.

Hititlerde de yaygındı büyücülük. Yıldızlara bakan

yıldızbilimciler, alınyazılarını okuyanlar, geleceği bilenler, iyilik ruhları ile kötülük ruhlarını tanıyanlar vardı Hititlerde. Hastalara, kendilerine başvuranlara oralarda bakarlardı. Hitit kralları birer tanısal varlık sayılırlardı. Bu yüzden onların "büyülenmiş" kimseler olduklarına inanılırdı.

Hititlerde büyüler daha çok kutsal sayılan yerlerde yapılır, uygulanırdı. Kutsal sular, ırmaklar, göller, kayalar, dağlar, ağaçlar büyünün yapımında önemliydi. Büyüye, büyücüye karşı gelmek bir suçtu. Onun dediği dedik, ettiği ettikti.

Tanrılarla konuşan, onların önünde diz çöken, onlara adaklar sunan, saçılar saçan krallar büyülü güçlerle donanmış kişilerdi. Bunun Hititlerin en yüce tanrıçası Kupapa (Kübele)nın önünde duran, oturan *Kupapa'*ya adak sunan *Karhuhas* kabarmasından anlıyoruz. Gene Hitit kabartmalarında bir arslanın üzerine duran ay ile güneş tanrı (güneş tanrısı kanatlıdır) bize bu insan biçimli tanrıların birtakım gizli, büyülü güçlerle insanlar arasında sağladıkları bağlantıyı gösteriyor. Kral *Varpalavs'ın* bolluk tanrısını kutlayışını gösteren kabartma, tanrının elindeki buğday başağı üzüm salkımı önemlidir. Kraldır ancak tanrılarla konuşan, söyleşen. Hitit kralları birer büyücü, birer biliciydiler de.

Hititlerde yağmurun yağması, kuraklığın giderilmesi, ekinlerin bol olması, insanların mutlulukları, sıkıntıları, acıları, gizli güçlerin, tanrıların işiydi. Böyle inanılırdı onlarca. Bundan dolayı, bu gizle yakın ilişkiler kurmak, onlarla gönüldeş olmak, senli benli olmak için yapılması

gereken birtakım işler vardı. Bunlara büyü denir işte. Bilicilerin, rahiplerin, toplumca üstünlüğü benimsenmiş kişilerin işidi bu. Ancak Hititlerde bu işler daha gizli değil açık yapılırdı. Hititlerdeki büyü işleri Mısır'daki gibi özel bir topluluğun yönetimi altında değildi. Onlarda büyü bile daha doğal bir nitelik taşıyordu, yaşamla, günlük olaylarla daha düzenli bir ilişki içindeydi. Öteki komşu uluslarda büyü başka türlüydü, doğadan uzaklaşmış, doğa-dışı kalmış olaylar durumundaydı.

Hitit inançlarında Mısır'da, Babil'de olduğu gibi ejderin yılanları yutması, değneğin yılan, ejder olması yoktur da, görünmeyen bir gücün insanı çarpması tanrıların insanları etkilemesi, onlara egemen olması inancı vardır. Mısır'da, Babil'de büyü bir gözbağıcılık niteliğindeydi. Hititlerde bir din inancı, doğada bulunan gizli,tanrısal güçlerle ilgi kurma eylemi diye anlaşılıyordu. İnsanlar başlarına gelen işlerden dolayı Mısır'da olduğu gibi büyücülere, Babil'de olduğu gibi cincilere, yıldızbilimcilere değil, doğrudan doğruya tanrılara sığınıyorlardı. Bunun en güzel örneği kral Murşil (İ.Ö. 1334-1306)in bir yakarısında görüyoruz. (1)

Hititlerde büyü bir doğa olayı gibi anlaşılıyordu demiştik. Bunu söylerken büyünün insan davranışları içinde, günlük olaylarla ilgili bir görev olduğunu belirmeyi düşünmüşüz. Çünkü Hititler'de tanrılar da birer doğa varlığıdır, gerçektir. Onlar yalnız düşünce de yaşayan soyut nesneler diye anlaşılmazdı.

Büyünün gerçek dışı bir işlem olmasına karşılık, bir

(*) Tanrı Yaratan Toprak Anadolu, İ.Z. Eyuboğlu, 1973 İst. s. 100-101...

doğa olayı gibi anlaşılıp, uygulandığı ikinci ülke Hindistan'dır. Kutsal Hint kitaplarında, özellikle *veda*'larda bunun açık örneklerini, birer inanç niteliği bürülü olarak buluruz. Yılanlar, ejderler, değişik türden yırtıcılar Hint büyücülüğünün ilginç öğeleridir. Hint büyücülüğü büsbütün doğa dışıdır da denmez. Ancak, Hititlerde olduğu gibi doğa olaylarına sıkı sıkıya bağlı değildir. Hintli büyücü yağmur yağdırmaz da insanı kırk yerinden parçalar, sonra birleştirir, diriltir. İnsan birkaç yılanı yutar, mızrağı karnından sokar sırtından çıkarır. Oysa Hititlerde böyle değildir. Bolluk olsun, savaşta barış sağlansın, hastalıklar ortadan kalksın, kuraklık, kıtlık olmasın diye yapılan bir sürü okuyup üfleme, yalvarıp yakarma, adak sunma, saçı saçma. İşte Hitit büyüsü budur, buna da büyü denirse. Öte yandan Hindistan'da olmayacak, olamayacak işler olmuş, oluyor gibi gösterme durumundadır büyücülük, Mısır'da Babil'de olduğu gibi. Hindistan'da gelişen büyücülük bir din kılığına bürünerek kısa bir süre içinde bütün komşu ülkelere özellikle ilkçağ İran'ına yayıldı. Tapınaklar birer büyü yuvası oluverdi. Bütün doğa-üstü gizli, güçlerin büyücülerin yönetiminde olduğu inancı doğdu.

İran'da, özellikle ateşe tapanlar arasında büyücülük bir din inancı olarak yaygındır.Sonraki yüzyıllarda başka bir niteliğe bürünen *Horot Morot (*Horut-Marut) masalı bu dönemlerden kalmadır. İster Hindistan ister komşularında olsun, büyü bir düşünceyle yapılıyordu. Biri birleştirici, öteki ayırıcı. Bu ikili düşünce bütün Doğu yazınını kaplamıştır. İ.Ö.XIV. yüzyıl ortalarında Mısır şiirinde de bunun izleri görülür. İran'daki büyücülüğün Çin etkisi al-

tında kaldığı da gerçektir. Ancak inançlar, erekler biraz değişikti.

Keldaniler'de büyücülük çok önemliydi. Birtakım tanrıların yönetimi altında yürütülürdü. Ulus öyle inanırdı. Büyücü, toplum içinde en etkili, gereğinde en korkulur kimseydi de.

Büyücülüğün en yayılıp geliştiği alanın Hint-İran-Mezopotamya-Anadolu-Mısır-Yunanistan-Roma çizgisi üzerinde olduğu görülünce, insan bu işin eskiçağda belli bir kaynaktan çıktığı, sona ülkeden ülkeye yayıldıkça değiştiği kanısına varıyor. Bu ülkelerde yaşamış uluslar, insanlık tarihinin en eski, en uygar, ileri ulusları sayılıyor. Büyünün başlangıçta bir toplum işi, bir görev oluşuna bakılırsa ondan pek kuşkulanmamak gerekir.

Büyülerde, hangi ülkede hangi ulusça yapılırsa yapılsın birtakım ortak yönlerin bulunduğu görülüyordu. Bu ortaklıklar genellikle şöyledir:

1- Bütün büyüler üç ana bölüme ayrılıyor. Kötü ruhlardan, kötü güçlerden kaçınma. İyi ruhlara sığınma. İkincisi doğa olayları karşısında daha üstün bir gücün yardımını dileyerek insana yıkım getiren doğa olayını değiştirmeye çalışma (kuraklık, kıtlık, fırtına gibi olaylarda görüldüğü üzre). Bu iki tür büyü yaşayan insanlarla, onları kuşatan doğa ile ilgilidir. Bu bölümde üçüncü tür ise ölülerle bağlantılı olan büyülerdir.

2- Bütün büyülerde koruyucu gücün daha çok göktanrılarmdan biri olduğu görülüyor. Büyücü insan-üstü bir gücün koruyuculuğuna sığınmadan edemiyor. Bu, onun yaptığı büyüye etki kazandırmak, toplum üzerindeki bas-

kısını arttırmak içindir.

3- Bütün büyülerde insan-üstü gizli güçlere sığınma, onların yardımını dileme, istenmeye bir olayı önleme, istenilene yönleme gereği vardır.

Mısır, Hint, Mezopotamya, Babil ülkelerinde, Anadolu'da, sonraki çağlarda Yunan-Roma uluslarında büyü bir toplum kurumu niteliğindedir. Büyüyü yöneten tanrılar, tanrıçalar vardır. Bu benzerlik aşağı yukarı adı geçen üllkelerin büyülerinde, büyücülerinde açıkça görülür. Bugün aradan binlerce yıl geçmesine karşılık, bu ülkelerde yaşayan ulusların büyüye gene dört elle sarıldığı bilinir. Fal açtırmalar, okunup üflemeler, ermişlerin yardımlarına sığınmalar, "evliya", "dede" denen kimselirin gömüldükleri yerlere mum dikmeler, okumalar, yakarmalar, yalvarmalar, onların yardımını dilenmeler eskiçağdan kalma inanç izleri, inanç kırıntılarıdır. Bugünün "ermiş"i, "dede"si eskiçağ büyücüsünden başka bir nesne değildir.

Eskiçağda, toplum içinde, çok yaygın olan büyücülük zaman zaman birtakım değişmeler gösterdi. Yeni buluşlardan yararlandı. Bunun en belirgin örneği gökbilimi alanında görülür. İlkel araçlarla da olsa, eskiçağda, ilkçağda gökgözlemlerine büyük önem veriliyordu. Yıldızların yörüngeleri üzerine devinmesi sonucu bilinen yeni gök varlıkları büyücülerin işine yaradı. Özellikle fal bakma, alınyazısını belirleme, geleceği bilme konusunda bu gök varlıklarının deviniminden yaralanıyordu.

Keldanilerin burçları bilmeleri, gene onların yaşadıkları bölgede yıl, ay, gün düzeni (360-365 günlük yıl süresi, on iki ay, yedi gün) öncesiydi. Gökte on iki burcun

oluşu (daha sonraki dönemlerde) gök varlıkları ile dünya arasındaki olay bağlantıları (fırtınalar, sıcaklar) soğuklar, güneşin doğup batışı, ayın doğup batışı, bunlarla atbaşı giden yıldızlar) büyüde etkili oluyordu.

Eskiçağ büyücülerinde geleceği bilmek, bir olayın ne denli bir sonuca varacağını (sözgelişi savaşı kimin kazanacağını önceden kestirmek) öğrenmek (önceden), bir işin uğurlu mu, uğursuz mu olduğunu kavaramak gibi konular vardır. Bunlar değişmedi. Zamanla daha da gelişti, türleri çoğaldı.

İlkçağ, doğusuyla, batısıyla bütün eskiçağ büyülerini benimsedi. İran, Hindistan, Mısır, Mezopotamya, Anadolu, Yunan, Roma, İran ülkeleri, Çin, eskiçağdan kalan bütün büyü türlerini uygulamaktan geri kalmıyordu. Kral-lar savaşa giderken büyücülere, falcılara danışıyor, onların düşüncelerini sayıyor, savaşın ne gibi bir sonuç doğuracağını öğrenmek istiyor, büyücülerin , falcıların verdikleri bilgilere göre davranıyorlardı. Tarihte bunun sayısız örnekleri vardır.

Gerek eskiçağda, gerek ilkçağda büyücülükte kullanılan araçlar arasında (falcılıkta da) hayvan bağırsakları, kemikler, kuşların uçuşu, uçuş yönleri, balık kılçıkları, yılan gömleği, kuş kanatları, kuş tüyleri, hayvan kılları, insan ölüsünün kemikleri, hayvan gözleri, tırnaklar (özellikle ayak tırnakları) önemli bir yer tutar. Bunların yanı sıra bitkiler, taşlar, çakıllar, ağaç kozalakları, sular, çiçekler yer alır. Bu gerçekler eksilmek şöyle dursun, çağdan çağa çoğalarak, günümüze değin gelmiştir. Bugün dünyanın neresinde büyü yapılırsa bu adı geçen nesnelere baş vurulur.

İbrani, Hıristiyan, Müslüman, Şahman, Brahman hangi dinden olursa olsun büyüyü bu nesnelerle yapar.

BÜYÜLERİN KONULARI

Eskiçağdan beri büyünün en yaygın türü sevgiyle (aşkla) ilgili olanıdır. Aşağı yukarı bütün eskiçağ, ilkçağ ulusları bu konuda ortaktır. Babil'de sevgiyle ilgili büyülerin en ünlülerinin yapıldığını, insanların yüreğine korku salındığını, günümüze gelen yazılı belgelerden öğreniyoruz. Sümerlerde, Mısırlılarda sevgiyle ilgili büyüler çok yaygındı. Bunu gösteren sevgi şiirleri, mektuplar, büyüyle ilgili belgeler vardır. Greklerde, Romalılarda, öteki Akdeniz bölgesi uluslarında gönül işlerini içeren, sevgiyi konu edinen büyü türü çok mu çok yaygındı. *Hekate* bu işlerin tanrısı sayılıyordu. Hintlilerde, İranlılarda büyü daha çok din konularını içerir nitelikteydi. Nedense onlarda sevgi işlerini konu edinen büyü örnekleri azdır.

Günümüzde, Anadolu'nun değişik bölgelerinde yapılan büyülerin çoğu gene sevgiyle, sevip-sevişmeyle bağlantılıdır. Anadolu'da yapılan, çoğu sevgiyi içeren büyüleri şöyle belirleyebiliriz:

1- Sevgililerin birbirlerine karşı yaptırdıkları büyüler. Bunlar sevip de sevilmeyen, sevgilisine kavuşamayan bir insanın yaptırdığı büyülerdir. Sevgilisini kendine çekmek, gönlünü çelmek ya da başkasını seviyorsa ondan ayırmak bu tür büyülerin genel konusudur. Bunlarda bitkiler, çiçekler, yapraklar, kemikler, boncuklar gibi nesneler kullanılır. Bu tür büyüleri yapmayı, iki gönlü birleştirmeyi iyi, uğurlu bir iş sayarlar.

2- İnsanları birbirinden soğutmak için yapılan büyüler de gene gönüllerle ilgilidir. Bunları yapmanın, yaptırmanın değişik nedenleri vardır. İşin içine ya kıskançlık girer ya düşmanlık. Bunlar iki sevgiliyi birbirinden ayırmak, karı-koca arasına soğukluk, geçimsizlik sokmak için yapılan büyülerdir. Bunlar iyi sayılmaz pek. Onun için yapan kendini elinden geldiğince gizlemeye çalışır. Kadının aşığı vardır, kocasından ayrılmak, boşanmak ister. Başaramazsa kocasını kendineden soğutmak için türlü yollara baş vurur, büyü yaptırır. Durum erkek içinde öyledir. Ya sevdiği kadını kocasından ya sevdiği kızı yavuklusundan ayırmanın yollarını arar, büyüye, büyücüye baş vurur.

3- Evlenen erkeği ya da gelini gerdeğe girmeden önce bağlamak, gerdek gecesi gerekli eylemin yapımasını önlemek, erkeği başarısızlığa uğratmak için düzenlenen büyüler. Bunları yapan da yaptıran da kendini gizler, korkar. Yoksa suçlu bulunursa büyük olaylar doğar, iş adam öldürmeye değin varır.

Büyülerde doğa olaylarından doğan yıkımları önlemek ereği olduğu gibi birinin başına yıkım getirme, evini barkını yıkma amacını gütme de vardır. Bu da pek istenmeyen ya da istemeye istemeye yapılan büyülerdendir.

Korunmak için yapılan büyüler arasında en yaygını düşman saldırısına, silaha karşı olanıdır. Kimi kabadayılar, düşmanlarına karsı kendilerini okutup üfleterek, saldırıdan korunmaya çalışırlar. Bir inanca göre büyülenen insana ateşli silahlar etki edemez. Sözgelişi büyülenmiş bir kimseye kurşun işlemez. Böylesi kimseler muska yazdırır, hamayıl takınır, silahın etkisinden korunacağını sanır. Bu

durumlar türkülere bile girmiştir.

Kirezayi gelende
Erir dağlarun gari
Siyir ettiler oğa
Gurşun sökmeyi gari.
(Haziran ayı geldiğinde
Erir dağların karı
Büyü yapmışlar ona
Kurşun sökmüyor(gövdesinde kurşun işlemiyor) gari.

Düşman silahına karşı korunmak için kendine büyü yaptırmak, korunmak üflenmek yalnız köylerde değil illerde de yaygın bir gelenektir. Özellikle kabadayılar buna büyük bir önem verir. Sözgelişi İstabul kabadayılarının çoğu muska, hamayıl taşır.

Büyü bir insanda öçalmak için de yapılır Sözgelişi sevilen bir güzel, onu sevenden yüz çevirirse, onu delirtmek için büyü yapılır. Böylece sevgisinin karşılığını görmeyen ondan öç alır. Özellikle iki sevgiliyi çekemeyen taş yürekli biri böyle ayırıcı, araya soğukluk sokucu büyüleri yaptırmaktan kaçanmaz.

Oturalım diz dize
Kanuşalım biz bize
Biz böyle değiliduk
Siyir etteler bize

Halk dilinde büyüye *siyir* de denir. Bu dörtlükte sevişen iki kişinin arasına büyü yoluyla soğukluk, dargınlık

sokulduğundan yakınılıyor.

Bir kimse sevdiğini kendine çekemezse, onun gönlünü çelemezse bu konuda büyü yaptırır.

E kemençemun yayi
Gider gelur dolayi
Gız seni alamasam
Nuskalandur kolayi
(Ey kemençemin yayı
Gider gelir dolayı
Kız seni alamazsam
Muska iledir kolayı)

Burada adı geçen muska büyüdür. Genç, sevdiği kızın gönlünü çelmek, kendine çekmek için muska yazdırır. Bunu ya üstünde taşır ya da kızın geçeceği bir yere gizler.

Bu tür büyülerin amacı alınyazısını değiştirmeye çalışmaktır. Bu niteliği dolayısıyla birçok kimse, özellikle dinine çok bağlı olanlar, bu yollara sapmayı, almyazısına karşı çıkmayı suç (günah) sayarlar, büyü yapımına yanaşmazlar. İslam dininde büyünün, falın her türlüsü yasaktır, din bakımından suçtur. Tanrının işine karışmaktır. Ondan kaçınmak gerekir.

Bir de gözdeğmesine (nazar'a) karşı yapılan büyüler vardır. Bunlar insanlar için, hayvanlar için, ağaçlar, çiçekler için bile olur, yapılır. Anadolu köyleinde de, illerinde de gözdeğmesine inanılır. Gözünden korkulan kimseye karşı, koruyucu nitelikte, büyü yapılır. Bunlar muska , hamayıl daha çok koruyucu niteliktedir.

Hemayilin zenciri
Vurdi belcigezuni
Uzandum memesine
Tutti elceğezumi
(hamayılın zinciri
Belciğini yaraladı (incitti)
Uzandım memesine Elciğimi tuttu)

Burada hamayıl takan bir kızdan ya da kadında söz ediliyor. Bu hamayıl gözden, hastalıktan, düşmandan korunmak içindir. İçinde ayet, dua ya da büyü niteliğinde birtakım biçimler, çizgiler, belirtiler vardır.

Eskiçağda, ilkçağda kötü güçlerden, kötü ruhlardan korunmak için birtakım koruyucu nesneler boyuna asılır, başa bağlanır, üstte taşınırdı. Bunlar genellikle *iyilik* tanrılarının, tanrıçalarının yönetiminde bulunan hayvanların, ağaçların, bitkilerin kalıntılarıydı. Hayvan kemiği, boynuzu, bir ağaç kozalağı, bir bitki, çiçek türünden nesneler iyilik tanrılarının, tanrıçalarının birer yansıtıcısı durumunda olurdu, öyle yorumlanır taşınırdı.

Evlerdeki boynuzlar, tırnaklar, başkemikleri, nalları bu eskiçağ, ilkçağ inançalarının birer kalıntısıdır. Zamanla insanın üzerinde taşıdığı büyülü nesnelerin, adı geçen hayvan kalıntılarının, ağaçların, bitkilerin yerini muska ile hamayıl, nazarlık almıştır. Bugün insanın parmağında taşıdığı yüzük bile çok eski çağda koyucu bir totemi yansıtan bir takı olmaktan öteye geçemiyordu. Gerdanlık da öyledir, eskiçağlardan kalma bir totem kalıntısıdır.

Bi duman endi dağa
Gel irmağa irmağa
Merakli bakayisun
Siyir(büyü) ettiler sağa (sana)

Bu türküde bakışları biraz başka, ilgi çekici olan, büyülenmiş sanılan, öyle etki gösteren bir kızın ya da kadının durumu anlatılıyor. Bir insan için "meraklı bakıyor" dendi mi, onda bir başkalık var demektir.

Yolculuğa çıkan bir kimsenin, yolda başına bir yıkım gelmemesi için, büyü yaptırdığı, okunup üflendiği de olur. Özellikle uzak deniz yolculuğuna çıkan kimselerin arkasından düşmanları bağlamak, kötülükleri önlemek, herhangi bir deniz yıkımına engel olamak için büyü yapılır. Bu büyü yapılırken dualar okunur. Bu tür büyülerde genellikle okunan dualar şöyle başlanır: "*ya kerim-i keramet...sana emanet, sen eyle onu selamet*" ya kerim-i keramet, Ahmet sana emanet, sen eyle onu selamet" gibi. Bunlar okunurken sağa, sola yolcunun gittiği doğrultuya doğru üflenir, okunmuş su dökülür, kötülükler kovulur. Yola çıkan kimsenin üzerinde bir muska ya da hamayıl da bulunur.

Bu büyü eskiçağda, ilkçağda kötü ruhların saldırmasından korunmak, iyi ruhların yardımını sağlamak amaçıyla yapılan ilkel büyülerin bir kalıntısıdır. Bugün Anadolununu birçok bucağında uygulana gidiyor. Yolculuğun çok uzak olması da pek gerekli değildir. Yaylaya, ormana, hayvan beklemeye (otarmaya), biraz uzak bir göreve gitmek yeter büyü yapmak için.

Doğu Karadeniz köylerinde güzel iyi süt veren ineklerin kötü gözlerden, gözdeğmelerinden korunması için de büyü yapılır. İneğe her sabah yaylıma çıkmadan önce okunup üflenmiş tuz verilir. İneğin boynuna, özellikle iki boynuzu arasına muska takılır, mavi boncuk asılır.

Kimileri nazarlıkla büyünün ayrı olduğunu, birbirleriyle bağlantısı bulunmadığını söyler.Oysa doğru değildir bu. Nazarlık büyünün başka bi türüdür. Daha çok koruyucu bir güce sığınmadır. Daha açıkçası büyünün yalnız koruyucu düşünceyle yapılanıdır. Nazarlık da kötü ruhların saldırılarından korunmak, iyi ruhlara sığınmak için olduğuna göre büyüdür.

Halk arasında *nazar* (gözdeğmesi) uğursuz bir kimsenin etkisi sonucu ortaya çıkan kötü durumu anlamına gelir. Böyle bir durumda yalnız koruyucu güçlere sığınılır. Büyü de böyledir. Ancak büyüde etkileyici bir nitelik vardır. Büyü daha atak bir davranışı içerir. Karşısındakini etki altına alma ereğini güder.

Bol yemiş veren ağaçlar için de koruyucu nitelikte büyüler yapılır. Diplerine okunmuş, üflenmiş su dökülür. Bu türden ağaçlar halk arasında *tekin değil* (uğursuz) diye bilinir. Bu tür büyüler bir yandan göz değmesine, bir yandan da çalınmaya karşı yapılır.

Büyü tek tek ağaçlar, bitkiler için yapıldığı gibi bahçeler, tarlalar, bağlar için de yapılır. Özellikle asmalar, buğdaylar için büyü yapılır. Bunlar üzüm ile buğdayın kutsal sayıldığı dönemlerde Hititlerden kalmadır besbelli.

İlk inançlarına göre büyü yapılan, büyülü olan bir yemişi, ekini yiyen kimsenin başına bir yıkım gelir er geç,

o onmaz, ettiğini bulur. Büyülerin konuları çevenin inanç yapısına, durumuna, davranışlarına, geleneklerine, göreneklerine göre değişir. Anadoluda büyülerin çok değişik konulu olmasının nedenlerinden biri de budur.

GEÇMİŞ GELECEK BAĞLANTISI

Büyücülük, yukarıda da görüldüğü gibi, eskiçağdan, tarih öncesi döneminden kalmadır. İnsanla doğa, insanla kendi soydaşları arasında kurulan, gizli güçlere dayanan bir bağlantıdır büyü. Eskiçağ insanı çevresini canlı, ancak gizli kalan, göze görünmeyen güçlerle kuşatılmış olarak görürdü. Onun evrenin en küçüğünden en büyük varlığına değin canlılarla doluydu. Cansız bir varlık düşünemezdi eskiçağ insanı.

Anadolu'nun birçok dağı, ırmağı, yüce kayaları, gölleri kutsal sayılır, kimine tanrı, kimine tanrıların yuvası, konak yeri olarak bakılırdı. Ağrı dağı, Nemrut dağı, Uludağ gibi dağlar, Yazlıkkaya gibi kayalar, Kızılırmak, Sakarya, Yeşilırmak, Menderes, Fırat gibi akarsular birer kutsallık, birer tanrı adı taşırdı. Yoncadan çamağacına, gürgenden (kayın), çınara değin birçok bitki, ağaç kutsaldı, birer tanrılık özel donatılmış sayılırdı. Bunlara karşı suç işlemeden sakınma, kaçınma gereğindeydi eskiçağ Anadolu insanı. Durum Sümerlerde, İranlarda, Mısırlarda, Babillerde, sonralar Frigyalarda, Likyalarda, Lidyalılarda, Greklerde, Latinlerde de böyleydi.

Günümüzün kutsal sayılan yerleri Hititlerce, Urartularca, Luvilerce, Hurrilerce de kutsaldı.Bu adı geçen uluslarda da kutsal yerlerin gizli güçlerin sığınma, onlar-

dan yardım isteme, yararlanma işlemleri yapılırdı. Büyüyü onlar da bilirlerdi, yaparlardı. Büyü insanlık tarihinde birdenbire ortaya çıkmadı, inançlarda çoktanrıcı dinlerle doğdu, gelişti, yayıldı. Nerede din varsa, nerede inanç varsa orada büyü, orada gözbağcılık, orada okuyup üfleme, birbirini kandırma, aldatma vardır. Bunlar birbirini bütünleyen, birbirini gektiren insan buluşları, insan eylemleridir. Ne insandan ayrı büyü, ne büyüden ayrı insan düşünülebilir tarihte. İnsan büyüsüz yaşayamazdı, yaşayamıyor da. Bugün kahve falı, el falı, yıldız falı, niyet tutma birer eskiçağ inanç kalıntısıdır, eski büyülerden arta kalan düşünce, inanç kalıntılarıdır. El falında başına gelecekleri öğrenmeye çalışan bir kimse eskiçağda alınyazısı tanrıçanının görevini bilmeyebilir. Eskiçağda insanın başına gelecekleri avucunun içine alınyazısı tanrıçasının yazdığım düşünmeyebilir. Ancak araştırınca el falının çok eski çağlara değin gittiği, bir Anadolu tanıçasınm, tanrısının bu işlere baktığı kolayca anlalışır. Büyü yaptıran bir kimse, eskiçağda bu işi gene bir almyazısı tanrıçasının, tanrısının yürüttüğünü bilemez, ancak araşıtırıcı bilir, bulur bunu, aydınlığa çıkarır, serer gözlerin önüne.

Ele geçen yazılı belgelerden öğrenildiğine göre Hititlerde büyünün önemli bi yeri vardır. Hititler büyü yapmaya, büyülemeye *alvanzahheska* diyorlardı. Bu, gizli güçlerin yardımına sığınarak insanın dileğinin yerine getirilmesi için yapılan bir işlemdi. Büyücülük *alvanzahha* ya da *alvanzatar* adını alıyordu. Hitit dilinde. *Alvanzenas* ise büyülü, büyülenmiş kendini büyüye kaptırmış ya da kendisi için büyü yapılmış anlamında söyleniyordu. Hititler

büyü yaparken, yaptırırken yalvarır yakarırlar, bugünkü anlamda dua okurlardı. Onlar duaya *arkuvar* ya da *arkuvessar* diyorlardı.

Hititler *assiyatar* ya da *assiyavvatar* dedikleri *sevgi* ile ilgili büyü yaptıkları gibi suç (günah) anlamına gelen *astaniyavar* yada *astayaratar* için de büyü yaparlardı. Bu büyüler insanı suça iten kötü ruhları kovmak içindi. Kötü ruhlardan kaçınmak, iyi ruhlara, koruyucu güçlere, sığınmak günümüzde de vardır. Anadoluda, özellikle Karadeniz kıyılarındaki köylerde sık sık yıkım gören bir evde uğursuzluk olduğu, onun başına kötü cinlerin toplandığı inancı vardır. Bunların etkisinden kurtulmak için çevrenin ünlü cincileine büyü yaptırılır, evin çevresine okunmuş su dökülür, okunmuş tuz serpilir.

Ekinlerin ekileceği dönemlerde tarlaya atılan ilk tohumların okunup üflenmesi de bir gelenektir. Öyleki ilk tohumu eli uğurlu sayılan kimseye attırma bir alışkanlıktır. Özellikle buğday, arpa ekilirken ilk tohumu uğurlu sayılan kimsenin serpmesine ilgi gösterilir.Bu buğdayın çok eskiden Hititlerce kutsal olduğu unutulmamalı.

Gene halk arasında ekinlere dananan böcekelerin, farelerin küçük kurtçukların ağzını bağlamak, ekine dokunmamalarını önlemek için ekinlerin konduğu ambarlara muska asmak geleneği vardır, yaygındır. Bu gelenekler, birer büyü niteliği taşıyan bu koruyucu davranışlar birdenbire, belli bir çağda ortaya çıkmadı. Onların eski birer tarihi, geçmişi vardır açıkça. İnsan bir geleneği, bir alışkanlığı kısa bir süre içinde benimsese bile onu toplumun bütün katlarına yayamaz. Bir kimsenin , yalnız kendisinin

inandığı bir büyü başkalarını etkileyemez. Büyünün etkisi başkalarını inandırması, derinden sarsması ile bağlantılıdır. İnsanı sarsmayan bir büyünün etkisi de olmaz. Bu etkinin kökleri toplum bilincinin , toplum belleğinin çok derinlerine değin iner, başka türlü geniş bir alana yayıma olanağı bulamaz. Bu toplumda büyü, fal yaygın mıdır, genel geçerliği var mı onun kökleri çok derindemidir, geçmiş karanlıkları içindedir besbelli.

Alınyazılarına *Runda* adı Tanrı bakıyordu. Hititlerde, insanların başına gelecek ne varsa onun yönetimi altındaydı. Geyiği vardı, onunla yan yana yapımış kabartmalar... Oysa bugün geyik boynuzundan, geyik tüyünden, geyik kemiğinden büyü yapılıyor, ondaki koruyucu güce sığınılıyor. Birçok bitkiyle büyü yapılır günümüzde, oysa Hititlerin *Telepinu* diye kutsadıkları tanrı bitkiler tanrısıdır.

Büyü yapılıken bitkilerindeki koruyucu, iyilik edici öze sığınır insan, ondan yardım diler. Oysaki bitkinin özünde saklı iyilik de ondan Hititlerin iyilik tanrısı *Zit Ariyas*'ın yönetimi, denetimi altındadır. Gene ateşle ilgili büyülerde Hititlerin ateş tanrısı *Pahhur*'un gücüne sığınma, özünde yaralanma yok mudur bilmeden, anlamadan dersiniz? Ateş tanrısının buyruğu olmadan ateş iş görebilir mi, yakabilir mi, etkiliyebilir mi? yapamaz bunları ona baş vurmadan, onun sözünü, onayını almadan. Eskiçağda, ilkçağda böyle yapardı insanlar. Büyü düzenlerken hangi doğa varlığından yaralanıyorsa onun tanrısına, tanrıçasına sığınır ister istemez.

Bugünkü balık kılçıklarıyla birtakım büyüler yapı-

lır. Anadoluda. Peki eskiçağda bütün balıklar sular tanrısı *Avruna*'nın, *Aşkesaya*'nın yönetimi altında değil miydi? Hititler bu tanrılara sormadan, sığınmadan el sokarlar mıydı sulara? Ocakla ilgili büyüler vardır. Ocağın tanrısı Hititlerde *Haşhaş*'tır. Onun onayını almadan ocak ne yapabilir ki? Oysa bugün büyü yapılırken bunların bir teki bile düşünülmez, anılmaz, unutulmuş gitmiştir. Ancak gelenek, görenek unutulmamış, özden kalmış, boyası, yorumu değişmiştir. Bütün büyülerin kökünde, yüreğinde bu tanrılar, tanrıçalar yatarlar.

Eskiçağda Babil'de *Marduk* adlı tanrı büyücülerin, büyücülüğün koruyucusu olarak bilinir. Yunanistanda, Latinlerde *Hekate* büyücülerin, büyünün başıdır. Ancak bunun nereden geldiği pek bilinmez. *Hekate* gerçekte ne Grektir, ne Latin, yabancı kaynaklıdır.

Anadolu bugün bile büyünün çok değişik türde olması, yöreden yöreye değişmesi, ayrı ayrı biçimlerde uygulanışı geşişi güzel bir olay değildir. Bugün Ege bölgesi ile Doğuda; Güney bölgesi ile Karadeniz kıyılarında, Trakya'da uygulanan büyüler, türleri birbirini tutmaz. Bunun nedeni bellidir. Anadolu çağlar boyunca birçok akın görmüş, Doğudan, Batıdan, Güneyden, Kuzeyden birçok ulusun yolu, yoluğrağı, durağı, konağı olmuştur. Bu durum binlerce yıldır sürüp gider. Bu göçmen toplulukların kimi Anadolu'da yerleşmiş kalmış, daha önce gelenlerle, yerlilerle karışıp kaynaşmış, yeni bir birleşim ortaya çıkmış, yeni bir topluluk doğmuştur. Anadolu'ya başka yerden gelip yerleşen toplulukların da kendilerine göre gelenekleri, görenekleri, alışkanlıkları vardı. Bunları bı-

rakmak, birdenbire kesip atmak kolay değil, olacak iş değildir. Gelen topluluğun getirdiği toplumsal yapı Anadolu'da yerleşince, Anadolu ulusu ile kaynaşmaya başlayınca yeni bir biçime girmiş, yeni bir içerik kazanmıştır. Bu karşılıklı kaynaşmalar, içiçe erimeler, sindirilmeler sonucu yeni yeni gelenek kurumları doğmuştur. Bunların içinde büyüler de vardı. İnsan (eskiçağ insanı da günümüz insanı gibi) inançsız, büyüsüz, falsız yaşayamazdı. Bu yaşama gereği yüzünden inanç değişimleri, başkalaşmalar, karışmalar olmuş da büsbütün ortadan kalkış olmamıştır. İşte büyülerin değişik oluşu da bu toplum kaynaşmaları yüzünden doğan yeni kurumların doğuşu gereğidir.

Sözgelişi Karadeniz kıyılarında büyü yapılıken kulanılan nesnelerle Güney Anadolu bölgelerinde büyü yapılırken kullanılan nesneler ayrı ayrıdır. Özellikle bitkiler bölgenin bitki örtüsü ile sıkı sıkıya bağlantılıdır. Karadeniz bölgesinde fındık kabuğu, köpek kemiği, ayı tüyü ile yapılan büyü Güney'de başka nesnelerle yapılıyordu. Karadeniz kıyılarıında zeytinağacı ile pek büyü yapılmaz da Güney'de, Ege bölgesinde yapılır. Çünkü zeytin en eski dönemlerde bile Güney'de, Ege'de kutsaldı. Karadeniz kıyılarında bu kutsallık çok sonradır. Karadeniz kıyılarında kadının döl yatağı kılı ile yapılan büyü Ege bölgesinde domuz kılı ile yapılır. Karadeniz bölgesinde domuzun kutsal sayıldı pek azdır, oysa Ege bölgesinde yaygındı domuz kutsallığı. Doğuda tavşanla büyü yapılmaz Karadeniz kıyılarında yapılır. Oysa tavşan Urartular çağında bile kutsaldı. Doğuda. Bu inancı sonradan İslam dinindeki Alevi-Sünni çekişmesi altüst etti. Tavşan Hititlerde de saygıde-

ğer bir canlıydı.

Trakya (Rumeli) bölgesinde yapılan büyülerde daha çok eski Trakya inançlarının izlerini buluyoruz. Bunlar eski *Orpheus* inançlarının birer boyası değişmiş kalıntısıdır besbelli. Onlarda sayıların, geometri biçimlerinin büyüde kullanıldığı, çok kullanıldığı görülüyor. *Pythagoras* görüşüne dayanan bu sayılar düzeninde *Orpheus* inançları da vardır. Çağdan çağa akıp gelen bu inançlar, bu büyü uygulamaları başka bir biçimde kendina sürdürüyor günümüzde de.

Büyününü bir türü olan okunup üflenme, nazarlık bağlama, geyik, öküz boynuzu takınma, kutsal sularla yıkanma en eski çağlarda vardı.

Kırk çeşmeden su getirmek, yedi dereden su almak, yedi taş, kırk taş gibi belli sayılara dayanan nesnelerle yapılan büyüler yeni değildir. Bu sayılar binlerce yıldır kutsallığını sürdürüyor. Büyülerde kullanılan üçgen, altıgen, dokuzgen, onikigen, biçimler eski Babillerde de vardı. Onlar da böyle büyü yapardı. Eski Trakya uluslarında da böyle geometri biçimlerine göre düzenlenen büyüler vardı. *Pyhagoras* felsefesi bir süre büyücülerin işine çok yaramıştı.

Anadolu'da uygulanan büyülerin kimisinin de kaynağı Asya'dır. Bunlar *Şaman* inançlarının eksini taşıyan büyülerdi. Bu tür büyüler Moğollarla, öteki göçebe Asya uluslarıyla, özellikle Türklerle gelmiştir. Bugün *Yörükler* arasında uyugulanan büyülerin, okunup üflenmelerin çoğu Asya kaynaklıdır. Özellikle kemiklerle bakılan fallarla, at koyun, keçi gibi hayvanların tırnakları, dişleri, kıllarıyla

yapılan büyülerin Asya'dan geldiği anlaşılıyor (*)

Anadolu'da, bugün kürek kemikleriyle bakılan bir fal türü, bir büyü vardır. Bunun Asya'dan geldiğini söyleyenler varsa da pek doğru değildir. Bu büyü, bu fal türü Anadolu kaynaklıdır. Öyleki eskiden Anadolu'da uygulanan bu fal ya da bu büyü türüne Grekler *omoplatoskopie* Latinler ise *scapulmanteia* derlerdi ki bu sözlerin ikisi de kürek kemiği falı anlamına gelir. Anadolu'da büyü yapmınında kullanılan araçların biri de köpek kemiği, köpek pisliğidir. Bu Mısır'dan gelmişe benzer. Çünkü köpekle ilgili büyülerin yurdu köpeğin kutsal sayıldığı Mısır'dır. Ancak kartal kanadı, kartal gözü, kartal bağırsağı, kartal tırnağı ile yapılan büyülerin yurdu Anadolu'dur. Kartal en eski çağlardan beri Anadoluda saygı gören, sevilen kutsal olarak benimsenen bir hayvandır. Özellikle Hititlerde bir inanç olarak sonraki Anadolu uluslarına, XI. yüzyılda Anadolu'da kurulan Türk devletlerine geçmiştir. Roma'ya bile. Bu geçiş Anadolu'nun bir kaynaşma yeri, gerek eskiçağda, gerek ilkçağda bile uğrak yeri oluşu yüzündendi.

Anadolu'da, tarihçe bilinen kesin olaylar olarak, Hititler çağından Perslerin Anadolu'yu ele geçirmelerine değin (İ.Ö.VI.yüzyıl) olan ulus kaynaşmaları çoktur. Kafkasya'dan gelen insanlar güneyden gelenler, doğudan gelenler, batıdan gelenler Anadolu'da kaynaşmış karışmıştır. Bunların gelenekleri, görenekleri vardır. Onlarda Anadoluda eridi. Yukarı da da görüldüğü gibi yeni inançlar, yeni gelenekler doğdu. İ.Ö. VI. yüzyıldan sonra Anadolu'ya

---

(*) Asya'dan Anadolu'ya geçen büyü, fal, tılsım, konusunda daha geniş bilgi edinmek için BK. Tarihte ve Bugün Şamanizm, Abdülkadir İnan 1972, s. 120-165

olan akınlar, Anadolu'da yerleşmeler durmadı. Ege adalarından, Makendonya'dan Ballkanlardan gelen insan akınlarına yenileri eklendi. İskender'in (İ.Ö.332) ordularınının ardından gelen Batı göçleri, Galatalar (İ.Ö.280-278), Anadolunun ortalarına, Ankara yörelerine değin gidip yerleştiler, *Pessinus* ilini kurdular. Daha önce Etrüskler (İ.Ö.IX. yüzyıl), Kimmerler (İ.Ö.VII. sonları) Anadoluya gelmiş, batıya, adalar üzerinden İtalya'ya değin gitmişlerdir (Etrüskler). Kimmerler doğuda Urartu devletini allak bullak etmişledi. (İ.Ö.714). Bu dönemde İ.S. XIII. yüzyıla değin Anadolu'ya biri batıdan (Haçlılar) olmak üzere pek çok insan akıp gelmiştir. En son akınlar Türklerle Moğolların akınlarıdır. Bunlar Anadolu'da yerleşmiş, günümüze değin sürüp gelen Anadolu ulusunun birliğini, bütünlüğünü kurmuştur.

Ancak bunlar eli boş gelmiş, şöyle dolaşıp geçmiş yolcular değildi. Belli gelenekleri, inançları, görenekleri vardı. Özellikle büyücülük alanında ayrı ayrı uygulamaları olduğu biliniyor. İşte, günümüzde, büyülerle, okunup üflenmelerle ilgili inançların, eylemlerin değişik olması bundandır. Değişik tanrılar değişik büyüler yapmayı gerektiriyordu. Durum bugün de öyledir. Ancak tanrıların yerini daha çok cinler, bizden iyiler denen gizli güçler, ruhlar almıştı. Büyüler onlarla yapılıyor. Halk arasında yaygın bir inanca göre cinlerin de ayrı ayrı dilleri, dinleri vardır. Kimi Müslüman kimi Hıristiyan kimi putatapıcı (kafir) kimi ateşe tapıcıdır. Cinlerin, perilerin kimi Müslümanca (Türkçe ya da Arapça olacak Müslümanın anladığı dilden konuştuğuna göre), kimi gavurca (bu iki dilden, bir

bakıma Farsçayı bunlara katarsak, bu üç dilden ayı dili) konuşur.

İşte büyü, hastanın konuşmaları (daha doğrusu saçmalamaları) hangi dildense, o dille yapılır. Bu yalnız hasta için değil, öteki insan davranışlarıyla ilgili büyüler için de geçerlidir. Sözgelişi sevgi için, soğumak (birine olan sevginin ortadan kalkması) için. Günümüzde, Anadolu'da yaşayan, uygulanan bu inanç kalıntıları, bu büyü varlıkları tarihin, geçmişin çok derinlerine gidiyor. Ot gibi, birdenbire, yerden bitiyor. Bunlar geçmişle günümüz topluluğu arasında geçmişten geleceğe doğu uzanan bir tarih bağının izlerini taşır, bir birlik, bir bütünlük sağlar kendi alanlarında insanlar.

SEVGİ İLE İLGİLİ BÜYÜLER

YILAN GÖZÜ

Bir insan sevdiği kimseyi elde edebilmek için değişik büyüler yapma gereğinde kalırsa şu yollara baş vurur:

1- Hiç kullanılmamış bir iğneye bir ipek iplik geçirilir. İğne yakalanan canlı bir yılanın gözünden sokulup öteki gözünden çıkarılır. Sonra yılan bir kıyıya atılıp kendi başına bırakılır.

İğnede bulunan iplik sevlen kimsenin giyeceği giyisilerden birine, özellikle entari (kadın için) ya da gömlek (erkek için) takılır. Bu sırada iplik o giyiside kalır iğne alınır.

Bu işlem yapıldıktan sonra Kur'an'dan uygun görülen ayetler okunur, bir nüsha (muska) yapılır, üzerinde taşınır. Bu muskayı ancak yetkili hoca (cinci) yapabilir.

O iplik, o kimsenin giyisisinde bulunduğu (giyisiyi

giydiği) sürece o kimse büyü yapana gönül verir, onun ardından gider, onu bir daha unutamazmış.

Bu gibi büyülerin yapımında kullanılan muskaların içinde muşambaya sarılı ayetlerin, yazıların çoğunda şu sözler bulunur:

Allahu lailahe illa huvel hayyum kayyum (Tanrı tektir, onun sonu, başı yoktur). *Ya settar* (ey suçları örten), *ya hayy* (ey dirlikli, canlılık verici olan). Bunlar gibi tanrıyı niteleyen saygısı doksan dokuza varan deyimler sıralanır, başka sözler de yazlır.

KIL

Bir kadın kendineden soğuyan kocasını kendine çekmek, bağlamak için onun yemeğine üç ya da yedi gün dölyatağının kıllarından birer tane koyar, kocası da bunları yerse (bilmeden) kısa bir süre içinde karısına bağlanırmış. Yemeğe kıl atılırken cincinin yazacağı muskayı da kadının üzerinde taşıması gereği vardır.

Koca karısına dönmezse o kıl gibi erir, incelirmiş. Bundan dolayı bilmeden, anlamadan yeniden karısına dönermiş.

YUMURTA

Bir kimse sevdiğini elde etmek isterse, koyu kara bir tavuğun yumurtasını hocaya okutup üfletir, üzerine gerekli yazıları, belirtileri çizdirdikten sonra onun geçeceği bir yere gizler. Onun üstünden (bilmeden) üç kere geçtikten sonra yumurtayı alır, büyü yapılan kimsenin gizlice ocak taşının altına gömer. Ocak yanıp yumurta kızdığı sürece

adamın (erkek ya da kadının) aklı oynarmış. Ateş çok yanıp yumurta patlarsa adam delirir, aklını kaçırırmış. Bu yüzden yumurtanın patlamaması için gereken işme inceden düzenlenir. Ayrıca büyü yapanın üzerinde keskin soluklu bir hocanın yazdığı muska taşınır.

Bu büyü yapıldıktan bir süre sonra insan istediğine ulaşırmış. Ancak kendisine büyü yapılan kimsenin ocak başında oturması gereği de vardır.

KÖPEK PİSLİĞİ

Bir kadın ya da erkek eşini kendinden soğutmak, ondan ayrılıp başkasını elde etmek isterse. İki kişiyi (iki sevgiliyi, karı-kocayı) çekemeyen bir kimse onların aralarını açmak isterse yemeklerine kurutulmuş, okunmuş köpek pisliği (pislik ak olacak) tozları katar, bunu üç gün yapar onlara yedirirse aralarına soğukluk, geçimsizlik girermiş.

Bu büyünün karakedi pisliği ile yapıldığı da olur. Bu iki tür büyüde de hocanın muska yazması okuyup üflemesi gerekir.

TIRNAK

Bir kimseyi kendinden soğutmak ya da bir kimseden soğumak isteyen kişi onun geçeceği yere kesilmiş tırnaklarını gizlerse, o da bu tırnaklar üzerinden, bilmeden, üç kere geçerse büyü tutar, yapanın isteği olurmuş.

MUHABBET MUSKASI

Bir kimse kendini sevdirmek, göze girmek için hocanın özel olarak yazdığı bir muskayı giyisisine diker, sev-

diği ya da kendini sevdirmek istediği kimseye yedi gün, günde üç kere görünürse dileği yerine gelirmiş. Muskada sevgiyle ilgili sözler Kur'an'dan ayetler bulunurdu.

Bir muhabbet muskası örneği:

"Ya Allah, Ya Hayy, Ya Kerim, Ya Settar, Ya hu, Ya Azim, el-muhabbetu'l daim ve'l sahbetu'l kaim, hiteyatu'l kerim, hamiyetu'l -alim. Ya Rabb'l-ezel, Jale kuluna min tarafu'l Servet, muhabbet-i ebed, alaka-i sohbet insan eyle. Tarafeynin rızasını birbirlerine merbutiyetlerini kaim ve daim eyle...." sözler böylece uzar gider, aralara ayetler, Tanrının niteliklerini gösteren deyimler konur. Anlamı: Ey Tanrı, ey dirlik, canlılık veren, suçları örten, ey yüce varlık, sürekli sevgi, sürekli konuşma, yüce yardım, en yüce bilgince (Tanrı) elde tutma bağışla, ey önsüz-sonsuz Tanrı Jale kuluna (Jale kızın adıdır) Servet (Erkeğin adı) tarafından sonsuz, kendilerine karşılıklı sevgi, oturup tatlı tatlı konuşma olanağı ver, birbirine bağlılıkları sürekli kıl....

AYNA

Bir insan, sevdiği kimseyi kendine çekmek için, hiç kullanılmamış bir ayna (ham ayna) alır bir yere saklanır. Sevdiği kimseye kendini göstermeden yedi gün (belli bir sürede, birer kere) onun yüzüne tutar, bu arada hocanın ayetlerle donatılmış muskasını koynunda taşır, okuyup üflerse dileği olur, ardına düştüğü onu severmiş.

Yüzüne ayna tutularak gönlü çalınmak istenen kimse o parıltının onu sevenin yüzünden geldiği sanır, onu görmez, gönlü onunla, onun sevgisiyle dolar taşarmış.

Yüzüne ayna tutulan kimsenin gözleri kamaştıkça gönlü hoplar dururmuş.

KURT BAĞLAMA

Yaylalarda sığırların, koyunların, keçilerin kurt, ayı gibi yırtıcı hayvanlardan korunması için yapılan büyüye "kurt bağlama" denir.

Ocağın yanına ya da soğumuş küllerin içine bir kare, dikdörtgen daire biçimli çizgiler çekilir. Bu hayvanların yayıldığı bölgenin sınırlandırılması anlamına gelir. Kurt bağlayan kimse yayılımı böyle sınırlandırırken birtakım sınırları da belirler. Sözgelişi falan ırmaktan falan kayaya, falan sudan falan ormana değin.

Bu belirlenen yayılım içinde otlayan hayvanların kurt, ayı gibi yırtıcılardan korunucağına inanılır. Belirlenen sınırların dışına çıkan hayvan için kurtbağlama geçerli değildir. Sınırların dışında kalan bölgeler bu yırtıcı hayvanların yiyeceklerini (rızıklarını) sağlama alanıdır, Tanrı böyle istemiştir.

Yukarıda söylenen çizgiler çizilip alan belirlenirken, bu işi yapan "izinli", birtakım dualar okur. Dular okunurken Kur'andan ayetler de okunur. Belirlenen sınırların içinde kalan hayvanların güven altında otlaması, korunması Tanrıya bırakılır. Bunun için Tanrıya yalvarılır, yakarılır.

Kurtbağlama yalnız hayvanlar için yapılmaz. Ekinler, yemişler için de uygulanır. Bu işlemde belirlenen sınırların içine giren yırtıcının ağzının bağlandığı, saldırıcı gücü ortadan kaltığı inancı vardır.

Kurtbağlama işleminin yapıldığı bölgede kötülükten, din bakımından suç (günüh) sayılan davranışlardan kaçınılması gerekir. Bu gibi bölgede kadınla sevişmek (dölleşmek) yasaktır, cenabet (dişi-erkek birleşmisenden

sonra yıkanmadan durmak) dolaşmak bağı bozar.

OLAY

Bizim yayalalarda, Trabzon Maçka'sında, bu kurbağlama işini yapan çok kimse vardı. Annem de kurtbağlardı. Tanrıya yakarırdı, yırtıcıların ağzını bağlamak için ondan güç ister, bütün canları onun koruyuculuğuna bırakır, dualar okur, sonra namaz kılardı (bir iki rekat). Gerçektende o bölgelerde kurt pek hayvanlara saldırmazdı. Ancak yaylalardan göçler başlayınca bu bağın bozulduğuna inanılırdı. O zaman kurtaların pek çok hayvanı parçaladığı görülürüdü. Bu olay bağlanan bölgeden çobanların daha çok olması, bölgenin dışına hayvan çıkarmamasındandı. Çobanlar hayvanlara daha çok yaklaşır, onları uzaklaşmasını önler, bağlı bölgenin sınırları dışına çıkar çıkmaz hayvanların parçalanacağına inanılırdı.

Hayvanları kurt, ayı parçalamazdı da insanlar alıp kaçardı. Özellikle çevre köylerden birtakım bıçkınlar hayvan çalmayı çok severlerdi. Sisli havalarda yaylımdan danaları, koyunları çalar, bir ıssız yerde keser derisini yüzüp alır, etli yerlerinden taşıyabilecekleri ya da yiyebilecekliri oranda alır gerisini bırakırlardı. Bu insanlar daha güzel kızların, güzel dulların ya da güzel gelinlerin bulunduğu evlerin koyunlarından, sığırlarından çalarlardı. Bizim komşu yaylalarda bu iş arada sırada olurdu. Çok yoksul kimselerin hayvanlarına dokunmazlardı ayrıca.

KADINI SÖYLETMEK

Bir kadına yaptıklarını söyletmek, onun içyüzünü

anlamak için şu yola başvurulur:

Tavşan yakalanır, kesilir. Derisi yüzüldükten sonra yağı alınır. Sonra uyuyan kadının gizlice göğsüne sürülür. Kadının uyanmamasına çalışılır. Kadın uyandıktan sonra daha önce gizlice yaptığı işleri bir bir söylerimiş. (Kitabü'l Hikmet, Lokman Hekim).

Kadını söyletmek için hoclara, cincilere gidilir. Muska, hamayıl yazdırılır. Kadının geçeceği yola saklanır. Kadın bunun üstünden üç kere geçince bütün yaptıklarını, gizli işlerini söyler anlatırmış.

Yazdırılan muska, hamayıl, kadının evinin giriş kapısı eşiği altına da konur. Ancak orada üç günden çok kalmaması gerekir.

EVE YIKIM GETİRME

Bir kimsenin evine yıkım, kıtlık, yoksulluk getirmek isteyen şunları yapar:

1- Mezarlıktan ölü toprağı alarak okur, üfler ya da cinciye okutur, üfletir sonra evin üstüne atar, kapısının eşiği altına koyar. Küçük çocuların başına serper, yastaklarının içine koyar (gizlice). O evin çocukları arka arkaya ölür.

2- Kadının yemeğine gizli ölü toprağı konursa doğan çocukları çok yaşamaz ölür.

3- Bir mezarın üstünde ölçülerek kesilen değnek ya da çubukla çocuğun boyu ölçülürse o çocuk yaşamaz.

4- Bir insanın tarlasına üç sabah cenabet girilir ya da o tarlada zina edilirse ekinler olmaz, kıtlık olur.

5- Üç sabah bir insanın kapısına işlenir, insan da o

sidiğin üstünden üç kere geçerse başına bir yıkım gelir.

6- Bir evin kapı eşiğinin altına okunmuş ölü kemiği saklanır, evdekiler bilmeden onun üzerinden geçerlerse başlarına yıkım gelir.

Bunların okunarak, üflenerek yapılması, hocanın önerdiği biçimde uygulanması gerekir.

ERKEK BAĞLAMA

Köyümüzde bir gelenek, bir inanç vardır. Yeni evlenen bir erkeğin gerdek gecesi gerekli görevini yerine getirmesini önlemek için gizli birtakım işler yapılırdı. Bunlara büyü de denirdi, sihir de. Köylüler sihir'e siyir derlerdi. "Bağlandığı" söylenen erkek, gerdek gecesi gelinle yatınca gerekli işlemi yerine getiremez, gelin sabahtan gene kız olarak odadan çıkar. Bunu ya kızı seven birinin ya da güveğiye düşman birinin yaptığına inanılır. Erkek bağlama genellikle şöyle olur:

1- E rkek gerdeğe girmeden dualar okuyarak, erkeğin adını anarak bir yere çivi çakmak. O çivi orada durduğu sürece güveyi gelinle birleşemez, onun kızlığını ortadan kaldıramazmış.

2- Gene dualar okuyup üfleyerek bir kilidi kitleyip anahtarı bir yere saklamak. O kilit kapalı kaldığı sürece gene erkek kıza dokunmaz, başarı sağlayamaz.

3- Düğün gecesi güveğiyi bağlamak amacıyla ona sezdirmeden başının üstünden silah atmak.

4- Bir mendili, bir ipi, bir ipliği düğümlemek.

5- İki tahtayı, iki ağacı güveğiyi bağlamak düşüncesiyle birbirine çakmak.

6- Erkeğin adını anarak, onu bağlamayı amaç edinerek tabanca ya da tüfekle namluya mermi sürüp ateşleme-

den bırakmak.

Daha bunlara benzer işlemler yapmak erkeği bağlamak yetermiş. Bunun dışında büyü yapamak, cinciler, hocalara baş vurup onların okuyup üflemeleriyle güveyin yüzünü kara çıkartmak düşüncesiyle yapılan işler vardır. Bağlanan erkeğin çözülebilmesi için adı geçen işlemleri bitirmek, bozmak gerekir. Onlar da bağlamayı sağlayan çiviyi sökmek, çakılı tahtaları ayırmak, namluya sürülen mermiyi çıkarmak ya da ateşlemek, kilidi açmak, ikinci bir mermiyi güveyin başında aşırarak atmak. Bunları yaparken de bağlanan erkeği çözme gereğini yerine getirecek nitelikte dualar okunur.

Kızın da bu anlatlan işlemlerle bağlandığı olur. Bu bağlamalar mezar toprağı, mezarlıklarda ölülerin baş-ayak uçlarına dikilen tahta ya da taşlarla olur. Dereden, sudan geçmek, çeşmeyi kapamak, akar suyun (küçük suların) yatağını değiştirmek gibi işlemler de bağlamaya elverişli sayılır.

Bu tür işler bugün bile köylerde yapılır, onların geçerliğine, kesinliğine inanılır. Böyle bir duruma düşmemek için, düğünden önce gizlice, gelin-güvey için muskalar, hamayıllar yazılır, dualar okunur, adaklar sunulur, kurbanlar kesilir.

Erkek kendini kimin bağladığını anlarsa işin sonu kötüye bile varır, yalnız kavga değil, adam bile öldürülür. Bundan dolayı bu gibi işleri yapanların kimler olduğu çokluk bilinmez.

BAĞLANAN ERKEKLİĞİ ÇÖZME

1- Mezarlıktan iki başayak (ölünün başına, ayak ucuna dikilen tahtalar) çalınır. Bağlanan erkeğin yatağının altına konur (ayrı ayrı yere) erkek o gece kadını yatırsa işi becerir.

2- Hocalara okunulur, muska yazdırılır. Yapıldığı sanılan büyünün karşıtı yapılır (erkeği bağlamada uygulanan yolların karşıtı. Söz gelişi dereden geçirilir, anahtarla kilit içiçe sokulur, çıkarılır. Tüfek atılır, bıçak kına sokulur çıkarılır, ağaçtan çivi çekilir... Sözün kısada bağlamada uygulanan, uygulandığı bilinen yöntemler bağı çözmek için uygulanır.

EKİNLERİ KORUMAK

Halk arasında ekinleri (buğday, mısır, arpa, çavdar) çalınmaktan, yabancılardan, yıkımından kurtarmak için de büyü yapılır. Bunların hayvanlara karşı etkisi olmasa bile büyüye inananlar üzerinde vardır. Büyülü olduğu bilinen bir tarlaya büyüden korkan, büyüye inanan hırsız girmez. Girerse ya çarpılacağına ya yakalanacağına, hırsızlığınının ortaya çıkacağına inanır. Ancak zamanla bu inanç, bu büyü korkusu da yok olmaya başlamıştır.

Büyü yapılmak istenen, daha doğrusu "bağlanmak" istenen yeri çevresi dolaşılır ya iple ölçülü ya adımlanır. Dolaşılan çevreye bir çizgi çekilir. O çizginin içi büyülü olarak bildirilir. Sonra okumalar, üflemeler başlar. Büyü yapımında kullanılan gereçler alınır uygulanır. Tarlanın değişik sınırlarına gizlice muskalar konur, kemikler, boynuzlar asılır.

Böyle bir tarlanın korunacağına, oraya hırsız girmeyeceğine inanılır. Gerçekten büyülenmiş yer insana korku verirse, oraya giren hırsız bir korkuya kapılırsa, bu korku yüzünden bir yerinde inme inebilir, yüzü uçuklanır, tedirgin olabilir. Halk bunu büyü sonucu ortaya çıkan bir yı-

kım, bir çarpılma diye yorumlar.

Bir kimsenin tarlası düşmanca da büyülenebilir. Bu düşman büyüsü ekinlerin olmaması içindir. Bunun ereği yıkım getirmek, büyülenen kimseyi umutsuzluğa uğratmaktır. Böyle türden büyülerde mezarlıktan toprak alınır, okunur, üflenir, gerekli dualar karışlar yazılır, en sonra da büyüye konu olan tarlaya serpilir. Ölü toprağı serpilen tarlanın ekinlerini iyi, gelişli olmayacağına inanılır.

AĞAÇLARI KORUMA

Ekinler gibi yemiş veren ağaçlara karşı da büyü yapılır. Bunların yemişlerinin çalınmasını önlemek içindir bu büyüler. Okuyup üfleme, çevresine sınır koyma, ince tel ya da ip germe, sicim germe büyü için gereklidir. Gereğinde ağaca muska bağlanır, okunmuş su dökülür, okunmuş mavi boncuk takılır. Bu tür muskaların biçimi ya üçgen ya dörtgendir(dikdörtgen)

Özellikle yeni aşılanan fidanların hızla büyümesi, gözden korunması için büyü yapımı yaygındır. Bu aşılmalara uğurlu sayılan kemik, boynuz, taş, hayvan gözü asılır. diplerine okunmuş, üflenmiş, büyülenmiş su dökülür.

CİNLERİ KOVMA

İnsanların belli cinleri vardır. Bunların kimi erkek, kimi dişidir. Cinler birbiriyle bozuşunca insanın başına yıkım gelir. Ya bir yerine inme iner ya çarpılır ya saralanır. Cinleri barıştırmak ya da dağıtmak için büyü yapılır. Önemli olan cinleri dağıtmak, insanın çevresinden uzaklaştırmaktır. Cinler şeytanın yönetimi altında olduğu için

onları dağıtmada şeytanın işine gelmeyen işlemler yapılır.

1- Hergün Kur'an okumak ya da Kur'an surelerinden birinden birkaç ayet okumak. Bismillah demeden bir nesneye el sürmemek, bir işe başlamamak.

2- Sabahleyin evden çıkarken kapı eşiğinden ilkin sağ adımı atmak, Tanrının adını anarak bütün kötülükler karşısında ona sığınmak. Akşam eve dönünce gene ilkin sağ adımı atıp içeri girmek.

3- Maska ya da hamayıl taşımak. Evde lekesiz karakedi bulundurmamak. Gece dışarı su dökmemek, dökme gereği varsa kimsenin basmayacağı bir kıyıya dökmek, dökerken besmele çekmek.

4- Sokağa çıkarken okuyup sağa sola üflemek. Tanrının adını anarak cinlerin uzaklaşmasını dilemek.

Bu sayılanlar birer büyü değil, ancak yapılması gereken büyüye başlangıç niteliğindedir. Büyü yaptıran, cinlerden korunmak isteyen bir kimsenin bu anlatılanlara uyması, onları bir bir yerine getirmesi, uygulaması gerekir. Evde bulunduğuna inanılan cinleri kovmak için daha çok tuzla büyü yapılır. okunmuş üflenmiş ince tuz alınır. Ocaktan yalımlar çıkarken (iyi yanarken) tuz azar azar ocağa atılır. Gene okunur üflenir. Tuz ocağa düşüp çatırdadıkça cinlerin de Ödü patlar kaçarlar. Bu işlemi yalnız yetkili, yeterli (izinli) kimseler uygulayabilir. Bu nedenle eve bu işi, bu büyüyü yapmayı bilen kişi çağrılır, ona yaptırılır.

Cinler insanın belli bir yerine de sataşabilirler. Sözgelişi başına girerler, beline sokulurlar, karnına girerler, çevresine toplanırlar. Onları kovma işi Anadolu'ya Mısır'dan gelmiş olabilir. Çünkü Mısır'da İ.Ö.XIV. yüzyılda cinleri kovmak için özel işlemler, törenler yapılır. O çağ-

larda bu tür törenler Anadolu'da da uygulanıyordu. Ancak Mısır'da çok daha ileri bir durum vardı bu konuda.

Cinler, eski inançlara göre, gerçek varlıklardı, görünmeyen güçlü canlılardı. Onlar bütün insanların dillerini anlar, yalnız kendi dilleriyle konuştukları için her insan onların dilinden anlayamazdı. Cinlerin dilleri gibi dinleri de ayrıydı.

Anadolu halk inançlarına göre (özellikle koyu sofu çevrelerde) cinler en çok çalgıyı, oyunları severmiş. Bu bakımdan çalgı çalınan, türkü söylenip oynanan yere melekler değil cinler girermiş, Bu inanç Anadolu'ya dışardan, Arap üllkelerinden, İslam dininin yayılışıyla gelmiştir. Bununla ilgili büyülerin, üfürükçülerin, şeytanla, cinlerle içli dışlı olanların işiymiş. İslam dininde çalgı, oyun belli ölçüler içinde yasaktır. İşte bu Anadolu'ya Güney'den gelmiştir. Yoksa Hititler'de çalgı, oyun yasağı yoktur. Mısır'da da yoktur. Hititlerde hayvanlar bile oynatılırdı. Çalgılı toplantılar, törenler düzenlenirdi. Tanrıların bile çalgıdan, türküden, oyundan kıvanç duyduklarına inanılırdı. Bunu doğrulayan Hitit kabartmaları çoktur bugün.

Cinler büyücülerin en yakın arkadaşları, gönüldeşleri sayılır. Büyücüleri, cincileri koruyan bu cinlerdir. Halk arasında, özellikle Kur'an ilkelerine sıkı sıkıya bağlananlar içinde, büyücülerle cincilere çokluk *cin taifesinden olanlar* denir.

Cinleri kovmada birtakım otlarla, yosunlarla, çiçeklerle kemiklerle, ağaç kabukları ile, sularla büyü yapılır. Bu büyüler yapılırken kullanılan nesneler (büyü gereçleri) ya üç, ya yedi ya da kırkbir olur. Sözgelişi ya üç ya yedi ya kırk bir çeşmeden (dere, göl, pınar, ırmak da olabilir) su

alınır. Ya üç ya yedi ya kırk bir (bu kırk bir sayısı kırk da olabilir) ot olur. Sözün kısası büyü yapımında kullanılacak gerecin bu üç sayıdan biri ölçüsünde olması gereği vardır.

Üç, yedi, dokuz, kırk sayıları eskiçağdan kalma kutsal sayılardı. Bunların büyüde geçmesinden de bu gibi işlerin çok eski çağlarda yapıldığı, günümüze zamanın akışı içinde süzüle süzüle geldiği anlaşılıyor açıkça.

ERKEKLERİ YOLA GETİRMEK

EŞEK BEYNİ

Kadınlarını döven erkeklere, gizlice eşek beyni yedirilirse bu kötü alışkanlıklarını bırakırlarmış.

EŞEK DİLİ

Kötü huylu, geçimsiz erkeklere eşek dili yedirilirse (gizlice) güzel huylu, geçimli, uysal olurlarmış.

EŞEK SÜTÜ

Çocular, gerek küçükken, gerekse büyüdükten sonra, kötü huylu olmasın, geçimsizliğe alışıp kadınlarını dömesin diye eşek sütü içirirlerse iyi gelirmiş.

Huysuz kadınlarını döven, geçimsizlik eden, evinin tadını kaçıran erkeklere özellikle Bayburt köylerine bu gibi iliçların uygulandığını küçükken kış aylarında evimize gelip, kendilerine ayrılan bir yerde kışlayan Gümüşhaneli göçmenlerden duyardık. Bu kadınlar Maçka'da kocaları geçimsizlik eden arkadaşlarına, özellikle Maçka kadınlarına bu işin yararlı olduğunu söyler dururlardı. Ancak Maçka kadınlarının kocalarına karşı bunu yapıp yapmadıklarını duymadık. Yapsalar bile bunun çok gizli tutulması gerekirdi.

ÖLÜM UYKUSU

Bir kimsenin evini soymak, tarlasının suyunu kesmek, ekinlerini tarladan çalmak için yapılan büyü vardır. Bu büyü, insanın çok derin bir uykuya dalması, çevresinde olup bitenleri duymaması, oldukça geç uyanması için yapılır.

Mezarlıktan ölü toprağı (ölünün yattığı mezardan) gizlice alınır. Bir beze sarılır, üzerine yedi düğüm vurulur. Büyü yapılacak kimsenin evinin , ya da tarlayı, ekini, çalınması istenen nesneyi beklediği yerin çevesinde yedi kere dolaşılır. Sonra bu toprak dolu çıkın çözülür. Adamın üstüne gizlice, onu uyandırmadan ölü toprağı serpilir. Evde ise toprak başının altına, yastığının içine konur. Böyle bir kimse ölüm uykusuna dalmış gibi derin derin uyur, çevresinde olup bitenliri bilmez, kolay kolay uyanmaz. Bundan dolayı çok uyuyan, kolay kolay uyanmayan kimseler için, halk arasında, *üzerine ölü toprağı mı attılar* denir.

YAŞAMI KISALTMA

Bir kimsenin çok yaşamasını istemeyen ona karşı büyü yaparken şöyle bir yol tutar: Bir ölünün içinde bulunduğu tabutu ölçer, ölçtüğü nesneyle ölmesini istediği kimsenin de boyunu ölçer. Bunu ona sezdirmeden yapar. Bu işlem en azından üç kere uygulanır. Bu işlem yapılırken gerekli okuyup üflemeler, kargışla da yerine getirilir. Ayrıca adamın içtiği suya, yattığı yere ölü toprağı serpilir. Kapısının eşiği altına ölü toprağı konur.

KÖTÜ ADAM YETİŞTİRMEK

1- Bir kimsenin kötü, şunu bunu tedirgin edici, ge-

veze olmasını isteyen ona büyülenmiş, okunup üflenmiş yılan dili yedirirse başarıya ulaşır. Yılan dili yiyen kimse önüne geleni acı sözleriyle yılan gibi sokar. Kimse iyi sözlerle onun adını anmaz. Böyle kötü, dili bozuk kimselere halk arasında *yılan dili yemiş dersin,* denir.

2- Bir kimsenin şuna buna saldırmasını, önüne gelene sataşmasını isteyen büyü yaparken ona köpek dili yedirirse, o kimse önüne gelene köpek gibi saldırır, acı, çekilmezcesine ağır sözler söyler. Köpek öldürülür, kesilir. Ağzından dili alınır. Gizlice büyü yapılmak istenen kimseye yedirilir. Bu dil ya yemeğine et diye katılır ya da yenmesi suç olmayan hayvan dillerinden birinin diliymiş gibi yedirilir. Gerekli okumalar, üflemeler yapılır. Bir süre sonra da köpek gibi önüne gelen sataşır, acı sözler söylermiş.

3- Eşek dili yedirilen bir kimse de eşek gibi bütün yergilere, sövüp saymalara katlanır, ne denirse alınmaz, utanmazmış. Böyle bir kimse uyurken üzerinde eşek semeri geçirilirse büyü daha etkili olurmuş.

4- Delice *(lolium temulentum)* denen bitki gizlice mısır ya da buğday ununa karıştırılır, ekmek yapılır insana yedirilirse, onu yiyen insan deliye dönermiş. Bunu yaparken gene gerekli okuyup üflemelerin yürütülmesi gerekir. Böyle kimselere de halk arasında *deliceli ekmek yemiş* denir.

5- İçtiği suya fare sidiği dökülen bir kimse sıçan nitelikte, sıçan huylu olurmuş. Boşuna eşinin (karısının ya da kocasının) ayaklarını, tırnaklarını, kedi tırnaklarını kemirmek istermiş.

6- Kedi dili yedirilen kimse kedi gibi taş yürekli,

nankör olurmuş. Kimsenin değerini, gördüğü iyiliği bilmezmiş.

Büyü yapılan bir kimsenin nasıl bir nitelik kazanması isteniyorsa gizli güçlere, Tanrıya öyle olmasını bildiren sözlerle yakarılır. Sözgelişi: "*Ya Hay, Ya Rahman, Ya Sattar, Ya Alim, Ya Gaffar, Ya cebbar... sen... yediği... dilinden dolayı... öyle eyle...*" bu sözler bu nitelikte uzar gider. Adam köpek dili yemişse, "köpek gibi havlasın, etini yesin, kemiklerine hırlasın, kapı kapı dolaşsın, kuyruk sallasın, yalansın..." denir. Ancak bu sözler büyüyü yapanın durumuna göre, Arapça ya da ağır bir Osmanlıca ile söylenir. Aralarına ayetler, Arapça özdeyişler, yakarış bildiren sözler eklenir.

Bu tür büyüler yapılırken, büyüye konu olan bir takım ilaçların yedirilmesi yoluna da gidilir. Bunlar belli bir oranda insana dokunur nitelikte ağulu (zehirli) bitkiler, tozlardan yapılır. İnsanı öldürmeyecek yalnız sarsacak oranda olan buğulu ilaçları yiyen kimse kıvranmaya, tedirgin olup inlemeye, çırpınmaya başlayınca büyüyü yaptıran bunu okuyup üflemeden geldiğini sanır. Büyülenen kimseye yedirilen ağuyu bilmez. Büyücü onu kimseye söylemez.

İNEĞİN SÜTÜNÜ KESME

Sütü bol, yağlı bir ineği kıskanan, komşuna bundan dolayı bir yıkım getirmek, bir kötülük etmek isteyen kimseye büyüye baş vurur.

1- İnek yaylada iken onu kollar, eve döneceği sırada büyü yapmak istediği ineği yere sağar. Sütünün kesilmesi

için gerekli kargışı okur. Sonra biraz toprak alır sağılan sütün aktığı yere serper, yerdeki ıslaklığı giderir, kurutur. Bu eylemi üç kere yaparsa sığırın sütü azalmaya başlar.

2- İneği yılana emdirme yoluna gidilir. İnekler daha çok yeşil otlu, çayırı bol yerle otlamayı severler. Buralarda yılan da olur. Büyü yapılmak istenen yılanın bulunabileceği yere götürülür. Orada süt yere sağılır. Sütü çok seven yılan kokusunu alınca gelir ineği izler. Bir süre sonra emmeye başlar. Öyleki yılan ineği emeye, memesi süt dolup şiyen inek emildikçe tedirginliğini gidermeye alışır. Bir süre için ineğin sütü kesilir. Memesi sütle dolması ineği tedirgin eder. Süt memede biriktikçe meme şişer, inek sıkıntı çeker. Sağılan inek memesi indiğinden dolayı kendinde bir gevşeme sezer.

3- İneğin sütünü kesmek için ona okunmuş, üflenmiş tuz yalatılır. Sonra gerekli kargışlar söylenir, cinlere yalvarılır, yakarılır. İneğin geçtiği yola muska konur. Muskanın içinde ayetler yazılıdır. Bunların üstüne basan ineğin sütünün kesileceğine inanılır. İneklerin sütünü kesmek için yapılan büyülerde yalnız kuru (suyu kaçmış) nesneler kullanılır. Bunların anlamı ineğin memelerinin onlar gibi suyu kaçmış olmasını sağlamak, sütünü kesmektir. Ancak bütün bu işleri cinciler, soluğu keskin, üflemesi etkili hocalar yapabilir.

İneklerin sünü kesmek, memelerini kurutmak için yapılan bütün büyüler koyunlara da uygulanır. Onların da sütleri bu yolla kesilir. Süt kesme dışında ineklerin, koyunların yavrularının yaşamamaları için de büyüler yapılır. Bu büyülerde kullanılan geçler de değişmez. Yalnız

büyü yapılırken söylenen sözler ayrıdır. *"Soyu kurusun, kökü kazılsın"* türünden Arapça sözler söylenir, Tanrının doksan dokuz adından yedisi anılır. Bu adlar, bu sözler birlikte bir kağıda yazılıp uygun görülen yere saklanır. Bu tür büyüler, bu gün, Anadolu'nun birçok yerinde uygulanmaktadır. Özellikle Karadeniz bölgelerinde yaygındır.

SEVGİLİYİ ÇILDIRTMA

Sevgisinin karşılığını görmeyen, sevip de sevilmeyen bir kimsenin sevgilisine karşı yapacağı iki türlü büyü vardır. Biri sevgilisini kendine bağlama, başkalarına duyduğu ilgiyi, sevgiyi ortadan kaldırma, kendisine yöneltme. İkincisi ondan öç alma, onu delirtip dağlara düşürme. Bu işi yapmanın iki yolu vardır. A-okuyup üfleme, muska hamayıl yazdırma. B-Belli yöntemlerle uyarak ilaç yapma.

A-Sevgili kendine çekmek için iki "muhabbet muskası" yazdırılır. Biri sevgilisini kendine çekmek isteyenin üzerinde taşınır. İkincisi gönlü çelinmek isteyeninin geçeceği yol üzerinde bir yere saklanır. Sevgili o muskanın üstünden üç kere geçer, her geçişinde gönlünü çelmek isteyen kimse ona bir görünür bir kaçarsa yavaş yavaş başarıya ulaşır. Bu türlü muskalarda tanrının adları, değişik ayetler, sevgiyi körükleyen sevgilinin kendine yönelmesini içeren sözler bulunur. Bu sözlerin yanı sıra uçları birbirne dönük, birbiriyle kucaklaşır gibi biçimler, çizgiler çizilir.

Her sabah büyü yapılan kimsenin evden çıkacağı sırada sokağa üç damla sıcak su damlatılır, sonra ayak yoluna gidilerek ters (yüz duvara, arka kapıya karşı) oturulup işenir. Bu iş yapılırken Kur'anın "Kulhuvallahu" ile başla-

yan suresi sonundan başlanır, öyle tersine, okunur. Bu üç kere yapılır, sevgilinin bulunduğu yöne doğru üflenir. Bu işlem en az üç yapılır, sevgilinin bulunduğu yöne doğru üflenir. Bu işlem en az yedi gün, en çok kırk gün sürdürülür. Bu süre içinde olay büyü yapılan kimseye gizlice duyurulur, başkalarına pek söylenmez.

Bu tür büyüleri kız da yaptırır, erkek de. Büyü uygulanmaya başlanınca, büyü yapılanın geçtiği yola, gizlice haç çizecek biçimde işlenir. Böylece onun aklı oynamaya başlarmış. Böyle muskalarda "çıldırsın, dağlara düşsün, kudursun, etlerini yesin, yola gelirse iyiliğine, gelmezse kötülüğüne olsun" anlamında Arapça, Türkçe karışımlı sözler bulunur.

B-köpek pisliği, köpek dili, yılan gömleği alınır, okunur üflenir, birbiriyle iyice karıştırılır (hepsi kurutulmuş olacak), sonra döğülür toz edilir. Gerekli kargışlar, dualar yapılır, muskaya yazılır. Bu nesneler de büyü yapılanın yemeğine, içtiği suya katılır. Bu işlem de en azından yedi gün, en çok kırk gün sürdürülür. Adam çıldırır dağlara düşer, sevglisinin kapılarında gezer, yılan gibi sürünür, köpek gibi havlarmış, başkaları ondan köpek pisliğinden iğrenir kaçar gibi tiksinir kaçarmış.

BIYIK KILI-DÖLYATAĞI KILI

Bir kız, bir kadın bir erkeği sever de ondan yüz bulamaz, karşılık göremezse en etkili büyü kıllarla yaptırılır. Kız kendi dölyatağından üç kıl koparır. Kıllar biraz uzun, kara olmalı. Bir de sevdiği erkeğin bıyığından üç kıl çaldırır. Erkek uyurken olması gereki bu çalma işinin. Sonra bu kılları ikişer ikişer birbirine bağlar. Bir bıyık kılı, bir dölyatağı kılı olmak üzere çift düğümlenmiş kıl elde edi-

lince bunlar okunur, üflenir sonra kız bunların üzerine işer. Bu işeme üç gün tanyeri ağarmaya başladığında gizlice yapılır. Sonra kıllar sıcak küle sokulur, üzerinden üç kere atlanır, büyü yapılan erkeğin adı söylenir. Bu sırada "bu kıl gibi a....a yapışsın ardıma düşsün, bana bağlansın, başkalarından kaçsın..." anlamlarına gelen Arapça, Türkçe karışımı sözler okunur. Bunları büyüyü yapan hoca, cinci gibi yetkili kıza öğretir, kız onları öğrenir, öğrendiği yolda uygular.

Kıllar külden çıkarılır, makasla elden geldiğince ince ince kesilir,.ufalanır. Bu ufalanmış, kesilmiş kıllar gizlice erkegin sabah yemeğine katılır.Bu da en az yedi, en çok kırk gün yapılır. En az üç, en çok yedi gün de olabilir. Bu sevginin durumuna bağlıdır. Ancak kıllar yemeğe birden katılmaz, her yemekte biraz konur, bu işlem dediğimiz gibi üç-yedi, ya da yedi - kırk gün (sabah) sürdürülür. Bu süre sonunda, iş bitince, erkeğe büyü yapıldığı gizlice duyurulur, kimin yaptığı da kulağına söylenir, dedi-kodu olmaması için iş gizli tutulur. Kız erkeğin evine girip çıkamıyorsa bu uygulamayı bir aracı, *iyiliksever* bir kimse, genellikle bir kadın, yerine getirir.

Erkek öylesine kıza tutulur, kendinden geçermiş ki, sevgisinin çokluğundan kızın kıl alınan yerlerine bıyıklarını sürer, yalarmış.

SAÇ TELİ

Bir kız bir erkeği sever de ondan karşılığını göremezse saçının teli ile büyü yapıp onu kendine çekebilirmiş.

Kız sabahtan erkekten önce kalkar, aynaya bakar, saçını tarar, tarama işi bittikten sonra saçından bir tel ko-

parır, sevdiği erkeğin adını söyleye söyleye saçına yedi düğün vurur. Bu işi yaparken de cincinin, hocanın öğrettiği Arapça, Türkçe karışımlı duayı okur: "Tanrım o benim olsun, bu saçıma vurduğum yedi düğüm gibi gönlünün yedi yerinden bana bağlansın, yedi gün yedi gece beni ansın, beni andıkça yansın, kıvransın, yeller gibi essin, sular gibi taşsın dağlara düşsün, başını taşlar çalsın, saçım gibi incelsin, gönlüm gibi yansın..." türünden sözler söyler. Bunların çoğu Arapçadır, bu sözlerin arasına sıkıştırılmış Kur'an'dan alınma ayetler de vardır. Sonra kızdığı yazdırdığı muskayı boynuna takar, ya da memesinin altına, yüreğinin üstüne gelecek biçimde, yerleştirir. Saçını hocaya okutur, yedi katlı bir muşambaya sardırır, içine yukarıda söylenen türden bir de dua koydurur. Erkek bunun üstünden üç kere geçtikten sonra gönlü kıza doğru kaymaya başlar. Kız da bu süre içinde uzaktan erkeğe bir görünür, bir kaçar.

Kızın dileği yerine geldikten sonra muska, gene gizlice konduğu yerden alınır. Büyü yapıldığı erkeğe gizlice duyurulur, ancak nasıl yapıldığı, muskanın nereye konduğu söylenmez. Muska konduğu yerden alınmazsa erkek çıldırır, yataklara düşer, verem olur ölürmüş.

Saç teliyle yapılan bu tür büyüler erkeğin yastığının içine konan muska ile de olur. Büyüler halk türkülerine bile geçmiş konu olmuştu boyuna.

Kız koynunda var muska
Fadimem benden usta
Fadimem ustalığun
beni eyledi hasta

Bu türkü büyü ile, muska ile ilgili bir türküdür. Ger-

çekten uygulanıp uygulanmaması önemli değil. Muskanın insan yaşamında, gönül işlerindeki yerini göstermesi bakımından ilginçtir.

KARI-KOCANIN ARASINI AÇMA

Bir evde kadının ya da kocanın başka bir sevgilisi varsa karı koca arasına geçimsizlik sokarak onları ayırmaya, kendi dileğine ermeye çalışır. Bu konuda birtakım büyüler yaptırır. Bunun için kullanılan araçların başına yılan dili ile yılan dişi gelir.

1-Yılan öldürülür, ağzından dili alınır. Güneşte kurutulur. Sonra döğülür, kadının ya da kocanın ekmeğine katılır, yedirilir. Bir de muska yazdırılıp evin kapı eşiğinin altına konur. Yılan dilini yiyen kimse, içinde karı koca arasını açacak sözler, belirtiler bulunan muskanın üzerinden en az üç, en çok kırk kere geçerse yılan dilli olur. Eşini kırar, incitir, onu çekemeyecek nitelikte ağır, kırıcı sözler söyler. Aile yaşamını çekilmez duruma getirir. Böylece karı koca birbirinden ayrılma, boşanma gereğinde kalırmış. Yılan dilini yiyen kimse muskanın üstünden geçtikçe azıtır, bu sırada büyüyü yaptıran da boyuna kargışlı sözler söyler, okur, büyü yapılan kimsenin bulunduğu yöne doğru üfürür.

2- Yılan dişi. Büyünün ikinci türü yılan dişi ile yapılır. Muska yazdırılır, yılan dilinde yapıldığı gibi kapı eşiğinin altına konur. Yılan dişi de gizlice büyü yapılan kimsenin ya giyisisinin bir yerine, ya da ayakkabısının içine, görülmeyecek, düşmeyecek biçimde gizlenir. Böyle bir kimse yılan gibi eşinir sokar, ağır, acı sözler söyler, onu sözleriyle, davranışlarıyla ağılar (zehirler). Büyüyü yapan, ya da yaptıran gene her sabah erkenden kalkar, büyü yapı-

lan kimsenin bulunduğu yöne doğru, daha önceden kendisine öğretilen kargışı okur üfler. Bu kargışı ara bozucu, kırıcı ayarıcı sözleri içerir. Genellikle Arapça, Türkçe karışımı olur. Böylece etkisinin yükseleceğine inanılır. ".... Tanrım....gönlünden eşine olan sevgiyi, bağlılığı sil, yüreği taş, bağrını baş eyle, işini yaş eyle, taşı toprağı ona eş eyle... içi kara, ciğerini yakar eyle... dünyasını karanlık, ahretini zindan, yatağını mezarlık, içtiğini kan eyle... benim sevgimle yansın tutuşsun... yüreği alışsın.. damağı kurusun..." kargışı bu türden Arapça, Türkçe karışımı uyaklı duraklı olur.

Bu sözler daha önceden, cinci ya da hocanın düzenlediği sözlerdir. Büyü yapan bu işin uzmanı olan kimselerde bu türden birkaç kargış, yakarış, yalvarış bulunur. Hangi türden büyü yapacaksa onunla ilgili sözleri (önceden düzenlenen) muskayı yazar ilgili görevliye ezberletir, söyletir.

KORUMA BÜYÜLERİ

Başkalarının gönlünü çelmek, onlarca sevilmeyi sağlamak ereğiyle yapılan büyüler olduğu gibi korunmak için yapılan büyüler de vardır.

Bu tür büyüler *nazar* (gözdeğmesi) gibi olaylara karşı da yapılır, sevgilisini başkalarına kaptırmamak için de. Böylesine büyüden korunma muskası denir. Başkasının yapabileceği düşünülen büyüden, arayı bozmadan, iki kişi arasında kırgınlık, soğukluk sokmadan korunmak için büyü yapılır, okunur, üflenir. Bu tür büyüler daha çok muska, hamayıl gibi koyunda, boyunda, giysinin görünmeyen bir yerinde taşınır.

Sevgiliyi başkasına kaptırmamak, büyüden, gözden

korumak, dile düşürmemek için yapılan işlemler genellikle beşe ayrılır.

1- Sevdiği bir kimsenin başkalarınca sevilmesini önlemek için yapılan işlemler, büyüler.

2- Güzel olmanın sağladığı etki dolayısıyla başkalarının ilgisini çekip dedikoduya, göze uğramanın yıkıcı, kötü etkisinden korumak için baş vurulan yollar.

3- Sevdiği bir kimsenin başkalarını sevmesini önlemek, kendini bırakıp başka bir kimsenin etkisi altında kalmasını önlemek.

4- Yoldan çıkarıcı, düşüncesinden döndürücü nitelikteki büyülerin etkisini yok etmek ereğini güden işlemler.

5- Sevginin sürmesini (muhabbetin daimi olmasını) erek edinen işlemler.

Bugün Anadolu'nun birçok yerinde bu tür büyüler köyde de kentte de yapılır boyuna.

Bu tür büyülerin yapında okunan Arapça, Türkçe karışımı belli dualar vardır. Bunlar genellikle şöyledir: "...Tanrım...sevgilimin gönlünü başkalarının sevgisinden, ellerin gözünden cadıların etkisinden dedikoducuların dilinden koru... Tanım sen yücesin, büyüksün, koruyucusun, güçlüsün, ölümsüzsün, sevensin, sevilensin, bilensin, bilinensin, sen yaşımın özü, bütün varlıkların gözü, kulağısın..." dua böyle uzayıp gider. Ancak tanrı adları Arapça, *hay, kayyum, basir, sami*... gibi sözlerle söylendiği için insan üzerindeki etkisi başkadır. Bunların yazıldığı muskaya Kur'andan ayetler eklenir, çizgiler çekilir, daireler çizilir. Tanrı adları onların içine yazılır. Sonra gerekli araçlar kulanılarak büyüye geçilir. Bu tür büyülerden en çok domuz kılı (sevilen kimsenin yabancı güzellerden soğuması için),

geyik boynuzu (yabancı gözlerden korunması için), insan tırnağı (yabancı güzellere sevimsiz görünmesi için. Bu büyüyü seven bir kimseye duyurmadan, gizlice yapar), katır tırnağı, keçi kılı, eşek dili, ayı yağı, ayı kılı, kurt kuyruğu, at kuyruğu gibi nesneler kullanılır. Muska yapılır, kapı eşiklerinin altına, eviin ya da odasının kapısının üstüne (adam her giriş çıkışta maskanın altından eçsin diye) konur. Okunan dua yukarıdaki türdendir, ancak Kur'andan alınan ayetler değişir. Bu ayetler de çokluk tanrının yüceliğini, koruyuculuğunu, sevgisini, yardımını, kötülerin kötülüklerini yanlarına bırakmıyacağını dile getiren kavramları içerenlere seçilir.

KARA KEDİ

Kara kedi genellikle halk arasında *uğursuz* sayılır. İki kişinin arasından geçmesi araya dargınlık, kırgınlık girecek diye yorumlanır. Bunlardan yaralanılarak kara kedi tüyünden büyü yapılır.

Kara kedinin tüyü alınır gizlice. Bu tüy ya kuyruğundan ya da göğsünden olmalıdır. Tüyler okunur, üflenir arası açılmak istenen karı-koca ya da sevgililerin ayrı ayrı adları üçer kere okunur, tüylerin üzerine üflenir. Ne yapılmak, büyü niçin yapılmak isteniyorsa onlarla ilgili belli kargışlar da açık açık söylenir. Sonra bu tüyler döğülmüş tuza konur, tüyler ufalanıncaya değin tuzla birlikte iyice döğülür. Bu tüy parçaları üç ya da yedi sabah gizlice arası açılmak istenen kimselerin yemeğine konur. Bir de muska yazdırılıp kapılarının eşiği altına konur (gizlice). Büyü yapılan kimseler bir evde oturuyorsa bir muska, ayra ayrı evlerde oturuyorlasa ayrı ayrı birer muska yazdırılır. Yemeklere atılan kedi tüyü de öyle uygulanır.

Tüylü yemeği yedikten sonra muskanın gizlendiği kapı eşiğinden üç kere geçen çiftler kedi gibi birbiri- ni tırmalamaya (acı sözlerle) başlarmış. Bu iş istenen sonuç alıncaya kadar uygulanır.

KOLTUK ALTI KILLARI

Bir kız ya da bir erkek sevdiği kimseyi kolayca elde etmek için kendi koltuğunun altından üçer kıl çeker (üç birinden üç birinden). Sonra bunları ikişer ikişer birbirine bağlar. Ancak bağlarken sağ koltuğunun altından alınan kıllar sol koltuğunun altından allınanlarla bağlamaya bakar. Bir sağ koltuk kılı bir sol koltuk kılı ile bağlanır ancak, yoksa büyü tutmaz.

Bunları bağladıktan sonra hocanın öğrettiği sözleri okur üfler, ya da bir muskaya yazdırarark üç gün üzerinde taşır. Üç gün sonra muskayı sevdiği kimsenin kapısının eşiği altına, gizlice koyar. Sonra büyü yaptığı kimsenin geçeceği yola bu kılları karşılıklı olarak koyar. (Üçüncü yolun bir yanına, üçüncü öteki yanına). Sevdiği kimse oradan geçerken ona bir görünür bir kaçar. Yedi gün bu tüylerin arasından kapı eşiğinin üstünden geçerse gönlünü ona büyü yüpünü kaptırır. O kıllar orada durduğu sürece kendini ondan alamaz.

Büyü yapanın dileği yerine geldikten bir süre sonra kılları oradan alması gerekir. Kıllar yanar, bir böcek ya da hayvanca yenirse, çürürse büyü yapılan kimse de ölebilir. Başına bir yıkım gelebilir.

SON SÖZ

Bu derleme kendi köyümde, küçükken, görüp yaşadığım olaylardan, onlarla ilgili ilaçlara bağlanan anılardan oluşan bir bütündür. İlaçların çoğu adı sanı bilinmeyen, bu gün için unuttuğum kimselerden öğrendiğim, yazıya geçirdiğim halk buluşlarıdır. Bu bakımdan belli kaynaklar gösteremiyorum, hangi ilaç kimin eliyle ne zaman, nerede yapıldı diye bilimsel nitelik taşıyabilecek durumda bir yazılı belge sunamıyorum. Ancak bu gibi halk ilaçlarını yapan, uygulayan, kırık-çıkık işleriyle uğraşan tanıdıklarım, komşularım, yakınlarım vardır. Bunların kimi ölmüş, kimi yaşıyor. *Kalaycı Ali* (Ali Tüfekçi derlemede çokluk *Zifli Ali* diye geçer), *Resul Bulut* (Resul Usta), *Mehveş Tüfekçi* (köy dilinde Meyveş Abla), *Çoban Hava, Zeliha Eyuboğlu, Şakir Eyuboğlu* (Ormanüstü köyünden), *Ali Çiçek* (Kösenin Ali), *Kamburoğlu Pambuk Abla, Hamide Hala, Nu-*

riye Teyze (Nuriye Bayrak) gibi yakından tanıdıklarım, kimi komşumuz, kimi yayla komşumuz olanları unutmadım. Bunlar arasında bugün *Resul Bulut, Ali Çiçek, Şakir Eyuboğlu* yaşıyor, ötekiler çoktan ölüp gitmiştir. Bir de ünlü *muskacı, büyücü* kimseler vardır. Bunların da en ünlüleri *Bulutoğlu, Bilal Hoca, Mehmet Hoca* gibileridir.Onlaryaşıyor bugün. Bunlara *gön yürüten* (posteki yürüten) denir.

Derlemeyi düzenlerken yararlandığım öteki kaynaklar da şunlardır.

1-Türk Folklor Araştıma Dergisi cilt. 7-14, *Gürali Aydınoğlu, Osman Gürsoy, Ahmet Şentürk, Selçuk Aytar, Seyit Küçük bezirci, Şehver Kaya, Mustafa Yüksel* adlı araştırmacıların yayımladıkları ilaçlarla ilgili incelemeler. Bunlar adı geçen derginin 7. ile 14. ciltlerinde gördüğüm yazaların yazılarıdır.

2- *Şifalı Otlar ve Kuvvet Macunları,* Şeref Üsküp, İzmir-1973. bu küçük kitap genellikle yazıya geçen, *İbni Sina*'nın *Kanun* adlı yapıtında anlatılan ilaçlarladan yapılmış bir derlenmedir. Yeni bir yanı yoktur, genellikle bilinenleri sıralamıştır, gene de yararlıdır.

3- *Şifalı Bitkiler ve Emraz,* Osman Akfırat, İstanbul 1973. Genellikle *İbni Sina*' nın *Kanun* adlı yapıtında geçen ilaçların derli toplu, üç küçük kitaplık bir çerçevesidir, bunun da bir yeniliği yoktur.

4- *Kanun* İbni Sina, içinde epey ilaç adı geçer. Yukarıda söylenen yapıtlar bundan yararlanmıştır, büyük kütüphanelerde yazmaları vardır, Arapçadır.

5- Benim eskiden beri köylerden derlediğim ilaçlar, onlarla ilgili olayları içeren özel anılar, belgeler.